ИЗДАНИЯ НА НАРОДНИЯ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ МУЗЕЙ
№ 30

ПРЕДИСТОРИЧЕСКИ СЕЛИЩА И НАХОДКИ ВЪ БЪЛГАРИЯ

ОТЪ

В. МИКОВЪ
Уредникъ въ Народния музей

СЪ 118 ОБРАЗА ВЪ ТЕКСТА И 1 КАРТА

МАТЕРИАЛИ ЗА АРХЕОЛОГИЧЕСКА КАРТА НА БЪЛГАРИЯ

КНИГА VII

STATIONS ET TROUVAILLES PRÉHISTORIQUES EN BULGARIE

par

V. MIKOV
Conservateur au Musée National Bulgare

AVEC 118 FIGURES DANS LE TEXTE ET 1 CARTE

СОФИЯ
ДЪРЖАВНА ПЕЧАТНИЦА
1933

СЪДЪРЖАНИЕ

стр.
Предговоръ 7
История на предисторическитѣ изследвания у насъ 9
Палеолитна епоха 15
Неолитна епоха 23

Пещери 25
- Северна България 27
- Южна България 32

Открити неолитни селища 33
- Северна България 35
- Южна България 48

Селищни могили 50
- Северна България 55
- Южна България 73

Предмети отъ медь 86
- Северна България 88
- Южна България 92

Бронзова епоха 93
- Северна България 97
- Южна България 104

Наколни селища 110

Желѣзна епоха 111

Стара желѣзна или халщатска епоха 112
- Северна България 114
- Южна България 131

Долмени 144
- Странжанска група 146
- Сакарска група 150
- Родопска група 152

Нова желѣзна или латенска епоха 153
- Северна България 154
- Южна България 162

Литература 165
- Съкращения 165
- А. Съ кирилица 166
- Б. Съ латиница 171

Музейни сбирки 173

Указатель 175
- А. Имена на авторитѣ 175
- Б. Имена на селищата, находкитѣ, мѣстата и др. 176

ПРЕДГОВОРЪ

Въ тази седма по редъ книга, отъ серията „Материали за археологическа карта на България“ сж събрани по епохи и подредени по азбученъ редъ, всички предисторически селища и единични и колективни находки, открити въ България до края на 1932 г.

За селищата се даватъ кратки сведения, които се ограничаватъ съ означение на имената, точнитѣ имъ мѣстонахождения и изброяване на по-характернитѣ предмети открити въ тѣхъ, случайно или при разкопки. При единичнитѣ и колективни находки, освенъ името на мѣстонахождението се изреждатъ и всички, заедно намѣрени на това мѣсто предмети.

Подъ всѣко мѣстонаходище съ дребни букви е посочена или литературата, отъ която сж черпени сведенията за селищата и находкитѣ или имената на лицата, които сж дали сведения за открити отъ тѣхъ селища, или най-после инвентарнитѣ номера на тѣзи предмети, които не сж публикувани. Литературата е дадена съкратено, като най-напредъ стои името на автора, следъ него — началнитѣ букви на списанието или книгата и по-нататъкъ следватъ годината или годишнината и най-после страницитѣ, дето сж публикувани материалитѣ и предметитѣ. Въ края на книгата е приложенъ списъкъ на пълнитѣ заглавия на всичкитѣ статии и публикации, които сж дадени съкратено въ текста, съ изключение на литературата, цитирана подъ черта.

Сведенията за много отъ селищата, дължа на следнитѣ Г-да: К. Шкорпилъ — Варна, П. Детевъ, у-ль въ Ст. Загора, Ив. Георгиевъ, околийски училищенъ инспекторъ въ Е.-Джумая, В. Атанасовъ, у-ль въ Видинъ, Д. Цончевъ, у-ль въ Търново, Ат. Игнатиевъ, у-ль въ Карнобатъ, П. Ивановъ, у-ль въ Айтосъ, Ив. Велковъ, уредникъ въ Народния музей и др., които сж ги открили при своитѣ обиколки. На тѣхъ, както и на уредницитѣ на музейнитѣ сбирки: — Ив. Молловъ — Шуменъ, Ан. Явашевъ — Разградъ, Ст. Стефановъ — Свищовъ, М. х. Недѣлчевъ — Ловечъ, Ив. Дановъ — Плѣвенъ, Д-ръ П. Кждржиевъ — Ломъ, Ал. Розевъ — Кюстендилъ, Хр. Райковъ — Ст. Загора, Д. Чорбаджийски — Казанлъкъ и З. Измиревъ — Сливенъ, тукъ изказвамъ моята най-искрена благодарность за сведенията, които тѣ ми даваха съ готовность.

Малка часть отъ предметитѣ въ Народния музей и по-голѣмата часть отъ материалитѣ въ другитѣ музейни сбирки не сж публикувани. При тѣхъ е отбелязана съкратено музейната сбирка, въ която се съхраняватъ и инвентарния номеръ на предмета отъ сбирката, ако има такъвъ.

Звездичкитѣ, поставени въ края на нѣкои селища, за които имаме кратки или нѣмаме никакви сведения, показватъ, че на тѣзи мѣста съмъ правилъ допълнителни проучвания или че селищата сж открити при моитѣ обиколки.

Както въ Народния музей, така и въ всички музейни сбирки има значителенъ брой предисторически предмети, намѣрени при неизвестни обстоятелства, за тѣхъ въ инвентарнитѣ книги нищо не е отбелязано, затова и тѣ не влизатъ въ настоящата работа.

Май 1933. **Автора**

ПРЕДИСТОРИЧЕСКИ СЕЛИЩА И НАХОДКИ ВЪ БЪЛГАРИЯ

ИСТОРИЯ НА ПРЕДИСТОРИЧЕСКИТѢ ИЗСЛЕДВАНИЯ У НАСЪ

Макаръ и въ близко съседство съ древна Гърция и стария изтокъ, за паметницитѣ на нашата страна до преди освобождението не се знаеше почти нищо. Въ оскѫднитѣ и бѣгли бележки на нѣкои пѫтешественици или изследвачи, срѣщаме сведения за нѣкои паметници — черкви, джамии или крепости, но това, което най-много имъ е правило впечатление отъ двѣтѣ страни на пѫтя — това сѫ многобройнитѣ могили, каквито и сега се виждатъ по посока отъ Нишъ—София—Одринъ—Цариградъ. Първитѣ известия за могилитѣ намираме въ пѫтописнитѣ бележки на нѣкои посланници, минали презъ земята ни, като пратеници до султанитѣ презъ 16 и 17 вѣкове. Така, Рамберти презъ 1534 г., като говори за Филипополъ (Пловдивъ), казва — „наоколо се виждатъ повече отъ стотина могили (monticelli) отъ сѫщата земя, правени съ рѫце, подъ които казватъ сѫ погребани онѣзи, що сѫ погинали въ биткитѣ“.[1] Бусбекъ презъ 1553 г., говори почти сѫщото за могилитѣ около Пловдивъ — „тукъ всичката равнина е като посеяна съ земляни могили и споредъ турцитѣ, тѣ сѫ служели, като споменъ за битки и въ тѣхъ сѫ гробоветѣ на хората, които сѫ паднали въ тѣзи войни“.[2] Герлахъ отъ 1573, пъкъ казва: „ . . . на изтокъ отъ Пловдивъ се виждатъ много хиляди могили, доста високи и насипани съ човѣшки рѫце, въ които сѫ погребани онѣзи, що сѫ паднали въ биткитѣ“.[3] Сорансъ презъ 1575 г., казва за могилитѣ около Пловдивъ следното: „тази равнина е пълна съ могили, за които се говори различно: — нѣкои казватъ че сѫ природни, други че сѫ отъ боя между Брута и Касия. Турцитѣ били разкопали една отъ могилитѣ и намѣрили кости“.[4] Малко по друго говори С. Швайгеръ, който пѫтувалъ презъ 1577 г. и за могилитѣ около София казва: „ . . . Въ тѣзи могили сѫ погребани мъртви, и за това свидетелствуватъ татаритѣ, които и въ днешни дни погребватъ своитѣ умрѣли подъ подобни могили.[5] Турцитѣ като разкопали една могила, мислили, че ще намѣратъ имане, но най-сетне намѣрили единъ човѣшки черепъ. Реченитѣ могили не сѫ на еднакво разстояние една отъ друга, едни сѫ по-далечъ, а други нѣщо по на 20 крачки и иматъ такъвъ видъ, като да значатъ нѣщо. Тѣ се наричатъ Kenotaphi, Tumuli, Honorary, Vel Manes“.[6] Р. Контарий, презъ 1580 г.

---

[1] К. Иречекъ, Стари пѫтувания по България, П. Сп. кн. IV, стр. 101.

[2] К. Иречекъ, Стари пѫтувания по България, П Сп. кн. VI, стр. 15.

[3] К. Иречекъ, Стари пѫтувания по България, П. Сп. кн. VII стр. 111.

[4] P. Matkovič, Putovanja po Balkanskom poluotoku XVI vieka, Rad jugoslavenske akademije, CXXIV, стр. 44.

[5] Ив. Шишмановъ, Стари пѫтувания презъ България, Сб.Н.У., кн.IV, стр.433, 434.

[6] Eine neue Reysebeschreibung aus Teuschland nach Konstantinopel, darin Gelegenheit derselben Länder — Stadt auf fleissigst eigner Person verzeichnet und abgerissen durch Salamon Schweiger. Nürnberg MDCVIII. 35. Сравни Старинар. 1923, стр. 185—186.

споменава, че по равнината около Пловдивъ се виждатъ много могили или гробове, които произхождатъ отъ биткитѣ между Брутъ и Маркъ Антоний".[1] Така говори за могилитѣ и К. Римъ (К. Rym) презъ 1591 г.[2]

Никой отъ пжтешественицитѣ презъ 17 и 18 вѣкъ не е казалъ нѣщо повече за нашитѣ паметници, отъ това, което намираме у пжтеписитѣ на 16 вѣкъ. Едва въ началото на 19 вѣкъ, изследвачитѣ вече започватъ да обръщатъ по-голѣмо внимание върху тѣхъ. Презъ 1835 год., Ами Буе въ книгата си La Turcie d'Europe, говори тукъ-таме за могилитѣ и мегалитнитѣ паметници, като казва че споредъ турцитѣ могилитѣ били издигани въ честь на тѣхни голѣмци. По-късно той прави опитъ за преброяване на могилитѣ въ Тракия, България, Македония и др. На него е направила впечатление, по своята особена форма, една могила, южно отъ Ст. Загора,[3] а това не е друга, освенъ Берекетската селищна могила. Викеснелъ пъкъ не казва нищо положително, за какво и отъ кого сж издигани могилитѣ.[4]

По-подробни сведения за произхода и разпространение на могилитѣ въ Европейска Турция дава Хохщетеръ.[5]

Ф. Каницъ въ Donau Bulgarien, говори на много мѣста за могилитѣ, които споредъ него сж многобройни.... „Могилитѣ около Видинъ и Капитановци, както и много други могили принадлежатъ на ранни времена, тѣ сж надгробни и сж разпространени въ цѣла България".[6] Каницъ е нанесалъ на карта могилитѣ отъ двѣтѣ страни на Балкана. Той видѣлъ много могили по пжтя Русе—Бѣла,[7] Шуменско, къмъ прохода Чалж-кавакъ[8] и Казанлъшко, дето едни отъ тѣхъ той смѣта за предисторически, а други — че сж били правени отъ илири, римляни и гърци.[9]

К. Иречекъ, въ Heerstrasse von Belgrad nach Konstantinopol. Prag 1877, говори въ голѣми подробности за могилитѣ по пжтя между София и Одринъ, безъ обаче да говори нѣщо повече за предисторически находки.

При постройката на ж.-п. линия презъ 1871 год. били разкопани нѣколко могили по долината на Марица отъ Т.-Пазарджикъ до Хасково.[10] По поводъ на тѣзи разкопки Хохщетеръ описва резултатитѣ отъ две могили до Папазлии,[11] а Вайзеръ, който е разкопалъ нѣколко могили около Ново-село (Ени-Махле) преди да даде резултатитѣ отъ разкопанитѣ могили надълго се спира върху значението, разпространението, размѣритѣ и пр. на „тѣзи паметници отъ неизвестна предисторическа епоха". . .[12] по долината на Марица. Отъ нѣкоя отъ могилитѣ около горнитѣ две или близки села,1) произхождатъ прочутитѣ три глинени идоли, които много често се цитиратъ въ трудоветѣ по предистория.2)

---

[1] P. Matković, Putovanja . . . въ Rad. jugosl. akademije CXXIV, стр. 77.

[2] Idid., CXII. 184.

[3] A. Boué, Aufzahlung von Tumuli oder alten Grabhügeln in der europäischen Turkei. Mitteil. der anthrop. Geselsch. in Wien B. I 1871, стр. 156.

[4] Alf. Dumont, Melanges d'archeologie въ Rapport sur un voyage archéologique en Thrace, стр. 198.

[5] Ferd. v. Hochstetter, Ueber das Vorkommen alter Grabhügel in der europäischen Türkei, Mitteil. anthrop. Geselsch. in Wien B. I 1871, стр. 94—101.

[6] F. Kanitz, Donau Bulgarien I, стр. 62,

[7] Ibid., I, стр. 149.

[8] Ibid., III, стр. 107.

[9] Ibid., I, стр. 234.

[10] M. E. Weiser, Thracien und seine Tumuli, въ Mitteil. der anthrop. Geselsch. in Wien II 1872, стр. 143, 147.

[11] Ferd. v. Hochstetter, Ueber die Ausgrabung einiger Tumuli bei Papasli in der europäischen Türkei, въ Mitteil. der anthr. Geselsch. in Wien, B. II 1872, стр. 49—50.

[12] M. E. Weiser, Thracien und seine Tumuli, стр. 148 и 190.

Следъ освобождението, въ Народната библиотека започватъ да се събиратъ и археологически материали отъ най-разнообразенъ характеръ, между които попадатъ и предисторически предмети. Като първи предисторически находки постжпили въ сбиркитѣ на Народния музей сж нѣколко каменни чукове и глинени сждове отъ неолитното селище до с. Илиенци, Софийска ок.3)

Нашитѣ многобройни паметници най-напредъ се изучаватъ отъ Бр. Шкорпилови, които още презъ 1888 г. обърнали внимание на нѣкои мегалитни паметници въ Сакаръ-планина.4) По-късно сжщитѣ, покрай другитѣ археологически материали се занимаватъ и съ мегалитнитѣ паметници.5) Още по-късно, презъ 1896 г., Бр. Шкорпилови, възъ основа на събранитѣ до тогава материали и данни публикуватъ на руски езикъ нѣкои предмети и находки отъ предисторическата епоха.6) Презъ сжщата година тѣ печататъ и на български езикъ една малка книжка върху предисторическитѣ паметници въ България.7) Презъ тази година и Ст. Бончевъ се занимава съ мегалитнитѣ паметници.8) Две години по-късно Бр. Шкорпилови сжщо възъ основа на тѣхнитѣ непрестанни изследвания и частични сондажи публикуваха по-голѣма книга, специално за могилитѣ, книга, която и до сега не е загубила значението си и въ която сж събрани и описани, макаръ и съ нѣкои недостатъци, накратко, всички до тогава известни могилни находки.9)

Всички по-късни публикации, за които ще стане въпросъ по-нататъкъ, при описание на селищата и находкитѣ, вече се дължатъ отчасти на разкопки или пъкъ на по-сериозни научни изследвания.

Първи, който поне за времето си, научно започна да разкопава и изследва предисторическитѣ селища, преди всичко пещеритѣ, като по-сигуренъ обектъ, бѣ Ст. Юриничъ. Той направи първитѣ разкопки презъ май и септемврий 1890 г. въ пещерата „Полички" до Дрѣновския монастиръ,10) като на следната година публикува резултата отъ неговитѣ изучвания.11) Примѣрътъ му бѣ последванъ много късно — едва презъ 1898 г. отъ Р. Поповъ, който като студентъ прави разкопки въ Голѣмата и Малка пещери въ Търновския дервентъ, които разкопки бѣха продължени и презъ 1899—1900 г.12) Презъ 1898 г.,

---

1) M. E. Weiser, стр. 139—153, стр. 185—203.

2) M. Hoernes, Urgeschichte der bildenden Kunst in Europa, 3 Aufl. 1925, стр. 319.

3) Инв. № 1—14.: Р. Поповъ, Предисторически паметници отъ София и околностьта, 1921, стр. 14—17.

4) Бр. Шкорпилови, Паметници изъ Българско, ч. I дѣлъ I, София 1888, стр. 12—28.

5) Бр. Шкорпилови, Сб. Н. У., кн. III 1890, стр. 10—14; Сб. Н. У. кн. VII 1992, стр. 23—64.

6) Х. и К. Шкорпилъ, Доисторическіе памятники Болгаріи, въ Зап. Имп. Об. Ист. Одесса 1896.

7) Х. и К. Шкорпилъ, Първобитнитѣ люде въ България. Пловдивъ. 1896 г. стр. 1—25.

8) St. Bontcheff, Korrespondenzblatt des deutschen anthropologische Gesel-schaft, München 1896.

9) Х. и К. Шкорпилъ, Могили. Пловдивъ 1898, стр. 1—168.

10) Ст Юриничъ, Пещерата „Полички" при Дрѣновския монастиръ, Сб. Н. У. кн. VI 1891, стр 362—398.

11) Ibid., стр. 363.

12) Р. Поповъ, Приносъ къмъ предисторията на България, Сб. Н. У. кн. XX 1904, стр. 1—14.

учительтъ при трикласното училище въ Троянъ, М. Койчевъ, прави сондажи въ Пещерата Топля до с. Г.-Желѣзна (Троянско),[1] презъ септемврий на следната година д-ръ Г. Бончевъ научно изследва и разкопава сжщата пещера,[2] а презъ 1900 г., Ил. Стояновъ продължи по-нататъшнитѣ проучвания и разкопки.[3] На Г. Бончевъ е била възложена презъ 1900 г. задачата, да изследва подробно мегалитнитѣ паменици въ Сакаръ-планина.[4]

До като всички горни разкопки и изследвания сж водени отъ учители или преподаватели въ Висшето училище, които сж разполагали съ малко време и незначителни или почти никакви срѣдства, то въ Южна България презъ 1899 и 1900 г. G. Seure, подпомогнатъ отъ българското правителство, разкопава четири селищни могили, — две при Костиево (Пловдивско), една при Мечкюръ (Пловдивско) и могилата при Ямболъ.[5] Три отъ тѣзи могили сж били доразкопани презъ 1901, 1902 и 1903 г. отъ A. Degrand, — французки консулъ въ Пловдивъ, съ срѣдства на французкото правителство.[6]

Всички дотогавашни изследвания и публикации нѣматъ голѣмъ наученъ интересъ, но вече даватъ обща представа и насока за бждещитѣ издирвания и проучвания на предисторическитѣ селища и паметници въ България. И за забелязване е, че всички автори, които до 1904 г. било по-малко, било по-вече сж се занимавали съ предисторически изследвания, следъ тази година преставатъ да се интересуватъ отъ предистория, като отстжпватъ мѣстото на Р. Поповъ. Последниятъ като студентъ започналъ своитѣ изучвания още презъ 1898 г. Отъ тогава съ малки прекжсвания, съ рѣдко търпение и съ нови методи на издирвания, той тури началото на предисторическитѣ изледвания у насъ, наравно съ изследванията въ тази область у съседнитѣ страни. Като учитель въ Шуменъ презъ 1901 г., Поповъ прави разкопки подъ Мадарскитѣ скали,[7] които продължава и презъ 1903 и 1909 г.,[8] а презъ 1906 и 1912 г., разкопва селищната могила при Салманово.[9] Сжщо така, като учитель презъ 1907 и 1908 г. и като командированъ учитель въ Народния музей презъ 1914 г., той разкопава и селищната могила при Коджа-Дерменъ до Шуменъ,[10] а презъ 1912 г. разкопава пещерата Моровица.[11]

Съ не по-малка ревность и неговия ученикъ Ан. Чилингировъ, като учитель въ Султанъ (Поповска ок.), разкопава презъ 1905 и 1906 г.

---

[1] Д-ръ Г. Бончевъ, Пещерата „Топля" до Г.-Желѣзна, Тр. Пр. И. Д. кн. I 1900, стр. 5.

[2] Ibid., стр. 1—21

[3] Ил. Стояновъ, Пещерата „Топля" при Г-Желѣзна, Тр. Пр. И. Д. кн. IV 1904, стр. 103—172.

[4] Д-ръ Г. Бончевъ, Мегалитни паметници въ Сакаръ-планина. Сб. Н. У. кн. XVIII 1901, стр 654—709.

[5] Jérôme, L'époque néolithique dans la vallée du Tonsus, R. Arch. 1901, стр. 328—349.

[6] G. Seure et A. Degrand, Exploration de quelques Tells de la Thrace, B. C. Hell. 1906, стр. 360—361.

[7] Р. Поповъ, Приносъ къмъ предисторията на България, Сб. Н. У. кн. XX 1904 г., стр, 16—27.

[8] Р Поповъ, Материали за проучване на селището „Подъ града" при Мадара, И. Б. А. Д. III, стр. 90—107.

[9] Приносъ къмъ предисторията на България, П. Сп., кн. LXIX, 1908 г, стр. 641—669; Сжщия, И. Б. А. Д. кн. IV стр. 148.

[10] Р. Поповъ, Коджа-Дерменската могила, П. Сп кн. LXX стр. 562—563; Сжщия въ И. Б. А. Д. VI, стр. 76 и сл.

[11] Р. Поповъ, Разкопки въ пещерата Моровица, И. Б. А. Д. кн. III стр. 365.

селищната могила въ селото[1] и изследва нѣкои предисторически селища въ България.[2]

Проф. Г. И. Кацаровъ пише презъ 1906 г. върху предисторията на Балканския полуостровъ,[3] а презъ 1912 г. прави разкопки на селищната могила при Св. Кирилово (Старо-загорска ок.).[4] Презъ 1908 г. Бор. Дяковичъ публикува нѣкои материали отъ селищната могила при Салалии (Пловдивско).[5]

До 1909 г. въ Народния музей бѣха събрани изключително случайно попаднали предисторически материали и само часть отъ предметитѣ на разкопанитѣ отъ G. Seure могилни селища; — отдѣлътъ не бѣше създаденъ и на находкитѣ отъ тази епоха се е обръщало малко внимание.[6] Едва презъ 1911 год. е било възложено на Р. Поповъ да класифицира и подреди предисторическитѣ предмети и отъ тогава именно се създаде и предисторическия отдѣлъ при музея. Отъ това време, вече и сбирката на отдѣла започва да се увеличава и обогатява и то повечето отъ разкопки и колективни находки, последнитѣ отъ които безспорно иматъ и по-голѣмо научно значение, отколкото единичнитѣ и случайни находки.

Следъ войната работницитѣ въ предисторията се увеличиха, но всички изследвания, както и по-голѣма часть отъ разкопкитѣ, поради недостатъчни срѣдства, имаха повече сондаженъ характеръ. Презъ 1920 г. се разкопава некропола при Байлово,[7] презъ 1921 г. се правятъ разкопки въ селищната могила при Русе.[8] Р. Поповъ изследва презъ 1922 г. некропола при Влашко село,[9] а презъ 1925 год. прави разкопки въ пещерата Темната дупка до Карлуково, които продължава и на следната 1926 г.[10] Съ помощьта на временни трудоваци презъ 1924 и 1925 г. се направиха разкопки на селищната могила до Балбунаръ.[11] Съ трудоваци презъ 1928, 1930 и 1932 г. покрай другитѣ разкопки се продължиха разкопкитѣ на неолитното селище при Мадара.[12] Презъ 1929 год. сжщо съ трудоваци, се разкопаха две надгробни могили при Endже (Шуменска ок.),[13] а съ срѣдства на Археологическия институтъ се разкопаха нѣколко надгробни могили въ Ловчанско и Тетевенско[14] и изцѣло сѐ разкопа Сухата пещера до Долни Ломъ (Бѣлоградчишко).[15] Съ трудоваци и срѣдства отъ фонда, учреденъ отъ

---

[1] Ан. Чилингировъ, Костни идоли отъ предисторическото селище въ Султанъ, Сб. Н. У. кн. XXV стр. 1—53.

[2] Ан. Чилингировъ, Предисторијска налазишта у Бугарској, Ст. 1906, стр. 15 и сл.

[3] Г. И. Кацаровъ, Изъ предисторията на Балканския полуостровъ, П. Сп. кн. LXVII, стр. 255—282.

[4] G. I. Kazarow, Vorgeschichtliche Funde aus Sv. Kirilovo, Pr. Zt. 1914. стр. 67—88.

[5] Бор. Дяковичъ, Могилата „Топра-Асаръ" при Салалии, П. Сп кн. LXIX, стр. 362—392.

[6] Б. Филовъ, Рапортъ до Министра на Народното Просвѣщение 1910, стр. 5—10.

[7] Р. Поповъ, Некрополътъ при Байлово, И. Б. А. И, I стр. 68—85.

[8] Д. Костовъ, Могилата при Русе, Г. Н. М. 1922—1925, стр. 56—71.

[9] Р. Поповъ, Предисторически изследвания въ Врачанско поле, И. Б. А. И. II, стр. 111—129.

[10] Р. Поповъ, Пещерата Темната дупка. София, 1931 стр. 12.

[11] В. Миковъ, Селищната могила при Балбунаръ, И. Б. А. И., IV, стр. 251—284,

[12] Р. Поповъ, Сборникъ Мадара (подъ печатъ).

[13] Р. Поповъ, Могилнитѣ гробове при Енdже, И. Б. А. И. VI стр. 89.

[14] В. Миковъ, Могилни некрополи отъ Ловчанско и Тетевенско, И. Б. А. И. кн. VI. стр. 153.

[15] Р. Поповъ, Пещерата Миризливка (подъ печатъ).

Пловдивския окрѫгъ презъ годинитѣ 1929, 1930 и 1931 окончателно бѣ разкопанъ голѣмия могиленъ некрополъ при Дуванлии (Пловдивска ок.), а презъ 1931 г. и 1932 сѫщо съ трудоваци се разкопава могилния некрополъ при Мезекъ (Свиленградска ок.). Презъ последната година се направиха разкопки на малкия некрополъ до Г. Малина (Новоселска ок.).

Въ периода отъ 1922 г. до сега, се направиха редица проучвания на селища и некрополи изъ разни крайща на страната ни; изследваха се долменитѣ въ Сакаръ-планина и се откриха нови неолитни селища, и материали отъ неолитната, бронзовата и желѣзна епохи. Тѣзи проучвания, както и откриитѣ материали, доказаха за последенъ пѫть, че земитѣ ни, никога не сѫ били изолирани, въ тѣхъ въ далечното минало се е развивала цвѣтуща култура и че България е пребогата съ паметници отъ преисторическата епоха, които чакатъ по-системни разкопки и изследвания.

Презъ последния периодъ съ помощьта на ученици — трудоваци, нѣкои учители сѫ правили разкопки въ нѣколко селищни и надгробни могили. Но намѣсто да се допринесе нѣщо за родната наука, съ тѣзи разкопки за винаги се унищожиха и пропаднаха много старини, затова, че самитѣ рѫководители и изследвачи въ повечето случаи сѫ търсили голѣми богатства и цѣнни нѣща.

Освенъ находкитѣ придобити при научни или любителски разкопки или получени при сондажнитѣ опити, притежаваме и много предмети отъ единични и колективни находки, намѣрени при оране, копане, и иманярски разтърсвания, които сѫ пръснати изъ музейнитѣ сбирки, уредени при читалищата или гимназиитѣ на по-голѣмитѣ градове.

Всички материали получени при разкопки, както и повечето предмети отъ единични находки, които се пазятъ въ Народния музей сѫ публикувани, съ изключение на тѣзи единични предмети или колективни находки намѣрени случайно и изложени въ музейнитѣ сбирки въ Варна, Ст. Загора, Разградъ, Шуменъ, Преславъ, Карнобатъ, Ямболъ, Бургасъ, Ловечъ, Търново, Плѣвенъ, Свищовъ, Пловдивъ, Враца, Ломъ, Казанлъкъ, Видинъ, Хасково и др.

Възъ основа на изследванията на материалитѣ, добити при разкопкитѣ или отъ случайнитѣ находки, предисторическитѣ селища у насъ можемъ да отнесемъ и подраздѣлимъ на следнитѣ епохи: — палеолитна, неолитна, (заедно съ каменно-медна), бронзова и желѣзна.

ПАЛЕОЛИТНА ЕПОХА

Кога и кѫде за първи пѫть се е появилъ човѣка на земята, досегашнитѣ изследвания още не сѫ дали точенъ отговоръ. Съ положителность се знае, че въ началото на четвъртичната епоха, човѣкътъ вече е живѣлъ на земята. Четвъртичната или дилувиалната епоха на геолозитѣ отговаря на палеолита на археолозитѣ. Палеолита се раздѣля на старъ и новъ: стария се дѣли на три епохи — шелска, ашелска и мустерска, а новия на ореняшка, солутрейска и мадленска. Навредъ изъ Европа, както и въ нѣкои други части на свѣта, освенъ Балканския п-въ и Източна Европа, сѫ намѣрени следи на човѣка отъ стария палеолитъ, когато въ последнитѣ земи сѫ открити следи само отъ новия палеолитъ и то отъ ореняшката епоха.

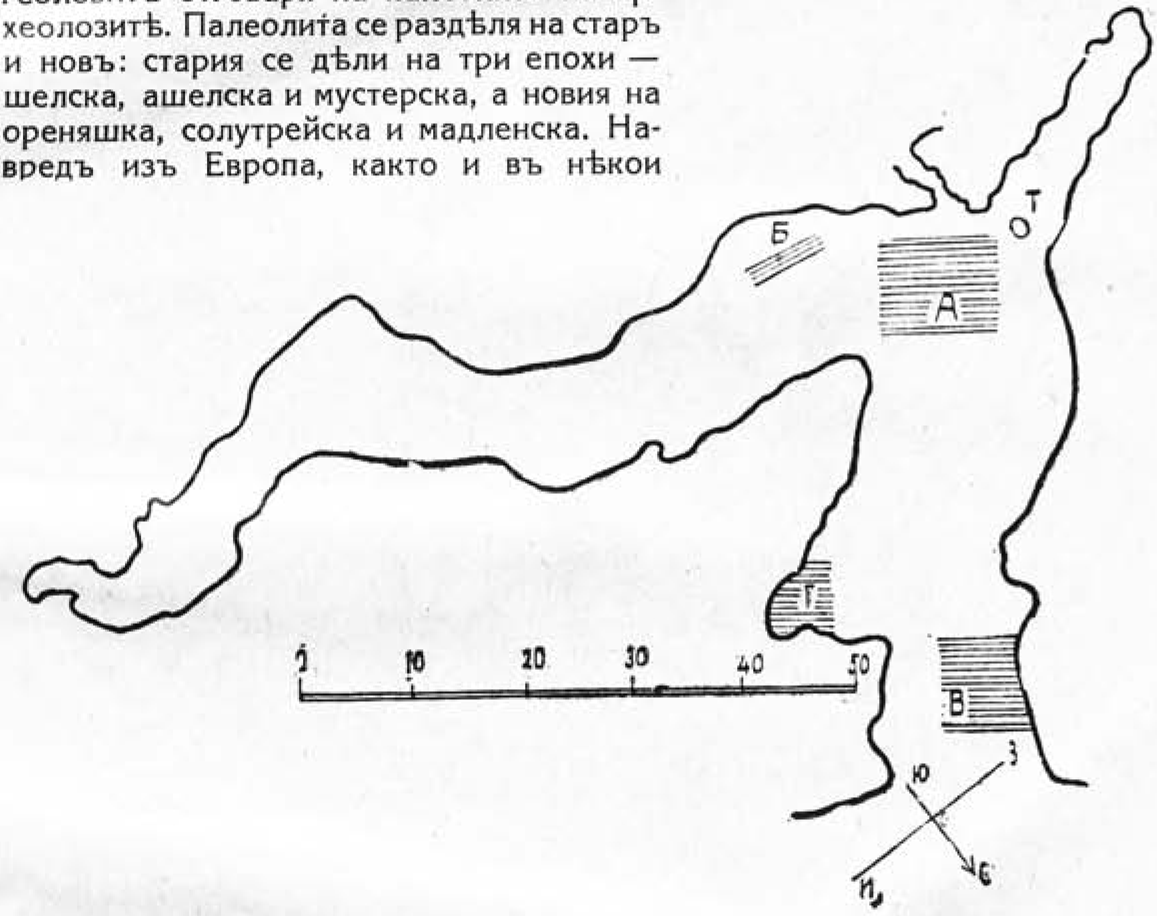

Обр. 1. — Планъ на пещерата Темната дупка до Карлуково.
Fig. 1. — Plan de la grotte Temnata doupka près de Karloukovo (district de Loukovit).

Казахме, че най-старитѣ следи на човѣка, открити на Балканския п-въ се отнасятъ къмъ ореняшката епоха, а тази епоха е въ началото на късния палеолитъ, който отговаря на последния ледниковъ периодъ. Тогава човѣкътъ подгоненъ отъ студоветѣ е намѣрилъ подслонъ

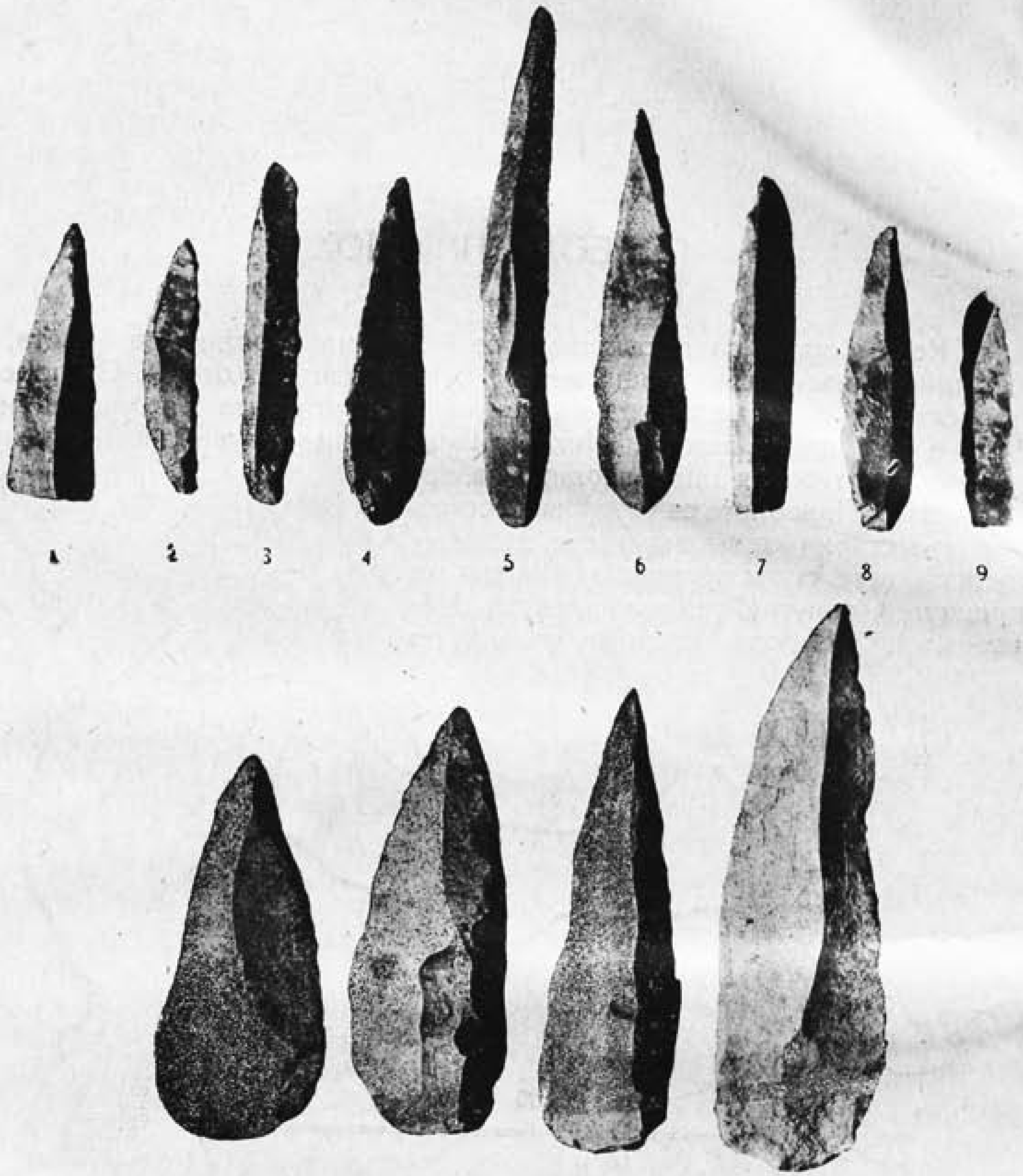

Обр. 2. — Орждия отъ кремъкъ отъ пещерата Темната дупка.
Fig. 2. — Instruments en silex de la grotte Temnata doupka près de Karloukovo.

въ пещеритѣ и надвеснитѣ скали. Нашата страна, както е известно е богата съ пещери, които особено сж разпространени въ карстовия теренъ на Северна България. Въ дилувиалнитѣ пластове на нѣкои

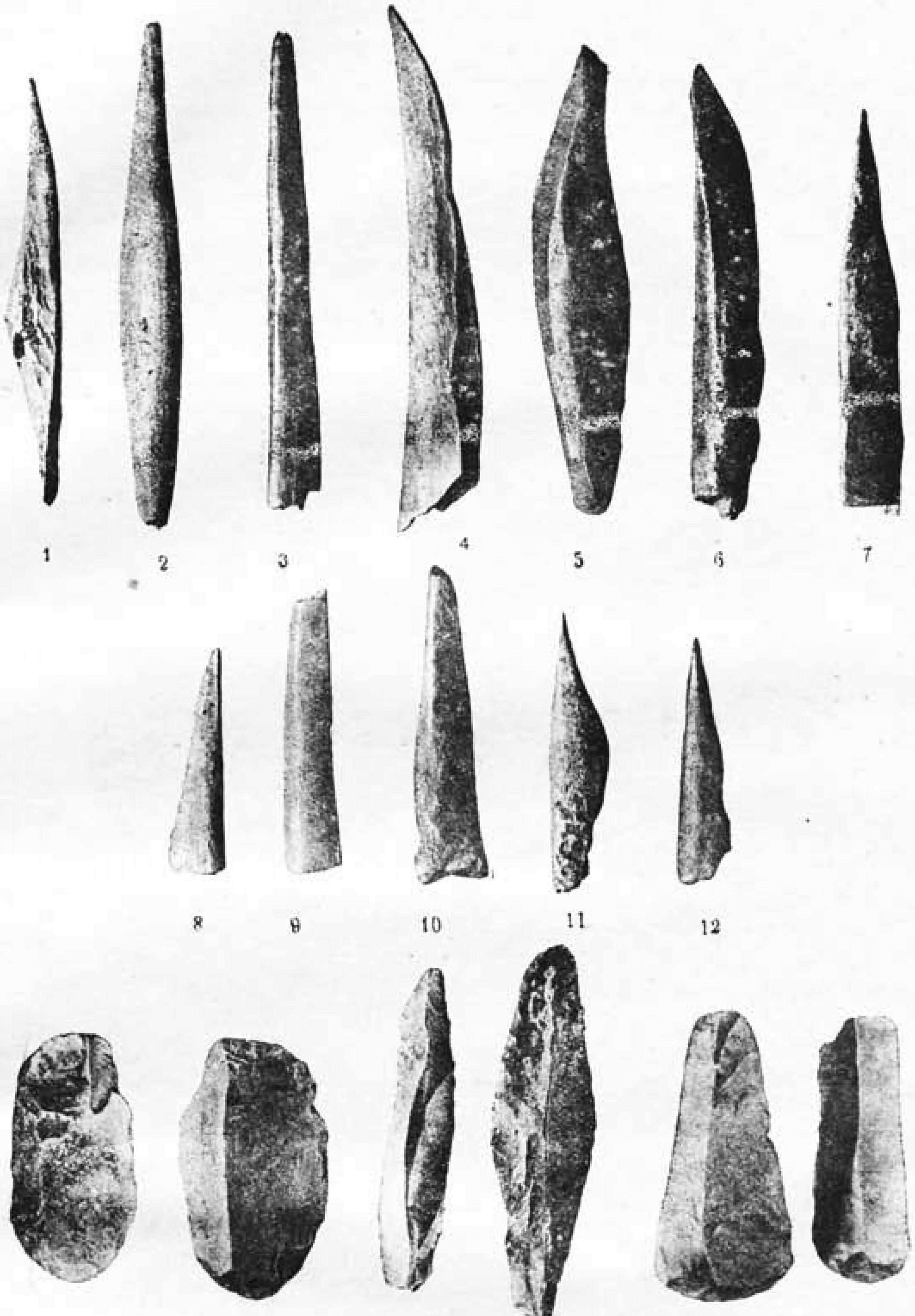

Обр. 3. — Костени и кременни орѫдия отъ пещерата Темната дупка.
Fig. 3. — Instruments en os et en silex de la grotte Temnata doupka près de Karloukovo.

пещери, покрай многобройнитѣ останки на отдавна измрѣлата дилувиална фауна едва напоследъкъ за първи пѫть, и то у насъ, сѫ открити най-старитѣ и безспорни следи на първитѣ обитатели, живѣли на югъ отъ Дунава.

Нашитѣ пещери сж дали изобиленъ материалъ отъ измрѣла фауна, каквато най-напредъ се открива въ пещерата Топля до Г. Желѣзна 1) и по-сетне — въ Голѣмата и Малка пещери въ Търновския дервентъ, 2) въ пещерата Моровица до Гложене 3) и най-после въ Темната дупка до Карлуково, 4) Темната дупка до Търговище 5) и въ пещерата Миризливка до Орѣшецъ. 6)

Най-много останки отъ дилувиална фауна, — кости и зжби, сж намѣрени отъ пещерна мечка (Ursus spelaeus) въ пещеритѣ Моровица, 7) Топля, 8) Голѣмата и Малка пещери, 9) Темната дупка 10) и Миризливка. 11) Пещерната хиена (Hyaena spelaea) е била по-малко разпространена, кости отъ нея сж намѣрени въ незначително количество въ петь отъ горнитѣ шесть пещери. 12) Кости отъ мамутъ (Elephas primigenius) сж открити само въ Темната дупка до Карлуково. 13) Въ последната пещера, както и въ една малка пещера до Искъръ до Старо-село (Врачанско) сж намѣрени кости и зжби отъ конь (Equus caballus fossilis). 14)

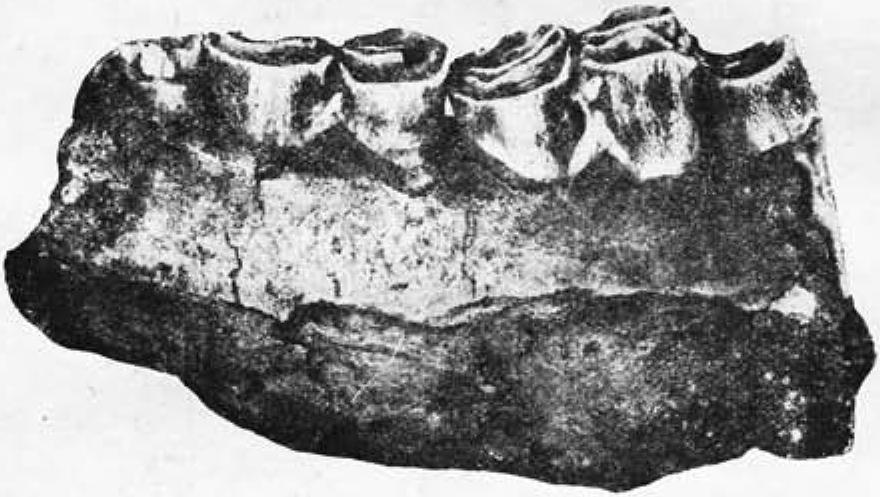

Обр. 4. — Cervus sp. фрагментъ отъ долна челюсть отъ пещерата Темната дупка.

Fig. 4. — Fragment de mâchoire inférieure de la grotte Temnata doupka.

---

1) Д-ръ Г. Бончевъ, Тр. Пр. И. Д. I., стр. 11; Ил. Стояновъ, Тр. Пр. И. Д. IV, стр. 153—164.

2) Р. Поповъ, Приносъ къмъ дилувиалната фауна въ България. Сп. А. Н. VII. 1913, стр. 121—135.

3) Р. Поповъ, Разкопки въ пещерата Моровица, И. Б. А Д. III, стр. 268 и следн.

4) Р. Поповъ, Пещерата Темната дупка, стр. 30 и следн.

5) Не публикувани материали въ Народния музей.

6) Р. Поповъ, Пещерата Миризливка.

7) Р. Поповъ, И. Б. А. Д. III, стр. 269—270.

8) Ил. Стояновъ, Тр. Пр И. Д. IV, стр. 153—164.

9) Р. Поповъ, Сп. А. Н. VII, стр. 121 - 132.

10) Р. Поповъ, Пещерата Темната дупка, стр. 113—120.

11) Р. Поповъ, Пещерата Миризливка (подъ печатъ).

12) Р. Поповъ, И. Б. А. Д. III, стр. 271; Сжщия, Сп. А. Н. VII, стр. 132 Сжщия, Темната Дупка стр. 120—125; Сжщия, Пещерата Миризливка.

13) Р. Поповъ, Пещерата Темната дупка, стр. 103.

14) Р Поповъ, Пещер. Темн. стр. 104; Материалитѣ отъ Старо-село се пазятъ въ непълната гимназия въ Мездра.

И най-после отъ Темната дупка до Търговище произхождатъ кости и отъ козирогъ (Capra aegargus).[1]

Като културни останки отъ палеолита можемъ да се похвалимъ съ една кременна стъргалка и едно костено острие отъ върхъ за копие или стрела отъ Моровица,[2]) нѣколко кременни стъргалки и ножове отъ пещерата Миризливка[3]) и съ многобройнитѣ оръдия, — кременни ножове, стъргалки, върхове за стрели и копия и много кѫсове отъ кремъкъ и само нѣколко костени оръдия — върхове за копия или стрели отъ Темната дупка при Карлуково.[4]) По типъ кременнитѣ и костени оръдия отъ горнитѣ пещери напълно наподобяватъ на кременнитѣ и костени оръдия отъ ореняшката епоха,[5]) а както казахме отъ тази епоха останки сѫ намѣрени навредъ изъ Европа.

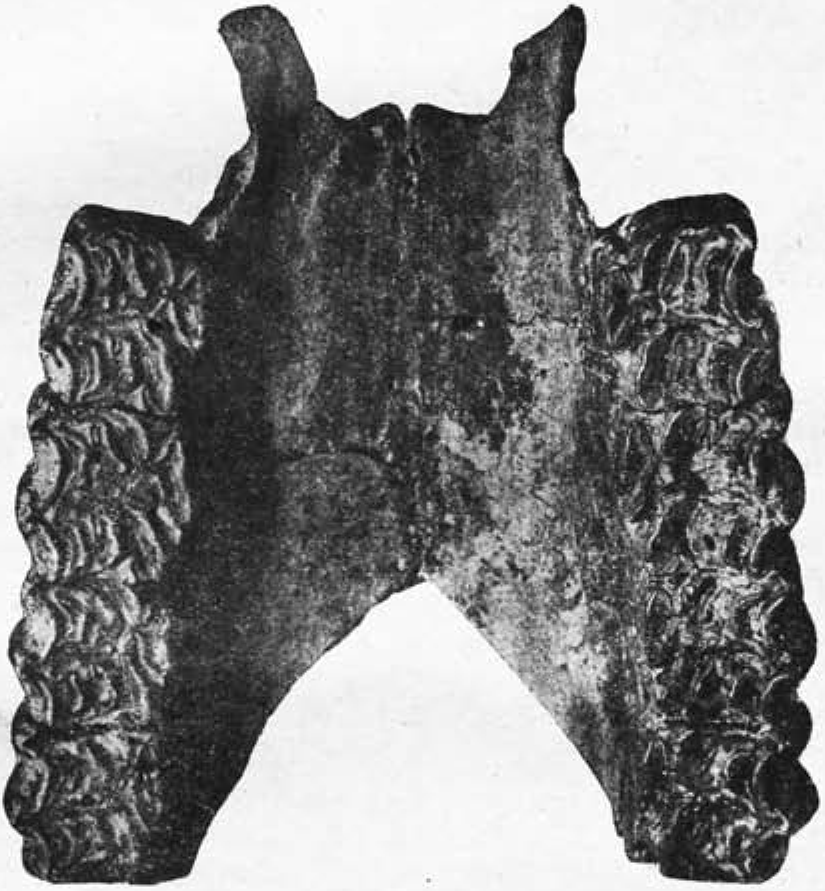

Обр. 5. — Часть отъ лоба на Equus sp. I, гледанъ отъ къмъ небната страна отъ пещерата Темната дупка.
Fig. 5. — Partie de crâne d'Equus sp. I, vue du côté du palais de la grotte Temnata doupka.

На Балканския п-въ, както видѣхме никѫде другаде, освенъ у насъ не сѫ открити културни останки отъ палеолитния човѣкъ —

---

[1]) Не публикувани материали.
[2]) Р. Поповъ, И. Б. А. Д. III. стр. 267—269.
[3]) Р. Поповъ, Пещерата Миризливка.
[4]) Р. Поповъ, Пещерата Темната дупка, стр. 13 и следн.
[5]) Р. Поповъ, стр. 30; В. Миковъ, Най-старитѣ следи на човѣка у насъ, Вѣкове, кн. 2 стр. 23—24.

следователно първитѣ обитатели на югъ отъ Дунава ще да сѫ дошли отъ нѣкой близъкъ северенъ центъръ — вѣроятно отъ Трансилвания, кѫдето сѫщо така не много отдавна сѫ намѣрени следи отъ оренияшкия човѣкъ.[1]

Многобройнитѣ материали отъ Темната дупка, кременнитѣ орѫдия отъ Миризливката, единичнитѣ предмети отъ Моровица и най-после съмнителнитѣ кременни ножове отъ Малката пещера[2] ни подсѣщатъ да потърсимъ сигурни следи отъ палеолита и въ други пещери у насъ, стига да се предприематъ по системни и продължителни разкопки. Дилувиална фауна и палеолитни останки отъ човѣка до сега у насъ сѫ открити въ следнитѣ пещери, които сѫ подредени по азбученъ редъ:

1. Гложене (Тетевенска ок.) На ю.-з. отъ селото е пещерата Моровица, съ входъ обърнатъ на северъ, шир. 16 м., вис. 5.8 м. и дълбока 280 м. Разкопвана презъ 1909 и 1912 г.

Дилувиални останки — кости отъ Ursus spelaeus и Hyaena spelaea, а палеолитни останки — кремененъ връхъ за стрела и костенъ връхъ за копие, намѣрени близо до входа, на дълбочина 2.80 м. Материалитѣ въ Н. М.

Р. Поповъ, И. Б. А. Д. III. стр. 267—272; Сѫщия, — Култура и животъ на предисторическия човѣкъ въ България I, 1928, стр. 19.

2. Голѣма Желѣзна (Троянска ок.). На 6—7 км. юго-източно отъ селото, въ една тѣсна долина се намира пещерата Топля, съ входъ обърнатъ на западъ, шир. 6 м., вис. 3·75 и дълбока 150 м. Изследвана и разкопвана презъ 1898, 1899 и 1900 г.

Дилувиални останки, — само кости отъ Ursus spelaeus, и Bos primigenius, които сѫ изкопани къмъ дъното на пещерата. Намѣренитѣ неолитни материали авторитѣ погрѣшно смѣтатъ за палеолитни.[3] Материалитѣ се пазятъ въ Геологическия институтъ при университета.

Д-ръ Г. Бончевъ, Тр. Пр. И. Д. I. 1900, стр. 1—17; Ил. Стояновъ, Тр. Пр. И. Д. IV. 1904, стр. 103—173.

3. Карлуково (Луковитска ок.). На 1½ км., северно отъ селото до „Горнитѣ порти“ на Проходната се намира пещерата Темната дупка, съ отворъ обърнатъ на с.-и., вис. 2 м., шир. 5·8 и дълбока до 160 м. Разкопавана и изследвана презъ 1925 и 1926 г.

Останкитѣ отъ дилувиална фауна — кости отъ Ursus spelaeus, Hyaena spelaea, Equus caballus fossilis, Elephas primigenius, Rhinoceros sp., Cervus sp. и др., както и останкитѣ отъ палеолита — голѣмъ брой кременни орѫдия и предмети отъ кости, се откриха на дълбочина 40—60 м. отъ входа на пещерата. Материалитѣ сѫ въ Н. М.

Р. Поповъ, Пещ. Темн. дупка 1931, стр. 1—148; Р. Поповъ, Бълг. Туристъ, 1926, 5—7; В. Миковъ, Ест. Г. X. 1926. стр. 241; Р. Поповъ, Култура и животъ на предистор. човѣкъ въ България I, 1928, стр. 17—19.

4. Орѣшецъ (Бѣлоградчишка ок.). На с. отъ селото въ мѣстностьта Башовица близо до новото шосе се намира пещерата Миризливка, съ входъ обърнатъ на юго-изтокъ. Разкопавана презъ 1931 г.

---

[1] H. Breuil, Stations paléolithiques en Transylvanie, въ Bull. S. S. C. II. 2-ème 1925, стр. 193—217.

[2] Р. Поповъ, Култура и животъ на предисторическия човѣкъ I 1928, стр. 18.

[3] Г. Бончевъ, Тр. Пр. И. Д. кн. I. стр. 11; Ил. Стояновъ, Тр. Пр. И. Д. кн. IV, стр. 139.

Измрѣла фауна — кости отъ Ursus spelaeus, Equus caballus fossilis и палеолитни останки — значителенъ брой каменни орждия, открити въ вжтрешностьта на пещерата.

Р. Поповъ, Пещерата Миризливка (подъ печатъ).

5. Търговище (Бѣлоградчишка ок.). На с.-и. високо въ Гламата се намира пещерата Темната дупка, съ отворъ обърнатъ на западъ, вис. 0·60 м., шир. 3·60 м. и дълбочина до 70 м. Разкопавана презъ 1929 г.

Останкитѣ — кости отъ пещерна мечка и козирогъ (Capra aegargus), се намѣриха на дълбочина 35 м. отъ входа на пещерата. Материалитѣ въ Н. М.*

6. Търново. На северъ отъ града въ Дервента, южно отъ Преображенския монастиръ е Голѣмата пещера или Духлата, съ входъ високъ 5 м., широкъ при основата 16 м. и дълбочина 115 м. Разкопавана презъ 1897, 1899, 1901 и 1905 г.

Останкитѣ — кости отъ Ursus spelaeus, Hyaena sp. сж открити къмъ входа на пещерата. Материалитѣ въ Н. М.

Р. Поповъ, Сб. Н. У. XX. 1904, стр. 1—12; Сжщия, Естзн. II 1911, стр. 528; Сжщия, Г. Н. М. 1920, стр. 47; Сжщия, Б. Пл. 1925, стр. 5—10.

Северно отъ Голѣмата пещера и на една отъ низкитѣ тераси има друга пещера, позната съ името, Малката или Тонюва пещера, съ входъ обърнатъ къмъ изтокъ, вис. 2·50 м., шир. 4 м. и дълбока 9·5 м. Изследвана и разкопавана презъ 1899, 1905 и 1909 г.

Останки отъ дилувиална фауна сж отъ Ursus sp., Hyaena sp., Cervus tarandus, Equus caballus fossilis и Bos primigenius. Отъ дълбочина 1·45 м. произхождатъ две не сигурни каменни орждия. Материалитѣ въ Н. М.

Р. Поповъ, Сб. Н. У. XX 1904, стр. 12—16; Сжщия. Ест. III 1911, стр. 14—168; Сжщия, И. Б. А. Д. II стр. 248—256; Сжщия, Сп. А. Н. VII 1913, стр. 115; Сжщия, Г. Н. М. 1920. стр. 47; Сжщия, Б. Пл. 1925, стр. 17—22.

НЕОЛИТНА ЕПОХА

Неолитната култура у насъ е застжпена сравнително много подобре, а това се дължи преди всичко на многобройнитѣ селища и материали, открити на много мѣста, както въ Северна, така и въ Южна България. Въпрѣки, че отъ това време сж констатирани голѣмъ брой селища, то само една незначителна часть отъ тѣхъ сж разкопани или изследвани отчасти. Напоследъкъ, отъ както Р. Поповъ започна посистемно да разкопава и проучава селищата на тази епоха, отъ тогава и материалитѣ се проучаватъ и обработватъ научно. Всички, които преди него сж се занимавали съ богатитѣ находки отъ новокаменната епоха, сж ги дали, само като материалъ.

Селищата отъ неолитната епоха се отличаватъ съ изобилието на глинени фрагменти отъ сждове, работени на ржка и украсени съ разнообразни орнаменти, съ кременни ножове, стъргалки и върхове за стрели, костени орждия, каменни брадвички и чукове съ и безъ дупки, бойни топки, хромелни камъни и пр. Тѣ се намиратъ въ равнитѣ мѣста и понѣкога на малкитѣ височини, покрай изворитѣ, до рѣкитѣ и въ пещеритѣ. Неолитнитѣ селища се срѣщатъ повече въ предпланинскитѣ области и равнинитѣ и почти липсватъ въ планинскитѣ покрайнини. Споредъ мѣстото и видътъ, селищата на новокаменната епоха можемъ да раздѣлимъ на пещерни, открити, и селищни могили.

Строга научна класификация на неолитната култура у насъ за сега не може да се направи, което се дължи на следнитѣ две причини. Първо: защото, както казахме и по-горе, отъ селищата на тази епоха сж разкопани и изследвани само една незначителна часть, — четири селищни могили, три пещери и едно открито селище и второ, че неолита у насъ се развива подъ най-различни културни влияния. Ето защо и едно разграничение на нашата керамика за сега е невъзможно да се направи, а такова разграничение е невъзможно да се направи и въ керамиката на Троя, Тесалия и Македония.¹) — Но въпрѣки това, ние бихме могли отчасти да раздѣлимъ новокаменната епоха на три: — раненъ неолитъ, който свършва приблизително къмъ 3500 год. пр. Христа, — късенъ или срѣденъ неолитъ — отъ 3500—1900 год. пр. Христа и каменно-медна епоха отъ 2500—1900 год. пр. Христа. Къмъ ранния неолитъ принадлежатъ само нѣкои отъ открититѣ селища, къмъ късния — се отнасятъ — открититѣ и пещернитѣ селища, а къмъ каменно-медната епоха — селищнитѣ могили и културнитѣ останки на най-горнитѣ пластове на другитѣ вида селища.

Материалитѣ отъ разнитѣ видове селища значително се отличаватъ едни отъ други: — най-бедни сж селищата отъ ранния неолитъ, а най-богати, тѣзи отъ каменно-медната епоха. Керамиката презъ ран-

---

¹) St. Casson, Macedonia, Thrace and Illyria. Oxford, 1926 стр 117.

ния неолитъ за сега не може да се причисли къмъ никоя група. Презъ късния неолитъ, българскитѣ земи сѫ влизали въ крѫга на така наречената спирало-меандро-лентеста керамика, а презъ каменно-медната епоха когато въ източната половина на земитѣ ни, прониква и се развива богатата рисувана керамика, то въ западната половина продължава да се развива спиралната керамика, която въ много отношения е повлияна отъ рисуваната. Първата керамика, която е въ свръзка съ керамиката на Унгария, Югославия и отчасти съ Троя се е развивала бавно; орнаментитѣ въ нея се състоятъ отъ врѣзани линии, спирали и начупени ѫглести пояси. Тази керамика намираме въ открититѣ селища и отчасти въ пещеритѣ на западната половина на нашитѣ земи. Рисуваната керамика, която е въ свръзка съ керамиката на Молдавия и Тесалия, въ техническо и артистическо отношение е много добре развита, тя се отличава главно съ разновиднитѣ си орнаменти, рисувани съ графитна боя или червена охра.

Каменнитѣ орѫдия, сѫщо така, въ разнитѣ поддѣления на неолита се различаватъ едни отъ други. Презъ ранния неолитъ се разпространява калъпестия типъ каменна брадвичка, презъ срѣдния плоската брадва, а презъ каменно-медната епоха се явяватъ и каменнитѣ чукове и брадви съ дупки. Кременнитѣ върхове за стрели изобилстватъ повече презъ ранния неолитъ, когато презъ каменно-медната епоха сѫ употрѣбявани върхове за стрели и копия отъ кость и рогъ.

Една забележителность за земитѣ на долни Дунавъ, а заедно съ това и нашитѣ земи, е че презъ каменно-медната епоха се разпространява идолната пластика, неизвестна за Западна Европа отъ това време.

Въ горнитѣ пластове на всички видове селища обитавани презъ каменно-медната епоха, сѫ открити и първитѣ метални предмети — медни игли, овални медни брадви и кирко-мотики.

Отъ направенитѣ, макаръ и не напълно сигурни проучавания на неолитнитѣ селища се вижда, че въ началото на късния неолитъ всички селища, обитавани презъ ранния неолитъ, сѫ били напуснати отъ по-старото население, на мѣстото на което идва новъ народъ. Къмъ 2500 г. пр. Христа, отъ къмъ северъ идва могилното население —носитель на рисуваната керамика, което изтиква отъ източната половина на българкитѣ земи по-старитѣ обитатели. Къмъ 1900 г. пр. Хр. или въ началото на бронзовата епоха, всички селища на Балканския п-въ сѫ били напуснати подъ натиска на новъ народъ — вѣроятно индоевропейцитѣ. Напустнати единъ пѫть въ края на каменно-медната епоха, нито едно отъ тѣзи селища не е било обитавано и презъ следната — бронзовата епоха, освенъ нѣколко, които сѫ били заселени отъ съвсемъ друго население.

Отъ тази епоха, извънъ материалитѣ, добити при разкопкитѣ, притежаваме и голѣмъ брой предмети отъ незначителни сондажи или случайни единични находки.

Селищата и находкитѣ отъ неолитната епоха ще бѫдатъ разгледани споредъ видътъ, като най-напредъ ще се спремъ на пещеритѣ, следъ това на открититѣ селища, и най-после на селищнитѣ могили. Преди да бѫдатъ изброени по азбученъ редъ всички селища и находки, накратко ще се спремъ на особеноститѣ на всѣки видъ селище, на неговата керамика, орѫдия и др.

Пещери

Пещеритѣ представятъ единъ сигуренъ обектъ за изследване и търсене най-старитѣ културни останки на човѣка, достатъчно е тѣзи останки да не сѫ отнесени отъ поройнитѣ дъждове. Почти въ всички пещери, чийто подове сѫ покрити съ пръсть, се намиратъ културни следи на човѣка отъ новокаменната или както видѣхме отъ старата каменна епоха.

Отъ многобройнитѣ пещери у насъ, само нѣколко, сѫ изследвани и разкопани по-системно, въ всички останали, между които и богатитѣ съ културни материали пещери — Деветашката, Лѫженската и Магурата сѫ само открити неолитни останки, въ тѣхъ още не сѫ правени системни проучвания и разкопки.

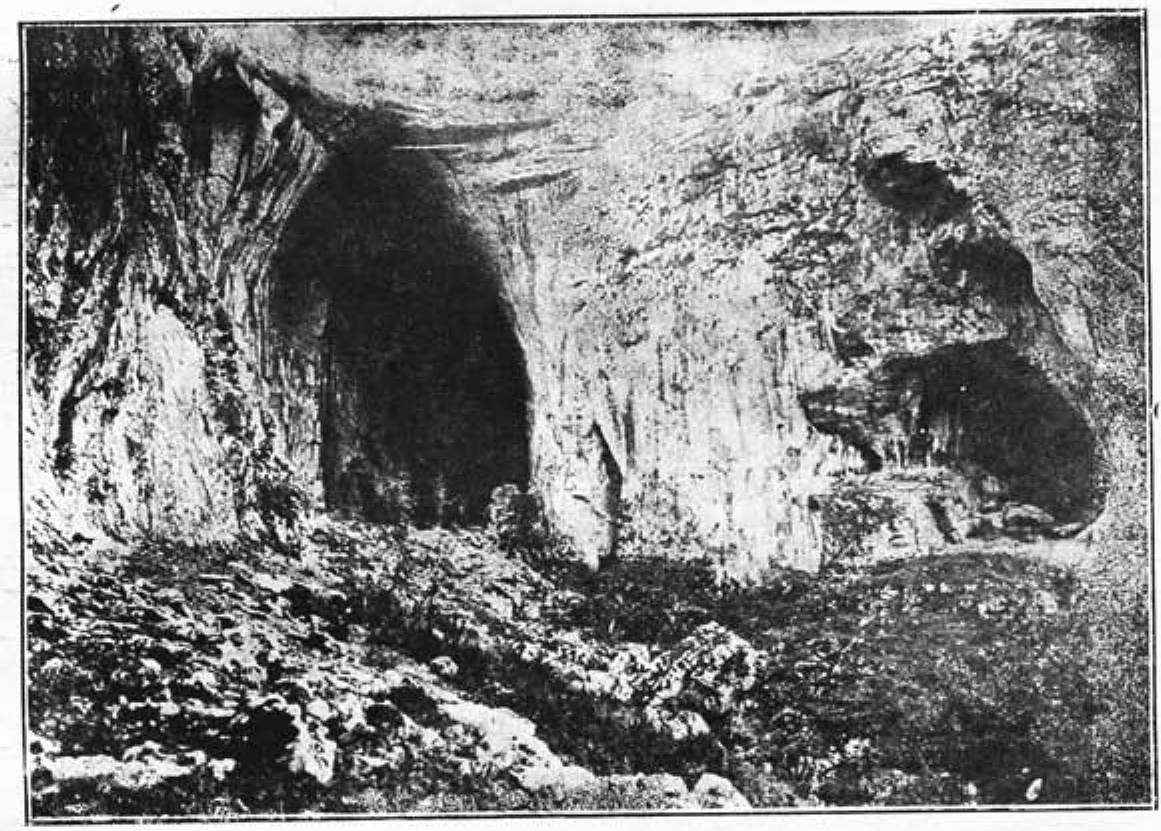

Обр. 6. — Пещеритѣ Проходна и Черdженица до Карлуково.
Fig. 6. — Les grottes Prohodna et Tchérdjenitza près de Karloukovo (district de Loukovit).

Първитѣ неолитни материали, открити още презъ 1890 г. отъ С. Юриничъ въ пещерата Полички до Дрѣновския монастиръ, сѫ датирани отъ откривателя къмъ стария каменень вѣкъ. 1) Къмъ това време и Г. Бончевъ и Ил. Стояновъ сѫ отнесли и неолитнитѣ останки отъ пещерата Топля до Г. Желѣзна. 2) — Следъ като Р. Поповъ разкопа пещеритѣ въ Търновския дервентъ и особено пещерата Моровица до Гложене, правилно датира открититѣ материали къмъ новокаменната епоха.

---

1) С. Юриничъ, Сб. Н. У. VI, стр. 376.

2) Г. Бончевъ, Тр. Пр. И. Д. I, стр. 11.; Ил. Стояновъ, Тр. Пр. И. Д. IV, стр. 139.

Въ културнитѣ наслоявания на изследванитѣ и отчасти проучени пещери сѫ намѣрени разни кости отъ животни — Bos primigenius, Sus scropha, Cervus Elaphus и др., голѣмо количество глинени фрагменти отъ сѫдове и цѣли глинени сѫдове, каменни чукове, хромелни камъни, орѫдия отъ кость и медни игли.

Глиненитѣ сѫдове отъ нашитѣ пещери сѫ повечето еднообразни: — тѣ сѫ малки и обикновенно иматъ тъмночервенъ или черенъ цвѣтъ, равни дъна и въ нѣкои случаи сѫ снабдени съ обли единични или двойни дръжки. Сѫдоветѣ сѫ орнаментирани съ врѣзани, вдлъбнати или релиефни украси, но много често и съ широки жглести или спирални ленти или рисувани съ бѣла материя успоредни линии. По форма и орнаментъ сѫдоветѣ отъ нашитѣ пещери се отнасятъ къмъ каменно-медната епоха на спирало-меандро-лентестата керамика.

Отъ пещеритѣ притежаваме малъкъ брой каменни орѫдия — каменни брадвички, които се отнасятъ къмъ края на новокаменната епоха, къмъ което време може да се датира и каменната брадва-чукъ съ страничнитѣ жлебове за привързване отъ Деветашката пещера.[1] Кременнитѣ орѫдия не представятъ особенъ интересъ. Хромелнитѣ камъни сѫ аналогични съ тѣзи отъ другитѣ късно неолитни селища. Костенитѣ шила, върхове за копия и игли така сѫщо сѫ подобни на тѣзи отъ останалитѣ селища на това време. Въ всички почти изследвани пещери сѫ открити четирирѫбести медни игли, които по форма сѫ напълно аналогични на тѣзи отъ селищнитѣ могили.

Пещернитѣ обитатели се занимавали съ ловъ и съ земледѣлие. Тѣ сѫ правили глинени сѫдове, но такива си доставяли и отъ областитѣ, населявани отъ могилнитѣ обитатели, което особено добре се вижда отъ Деветашката пещера.

Отъ изследванитѣ досега пещери се установява, че почти всички сѫ били обитавани презъ новокаменната епоха. Тѣ сѫ били напуснати едновременно въ началото на бронзовата епоха, когато сѫ били напуснати и другитѣ неолитни селища. Нѣкои отъ пещеритѣ сѫ били населени за известно време и презъ бронзовата,[2] други презъ халщатската епоха,[3] а нѣкои дори сѫ служили за жилища и презъ римско време.[4]

Почти всички материали отъ пещеритѣ, се съхраняватъ въ Народния музей, Геологическия институтъ при университета и Ловчанската музейна сбирка: отъ тѣхъ само материалитѣ отъ последната сбирка не сѫ публикувани.

Тъй като нашитѣ земи, отъ двете страни на Стара-планина, презъ различнитѣ епохи сѫ подпадали подъ разни културни влияния и отъ друга страна за удобство при търсене на селищата въ картата по-напредъ ще се запознаваме съ селищата и находкитѣ отъ Северна България, къмъ която спада Софийско и Кюстендилско, и следъ това съ тѣзи отъ Южна България.

---

[1] В. Миковъ, И. Б. А. И. V, стр. 312.

[2] Пещерата Магурата до Рабиша, И. Б. А. И. V, стр. 310; Табашката пещера до Ловечъ, И. Б. А. И. V, стр. 316.

[3] Пещерата Магура; Сухата пещера до Д. Ломъ (Бѣлоградчишко).

[4] Пещеритѣ въ Търновския дервентъ и около Бѣляковецъ; — Р. Поповъ. И. Б. А. Д. II, стр. 253—254.

Северна България

1. **Бѣлоградчикъ.** На 4 клм., източно отъ града, се намира пещерата Лепеница (Лепенички печъ), тя е двуетажна и съ входъ обърнатъ на изтокъ, вис. 12 м. шир. 15 м., и дълбока 35 м.

Неолитни останки — много фрагменти отъ глинени сѫдове, изъ наноса, припокрити съ торъ отъ добитъкъ.

В. Миковъ, Бълг. Тур. 1927, стр. 43—44; Сѫщия, И. Б. А. И. V, стр. 310.

2. **Бѣляковецъ** (Търновска ок.). Голѣма Лисца, пещера, северно отъ селото, съ входъ обърнатъ на северъ, вис. 2 м., шир. 12 м. и дълбока 206 м.

При разкопкитѣ презъ 1906 г. сѫ открити орѫдия отъ кремъкъ и камъкъ и кости отъ животни.

Р. Поповъ, Г. Н. М. 1920, стр. 49; Сѫщия Б. Пл., стр. 36—45.

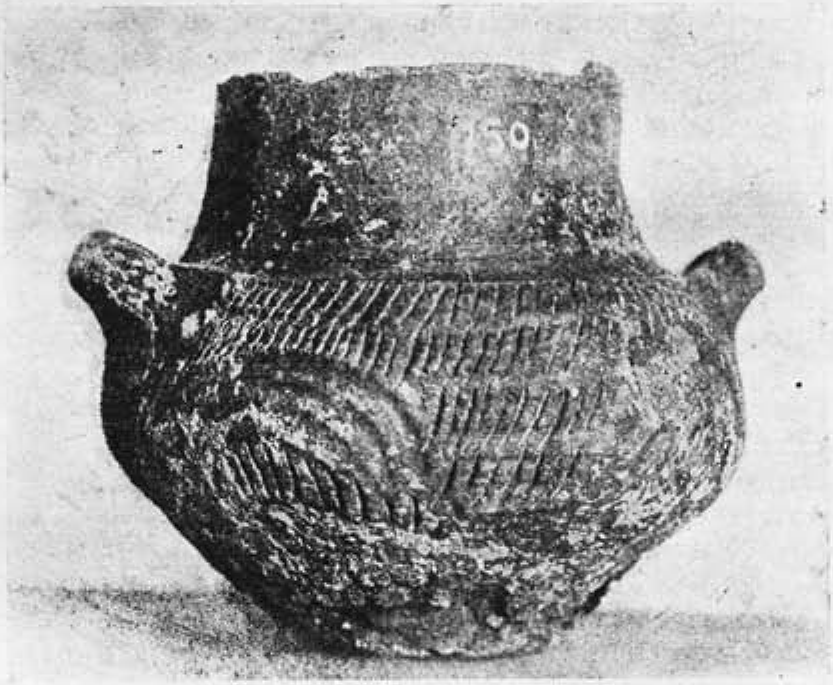

Обр. 7. — Глиненъ сѫдъ отъ пещерата Моровица до Гложене.
Fig. 7. — Vase en argile de la caverne Morovitza près de Glojéné (district de Teteven).

Малка Лисца, малка пещера, северно отъ селото, съ входъ обърнатъ на северъ, вис. 2 м., шир. 5 м. и дълбока 30 м.

Неолитнитѣ останки, — орѫдия отъ кремъкъ и камъкъ, глинени фрагменти отъ сѫдове и др. сѫ намѣрени къмъ входа на пещерата, презъ 1906, 1907 и 1908 г.

R. Popoff, Pr. Zt. 1913, стр. 443—460; Р. Поповъ, Г. Н. М. 1920, стр. 49; Сѫщия, Б. Пл., стр. 28—32.

Царската пещера се намира на северъ отъ селото, съ входъ обърнатъ на с.-з., вис. 2 м., шир. 8 м. и дълбока 80 м.

Незначителни неолитни материали.

Р. Поповъ, Г. Н. М. 1920 стр. 48; Сѫщия, Б. Пл., стр. 28—32.

Попинъ-пчелинъ, пещера на северъ отъ Голѣма Лисца, съ входъ вис. 1·90 м., шир. 3·40 м. и дълбока 30 м.

Открити следи отъ неолитна култура.

Р. Поповъ, Г. Н. М. 1920, стр. 50; Сѫщия, Б. Пл., стр. 45—47.

3. **Върбово** (Бѣлоградчишка ок.). На южнитѣ склонове на височината Венеца е **Попова печъ**, съ творъ — на югъ.

Фрагменти отъ глинени сѫдове.

В. Миковъ, И. Б. А. И. V., стр 311.

4. **Гложене** (Тетевенска ок.). На 4 клм., северно отъ селото, подъ Зоренишки долъ се намира една пропасть и до нея пещера, известна подъ името **Драганчовица**. Пещерата е мѫчно достѫпна и дълбока до 30 м.

Фрагменти отъ глинени сѫдове и кремъци сѫ констатирани презъ 1924 г.

В. Миковъ, Ест. Г. Х. 1926, стр. 248; Сѫщия, И. Б. А. И. III, стр. 235.

Моровица (вижъ по-горе, стр. 20).

Културнитѣ неолитни материали — голѣмъ брой фрагменти отъ глинени сѫдове и цѣли сѫдове съ врѣзани, вдлъбнати и релиефни орнаменти, съ двойни, единични или безъ дръжки, глинени идоли, предмети отъ кость и рогъ, шила и игли отъ кость, кременни ножове и стъргалки, бойни топки, хромелни камъни и медни игли сѫ намѣрени на различни мѣста, на дълбочина до 1·50 м. и до 70 м. навѫтре отъ входа на пещерата. Меднитѣ предмети показватъ, че пещерата е била обитавана и презъ камено-медната епоха. Разкопавана презъ 1910 и 1912 г. Материалитѣ въ Народния музей.

Р. Поповъ, И. Б. А. Д. III, стр. 273—290; Сѫщия, Ест. Г. IV, 1917, стр. 224—240.

5. **Голѣма Желѣзна** (Троянска ок.). Пещерата **Топля** (вижъ по-горе, стр. 20).

Неолитнитѣ материали сѫ намѣрени къмъ входа на пещерата. Отъ тукъ имаме кремени стъргалки и ножове, шила и игли отъ кость, орѫдия отъ еленови рога, каменни брадвички и чукове съ дупки (последния въ читалището въ Троянъ). Глинени фрагменти отъ сѫдове и цѣли сѫдове, нѣкои съ врѣзани орнаменти и съ една или две дръжки и медни четирирѫбести игли, (които авторитѣ смѣтатъ отъ бронзовата епоха). И тази пещера е била населявана до края на камено-медната епоха. Разкопвана презъ 1898, 1899 и 1900 години. Материалитѣ сѫ въ Геологическия институтъ при университета.

Д-ръ Г. Бончевъ, Тр. Пр. И. Д. I, 1900, стр. 16—21; Ил. Стояновъ, Тр. Пр. И. Д. IV, 1900, стр. 145—149.

6. **Дрѣновскиятъ монастиръ** (до Дрѣново). Задъ монастиря е **Водната** пещера, изъ която излиза Андака. Тя е съ грамаденъ отворъ, обърнатъ на изтокъ.

Въ културния пластъ има много глинени фрагменти отъ сѫдове, кременни ламели, кости отъ животни и каменни брадвички. Нѣкои материали има въ Н. М., а други — въ Търн. м. сб.

Р. Поповъ, Г. Н. М. 1920, стр. 52; В. Миковъ, И. Б. А. И. III, стр. 235.

Надъ монастиря има и друга пещера, наречена **Полички**, съ входъ обърнатъ на изтокъ; вис. 5·5 м., шир. 4 м. и дъл. 45 м. Разкопавана презъ 1890 г.

Незначителнитѣ материали — кости отъ разни животни, фрагменти отъ глинени сѫдове и дръжки, еленови рога и кремъкъ, авторътъ отнася къмъ металната епоха, а обитателитѣ живѣли къмъ старата каменна епоха (стр. 376). Не се знае кѫде сѫ материалитѣ.

Ст. Юриничъ. Сб. Н. У. VI, 1891, 362—378.

7. Деветаки (Ловчанска ок.). На северо-западъ отъ селото, на дѣсния брѣгъ на р. Осъмъ е Деветашката пещера или Окната. Отворътъ ѝ е обърнатъ на западъ, вис. 30 м. и шир. 35 м. Сондажи правени презъ 1926 г.

На различни дълбочини на вѫтре отъ входа се намиратъ фрагменти отъ сѫдове съ най-разнообразни орнаменти, каквито се срѣщатъ не само въ пещеритѣ, но и въ откриститѣ селища и селищни могили. Отъ тукъ произхожда каменень чукъ, интересенъ по своята форма, характеренъ за края на каменно-медната епоха, сѫщо чукове съ и безъ дупки и много кости отъ животни. Материали въ Ловчан. м. сб. и въ Н. М.

Г. И. Кацаровъ, Г. Н. М. 1921, стр. 148; В. Миковъ. И. Б. А. И. V, стр. 311—312; Сѫщия, Ловечъ и Ловчанско. I, стр. 57—58.

8. Драшанъ (Бѣло Слатинска ок.). На западъ до селото се намира Пещерата, съ отворъ обърнатъ на изтокъ, високъ до 6 м. и шир. до 12 м.

Незначителни останки отъ глинени фрагменти отъ сѫдове и каменни брадви, сега въ училището на селото.

В. Миковъ, И. Б. А. И. VII, стр. 360.

9. Дуплякъ (Врачанска ок.). Северо-западно отъ селото, презъ рѣката Ботуня има нѣколко малки пещери съ различна голѣмина, отъ които по-интересна е Задна дупка.

Сондажитѣ презъ 1926 г. установиха въ тѣхъ следи отъ неолитна култура: — глинени фрагменти отъ сѫдове, кременни отломъци и животински кости.

В. Миковъ, И. Б. А. И. V, стр. 311.

10. Еменъ (Търновска ок.). Близо до селото има голѣма пещера.

Въ културния пластъ, близо около входа на пещерата, сѫ открити много глинени фрагменти отъ сѫдове отъ неолитна епоха. Намѣренъ цѣлъ глиненъ сѫдъ и каменна брадвичка.

Р. Поповъ, Г. Н. М., 19.0, стр. 54.

11. Каленикъ (Кулска ок.). Въ землището на селото е Пѣещата пещера.

Глинени фрагменти отъ сѫдове отъ новокаменната епоха.

Сведения на В. Атанасовъ.

12. Карлуково (Луковитска ок.). Около селото се намиратъ нѣколко пещери, обитавани презъ неолитната епоха. На дѣсния, високъ скалистъ брѣгъ на р. Искъръ, северно отъ селото, съ отворъ обърнатъ на северо-западъ има пещера, известна съ името Аверковица.

Въ културния насипъ има фрагменти отъ глинени сѫдове.

В. Миковъ, Ест. Г. X. 1926, стр. 238.

Северно отъ селото на сѫщия редъ е и пещерата Задънката, съ отворъ обърнатъ на северъ.

Въ културния насипъ се срѣщатъ следи отъ неолитна епоха.

Р. Поповъ, Г. Н. М. 1920, стр. 55.

Проходната, пещера-тунелъ на $1^1/_2$ клм., северо-западно отъ селото.

При „Долнитѣ порти“, отъ лѣво и отдѣсно и въ малката пещера Чердженица се намиратъ много фрагменти отъ глинени сѫдове съ разнообразни орнаменти, хромелни камъни и бойни топки. Сондажни разкопки — презъ 1925 г.

Р. Поповъ, Г. Н. М., 1920, стр. 55; В. Миковъ, Ест. Г. X. 1926, стр. 240.

До Аверковица е Свинската пещера, съ отворъ обърнатъ на северъ.

Въ културния ѝ насипъ има слаби следи отъ неолитно селище.

В. Миковъ, Ест. Г. X, 1926, стр. 238.

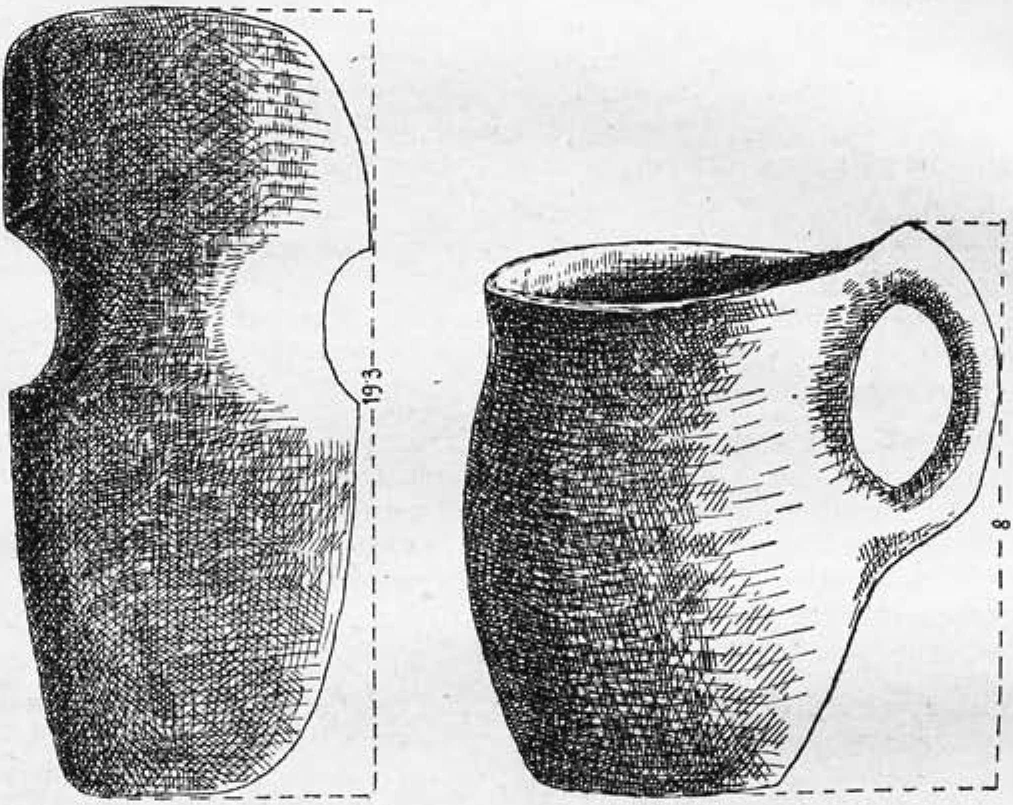

Обр. 8. — Каменна брадва и глиненъ сѫдъ отъ Деветашката пещера.
Fig. 8. — Maillet à rainure et vase en argile de la caverne Devetaki (district de Lovetch).

Отъ лѣвия брѣгъ на р. Искъръ на 1 клм. се намира Хайдушката пещера съ отворъ, обърнатъ на юго-изтокъ.

Има слаби останки отъ неолитна култура.

Р. Поповъ, Г. Н. М., 1920, стр. 55.

13. Кунино (Бѣло Слатинска ок.). На 1 клм. с.-и. отъ селото и високо, лѣво въ скалитѣ, обърната на югъ е пещерата Провъртенката. Отворътъ е високъ около 20 м., шир. 15 м. и дълб. 30 м.

Сондажитѣ презъ 1922 г. установиха неолитно селище. Намѣрени глинени сѫдинки съ една или две дръжки и фрагменти, подобни на сѫдоветѣ отъ другитѣ пещери. Върху единъ фрагментъ, на графитната основа е рисувано съ бѣла материя. Срѣщатъ се още кремъкъ,кости, предмети отъ кость и рогъ, бойни топки и пр. Предметитѣ въ Н. М.

В. Миковъ, И. Б. А. И. III, стр. 219; Сѫщия, Ест. Г. X, 1926, стр. 226.

14. Лѫжене (Ловчанска ок.). На 3 клм. на з. отъ селото, съ отворъ обърнатъ на северъ е Лѫженската пещера, вис. 20 м. и шир. 35 м.

Незначителнитѣ сондажи презъ 1926 и 1929 г. установиха богато неолитно поселение. Глинени фрагменти отъ сѫдове, съ най-разновидни орнаменти, каменни и кременни орѫдия и др.

В. Миковъ, Бълг. Тур. 1927, стр. 73—75; Сѫщия, Ловечъ и Ловчанско I стр. 60; Сѫщия И. Б. А. И. V, стр. 312.

15. Микре (Ловчанска ок.). Северно отъ селото на 5 клм., до рѣката Каменица има една малка пещера, обърната на северъ.

Въ културния насипъ се намиратъ единични глинени фрагменти и кременни ламели.

В. Миковъ, Ловечъ и Ловчанско I, стр. 60.

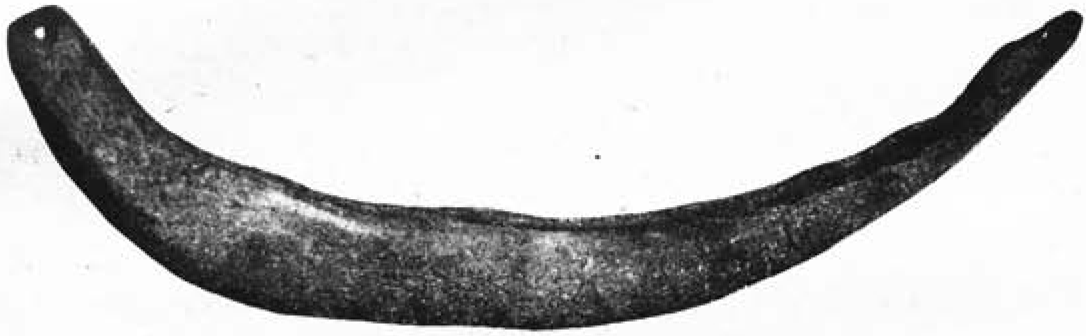

Обр. 9. — Дръжка отъ рогъ, служила за сърпъ, въ която сѫ били поставяни назѫбени кремъци отъ Голѣмата пещера до Търново.

Fig. 9. — Manche en corne de faucille, qui a été armée de silex dentellées de la grotte Golemata pechtera près de Tirnovo.

16. Надежда (Ловчанска ок.). На 4 клм. западно отъ селото се намира Футьовската пещера, съ отворъ обърнатъ на западъ, вис. 2·50 м., шир. 12 м.

Незначителнитѣ сондажи презъ 1926 г. установиха селище съ глинени фрагменти отъ сѫдове на неолитна епоха.

В. Миковъ, Ловечъ и Ловченско I, стр. 60; В. Миковъ, И. Б. А. И. V, стр. 312.

17. Орешецъ (Бѣлоградчишка ок.). Въ мѣстностьта Башовица е пещерата Миризливка (вижъ по-горе стр. 20).

Следи отъ неолитно селище, — фрагменти отъ сѫдове и кости отъ животни, констатирани презъ 1926 и 1931 г.

В. Миковъ, Бълг. Тур. 1927, стр. 42—43; Л. Филковъ, Природа 1928, бр. 5—6; Р. Поповъ, Пещерата Миризливка (подъ печатъ).

18. Пролазница (Бѣлоградчишка ок.). Въ височината „Венеца" има малка мѫчно достѫпна пещера — Дупката.

Незначителни фрагменти отъ сѫдове.

В. Миковъ, И. Б. А. И. V, стр. 311.

19. Рабиша (Бѣлоградчишка ок.). Северо-западно отъ селото, на 1·5 клм. въ височината Магура се намира едноименна пещера, съ отворъ обърнатъ на изтокъ, вис. 2·40 м., шир. 6 м. и дълбока около 1100 м. Незначителни сондажи правени презъ 1927 г.

Въ богатия и дебелъ културенъ насипъ се откриха много глинени фрагменти отъ сѫдове, кременни стъргалки и кости отъ животни.

В. Миковъ, Бълг. Туристъ 1928, стр. 8—12; Сѫщия, И. Б. А. И. V, стр. 209—310.

20. Търговище (Бѣлоградчишка ок.). Въ Гламата е Темната дупка (вижъ по-горе, стр. 21).

Незначителни глинени фрагменти.

В. Миковъ, И. Б. А. И. V, стр. 311.

21. Търново. Голѣмата пещера (вижъ по-горе, стр. 21).

На различни мѣста въ пещерата сѫ намѣрени глинени фрагменти отъ сѫдове, кременни орѫдия и рога и кости отъ животни.

Р. Поповъ, Г. Н. М., 1920, стр. 47; Сѫщия, Б. Пл., стр. 10—17.

Малката пещера (гл. по-горе, стр. 21).

На различни дълбочини сѫ намѣрени глинени фрагменти отъ сѫдове, кремени орѫдия и орѫдия отъ кость и рогъ.

Р. Поповъ, И. Б. А. Д. II, стр. 267; Сѫщия, Г. Н. М. 1920, стр. 47; Сѫщия, Б. Пл., стр. 22—25.

Монастирската пещера е подъ монастиря, въ Дервента, съ незначителни следи отъ неолитната епоха.

Р. Поповъ, Г. Н. М., 1920, стр. 48.

Разцѣпената или Харловата пещера е на лѣвия брѣгъ на Дервента, къмъ Преображенския монастиръ, съ отворъ обърнатъ на с.-и., вис. 2 м., шир. 8 м. и дълбокъ до 15 м.

Неолитни материали: — кременни орѫдия, глинени фрагменти отъ сѫдове, орѫдия отъ кость и рогъ.

Р. Поповъ, Г. Н. М., 1920, стр. 48; Сѫщия, Б. Пл., стр. 25—27.

22. Цинга (Дрѣновска ок.). До селото се намира Момина пещера.

Незначителни следи отъ неолитна култура.

Р. Поповъ, Г. Н. М., 1920, стр. 53.

Южна България

Южна България е по-бѣдна откъмъ пещери и колкото ги има, тѣ сѫ изъ вѫтрешностьта на Родопитѣ и въ източнитѣ части на Стара-планина. Нито една отъ тѣхъ още не е изследвана по-внимателно.

1. Балабанъ (Дьовленска ок.). На ю.-з., на 3 клм. отъ селото до р. Кричимъ се намира пещерата Имамова дупка, съ отворъ обърнатъ на западъ, вис. 2 м. и дълбока до 150 м.

Фрагменти отъ глинени сѫдове съ релефни и рисувани съ черна боя орнаменти, каквито ни сѫ познати отъ Чаушица отъ Македония.[1])

В. Миковъ, И. Б. А. И. V, стр. 317.

2. Г. Бѣлово (Т. Пазарджишка ок.). На лѣвия брѣгъ на р. Марица, дето р. Крива се влива въ нея, сѫ тъй нареченитѣ Маркови дупки: — това сѫ нѣколко пещери съ незначителни размѣри, въ които сѫ намѣрени достатъчно материали, възъ основа на които се установява, че тѣ сѫ били обитавани презъ новокаменната епоха.

Р. Поповъ, Г. Н. М., 1920, стр. 56.

---

[1]) St. Casson, Macedonia, Thrace and Illyria, стр. 132.

3. **Кралево** (Хасковска ок.). Отъ една пещера, изъ околностьта на селото произхожда една каменна брадвичка, сега въ Хаск. м. сб.

4. **Сливенъ.** На с.-и. отъ града се намира пещерата Змеюви дупки. При разкопкитѣ къмъ входа на пещерата сѫ открити глинени фрагменти отъ сѫдове, кременни стъргалки и кости отъ животни, сега въ Слив. м. сб.

Открити неолитни селища

Открититѣ неолитни селища по външния си видъ не могатъ да се разпознаятъ: — само изобилнитѣ фрагменти отъ глинени сѫдове, които ралото изравя или които се виждатъ напластени въ брѣговетѣ до рѣкитѣ, разкриватъ следитѣ имъ. Открития типъ селища сѫ разпространени по всички крайща на нашата страна и се срѣщатъ на всѣкжде както въ планинскитѣ покрайнини, така и въ полето. Тѣ се намиратъ обикновенно до извори — като при Г. Кремена, Плѣвенъ, до рѣки — Садовецъ, Кремиковци, Витболъ, Мжгура и др. или до блата — Ново-село, Б. Слатина и др.. G. Wilke смѣта нашитѣ дунавски неолитни селища за наколни,[1]) обаче тѣхното мѣстоположение е такова, че въ никой случай не може да се приеме неговото твърдение, освенъ за селището до с. Мжгура. — Тѣзи селища се характеризиратъ съ многото фрагменти отъ глинени сѫдове, между които се срѣщатъ хромелни камъни, глинена мазилка отъ колиби, каменни брадвички и чукове съ и безъ дупки, кременни ножове, стъргалки и върхове за стрели, както и много кости отъ животни.

До сега, нито едно отъ голѣмия брой открити селища не е изследвано и разкопано системно. Единствено селището „Подъ Града“ до Мадара, е разкопано и проучено по-добре, а въ селището въ с. Кремиковци (Софийска ок.), сѫ правени само незначителни сондажи. Всички други селища сѫ открити при обиколки или — възъ основа на единични или колективни находки. Отъ събранитѣ материали — глинени фрагменти отъ сѫдове, както и каменни чукове и брадви, макаръ и да е още рано да се правятъ изводи и сигурни заключения, може да се каже, че у насъ едни отъ открититѣ селища сѫ сѫществували презъ ранния неолитъ, други презъ късния, трети — презъ късния и каменно-медната епоха и най-после четвърти, само презъ каменно-медната епоха. Отъ многобройнитѣ селища, само нѣколко отчасти сѫ определени презъ кой периодъ на неолитната епоха сѫ били обитавани, но както тѣ, така и всички останали, сѫ отбелязани въ картата съ единъ цвѣтъ. Презъ ранния неолитъ е имало селища при Алтимиръ, Мездра, Мадара и др.; презъ късния — при Влашко-село, М. Бресница, Курило, Бѣжаново, Островъ, Ломъ и др.; презъ късния — и каменно-медната епоха — до Витболъ, Мжгура, Садовецъ, Г. Кремена, Кремиковци, Челопечене, Илиенци, Ново-село и др., а само презъ каменно-медната — до Б. Слатина, Берковица, Плѣвенъ, Мурсалево, Реброво, Бухово, Милковица и др.

Материалитѣ отъ горнитѣ групи селища значително се различаватъ едни отъ други и до колкото сегашнитѣ проучавания позволяватъ, бихме могли да кажемъ следното за всѣки типъ селище:

Въ селищата, обитавани презъ ранния неолитъ, се забелязва тънъкъ културенъ пластъ, въ който се изравятъ незначителни глинени фрагменти, повечето безъ орнаменти или съ незначителни релефни или вдлъбнати орнаменти. Каменнитѣ брадвички иматъ сплесната или калъпесть типъ форма. Характерно за тѣзи селища сѫ голѣмия брой кременни върхове за стрели и много кости отъ животни.

---

[1]) G. Wilke, въ Ebert's Reallexikon, II, стр. 206.

Коснитѣ неолитни селища, едни отъ които, както казахме сѫ били обитавани по-кратко, други по-продължително време, сѫ съ по-разнообразна керамика. Въ селищата, обитавани само презъ късния неолитъ и въ долнитѣ пластове на тѣзи, населявани и презъ каменно-медната епоха, сѫдоветѣ сѫ разновидни по форма; тѣ иматъ по-голѣми размѣри и сѫ украсени обикновенно съ врѣзани въ видъ на волути или зигзаги пояси или съ широки ленти. Вдлъбнатия и релефния орнаментъ, сѫщо така се срѣща много често. Сѫдоветѣ сѫ съ тъмно-червенъ или бледо-червеникавъ цвѣтъ. Тукъ вече имаме само плоски каменни брадвички, по-рѣдко хромелни камъни и кременни върхове за стрели.

Много по-интересни сѫ горнитѣ пластове на открититѣ селища, обитавани презъ каменно-медната епоха, както и тѣзи, населявани само презъ последната. Сѫдоветѣ сѫ съ по-разновидни форми; тѣ сѫ съ равни или високи кухи дъна, много често снабдени съ пѫпчести, отвесно пробити дръжки или единични и двойни цилиндрични или сплестнати малки дръжки. Сѫдоветѣ иматъ червеникавъ, тъмно-червенъ или почти черенъ цвѣтъ. Освенъ сѫдове съ орнаменти въ видъ на ленти, волути, релиефни пояси или пѫпки, се срѣщатъ и такива, боядисани съ червена, черна или бѣла материя и по-рѣдко съ инкрустирани и съ графитна боя орнаменти. Покрай глиненитѣ сѫдове, въ тѣзи селища се намиратъ и разни други предмети, направени отъ глина, — прешлени, тяжести, масички, столчета и глинени идоли, каквито повечето намираме само въ селищнитѣ могили. Заедно съ плоскитѣ каменни брадви се намиратъ и много овални брадви и каменни чукове съ и безъ дупки. Кремъкътъ, сѫщо така е билъ въ употрѣба. Изобилието на хромелни камъни показва, че населението презъ каменно-медната епоха се е занимавало съ земедѣлие. Въ най-горнитѣ пластове на всички тѣзи поселения сѫщо, както и при пещеритѣ, сѫ открити и първитѣ метални предмети — изключително медни брадви съ дупки отгоре или медни кирко-мотики. Въ последнитѣ селища сѫ открити и много глинени фрагменти отъ сѫдове, които произхождатъ отъ селищнитѣ могили, както и такива, чийто произходъ ще трѣбва да търсимъ къмъ егейскитѣ острови и къмъ Унгария,[1]) а това показва, че обитателитѣ на открититѣ селища, преди бронзовата епоха, сѫ водили оживѣна търговия съ народитѣ отъ съседнитѣ области.

Ако сѫдимъ по досегашнитѣ данни, то се вижда, че и открититѣ селища, населявани презъ каменно-медната епоха сѫ били напуснати внезапно и едновременно, когато и пещеритѣ и селищнитѣ могили.

Още е много рано да се правятъ каквито и да сѫ по-точни заключения, за културата на нашитѣ открити неолитни селища, каквито най-много ни сѫ познати, както се вижда отъ картата, въ Северна и Юго-западна България. Едно може да се каже по-положително, че селищата на късния неолитъ и каменно-медната епоха сѫ влизали, както вече споменахме по-горе, въ кръга на спирало-меандро-лентестата керамика[2]) и следователно се доближаватъ до селищата на Сърбия,

---

[1]) Такъвъ е случая съ керамиката отъ Кремиковци, Яна, Челопечене и други.
[2]) H. Schmidt, Vorgeschichte Europas, стр. 54.

Унгария и Македония — особено до селищата на първата.1) Но както и да се е развивала спиралната керамика въ нашитѣ земи презъ каменно-медната епоха, тя е силно повлияна отъ рисуваната керамика на селищнитѣ могили.

Навредъ въ страната ни сѫ открити голѣмъ брой единични предмети отъ ново-каменната епоха. Това сѫ предимно каменни брадвички и чукове — брадви съ и безъ дупки и кременни върхове за стрели. При какви обстоятелства сѫ намѣрени всички тѣзи предмети, не се знае, а и въ много случаи не се знае и самото имъ мѣстонахождение. Между каменнитѣ чукове-брадви съ дупки има и такива, които иматъ напълно метална форма. Но тъй като не се знае отъ какви мѣста произхождатъ, то и тази форма чукове-брадви съ дупки, макаръ и погрѣшно, ги отнасяме къмъ неолитната епоха. Сѫщата грѣшка се прави и при меднитѣ предмети, които така сѫщо сѫ намѣрени при неизвестни обстоятелства. Може би, повечето отъ тѣхъ да произхождатъ отъ селищата на каменно-медна епоха, какъвто е случая съ предметитѣ отъ Кремиковци, Св. Кирилово, Бѣла Слатина и др., но тѣ сѫ разгледани отдѣлно и отбелязани съ другъ цвѣтъ.

Селищата и находкитѣ отъ открититѣ селища сѫ разгледани заедно и сѫ подредени по азбученъ редъ, и както при пещеритѣ — найнапредъ започваме съ Северна и Юго-западна България.

Северна България

До сега почти всички открити неолитни селища сѫ разкрити въ Северна и Юго-западна България. Отъ тѣхъ единственно, само това при Мадара е разкопано и изучено, въ останалитѣ, между които има и такива съ дебели до 3—4 м. културни пласта, — като при Врѫвъ, Витболъ, Г. Кремена, Садовецъ Баховица, Кремиковци и др. още не сѫ правени даже и сондажни разкопки. Нѣкои отъ тѣзи селища при разораването постепенно изчезватъ, други, като това при Витболъ постепенно се отнасятъ отъ водитѣ и пороищата. Отъ С. България притежаваме и голѣмъ брой единични и колективни находки — изключително каменни брадвички и чукове или чукове-брадви съ дупки, боздугани, върхове за стрели и пр., намѣрени повече при неизвестни обстоятелства. Може би, както се забеляза и по-горе, една часть отъ тѣхъ и да произхождатъ отъ селища на бронзовата епоха, но ние ги поставяме къмъ новокаменната.

1. Аджемлеръ (Варненска ок.). Отъ околностьта на селото произхождатъ каменни чукове съ и безъ дупки и фрагменти отъ каменни боздугани. Материалитѣ въ Н. М. и Варн. м. сб.

Инв. № 137—142 и № 164, 158, 176.

2. Александрово (Ловчанска ок.). Северно отъ селото на 3 клм., до ж.-п. линия въ мѣстностьта Сарж-яръ и до извора има голѣмо неолитно селище съ фрагменти отъ сѫдове съ инкрустирани, релиефни и вдълбнати орнаменти. *

3. Алтимиръ (Орѣховска ок.). Въ мѣстностьта Брѣста, северозападно отъ селото на $1^{1}/_{2}$ клм., при изкопа за ж.-п. линия, сѫ разкрити следитѣ на значително селище.

Отъ брѣга сѫ изровени фрагменти отъ глинени сѫдове, кости отъ животни и каменна брадва отъ стария неолитъ.

В. Миковъ, И. Б. А. И. III, стр. 235.

---

1) St Casson, Macedonia, Thrace und Illyria. 1926, стр. 118.

4. Аптаразакъ (Провадийска ок.). Изъ околностьта на селото произхождатъ глинени фрагменти отъ сждове съ врѣзани и инкрустирани орнаменти, въ Варн. м. сб.

5. Арчаръ (Видинска ок.). Отъ неизвестно находище около селото произхождатъ единъ глиненъ сждъ и каменни чукове съ дупки — метална форма. Н. М.

Инв. № 679, 680.

6. Баховица (Ловчанска ок.). Източно отъ селото въ „Бостанитѣ“, надъ селската рѣкичка, въ едно пространство отъ 5—6 декара има богато неолитно селище.

Повърхностьта е покрита съ глинени фрагменти отъ сждове — съ врѣзани, релиефни и вдълбнати орнаменти, хромелни камъни, кремъци и следи отъ мазилка на колиби.

В. Миковъ, И. Б. А. И. V, стр. 312; Сжщия, Ловечъ и Ловчанско I, стр. 61.

7. Бовъ (Софийска ок.). Въ околностьта на селото сж намѣрени камененъ боздуганъ и камененъ чукъ съ дупки. Н. М.

Инв. № 446, 682.

8. Брѣсте (Бѣло Слатинска ок.). Отъ неизвестно мѣстонахождение около селото произхождатъ единъ камененъ чукъ съ дупка и каменно чукче, съ недовършена дупка. Н. М.

Инв. № 633, а. б.

9. Буковецъ (Бѣло Слатинска ок.). На 1 ¹/₂ клм. западно отъ селото, непосрѣдствено до гробищата — неолитно селище.

Намѣрени глинени фрагменти отъ сждове, каменни чукове и брадви, сега въ Вид. м. сб.

10. Бухово (Софийска ок.). Въ мѣстностьта Урсула, източно отъ селото, надъ брѣга на Монастирския долъ има неолитно поселение.

Глинени фрагменти отъ сждове, нѣкои боядисани съ червена черна или бѣла боя и плоски каменни брадвички.

Бр. Шкорпилъ, М., стр. 88, 89; Н. Петковъ, Г. Пл. Н. Б., 1928/1929, стр. 187.

11. Бѣжаново (Луковитска ок.). Северно отъ мѣстностьта Буя, на дѣсния брѣгъ на р. Каменица подъ надвесенитѣ скали има голѣмо неолитно селище, съ дебелъ до 1 м. културенъ пластъ.

Сондажитѣ презъ 1921 год. дадоха много глинени фрагменти отъ сждове съ вдлъбнати, релиефни и рисувани съ графитна боя орнаменти, кременни орждия и кости отъ животни. Материалитѣ въ Н. М.*

Ив. Велковъ, Ст. В., стр. 34.

12. Бѣла-вода (Никополска околия). До Хисарлъка сж намѣрени фрагменти отъ каменни чукове съ дупки — метална форма. Н. М.

Инв. № 43.

13. Бѣла Слатина. Въ мѣстностьта Сухия Геренъ, на 1 клм. северно, въ нивитѣ има следи отъ неолитно селище.

Глиненитѣ фрагменти отъ сждоветѣ сж съ релиефни и вдлъбнати орнаменти. Камененъ чукъ съ дупка. Н. М.*

Инв. № 2475.

14. Бѣла Черква (Търновска ок,). Отъ неизвестно мѣстонахождение около селото — камененъ чукъ съ дупка. Н. М.

Инв. № 627.

15. Бѣли Осъмъ (Троянска ок.). Отъ мѣстностьта Карабайнова усойна произхожда каменenъ чукъ съ дупка — метална форма. Н. М.

Инв. № 48.

16. Бѣляковецъ (Търновска ок.). На ю.-з. отъ селото въ мѣстностьта Плочитѣ — неолитно селище; до селото въ мѣстностьта Могилитѣ има другo неолитно селище. Трето селище има ю.-източно отъ селото въ мѣстностьта Чешмитѣ, и четвърто югозападно въ Мали-мостъ.

Въ горнитѣ селища се намиратъ фрагменти отъ сѫдове, орѫдия отъ кремъкъ и камъкъ и предмети отъ кости.

Р. Поповъ, Сб. Н. У. XXIV 1908, стр. 11—18; Сѫщия, Б. Пл., стр. 49—55.

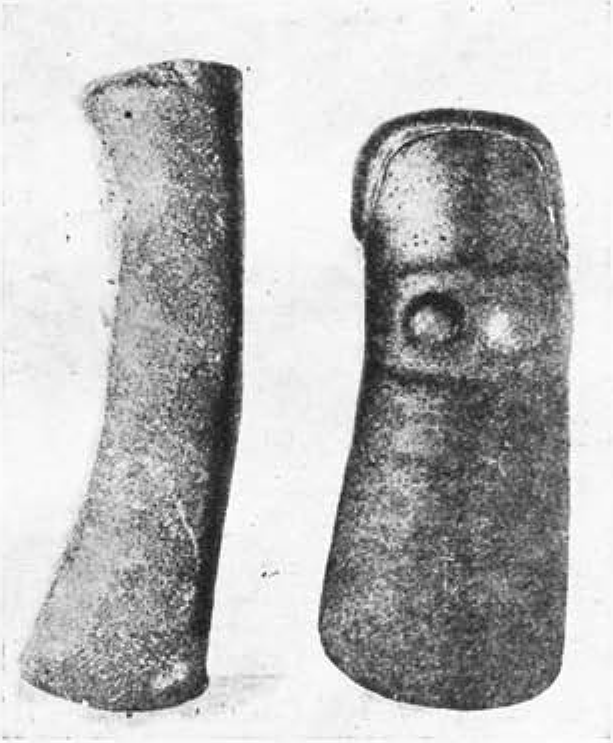

Обр. 10. — Каменни брадви-чукове отъ Б.-Осъмъ и Горско-Калугерово.
Fig. 10. — Haches marteaux en pierre 1. Beli-Ossam (district de Trojan) 2. Gorsko-Kalougerovo (district de Sevlievo).

17. Вакарелъ (Ихтиманска ок.). Отъ неизвестно находище около селото произхожда — хромеленъ камъкъ. Н М.

Инв, № 609.

18. Варна. До Батерията въ лозята на Евксиноградъ и между морето и града има голѣмо селище.[1] Каменна брадвичка въ Н. М.

Инв. № 1818.

Задъ детския санаториумъ, западно отъ монастира Св. Константинъ има голѣмо късно-неолитно селище.

Глинени фрагменти отъ сѫдове, медни брадви и игли, кременни стъргалки и ножове и каменни брадвички въ Варн. м. сб.

Инв. № 113, 114, 120, 141, 152, 153 и 154.

19. Витболъ (Видинска ок.). Източно отъ селото, въ мѣстностьта Наклата и до брѣга на Дунава, до скоро сѫ личели следитѣ на богато предисторическо селище, съ дебелина на културния пластъ до 4 м., отъ което сега е останала незначителна часть.

При сондажитѣ, презъ 1909 г. сѫ намѣрени кости отъ разни животни, фрагменти отъ каменни чукове и брадвички, кременни стъргалки и ножове, шила отъ кости и рога, много глинени фрагменти отъ сѫдове, нѣкои съ единични или двойни дръжки, съ релиефни и врѣзани въ форма на спирали, или меандри орнаменти. Материалитѣ въ Н. М.*

---

[1] Въ Варненския музей се пазятъ доста предмети отъ неолитната епоха изъ Варненско, но поради това, че тѣ не сѫ публикувани още, не можаха да бѫдатъ използувани по-добре въ тази работа.

Ан. Чилингировъ. И. Б. А. Д. II, стр. 155—163. М. Васић, Ст. V, стр 243.

20. **Влашко село** (Врачанска ок.). Въ мѣстностьта Райчовъ-долъ има неолитно селище, а изъ околностьта на селото сѫ намѣрени разни предмети.

Една каменна брадвичка, калъпестъ типъ (Инв. № 2484) е намѣрена къмъ р. Искъръ, а отъ други мѣста произхождатъ каменни чукове съ дупки, прешлени отъ дупки на чукове и каменни брадви съ разни форми. Инв. № 1984—1991. Материалитѣ въ Н. М. и въ музейната сбирка при Мѫжк. гимназия въ Враца.*

Ан. Чилингировъ, Г. Н. М. 1919, стр. 70; Р. Поповъ, И. Б. А. И. II, стр. 110—111. А. Цвѣтковъ, И. Б. А. И. VI, стр. 259.

21. **Враца**. Къмъ планината Стефанка е намѣренъ каменenъ чукъ съ дупка, сега въ Н. М.

Инв. № 663.

22. **Връвъ** (Видинска ок.). При вливането на р. Тимокъ въ Дунава се намира голѣмо неолитно селище.

Глинени фрагменти отъ сѫдове и др., има въ Вид. муз. сб., а единъ камененъ чукъ съ дупка — въ Н. М.

Инв. № 2935.

23. **Вълкова Слатина** (Фердинандска ок.). Въ околностьта на селото — неолитно селище.

Х. и К. Шкорпилъ, М., стр. 99.

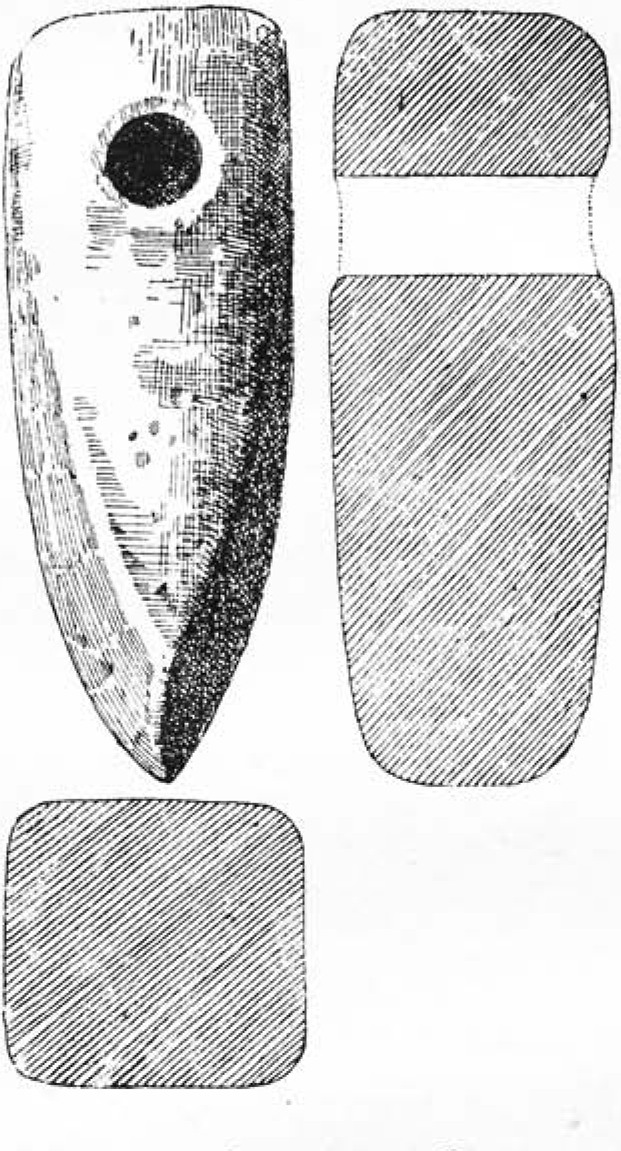

Обр. 11 — Каменна брадва-чукъ отъ Влашко село.
Fig. 11. — Hache-marteau en pierre de Vlachko-selo (district de Vratza).

24. **Върбовка** (Севлиевска ок.). Изъ околностьта на селото произхожда голѣмъ камененъ чукъ съ дупка. Въ Тър. м. сб.

25. **Габаре** (Б. Слатинска ок.). Отъ неизвестно мѣстонахождение, около селото произхождатъ нѣколко каменни брадви отъ стария и новия неолитъ и единъ камененъ чукъ съ дупка — метална форма. Материалитѣ въ училището на селото.

В. Миковъ, И. Б. А. И. VII, стр. 358—60.

26. **Габрово**. Отъ мѣстностьта Градище произхождатъ една плоска каменна брадвичка и камененъ чукъ — метална форма, а отъ

Моровишкитѣ стени, ю.-з. отъ града — каменен̌ъ чукъ, брадва, — метална форма. Въ Габр. м. с.

27. Галиче. (Орѣховска ок.). Западно отъ селото, въ мѣстностьта Прапора има неолитно селище, съ незначителни размѣри.

Глинени фрагменти отъ сѫдове и каменни брадвички.

²) В. Миковъ, И. Б. А. И. III, стр. 235.

28. Гозница. (Ловчанска ок.). До чешмата въ мѣстностьта Гюргевецъ, ю.-и. отъ селото — неолитно селище.

Много кременни върхове за стрели отъ черенъ, червенъ и бѣлъ кремъкъ, сега въ Ловч. м. сб.

29. Гниляне (Софийска ок.). Северно отъ селото, на височината Околъ-глава има неолитно селище, върху което е имало и селище отъ бронзовата епоха.

Сѫдове и фрагменти съ релиефни, вдлъбнати и рисувани съ червена и графитна боя орнаменти. Материалитѣ въ Н. М.

Инв. № 2540—42, 2756—2760.

30. Горна Бешовица (Врачанска ок.). Неолитното селище е на 1 клм. западно отъ селото, въ Латинскитѣ гробища.

Срѣщатъ се кременни орѫдия, каменни брадвички и мазилка отъ колиби.

Ан. Чилингировъ, Г. Н. М. 1919, стр. 75.

31. Горна Малина (Новоселска ок.). На 3 клм. ю.-з. отъ селото въ мѣстностьта Градището се намиратъ развалинитѣ на късноримско градище, построено върху основитѣ на селище отъ новокаменната епоха.

Глинени фрагменти отъ сѫдове, работени на рѫка, съ релиефни вдлъбнатини и лентести орнаменти.*

32. Горна Кремена (Врачанска ок.). На $1^1/_2$ км. западно отъ селото въ мѣстностьта Заминецъ има неолитно селище.

Глинени фрагменти отъ сѫдове съ релиефи, вдлъбнати, врѣзани и рисувани съ графитна боя орнаменти, хромелни камъни и кремъци.*

Ан. Чилингировъ, Г. Н. М. 1919, стр. 75.

Въ горния край на селото до извора, има друго селище, отъ което произхождатъ костени шила, кременни ламели, глинени сѫдинки и много фрагменти съ рисувани, вдлъбнати и врѣзани орнаменти и еленови рога, сега въ училището.

А. Цвѣтковъ, И. Б. А. И. VI, стр. 258—259; В. Миковъ, И. Б. А. И. VII, стр. 361—362.

33. Горни Богоровъ (Софийска ок.). Западно отъ селото въ нивитѣ въ мѣстностьта Обрещà, се намира неолитно селище.

Глинени фрагменти съ най-разнообразни орнаменти. Особено сѫ интересни плетки-отпечатъци отъ мрѣжи, рогозки и други, върху дъната на сѫдоветѣ. Каменни брадвички и чукове.

Н. Петковъ, Г. Н. М. 1921, стр. 217—222.

34. Горско Калугерово (Севлиевска ок.). Каменен̌ъ чукъ-брадва съ дупка, метална форма и два каменни чука произхождатъ отъ неизвестно мѣстонахождение около селото. Н. М.

Инв. № 146, 147 и 700.

35. Гурково (Балчишка ок.). Въ околностьта на селото е намѣренъ единъ каменenъ чукъ съ дупка, въ Варн. м. сб.
Инв. № 170.

36. Девня (Варненска ок.). Изъ околностьта на селото произхождатъ каменenъ чукъ съ дупка и кременenъ ножъ, въ Варн. м. сб.
Инв. № 183.

37. Дишбудакъ (Варненска ок.). Въ землището на селото е намѣрена каменна брадвичка, въ Варн. м. сб.
Инв. № 172.

38. Добревци (Тетевенска ок.). Отъ неизвестно находище около селото произхожда каменenъ чукъ съ дупка. Н. М.
Инв. № 611.

39. Долна Бешовица (Врачанска ок.). Каменenъ чукъ съ дупка произхожда изъ околностьта на селото. Н. М.
Инв. № 713.

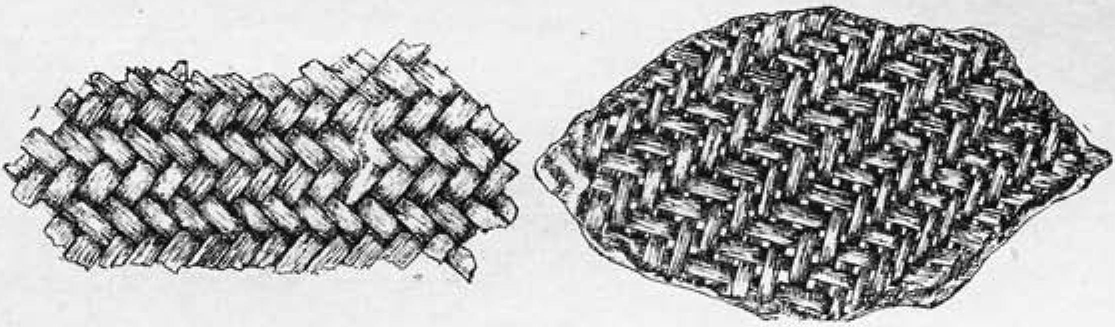

Обр. 12. — Плетки отъ дъна на глинени сѫдове отъ Горни Богоровъ.
Fig. 12. — Fragments de fond des vases avec empreinte de natte de Gorni Bogorov (district de Sofia).

40. Драгоманъ. Каменenъ чукъ и каменна брадва съ дупка, — отъ неизвестно находище около селото. Н. М.
Инв. 64, 65; Х. и К. Шкорпилъ, М. стр. 89.

41. Дреновъ (Ловчанска ок.). Въ селото, къмъ извора, е намѣрена една гривна, направена отъ мидата Spondylus, сега въ Ловч. м. сб.
В. Миковъ, Ловечъ и Ловчанско, I, стр. 61.

42. Дреновецъ (Ломска ок.). Отъ неизвестно мѣстонахождение около селото — едно каменно чукче. Н. М.
Инв. № 634.

43. Ерменлуй (Никополска ок.). Изъ околностьта на селото произхожда единъ каменenъ чукъ съ дупка. Ловч. м. сб.

44. Звездица (Варненска ок.). Изъ околностьта на селото произхождатъ каменни брадвички, въ Варн. м. сб.
Инв. № 160, 168.

45. Илиенци (Софийска ок.). Голѣмо неолитно селище се намира на с.-и. отъ селото, въ нивитѣ, въ мѣстностьта Чакалъ-кьой до р. Блато.

Незначителни материали (Инв. № 1—14), постжпили въ Народния Музей още презъ 1893 г. Камененъ чукъ-брадва, фрагменти отъ глинени сждове съ врѣзани въ видъ на меандри линии или сждове съ единични или двойни дръжки.*

Р. Поповъ, Пред. изсл. Соф., стр. 14 - 16.

46. Кадинъ-мость (Кюстендилска ок.). При разкопкитѣ, презъ 1905—1906 г. сж намѣрени и предисторически глинени сждове, костени предмети, глинени идолчета и камени брадвички.

И. Ивановъ, И. Б. А. Д. I., стр. 192—193.

47. Каленъ (Врачанска ок.). Отъ мѣстностьта Топлицитѣ произхожда една каменна брадвичка.

Р. Поповъ, И. Б. А. И. II, стр. 129.

48. Калково (Самоковска ок.). Въ околностьта на селото е намѣренъ камененъ чукъ съ дупка. Н. М.

Инв. № 613.

49. Калугерица (Ново-Пазарска ок.). Малка каменна брадвичка произхожда отъ неизвестно мѣстонахождение изъ околностьта на селото. Н. М.

Инв. № 1648.

50. Карагуй (Плѣвенска ок.). Северо-западно до селото, около камъка Мечока и подъ скалитѣ — следи отъ бѣдно неолитно селище.

Незначителни глинени фрагменти отъ сждове.*

Ив. Велковъ, Ст. В., стр. 54; В. Миковъ, И. Б. А. И. V, стр. 307.

51. Кладорупъ (Бѣлоградчишка ок.). Отъ неизвестно находище около селото — единъ камененъ чукъ съ дупка. Н. М.

Инв. № 129.

52. Ковачица (Ломска ок.). Отъ неизвестно находище изъ землището на селото произхожда една каменна брадва безъ дупка, сега въ Ломс. м. сб.

53. Козлудуй (Орѣховска ок.). Северно отъ селото до брѣга на „Малки Дунавъ," въ мѣстн. Селище — следи отъ неолитно поселение.

Глинени фрагменти отъ сждове съ дръжки, съ релиефни и врѣзани орнаменти. Глиненъ сждъ, инв. № 41. Материалитѣ въ Н. М.

Ан. Чилингировъ, И. Б. А. Д. II, стр. 165—167.

54. Козлуджа (Варненска ок.). Изъ околностьта на селото произхождатъ около 20 гривни, направени отъ черупки на мидата Spondylus, сега въ Варн. м. сб.

M. Wassits, Pr. Zt. 1910, стр. 34.

55. Кремиковци (Софийска ок.). Въ срѣдата на селото на лѣвия брѣгъ на рѣката предъ училището, се намира едно отъ найбогатитѣ — известни до сега неолитни селища у насъ, съ 3 метра дебелъ културенъ пластъ.

При изследване на селището, презъ 1907 година сж намѣрени каменни чукове и брадвички, глинени фрагменти отъ сждове, съ и безъ дръжки, орнаментирани съ врѣзани бразди и нѣкои боядисани съ червена и бѣла боя. Въ горнитѣ пластове има и материали отъ бронзовата епоха. Селището погрѣшно е датирано отъ бронзовата, дори желѣзната епоха.[1]) Незначителни материали въ Н. М.*

Ан. Чилингировъ, П. Сп. LXIX. 1908, стр. 200—216; Р. Поповъ, Предизс. Соф. 1920, стр. 17; Н. Петковъ, Г. Пл. Н. Б. 1928/29, стр. 187.

---

[1]) Ан. Чилингировъ, Пер. сп. LXIX 1908, стр. 214.

56. Крошуна (Ловчанска ок.). Около селото има неолитно селище, съ фрагменти отъ сѫдове съ врѣзани орнаменти. Материалитѣ въ Ловч. м. сб.

57. Курило (Софийска ок.). Северо-западно отъ селото до р. Тайна въ мѣстностьта Могилитѣ, има неолитно селище, съ 1 м. дебелина на културния насипъ.

Глинени фрагменти съ врѣзани, вдлъбнати и релиефни орнаменти и съ двойни дръжки. Фрагменти отъ каменни чукове и кременни орѫдия.*

Р. Поповъ, Предист. пам. Соф. 1920, стр. 10—14.

Друго селище има въ мѣстностьта Кременица, срещу гарата, което е малко издигнато надъ околния теренъ.

Глинени фрагменти отъ сѫдове съ вдлъбнати релиефни и боядисани съ червена и бѣла боя орнаменти и каменни брадвички, нѣкои калъпестъ типъ.

Н. Петковъ, Г. Пл Н. Б. 1928/29, стр. 188.

58. Курново (Орханийска ок.). Отъ околностьта на селото, произхожда единъ камененъ чукъ-брадва съ дупка — метална форма. Н. М.

Инв. № 644.

59. Кюпри-кьой (Провадийска ок.). Въ землището на селото е намѣрена една каменна брадва-чукъ, съ дупка, въ Варн. м. сб.

Инв. № 166.

60. Лесидренъ (Тетевенска ок.). Северно отъ селото въ мѣстностьта Драгина има не голѣмо неолитно селище.

Глинени фрагменти отъ сѫдове и каменни чукове-брадви. Н. М.

Инв. № 261, 2599; Ив. Велковъ, Ст. В., стр. 23

61. Липница (Орханийска ок.). Изъ околностьта на селото е намѣренъ камъкъ, издълбанъ съ 3 дупки. Н. М.

Инв. № 44.

62. Ловечъ. Отъ махлата Дръстене, произхожда голѣмъ камененъ чукъ съ дупка, сега въ Ловч. м. сб.

63. Локорско (Софийско). Въ околностьта на селото сѫ намѣрени каменни орѫдия — брадва съ дупка и длето.

Х. и К. Шкорпилъ Първобитнитѣ люде въ България. 1898, стр. 25; Сѫщитѣ, М. 1898, стр, 88, 89.

64. Ломъ. Неолитното селище се намира западно отъ града, подъ тухленитѣ фабрики.

Фрагменти отъ сѫдове съ дръжки.

Ан. Чилингировъ, И. Б. А. Д. II., стр. 162—163.

Неолитно селище има и въ мѣстностьта Домузъ-орманъ.

Намѣрени, каменни чукове съ дупки, сега въ Ломс. м. сб.

65. Ломецъ (Троянска ок.). Въ околностьта на селото е намѣренъ камененъ чукъ съ дупка. Н. М.

Инв. № 2552.

66. Луковитъ. Отъ мѣстностьта Котляне произхожда единъ камененъ чукъ съ недопробита дупка. Н. М.

Инв. № 624.

67. Лютибродъ (Врачанска ок.). Въ землището на селото е намѣренъ камененъ чукъ съ дупка. Н. М.

Инв. № 40.

68. **Мадара** (Шуменска ок.). Подъ скалитѣ, **Подъградо**, отъ двѣтѣ страни на малката рѣкичка отъ извора надолу, на едно протежение на около 600 метра сѫ открити богати следи отъ неолитна култура, която е продължавала да сѫществува презъ цѣлата неолитна епоха. Селището е разкопавано презъ 1901, 1902, 1903, 1909, 1924, 1928, 1930 и 1932 г.

Между алувиалнитѣ наноси се срѣщатъ фрагменти отъ сѫдове, нѣкои съ врѣзани орнаменти и двойни дръжки, кременни ножове, стъргалки и върхове за стрели отъ кремъкъ, каменни чукове съ и безъ дупки, калъпести и плоски каменни брадвички, бойни топки, хромели, предмети отъ кость и рогъ и много кости отъ Bos primigenius, Equus caballus, Cervus Elaphus, Sus Scropha и кости отъ човѣкъ. Тукъ се откриха и работилници за кременни орѫдия. Материалитѣ въ Н. М. и въ музейната сбирка въ Мадара.

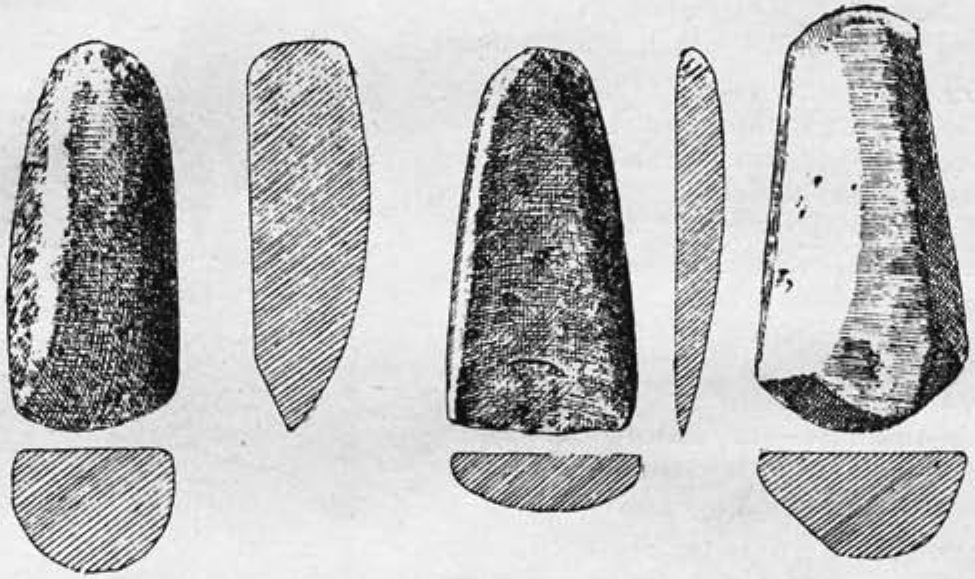

Обр. 13. — Каменни брадвички отъ Мездра.
Fig. 13. — Haches en pierre de Mezdra (district de Vratza).

Р. Поповъ, Сб. Н. У., XX 1904, стр. 16—27; Сѫщия, Сб. Н. У. XXIV 1908, стр. 1—11; Сѫщия, И. Б. А. Д. III, стр. 90—107; R. Popoff, Pr. Zt., 1912, стр. 88—103.

69. **Мѫгура** (Никополска ок.). Северно, на 2 клм. отъ селото, има една продълговата могила, известна подъ името **Мѫгура**, дълга 300 м., широка 70 м. и висока 7 м.

Отъ могилата се изравятъ кременни стъргалки и ножове, глинени предмети, фрагменти отъ сѫдове съ врѣзани, инкрустирани и вдлъбнати орнаменти. Материалитѣ неизложени въ Н. М.

Ан. Чилингировъ, И. Б. А. Д. II, стр. 170.

70. **Макрешъ** (Кулска ок.). Западно отъ гарата, около една гробна могила се намиратъ следи отъ селище на късно неолитна епоха.

Сведения на В. Атанасовъ.

71. Малка Бресница (Тетевенска ок.). Северно до селото, въ Дълга поляна, има не много голѣмо неолитно селище.

Фрагменти отъ глинени сѫдове съ релиефни и врѣзани орнаменти, кременни ламели и кости отъ животни.*

72. Мездра (Врачанска ок.). На северъ отъ гарата въ ѫгъла, образуванъ отъ Искъръ и Боденската рѣкичка, има значително по размѣри неолитно селище, сѫществувало презъ цѣлата новокаменна епоха.

Глинени фрагменти отъ сѫдове и предмети, каменни брадвички калъпестъ типъ и овална форма и кременни ламели.

Р. Поповъ, И. Б. А. И. II., стр. 105—109.

73. Милковица (Новоселска ок.). Подъ ж.-п. спирка на д. брѣгъ на р. Липецъ — неолитно селище съ незначителни размѣри.

Глинени фрагменти отъ сѫдове, боядисани съ червена или бѣла боя, и такива съ кухи дъна.

Н. Петковъ, Г. Пл. Н. Б. 1928/29, стр. 186.

74. Михалци (Търновска ок.). Отъ землището на селото произхождатъ фрагменти отъ каменни чукове съ дупки, сега въ Търн. м. сб.

75. Могила (Ново Пазарска ок.). На височината Могила, която се издига надъ селото има селище.

Глинени фрагменти отъ сѫдове и кремъци.

К. Шкорпилъ, Абоба Плиска, 1905, стр. 25.

76. Мурсалево (Дупнишка ок.). При прокопаване на платното за ж.-п. линия въ мѣстностьта Деве-Барганъ, южно отъ селото е разкрито голѣмо неолитно селище.

Глинени фрагменти отъ сѫдове съ релиефни, врѣзани и рисувани съ бѣла боя орнаменти. Мазилка отъ колиби, много хромелни камъни, каменни брадвички и кости отъ животни.

В. Миковъ, И. Б. А. И. VII, стр. 362—363.

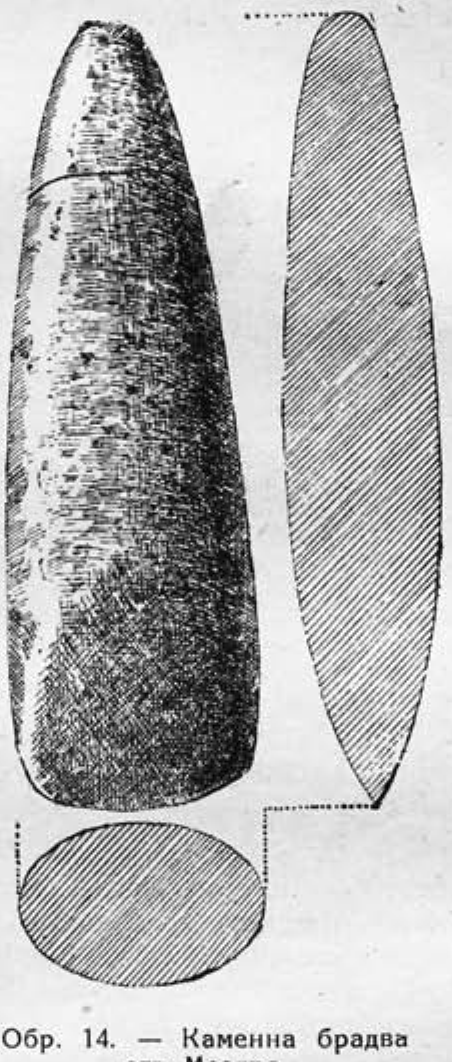

Обр. 14. — Каменна брадва отъ Мездра.
Fig. 14. — Hache en pierre de Mezdra (district de Vratza).

77. Надежда (Юруклеръ, Ловчанска ок.). На 3 клм. ю.-з. отъ селото въ мѣстностьта Стълбица — неолитно селище.

Глинени фрагменти отъ сѫдове, камененъ чукъ съ дупка и плоска каменна брадвичка. Н. М.*

Инв. № 2699—2700.

78. Негушево (Новоселска ок.). До ж.-п. линия, въ най-тѣсната часть на долината, южно отъ селото има следи отъ неолитно селище.

Глинени фрагменти отъ сѫдове.*

79. **Николаевка** (Варненска ок.). Изъ околностьта на селото произхождатъ каменни брадвички, въ Варн. м. сб.

Инв. № 163, 174.

80. **Никюпъ** (Г. Орѣховска ок.). Изъ околностьта на селото произхожда плоска каменна брадвичка. Н. М.

Инв. № 133.

81. **Нови-ханъ** (Новоселска ок.). На 2·5 клм. западно отъ селото до чешмата, срещу Аязмото има неолитно селище.

Въ културния пластъ се срѣщатъ фрагменти отъ глинени сѫдове.

Р. Поповъ, Предист. изсл. Соф. 1920, стр. 17.

82. **Орманджикъ** (Добричка ок.). Въ околностьта на селото е намѣренъ камененъ чукъ-брадва съ дупка, метална форма. Н. М.

Инв. № 262.

83. **Орѣхово**, Отъ околностьта на града произхожда камененъ чукъ съ дупка. Н. М.

Инв. № 30.

84. **Осиковица** (Орханийска ок.). Отъ неизвестно мѣстонахождение около селото, произхожда единъ камененъ чукъ-брадва съ дупка — метална форма и единъ камененъ чукъ съ дупка. Н. М.

Инв. № 270, 271.

85. **Островъ** (Орѣховска ок.). Селището се намира на югъ отъ селото до блатото.

Глинени фрагменти отъ сѫдове, съ врѣзани, вдлъбнати, релиефни и инкрустирани орнаменти и кременни стъргалки. Глинена тяжесть. Материалитѣ въ Н. М.

Ан. Чилингировъ, И. Б. А. Д. II, стр. 169—170.

86. **Пандаклии** (Силистренска ок.). Въ мѣстностьта **Срещу селото** е намѣренъ камененъ чукъ съ дупка — метална форма. Н. М.

Инв. № 262.

Петокладенци (Свищовска ок.). Изъ околностьта на селото произхождатъ нѣколко кременни ножове, сега въ Свищ. м. сб.

87. **Петре** (Варненска ок.). Въ землището на селото е намѣрена една каменна брадвичка, въ Варн. м. сб.

Инв. № 180.

88. **Пирдопъ**. На 3 км. с.-и. отъ града въ мѣстностьта **Канжа** при изкопа на ж.-п. линия е открито голѣмо селище.

Глинени фрагменти отъ сѫдове, каменни чукове, хромелни камъни, кременни върхове за стрели и пр.

89. **Плѣвенъ**. Юго-источно отъ града, въ **Кайлъка**, горе въ крепостьта има голѣмо неолитно селище.

Много глинени фрагменти отъ сѫдове, съ вдлъбнати, релиефни, инкрустирани и рисувани орнаменти, медна брадва и каменни чукове съ дупки, въ сбирката при Плѣвенското читалище.

В. Миковъ, И. Б. А. И. VII, стр. 360—361.

90. **Полско Косово** (Бѣленска ок.). Неолитното селище се намира въ мѣстностьта **Саковия геренъ**, съ незначителни фрагметни отъ сѫдове, въ Свищ. м. сб.

91. **Попово**. Изъ околията на града произхождатъ единъ камененъ чукъ съ дупка и две каменни брадвички, сега въ Пловд. н. м.

Б. Дяковичъ, Г. Пл. Н. Б. 1923, стр. 291.

92. Провадия. На югъ отъ града по пѫтя за Ново-село сѫ намѣрени две гривни отъ Spondylus и кременни орѫдия.

I. F. Gellert und Fr. Garscha, Pr. Zt. 1930, стр. 269.

93. Пролеша (Софийска ок.). Въ равнината, непосрѣдствено северно отъ селото, има голѣмо селище.

Глинени фрагменти отъ сѫдове съ врѣзани орнаменти. Каменна брадвичка. Н. М.*

Инв. № 1817.

94. Радювене (Врачанска ок.). Отъ неизвестно мѣстонахождение около селото произхожда кремененъ върхъ за стрела съ израстъкъ. Н. М.

Инв. № 28.

95. Рашково (Орханийска ок.). Около селото е намѣренъ каменен чукъ.

Х. и К. Шкорпилъ, М. стр. 99.

96. Реброво (Софийска ок.). Неолитното селище се намира надъ ж.-п. линия въ мѣстностьта Селището.

Глинени фрагменти отъ сѫдове съ вдлъбнати, релиефни и боядисани съ черна, червена и бѣла боя орнаменти, и плоски каменни брадвички.

Н. Петковъ, Г. Пл. Н. Б. 1928/29, стр. 189.

97. Реджебъ-махле. Изъ околностьта на селото произхожда камененъ чукъ съ дупка, въ Варн. м. сб.

Инв. № 162.

98. Ришъ (Преславска ок.). Отъ неизвестно находище около селото — фрагментъ отъ каменна брадвичка. Н. М.

Инв. № 1940.

99. Садовецъ (Луковитска ок.). Западно отъ селото на 4 клм., по течението на рѣкичката, до Калето, върху една елипсовидна височина има неолитно селище.

Много глинени фрагменти отъ сѫдове съ вдлъбнати, врѣзани и релиефни орнаменти, кремени стъргалки и хромелни камъни. Незначителни материали въ Н. М. *

Ив. Велковъ, Ст. В., стр. 49.

100. Свищовъ. Отъ мѣстностьта Войводина чешма, западно отъ града, произхожда камененъ чукъ съ дупка, сега въ Свищ. м. сб.

101. Сливата (Ломска ок.). Отъ неизвестно мѣстонахождение, около селото, произхождатъ нѣколко каменни чукове съ дупки, въ Лом. м. сб.

102. Смочанъ (Ловчанска ок.). Въ мѣстностьта Каса-попинецъ сѫ намѣрени много върхове за стрели отъ разноцвѣтенъ кремъкъ, сега въ Ловчанската музейна сбирка. Въ сбирката на Народния музей се намира една каменна брадва изъ околностьта на селото.

Инв. № 2934.

103. Старопатица (Кулска ок.). Въ мѣстностьта Шашка, сѫ намѣрени два каменни чука, сега въ Вид. м. сб.

104. Сушица (Търновска ок.). Въ землището на селото сѫ намѣрени две каменни брадвички и фрагментъ отъ чукъ съ дупка, въ Търн. м. сб.

105. Сухиндолъ (Севлиевска ок.). Отъ околностьта на селото, произхожда единъ каменен чукъ съ дупка. Н. М.

Инв. № 563.

106. Торосъ (Луковитска ок.). Въ мѣстностьта Пчелиня, въ брѣга, с.-и. отъ селото има неолитно селище.

Глинени фрагменти отъ сѫдове, кременни орѫдия и единъ каменен чукъ-брадва съ дупка. Н. М. *

Инв. № 2482.

Второ неолитно селище се намира подъ височината Софйя, ю.-и. отъ селото, до Костенева могила, кѫдето били намѣрени каменни чукове.

Ив. Велковъ, Ст. В., стр. 37, 38.

107. Троянъ. На изтокъ отъ града въ Попишката рѣкичка — намѣренъ камененъ чукъ-брадва съ дупка, а въ колибитѣ Малка Рибна — намѣренъ камененъ чукъ съ дупка, сега въ читалището на града.

108. Турска Лешница (Троянска ок.). Въ мѣстностьта Каралъкъ-дере, северно отъ селото, до шосето намѣренъ камененъ чукъ-брадва съ дупка, заедно съ една малка каменна тесличка съ дупка, сега въ училището на селото.

109. Турски Тръстеникъ (Плѣвенска ок.). Въ мѣстностьта Бочевъ-геранъ има неолитно селище.

Глинени фрагменти отъ сѫдове и кремъци.

110. Тутраканъ. Отъ неизвестно мѣстонахождение — чукъ съ дупка.

Б. Дяковичъ, Г. Пл. Н. Б. 1923, стр. 290.

111. Търнава (Б. Слатинска ок.). Отъ мѣстностьта Геранчето, по цѣлата долина на р. Грезница до вливането ѝ въ р. Скѫтъ, има следи отъ обширно неолитно селище.

Разнообразни фрагменти отъ глинени сѫдове, хромелни камъни, кремъци и камененъ чукъ съ дупка въ Н. М. *

Инв. № 619.

112. Хлевене (Ловчанска ок.). Около селото сѫ намѣрени върхове за стрели отъ кремъкъ, сега въ Ловч. м. сб.

113. Хотница (Търновска ок.). Изъ околностьта на селото произхожда каменна брадва, калъпестъ типъ. Н. М.

Инв. № 130.

114. Хърлецъ (Орѣховска ок.). Въ околностьта на селото сѫ намѣрени кременни ножове и стъргалки.*

115. Царевецъ (Свищовска ок.). На ю.-и. 4 клм. отъ селото, въ мѣстностьта Владикова чешма — неолитно селище.

Каменна брадва и глинени фрагменти отъ сѫдове въ Свищ. м. сб.

116. Цибъръ Варошъ (Ломска ок.). На западъ отъ селото, до р. Липница и до шосето за Ломъ, сѫ констатирани презъ 1910 год. следитѣ на не голѣмо неолитно селище.

Глинени фрагменти отъ сѫдове, прешлени и пр.

Ан. Чилингировъ, И. Б. А. Д. II, стр. 163—164.

117. Челопечене (Софийска ок.). Въ мѣстностьта Обрещà се намира голѣмо неолитно селище.

Глинени фрагменти отъ сждове, особено характерни дъната на сждоветѣ съ плетки — мрежи и рогозки. Каменни брадви. въ Н. М.
Н. Петковъ, Г. Н. М. 1922—1925, стр. 49—56; Инв. № 2522—2523.

118. Чепинци (Софийска околия). До селото въ мѣстностьта Обрещà, има неолитно селище. Материалитѣ въ Н. М.

119. Черни-връхъ (Ломска ок.). До брѣга на р. Цибрица е намѣренъ единъ каменenъ чукъ съ дупка. Лом. м. сб.

120. Чумаковци (Б. Слатинска ок.). Подъ Маркова могила, на югъ отъ селото е намѣренъ каменenъ чукъ-брадва, съ дупка. Въ училището на селото.

121. Шумнене (Тетевенска ок.). Отъ неизвестно мѣстонахождение около селото произхожда каменenъ чукъ-брадва, метална форма. Н. М.
Инв. № 2701.

122. Яна (Софийско). Въ мѣстноститѣ Чойна и Братинска рѣка има значителни неолитни селища.
Глинени фрагменти отъ сждове съ релиефни, и рисувани съ червена боя орнаменти въ Н. М.

123. Ясенъ (Видинска ок.). Въ мѣстностьта Уйно Алба има голѣмо неолитно селище.
Глинени фрагменти отъ сждове и кременни ламели.
Ан. Чилингировъ, И. Б. А. Д. II, стр. 148—149.

Южна България

До като на северъ отъ Стара-планина, както и въ Юго-западна България сж разкрити, макаръ още и неизследвани, голѣмъ брой открити неолитни селища, напротивъ въ Южна — за сега е открито само едно по-голѣмо селище отъ този видъ, което се намира до Ново-село (Елховска ок.). Отъ Южна България притежаваме малъкъ брой и то повечето единични предмети, — главно каменни брадвички и чукове, които може би, погрешно приемаме като такива отъ открититѣ селища, тъй като всички сж намѣрени при неизвестни обстоятелства. Вѣроятно, много отъ тѣхъ произхождатъ отъ селищни могили, но въ инвентаритѣ на музея не е отбелязано, нито точното имъ мѣстонахождение, нито обстоятелствата при които сж намѣрени и освенъ това въ землищата на селищата, въ които сж открити, не сж правени никакви проучвания и затова ги отнасяме къмъ открититѣ неолитни селища.

1. Атеренъ (Орта-кьойска ок.). Изъ околностьта на селото произхожда една каменна брадвичка, сега въ френцузкия колежъ, въ Пловдивъ.

2. Ахматово (Пловдивска ок.). Отъ неизвестно мѣстонахождение около селото — малка каменна брадвичка. Н. М.
Инв. № 83.

3. Брестовица (Пловдивска околия). Около селото сж намѣрени каменни сѣчива, кременни стрели и глиненъ сждъ.
Рапортъ отъ 1902 г. до Нар. Музей

4. Бедняково (Чирпанска ок.). Отъ неизвестно находище, около селото — каменenъ чукъ и фрагменти отъ каменни чукове съ дупки.
Б. Дяковичъ, Г. Пл. Н. Б. 1923, стр. 152.

5. Брезово (Чирпанска ок.). Изъ околностьта на селото сѫ намѣрени четири каменни брадвички.

Инв. № 73, а, б, в, г.

6. Гарваново (Хасковска ок.). Изъ околностьта на селото произхожда каменна брадвичка, сега въ Хаск. м. сб.

7. Главанъ (Харманлийска ок.). Отъ Градището южно отъ селото произхожда единъ каменenъ чукъ съ дупка, сега въ Хаск. м. сб.

8. Демирджили (Сливенска ок.). Въ землището на селото е намѣренъ каменenъ чукъ съ дупка.

Инв. № 76.

9. Долно Брѣстово (Хасковска ок.). Надъ черквището Св. Спасъ се намира неолитно селище.

10. Драгойново (Борисовградска ок.). Около селото е намѣрена каменна брадвичка. Н. М.

Инв. № 2675.

11. Дуванлии (Пловдивска ок.). Въ насипа на Кукова могила се откриха много глинени фрагменти отъ сѫдове съ врѣзани, релиефни и рисувани съ графитна боя орнаменти, каменни брадвички и др. Материалитѣ въ Пловд. Н. М.*

12. Езерово (Борисовградска ок.). Отъ околностьта на селото — каменна брадвичка. Н. М.

Инв. № 714.

13. Елхово. Изъ околностьта на града е намѣрена каменна брадвичка-чукъ.

Х. и К. Шкорпилъ, Първобитнитѣ люде въ България, стр. 24—25; Сѫщитѣ М., стр. 89.

14. Елшица (Панагюрска ок.). Въ мѣстностьта Поленитѣ сѫ намѣрени каменни брадвички.

Рапортъ до Нар. Музей отъ 1911 г.

15. Клисура. Въ Хайдушки долъ, 3 клм. с.-и. отъ града, покрай рѣката се намиратъ нѣколко скални дупки. Сондажи правени презъ 1920 и 1922 год.

Фрагменти отъ сѫдове съ релиефни орнаменти и кременни ламели.

Н. Петковъ, Г. Пл. Н. Б. 1924, стр. 175—180.

16. Куру-дере (Карнобатска ок.). Въ мѣстностьта Св. Илия, 2 клм. източно отъ селото — неолитно селище (може би селищна могила?).

Глинена сѫдинка съ една дръжка и каменна брадвичка, сега въ Бург. м. сб.

G. I. Kazarov, Pr. Zt. XIX. 1928, стр. 305—6.

17. Мухово (Ихтиманска ок.). Въ околностьта на селото сѫ намѣрени каменни брадвички.

Рапортъ отъ 1894 до Нар. Музей.

18. Леново (Борисовградска ок.). Отъ околностьта на селото произхождатъ нѣколко каменни брадвички. Н. М.

Инв. № 35, 36, 37 и 38.

19. Ново-село (Елховско). Въ мѣстностьта Блатото, северно отъ селото на 2 клм. има голѣмо неолитно селище.

Глинени фрагменти отъ сѫдове, съ врѣзани вдлъбнатини и релиефни орнаменти, хромелни камъни и каменни брадвички.*

20. Попово. (Караджиларе, Борисовградска ок.). Отъ околностьта на селото — една каменна брадвичка. Н. М.
Инв. № 561.

21. Сливенъ. Отъ мѣстностьта Рѣчица, западно отъ града произхожда камененъ чукъ съ дупка, сега въ Слив. м. сб.

22. Скобелево (Чирпанска ок.). Камененъ чукъ съ дупка — изъ околностьта на селото.
Х. и К. Шкорпилъ, М., стр. 89.

23. Срѣдноградище (Чирпанска ок.). Отъ землището на селото произхождатъ каменни брадвички. Н. М.
Инв. № 144—145.

24. Стралджа (Ямболска ок.). Около селото е намѣренъ камененъ чукъ-брадва. Бург. м. сб.

25. Татарево (Борисовградска ок.). Изъ околностьта на селото, произхождатъ нѣколко каменни брадвички. Н. М.
Инв. № 31—34.

26. Търничене (Казанлъшка ок.). Въ една урва, северно отъ селото, до Балкана е намѣренъ камененъ чукъ съ дупка — метална форма. Казанл. м. сб.

27. Търново Сейменъ. При копане основи за кѫща сѫ намѣрени три каменни брадви, сега въ Хаск. м. сб.

28. Чаушово (Станимашка ок.). Около селото има неолитно селище.
Рапортъ до Нар. Музей.

29. Черганово (Казанлъшка ок.). Въ мѣстностьта Каракосъ, северно отъ селото е намѣренъ камененъ чукъ съ дупка — въ Казанл. м. сб.

30. Чепеларе (Станимашка ок.). Отъ околностьта на селото произхожда една каменна брадвичка. Въ Пловд. н. м.
Инв. № 1466.

31. Яздичъ (Дели-бенлери, Чирпанска ок.). Отъ околностьта на селото произхождатъ камененъ чукъ съ дупка — метална форма и каменни брадвички. Инв. № 69, 628, а, б, в, г, д. Каменно длето въ Ст.-Заг. м. сб.
Отчетъ на Ст. Заг. Арх. д-во, 1912—1914, стр. 76.

Селищни могили

До като керамиката и разнитѣ материали отъ открититѣ неолитни селища ни сѫ познати много малко, то разновиднитѣ предмети отъ селищнитѣ могили, сравнително, познаваме много добре и то благодарение на това, че тѣзи селища по своя видъ, положение, разпространение и богати материали, обрѫщатъ повече внимание и представятъ най-сигурния обектъ за изследване, отъ предисторическата епоха.

Селищнитѣ могили се отличаватъ по своята форма, която наподобява на низко или високо пресеченъ конусъ, съ диаметъръ на основата отъ 60 до 150 м. и височина отъ 2 до 15 метра. Тѣзи селища сѫ се образували постепенно и последователно, отъ натрупване на останкитѣ на нѣколко разрушени и построени едно върху друго села. Разкопкитѣ установяватъ още, че тѣзи села сѫ били укрепвани съ пръсть, като при всѣко ново заселване, селището отново е било укрепявано. Това се забелязва, при много селищни могили, въ Северна и Южна България, както и вънъ отъ България. Така, могилата до Балбунаръ е била укрепена,[1] а въ могилата до Мечкюръ се наблюдава натрупана пръсть.[2] По сѫщия начинъ сѫ били укрепявани и могилитѣ въ Тесалия[3] и Ромѫния.[4]

До сега у насъ, сѫ констатирани два вида селищни могили, — низки или малки, отъ 2 до 5 метра височина и високи или голѣми отъ 5 до 15 метра височина. Низкитѣ могили сѫ били обитавани непродължително време, презъ първата или втората половина на каменно-медната или само презъ бронзовата епоха, а високитѣ — сѫ били населявани презъ цѣлата каменно-медна или и презъ бронзовата епоха, — каквито сѫ могилитѣ при Карнобатъ, Ст. Загора, Св. Кирилово, Загорци и др. И въ Тесалия и Македония сѫ констатирани два вида селищни могили.[5]

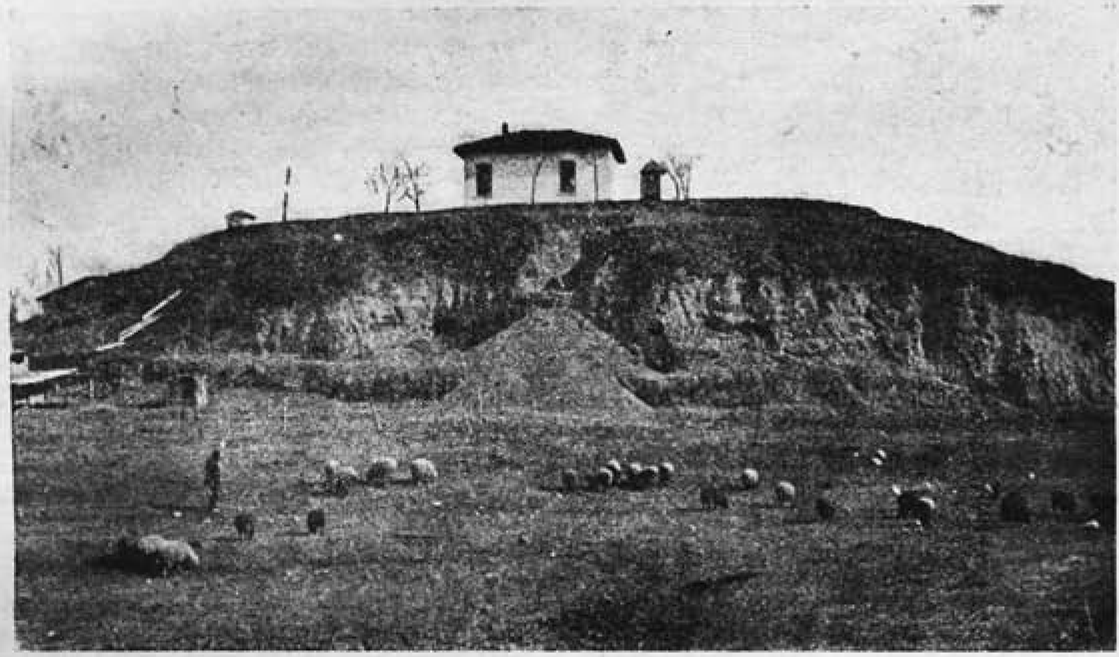

Обр. 15. — Селищната могила при Русе.
Fig. 15. — Le tell près de Roussé.

Въ противовесъ на неолитнитѣ селища, които сѫ разпространени навредъ изъ страната ни, селищнитѣ могили сѫ ограничени само въ известни мѣста. Тѣ се срѣщатъ, преди всичко, въ равнинитѣ, покрай блатата, изворитѣ и рѣкитѣ, каквито сѫ могилитѣ до Джулюница, Одаитѣ, Е. Джумая, Аязларъ, Русе, Ст. Загора, Аспарухово и др. Много отъ могилитѣ сѫ върху тераситѣ или въ най-долния склонъ на хълма, отъ който започва равнината, но винаги тѣ сѫ въ по-близко или далечно съседство съ рѣка или извори. Особено, въ Дели-Ормана, селищнитѣ могили сѫ разположени въ долинитѣ, непосрѣдственно до изворитѣ или въ началото на долинитѣ, както сѫ могилитѣ до Балбунаръ, Султанъ и др. Въ рѣдки случаи тѣзи селища се намиратъ по височинитѣ, каквато е напр. могилата до Кара-агачъ. И въ Ромѫния могилитѣ се срѣщатъ въ низкитѣ мѣста, до извори, — рѣки и блата.[1] — Въ Македония и Тесалия, сѫщо така, тѣ сѫ разположени въ низинитѣ — до блата рѣки,[2] и до тераси или непосрѣдствено до основитѣ на височинитѣ и близо до рѣкитѣ.[3]

---

[1] В Миковъ, И. Б. А. И. IV, 1926/27, стр. 254 и цитираната тамъ литература за други могили.

[2] G. Seure et A. Degrand, Bull. de Corr. Hell. 1906, стр. 403.

[3] Lolling, Mitt. deutsch. Arch. Inst. Athene 1884. стр. 100; Wace and Thompson, Prehistoric Thessaly, стр. 5.

[4] H. Schmidt, Vorgeschichte Europas, 1925, стр. 115.

[5] Wace and Thompson, Prehistoric Thessaly, 5; St. Casson, Macedonia, Thrace and Illyria, стр. 120.

У насъ, селищнитѣ могили сѫ разпространени само въ известни покрайнини на С.-И. България и почти въ цѣла Ю. България. Въ С.-И. България, тѣ се намиратъ въ областьта, която се включва: — на изтокъ между Кочуларъ (Силистренско), Махмузли (Н. Пазарско) и Салманово (Преславско) и на западъ Русе — Одаитѣ (Г. Орѣховска ок.). Презъ планинскитѣ области — се губятъ, за да се появатъ отново въ долината на Камчия и къмъ Черно море. Въ Ю. България, могилнитѣ селища се ограничаватъ на изтокъ, — между Ески-Пасли (Анхиалско) — Пашакьой (Елховско), и на западъ, — между Хаджилии (Т. Пазарджишка ок.) и Аликочово (Пещерска ок.).

Нашитѣ могили отъ Северна България сѫ въ връзка съ ромѫнскитѣ селищни могили отъ Добруджа и Влашко, а тѣзи отъ Ю. България, следъ като се губятъ презъ Родопитѣ се появяватъ отново въ Сѣрско, по долното течение на Струма и Вардаръ и въ Тесалия. Извънъ тази обширна область, този видъ селища сѫ разпространени въ Иранъ,[4] Сирия и Месопотамия.[5]

Макаръ, че още презъ 1896 г. сѫ били изследвани нѣкои отъ селищнитѣ могили, а на следнитѣ години да се е обърнало по-голѣмо внимание върху тѣхъ, то и до сега отъ тѣзи интересни селища, само единъ незначителенъ брой сѫ разкопани и изследвани. Братя Шкорпилови въ книгата си „Могили", презъ 1898 год. ги смѣтаха „за могили отъ каменния периодъ, които представятъ насипъ отъ готварска смѣтъ, примѣсенъ съ пепель, вѫглени, черепи отъ пръстени сѫдове, орѫдия и др".[6]

Презъ 1899, 1900 и следнитѣ години, G. Seure и A. Degrand, разкопватъ могилитѣ при Ямболъ, Костиево и Мечкюръ (Пловдизска ок.), които (P.) Jérôme, отнася въ прехода отъ неолитна къмъ бронзова епоха,[7] а разкопвачитѣ ги смѣтатъ за некрополи.[8] Презъ 1904 год. Ан. Чилингировъ разкопава и изследва нѣкои могили въ Поповска ок., които той нарича праисторически селища или праисторически могили.[9]

---

[1] I. Andrieşescu, Les fouilles de Soultana, Dacia I, 1924, стр. 54; R. Vulpe et Ec. Vulpe, Dacia I, стр. 162.

[2] Lolling, Mitt, 1884, стр. 100; Wace and Thompson, Prehistoric Thessaly, стр. 4; P. Träger, Die macedonischen Tumuli und ihre Keramik, Zt. Et. 1902 стр. (92).

[3] L. Rey, Observations sur les premiers habitats de la Macedoine 1921, стр. 8, 9.

[4] А. Городцевъ, Археология I, 1925, стр. 393.

[5] A Wace, Anthropologie XXI, 1910, стр. 519.

[6] Х. и К. Шкорпилъ, Могили, стр. 80—81.

[7] (P). Jérôme, Revue Archéologique 1901, стр. 330.

[8] G. Seure et A. Degrand, Bull. de Corr. Hell. 1906, стр. 386.

[9] Ан. Чилингировъ, Сб. Н. У. XXV 1909, г.

Р. Поповъ разкопва презъ 1906 год. могилата при Салманово и я нарича предисторическа.

По-късно, въпрѣки значителнитѣ изследвания, К. Шкорпилъ приема тѣзи могили за крепости „издигнати съ цѣль за отбрана, а разнитѣ фрагменти отъ сѫдоветѣ, камънитѣ и изпеченитѣ гнѣзда сѫ служили за закрепване на могилитѣ“.[1])

Селищнитѣ могили се отличаватъ, преди всичко по своята керамика. Сѫдоветѣ и фрагментитѣ по форма, техника и орнаментъ стоятъ много по-горе, отъ керамиката на всички други селища на това време.

Разкопкитѣ установяватъ, че въ всички дълбочини на по-високитѣ селищни могили се намира богата и разнообразна по орнаментъ керамика, която съвършено се отличава отъ тази на открититѣ селища, както и отъ керамиката на прочутитѣ сръбски поселения при Ябланица и Градацъ.[2]) Интересното е сѫщо, че и въ керамиката на нашитѣ могилни селища се наблюдава едно дегенериране, както въ керамиката на Тесалия.[3])

Формата на сѫдоветѣ е по-разновидна — тѣ иматъ различна голѣмина и сѫ съ равни дъна. Състоятъ се обикновено отъ долна конусовидна и горна цилиндрична или полусферична части и сѫ безъ дръжки, или ако има дръжки, то тѣ повече се срѣщатъ въ могилнитѣ поселения на Южна България.

Преди всичко, глиненитѣ сѫдове сѫ работени безъ грънчарско колело. Голѣмитѣ сѫдове сѫ правени отъ не добре пречистена глина, често примѣсена съ дребни камъчета, когато по-малкитѣ — сѫ отъ добре пречистена глина.

Най-общия орнаментъ на всички късно неолитни селища е релиефниятъ, и се намира въ всички дълбочини на могилнитѣ селища. Орнаментътъ се състои отъ малки или по-голѣми единични или двойни пѫпки или назѫбени пояси отъ релиефни бразди образувани, въ повечето случаи само отъ провличането на пръститѣ върху влажнитѣ стени на сѫда.

Въ всички дълбочини, макаръ и по рѣдко, се срѣща вдлъбнатия орнаментъ. Най-типиченъ е орнаментътъ, въ видъ на зигзагообразни успоредни пояси, полученъ чрезъ натискане съ мидена черупка. Другаде, вдлъбнатия орнаментъ е правенъ съ тѫпо орѫдие или правоѫгълно острие, и въ нѣкои случаи съ помощьта на пръститѣ.

Врѣзанитѣ орнаменти сѫ общи за всички дълбочини и обикновено, тѣ сѫ върху долнитѣ части на сѫдоветѣ, отъ по-голѣми дълбочини. Въ по-горнитѣ пластове, много често, врѣзания орнаментъ е боядисанъ съ червена охра.

Най-интересни и характерни, безспорно сѫ рисуванитѣ орнаменти, които се срѣщатъ върху сѫдове и фрагменти отъ по-голѣми дълбочини и сѫ отъ сѫдове, съ различна голѣмина и форма. Въ повечето случаи, върху графитната основа сѫ извадени червеникави или черни орнаменти, въ зависимость отъ начинътъ на изпичане на сѫдътъ, а по рѣдко върху естествения цвѣтъ на сѫда е рисувано съ графитна боя. Понѣкога върху сѫдоветѣ е рисувано и съ червена боя, но въ такъвъ случай орнамента, както се каза и по-горе, е рисуванъ върху предварително врѣзани бразди. Въ рѣдки случаи, върху естествения цвѣтъ на сѫда е рисувано съ бѣла материя, която понѣкога служи и за фонъ, а естествения цвѣтъ на сѫда, като орнаментъ.

---

[1]) К. Шкорпилъ, Ст. Р. Л. 1914, стр. 68.

[2]) St. Casson, Macedonia, Thrace and Illyria, стр. 130.

[3]) Wace and Thompson, Prehistoric Thessaly, стр. 241.

Сѫщо така, въ по-долнитѣ пластове на могилитѣ се срѣща и инкрустирания орнаментъ. Този орнаментъ се намира обикновенно върху по-голѣми сѫдове, като бѣлата материя е послужила за фонъ, а естественния цвѣтъ на сѫда, като орнаментъ: въ рѣдки случаи само, широко врѣзанитѣ линии сѫ запълнени съ бѣла материя.

Много по-рѣдко се намиратъ фрагменти и сѫдове съ смѣсенъ орнаментъ; — тукъ върху сѫдоветѣ, покрай врѣзанитѣ и рисувани съ червена охра се намиратъ и боядисани съ графитна боя орнаменти.

Освенъ сѫдове, въ селищнитѣ могили сѫ намѣрени и разни предмети отъ глина — похлупки, прешлени, модели на колиби и особено идоли, които по техника и стилъ сѫ подобни на сѫдоветѣ. Забележително е, че идолитѣ се намиратъ изключително въ горнитѣ пластове на могилитѣ и непосрѣдствено надъ тѣхъ се намиратъ и плоскитѣ костни идоли. Мнозина изследвачи смѣтатъ носители на идолната пластика обитателитѣ на селищнитѣ могили. 1)

Предметитѣ отъ кость и рогъ, сѫщо сѫ по-разнообразни: — тукъ се срѣщатъ плоски и трирѫбести костни идоли, шила, игли, харпуни, вѫдици, чукове, дръжки за брадви, ножове и др.

Кременнитѣ и каменни чукове, брадви, върхове за стрели, ножове и др. сѫ аналогични на предметитѣ отъ другитѣ неолитни селища. И въ най-горнитѣ пластове на могилнитѣ селища сѫ намѣрени каменни чукове и брадви съ дупки.

Въ най-горнитѣ пластове на всички разкопани могилни селища отъ двете страни на Балкана сѫ намѣрени и първитѣ медни предмети — медни четирирѫбести игли, овални или плоски медни брадви и медни кирко-мотики.

Въ нѣкои могили — Русе и Балбунаръ сѫ намѣрени и гробове-хокери, възъ основа на които може отчасти да се опредѣли антропологическия типъ на населението, обитавало нашитѣ земи къмъ края на второто хилядилѣтие преди Хр.

Всички предмети отъ нашитѣ селищни могили на каменно-медната епоха, по своето богатство и разнообразие напълно схождатъ, както вече се изтъкна, съ предметитѣ отъ една страна, съ румѫнскитѣ селищни могили, 2) а отъ друга съ културата на Македония и Тесалия.

Културата на селищнитѣ могили отъ двете страни на Стара-планина, принадлежи безспорно на единъ народъ, който е заемалъ земитѣ отъ Молдавия до Тесалия и който по-късно, отчасти е попадналъ подъ две различни културни влияния. Въ селищнитѣ могили на Южна България намираме елементи проникнали отъ югъ, които въ Северна България, не се срѣщатъ или се намиратъ много малко, дето пъкъ влиянието отъ северъ или по право сходството съ културата задъ Дунава е поразително.

Отъ изследванията до сега се установява, че могилнитѣ селища сѫ били напустнати въ началото на бронзовата епоха. Тогава не само могилнитѣ обитатели сѫ напустнали своитѣ селища, но и всички други поселища сѫ били обезлюдени. А това се дължи, безспорно на идването на новъ народъ, носитель, по всичко изглежда, на не така богата култура. Този новъ народъ, вѣроятно сѫ индоевропейцитѣ.

Човѣшкитѣ черепи, открити въ две отъ нашитѣ селищни могили, по физически типъ сѫ различни — кѫсоглави, дългоглави и срѣдноглави,

---

1) O. Menghin, Weltgeschichte der Steinzeit. 1931, стр. 389.

2) I. Andriaşescu, Les fouilles de Sultana, Dacia I, 1924, стр. 80; Vl. Dumitrescu, Dacia II, 1925, стр. 57, 76.

но и възъ основа на тѣхъ, нѣщо по-сигурно за могилното население не може да се каже. Кой е народътъ, носитель на тѣзи селища, съ положителность не е установено, но дали сѫ траки, както приема Wilke,[1]) или нѣкой другъ народъ, това само бѫдещитѣ разкопки биха разрешили.

Северна България

Селищнитѣ могили въ Северна България, поне до колкото сегашнитѣ изследвания установяватъ, се срѣщатъ много по-начесто и тѣхния брой е по-голѣмъ, макаръ и разпространени на по-малко пространство, отколкото въ Южна България. Обитателитѣ отъ двтѣ страни на Балкана сѫ се заселили почти едновременно, и макаръ, че по-късно попаднали подъ различни културни влияния, тѣ сѫ създали и нѣщо мѣстно, свое, съвсемъ различно отъ каквито и да сѫ чужди влияния. Въпрѣки че, значителна часть отъ селищнитѣ могили на Северна България сѫ изследвани, до сега, въ нито една отъ тѣхъ не сѫ намѣрени по-сигурни следи и отъ бронзовата епоха, както въ нѣкои могили отъ Ю. България, освенъ въ могилата до Разградъ. Сѫщо не е установено съ по-голѣма положителность, кои отъ по-нискитѣ селищни могили сѫ обитавани въ началото и кои въ края на каменно-медната епоха и има ли, както въ Южна България, нѣкои — обитавани само презъ бронзовата епоха.

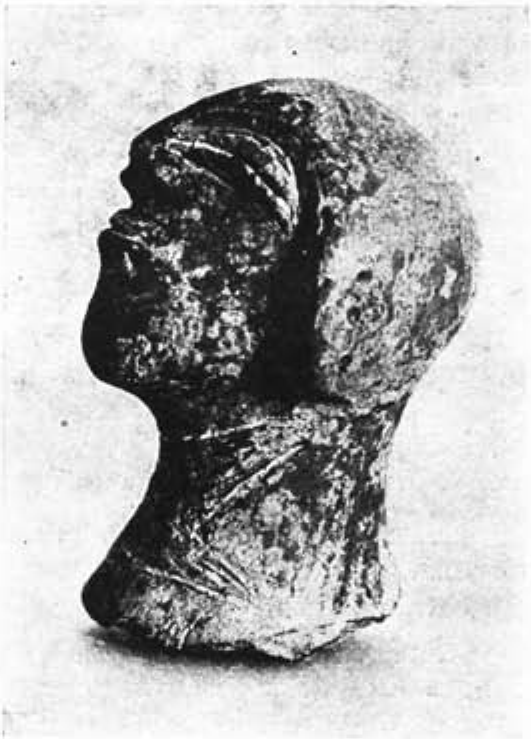

Обр. 16. — Глиненъ идолъ отъ могилата при Балбунаръ.
Fig. 16. — Idole en terre cuite du tell de Balbounar.

1. Ай-догду (Шуменска ок.). До голѣмата централа има селищна могила, съ много глинени фрагменти съ инкрустирани орнаменти.

Сведения на В. Мариновъ, у-ль.

2. Аккаданларъ (Силистренска ок.). На югъ отъ селото — селищна могила.

Х. и К. Шкорпилъ, М. стр. 99.

3. Арнаутъ (Разградска ок.). Една селищна могила се намира въ мѣстностьта Ай-пунаръ.

Фрагменти отъ глинени сѫдове и прешлени, кремъци и каменни чукове. Н. М.

Инв. № 51, 59, 1305 и 1307; Ан. Чилингировъ, Г. Н. М. 1919, стр. 68.

4. Ахмакъ (Разградска ок.). До селото, въ мѣстностьта Ламбурлукъ, — селищна могила.

---

[1]) G. Wilke, въ Ebert's Reall, II, стр. 208.

Фрагменти отъ сѫдове съ релиефни орнаменти и каменень чукъ съ дупка. Н. М.

Инв. № 49, 1304—1305; К. Шкорпилъ, Ст. Р. Л., стр. 65; Ан Чилингировъ, Г. Н. М 1919, стр. 72.

5. **Аязларъ** (Поповска ок.). Въ ю.-и. край на селото се намира низка селищна могила, вис. 4 м.

Глинени фрагменти отъ сѫдове, брадвички и кремъци.*

Р. Поповъ, Г. Н. М. 1921, стр. 238.

6. **Балбунаръ**. На 1 клм. източно отъ селото, въ мѣстностьта **Янка**, въ началото на долината има селищна могила, вис. 8 м. и съ диаметъръ на основата 70 метра. Разкопвана презъ 1924 и 1925 г.

Предмети отъ кремъкъ — брадви, ножове и стъргалки, каменни брадви и предмети отъ рогъ и кость. Фрагменти и сѫдове, безъ и съ орнаменти. Срѣщатъ се релиефни, вдлъбнати, врѣзани, рисувани съ графитна и хематитна боя, инкрустирани и смѣсени орнаменти. Глинени похлупки, прешлени отъ глина, идоли на човѣшки и животински фигури и фалусъ. Плоски и трирѫбести костни идоли, върхове за стрели и копия отъ кость и рогъ и медни четирирѫбести игли и пръстенъ. На дълбочина 3 м. се намѣриха 25 скелета-хокери. Материалитѣ въ Н. М.

В. Миковъ, Ест. Г. 1925, стр. 340–345; Сѫщия, И. Б. А. И. IV. стр. 251—284.

7. **Балджи Омуръ** (Поповска ок.). Северно отъ селото на 500 м. се намира могилното селище „**Могила**," вис. 6 м.

Фрагменти отъ сѫдове, еленови рога, костени шила и пр., въ Н. М.*

Инв. № 674; Ан. Чилингировъ, Ст. 1906. Додатак, стр. 9.

8. **Баниска** (Бѣленска ок.). Източно отъ селото, — селищна могила.

К. Шкорпилъ, Ст. Р. Л. стр. 63.

9. **Баячево** (Е. Джумайска ок.). На изтокъ, около ½ клм. отъ селото има малка селищна могила, вис. около 4 метра.

Сведения на Ив. Георгиевъ, окол. уч. инсп.

10. **Борисово** (Поповска ок.). На ю.-изтокъ отъ селото, — селищна могила, вис. до 15 метра.

Фрагменти отъ сѫдове съ врѣзани и вдлъбнати орнаменти, кости отъ животни и глиненъ идолъ. Инв. № 675.

Ан. Чилингировъ, Ст 1906. Додатак, стр 3.

11. **Борозанъ** (Разградска ок.). На 2 клм. източно отъ селото, има селищна могила, известна подъ името **Кухата могила**.

12. **Бунаръ-бешевли** (Балбунарска ок.). На и. до селото, пресечена отъ новото шосе за Касчеларъ, се намира селищна могила вис. 4 м.

Сведения на В. Мариновъ, у-ль.

13. **Бухларъ** (Е. Джумайска ок.). По пѫтя между селото и с. Черепча — има селищна могила, вис. около 4 метра.

Сведения на Ив. Георгиевъ, окол. уч. инсп.

14. **Вардунъ** (Ески Джумайска ок.). Северо-западно на 1½ клм. отъ селото въ мѣстностьта **Хотулитѣ** се намира селищна могила, вис. 6 метра, при диаметъръ на основата около 120 м.

Глинени фрагменти отъ сѫдове, съ всички видове орнаменти, кременни ножове и стъргалки, както и мазилки отъ колиби.*

15. Вели-бей-кьой (О. Пазарска ок.). На 2 клм. северно отъ селото, до дѣсния брѣгъ на р. Камчия се намира голѣма селищна могила, наречена Иланъ-тепе, вис. 6 метра и диаметъръ на основата около 140 м. Могилата е използвана по-късно за крепость.

По повърхностьта се намиратъ много глинени фрагменти съ врѣзани, релиефни, вдлъбнени и рисувани орнаменти. *

16. Виноградъ (Г. Орѣховска ок.). На 5 клм. южно отъ селото, въ мѣстностьта Клиседжикъ, има селищна могила.

Глинени сѫдове съ врѣзани и съ графитна боя орнаменти, каменни брадвички и др. въ Н. М.

Инв. № 702—710; Ан. Чилингировъ, Г. Н. М. 1919, стр. 75.

17. Водица (Поповска ок.). На югъ отъ селото се намира могилата, наречена Циганска.

Глинени фрагменти отъ сѫдове въ Шуменския музей.

К. Шкорпилъ, Ст. Р. Л., стр. 63.

18. Геренъ (Е. Джумайска ок.). На 3 клм. отъ селото, южно отъ шосето за с. Здравецъ, — селищна могила, вис. 4 метра.

Сведения на Ив. Георгиевъ, окол. уч. инсп.

19. Голѣма Ада (Разградска ок.). Въ източния край на селото — могилно селище, наречено Могилата.

Глинени фрагменти съ релиефни, вдлъбнати и инкрустирани орнаменти. Камененъ чукъ съ дупка. Инв. № 689. Материали и въ Разградския музей.

Ан. Чилингировъ, Г. Н. М. 1919, стр. 70; Р. Поповъ, Г. Н. М. 1920, стр. 44.

20. Голѣма Кокорджа (Кеменларска ок.). Между селото и село Арсланъ има селищна могила наречена Чакмакъ.

Глинени фрагменти отъ сѫдове въ Разгр. м. сб.

21. Горна Монастирица (Бѣленска ок.). Въ мѣстностьта Чакмакъ-тепе се намира една селищна могила.

Глинени фрагментн отъ сѫдове съ врѣзани, релиефни и инкрустирани орнаменти, каменни брадвички и кременни орѫдия въ Н. М.

В. Миковъ, И. Б. А. И. VII, стр. 363—365.

22. Гърчиново (Поповска ок.). На югъ отъ селото има селищна могила, — Кокаръ-юджекъ.

Фрагменти отъ глинени сѫдове и кости отъ животни.

К. Шкорпилъ, Ст. Р. Л., стр. 64.

23. Гюзелдже Аланъ (Балбунарска ок.). Въ срѣдата на селото, се намира голѣма селищна могила.

Изобилие отъ кременни ядра, брадви, ножове и стъргалки отъ кремъкъ. Глинени фрагменти отъ сѫдове съ релиефни и вдлъбнати орнаменти, глиненъ идолъ, орѫдия отъ рогъ и каменни чукове. Южно, близо до могилата сѫ намѣрени неолитни гробове съ каменни чукове (единъ съ метална форма), медни брадви, съ дупки въ срѣдата. Единъ меденъ чукъ-брадва въ Разгр. м. сб.

Х. и К. Шкорпилъ, М. стр. 89, 92, 99, 101, 104.; Ан. Чилингировъ, Г. Н. М. 1919, стр. 69.

24—25. Дервентъ (Е. Джумайска ок.). На 3 клм. западно отъ селото, надъ рѣката има селищна могила, вис. 5 метра.

Друга могила, вис. около 6 метра, се намира с.-з. на 2 клм. отъ селото.

Сведения на Ив. Георгиевъ, окол. уч. инсп.

26. Дикили Ташъ (Разградска ок.). На 4 клм. северно — въ мѣстностьта Николовъ-геранъ има селищна могила.

Х. и К. Шкорпилъ, стр. М. 99; Ан. Чилингировъ, Г. Н. М. 1919, стр. 68; Р. Поповъ, Г. Н. М. 1920, стр. 45.

27. Джевези Калфа (Поповска ок.). Ю.-източно отъ селото, подъ Голѣмата чешма — селищна могила.

Фрагменти отъ сѫдове съ рисувани и релиефни орнаменти и кремъци: — кремененъ ножъ, инв. № 2128 въ Н. М. Материалитѣ въ Разгр. м. сб.

Р. Поповъ, Г. Н. М. 1920, стр. 40.

28. Джулюница (Г. Орѣховска ок.). Въ мѣстностьта Смърдешъ до ж.-п. линия, има селищна могила, дълга 60 м., шир. 20 м. и вис. 8 м.

Кременни стъргалки, фрагменти отъ сѫдове, мазилка отъ колиби, кости отъ животни и др.

Х. и К. Шкорпилъ, М. стр. 81, 99.

29. Дормушъ (Шуменска ок.). На северъ отъ селото, при устието на рѣкичката Каранлѫ-дере, има селищна могила, известна съ името Могилата.

К. Шкорпилъ, Абоба-Плиска, стр. 23.

30. Драгижево (Търновска ок.). По новостроящата се ж.-п. линия, между Драгижево и Церова-курия се намира една селищна могила. Материали въ Търн. м. сб.

Сведения на Д. Цончевъ, у-ль.

31. Дриново (Поповска ок.). Източно отъ селото на 1 клм., въ Чифликъ-баши — селищна могила, вис. 4·5 м.

Фрагменти отъ сѫдове, каменни брадвички и фрагменти отъ чукове, кременни стъргалки и трирѫбесть костенъ идолъ.

Ан. Чилингировъ, Ст. 1907, Додатак, стр. 35; К. Шкорпилъ, Ст. Р. Л., стр. 63.

32. Дрѣновецъ (Разградска ок.). На ю.-и. отъ селото, има селищна могила.

К. Шкорпилъ, Ст. Р. Л., стр. 66.

33. Дурачъ (Кеменларска ок.). На изтокъ отъ селото, надъ лѣвия брѣгъ на Хърсовската рѣка се намира селищна могила.

Х. и К. Шкорпилъ, М. стр. 103.

34. Дущубакъ (Разградска ок.). Въ околностьта на селото има селищна могила.

Глинени фрагменти отъ сѫдове, въ Разгр. м. сб.

35. Дългачъ (Е.-Джумайска ок.). на 1½ клм. южно отъ селото, селищна могила вис. около 7 метра.

Фрагменти отъ глинени сѫдове, чукове отъ еленови рога и кости отъ животни.

Сведения на Ив. Георгиевъ, окол. уч. инсп.

36—37. Езерче (Разградска ок.). На северъ отъ селото има селищна могила.

Втора селищна могила се намира въ Девесилското кале, между Езерче и Кривня.

Третата могила, съ име Каяджикъ, се намира на Торлашката рѣка.

Глинени фрагменти отъ сѫдове и кременни стъргалки.

Х. и К. Шкорпилъ, М., стр. 98, 99; К. Шкорпилъ, Ст. Р. Л. стр. 66.

38. Erджии (Разградска ок.). На ю.-з. отъ селото има селищна могила. Незначителни материали въ Разгр. м. сб.

39. Ески Балабанларъ (Кеменларска ок.). На ю.-з. отъ селото е селищната могила, наречена Чакмаклж-юртлу.

Х. и К. Шкорпилъ, М. стр. 100; К. Шкорпилъ, Абоба-Плиска, стр. 487.

40—42. Ески Джумая. Юго-източно отъ гарата на 500 метра до рѣкичката има голѣма селищна могила наречена Маль-юкъ. Разкопавана преди 30 години.

По повърхностьта — много глинени фрагменти отъ сждове. *

На срѣдата, по пжтя отъ града за с. Баячево подъ текето Караларъ — селищна могила, вис. до 6 метра.

Юго-източно отъ града до рѣкичката Калайджи.-дере има трета селищна могила, вис. 8 метра.

Сведения на Ив. Георгиевъ, окол. уч. инсп.

43—44. Заветъ (Кеменларска ок.). Една селищна могила има въ селото, а друга на 4 клм. въ мѣстностьта Тарлж-бунаръ.

Фрагменти отъ сждове съ релиефни и рисувани орнаменти.

Ан. Чилингировъ, Г. Н. М. 1919, стр. 70.

45. Иваново (Преславска ок.). До селото има селищна могила, наречена Бани-юкъ, вис. 8 м.

Глинени фрагменти отъ сждове, каменни брадвички — метална форма и меденъ клинъ въ музея въ Преславъ. Въ София, инв. № 701.

Ан. Чилингировъ, Г. Н. М. 1919, стр. 73.

46. Изворъ (О. Пазарска ок.). Въ землището на селото се намира селищна могила.

47. Имренчево (Преславска ок.). Около селото,—селищна могила.

Глинени фрагменти отъ сждове въ Пресл. м. сб.

48. Ишикларъ (Разградска ок.). Северно отъ селото — селищна могила, съ диаметри 95/54, вис. 6 м.

Глинени фрагменти, кремъци и мазилка отъ колиби.

К. Шкорпилъ, Ст. Р. Л. стр. 62; Ан. Чилингировъ, Г. Н. М. 1919, стр. 71; Р. Поповъ, Г. Н. М. 1920, стр. 40.

49—51. Калфа-дере (Разградска ок.). Въ землището на селото има 3 селищни могили.

Първата е на югъ отъ селото.

Втората — къмъ р. Калфа-дере и Хюсеинъ-дере.

Третата подъ стичането на р. Калфа-дере и Бѣли Ломъ, вис. 5 м.

К. Шкорпилъ, Ст. Р. Л. стр. 66.

52. Кара-ачъ (Балбунарска ок.). При долнитѣ герани, до селото се намира низка селищнамогила, — Юкъ-тепе, наполовина разрушена.

Изобилстватъ фрагменти съ инкрустирани орнаменти. *

Ан. Чилингировъ, Г. Н. М. 1919, стр. 70.

53—54. Кара Арнаутъ (Разградска ок.). Въ землището на селото има две селищни могили; — първата въ мѣстностьта Война, на 4 клм. на ю.-з. Втората могила се намира въ мѣстностьта Отсрѣща, висока 8 м. съ диам. 75/75 м., разкопана презъ 1922.

Глинени фрагменти отъ сждове съ релиефни, рисувани и врѣзани орнаменти, глинена мазилка отъ колиби, глиненъ моделъ на човѣшки кракъ, каменни брадвички и медни четирирѫбести игли. Материалитѣ въ Н. М. и въ мѣстната прогимназия.

Х. и К. Шкорпилъ, М. стр. 89; К. Шкорпилъ, Абоба-Плиска, стр. 487; Сѫщия, Ст. Р. Л. стр. 67; Ан. Чилингировъ, Г. Н. М. 1919, стр. 72; В. Миковъ, И. Б. А. И. III, стр. 223–4; Сѫщия, И. Б. А. И. V, стр. 315.

55. **Карабашлии** (Шуменска ок.). На югъ отъ селото, има голѣма селищна могила.

Глинени фрагменти отъ сѫдове въ Шум. м. сб.

Ан. Чилингировъ, Г. Н. М. 1929, стр. 72.

56. **Кара-дарлѫ** (О. Пазарска ок.). Въ землището на селото, между селата Ашикларъ и Конакъ се намира голѣма селищна могила.*

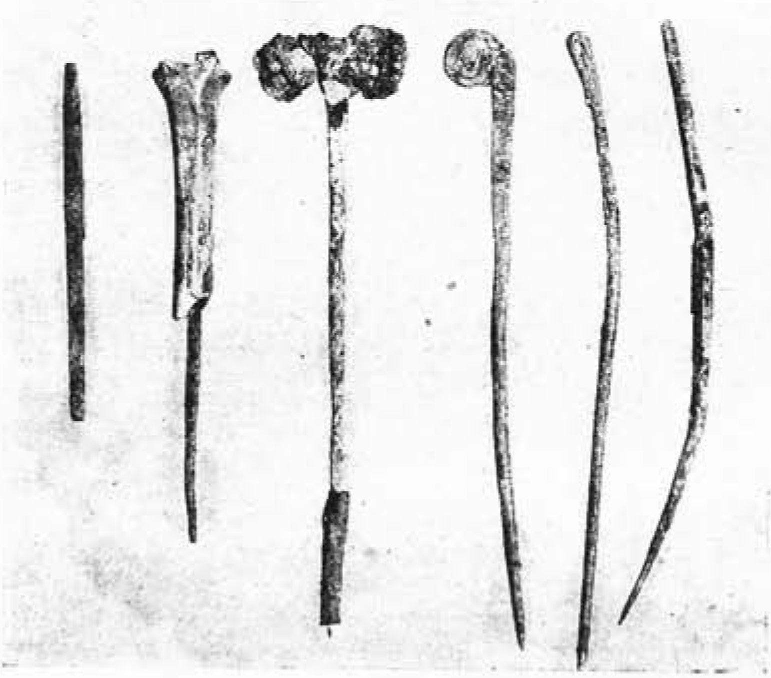

Обр. 17. — Медни игли отъ могилата до Русе.
Fig. 17. — Aiguilles en cuivre du tell près de Roussé.

57. **Караларъ** (Шуменска ок.). Около селото има селищна могила.

Глинени фрагменти отъ сѫдове съ релиефни, вдлъбнати и инкрустирани орнаменти и кремъци. Материали въ Н. М.

58. **Каранъ Върбовка** (Бѣленска ок.). При стичането на селската рѣка съ Черни Ломъ, има селищна могила.

К. Шкорпилъ, Ст. Р. Л., стр. 64.

59. **Кацелово** (Бѣленска ок.). На югъ отъ селото, се намира селищна могила, вис. 6 метра и съ диаметъръ 46 м.

К. Шкорпилъ, Ст. Р. Л., стр. 64.

60. **Кеди-юренъ** (Е. Джумайска ок.). На 200 метра южно отъ селото — селищна могила висока 5 м.

Сведения на Ив. Георгиевъ, окол. уч. инсп.

61. **Кили Куюджукъ** (Разградска ок.). На югъ отъ селото има селищна могила.

К. Шкорпилъ, Ст. Р. Л. стр. 68.

62. **Кованджиларъ** (Кеменларска ок.). До селото — селищна могила.

К. Шкорпилъ, Ст. Р. Л. стр. 67.

63. **Коджа Дуганъ** (Е. Джумайска ок.). На 3 клм. ю.з. отъ селото — селищна могила, вис. около 5 метра.

Сведения на Ив. Георгиевъ, окол. уч. инсп.

64. **Коджеджикларъ** (Шуменска ок.). На 1 1/2 клм. ю-и. отъ селото, — селищна могила, съ диам. 67/53 м., вис. 5 м.

К. Шкорпилъ, Ст. Р. Л., стр. 65.

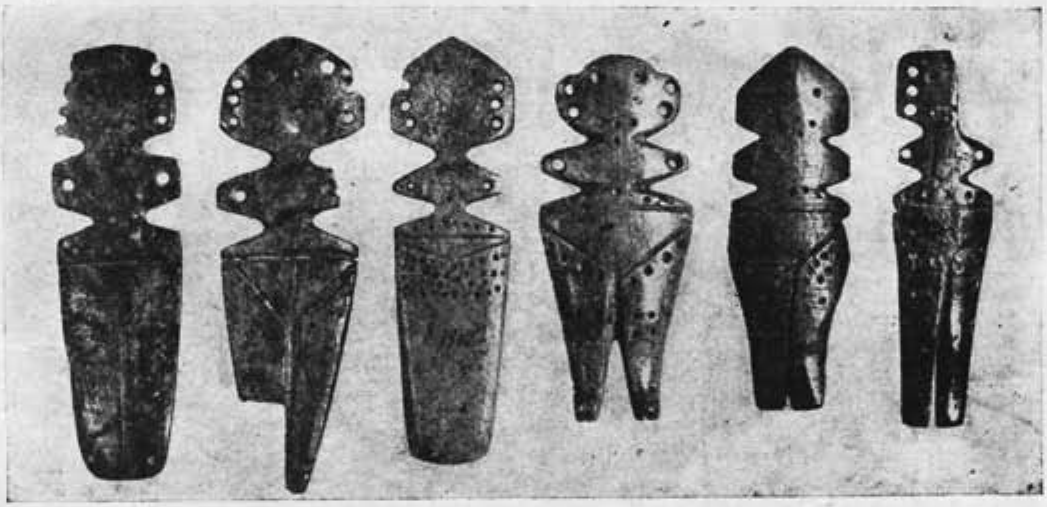

Обр. 18. — Плоски костни идоли отъ могилата до Русе.
Fig. 18. — Idoles plats en os du tell près de Roussé.

65. **Копривецъ** (Бѣленска ок.). На изтокъ отъ селото има селищна могила.

К. Шкорпилъ, Ст. Р. Л., стр. 63.

66. **Кочекларъ** — Карталска община (Е. Джумайска ок.). На 2 клм. източно отъ селото има селищна могила.

Глинени фрагменти отъ сѫдове и каменни чукове въ музейната сбирка въ Е. Джумая.

67. **Кочуларъ** (Силистренска ок.). Около селото — селищна могила.

Глинени фрагменти отъ сѫдове.

Х. и К. Шкорпилъ, М. стр. 92, обр. 38; G. Seure et A. Degrand, B. C. H. 1906, стр. 364.

68. **Кралбунаръ** (Г. Орѣховска ок.). Въ селото има селищна могила, върху която е построено училището.

Ан. Чилингировъ, Г. Н. М. 1919, стр. 74.

69. **Кривня** (Русенска ок.). Южно отъ селото въ мѣстностьти **Бѣлянката**, до извора има селищна могила, а въ завоя на р. Бѣли

Ломъ, въ канала нареченъ Стара-рѣка сѫ намѣрени гробове съ кости, счупени сѫдове и каменни чукове, сега въ Разградската гимназия.

К. Шкорпилъ, Ст. Р. Л., стр. 164.

70. Кьопекъ-кьой (О. Пазарска ок.). На $2^{1}/_{2}$ км. юго-източно отъ селото, на дѣсния брѣгъ на р. Камчия се намира голѣма селищна могила, обраснала съ дребна гора и храсталаци. *

71. Кьосе Базирянъ, (Орта Махле, Шуменска ок.). Въ мѣстностьта Заранъ-баши, се намира селищна могила, съ диам. 60/70 м. и вис. 10 м.

Глинени фрагменти отъ сѫдове съ вдлъбнати и врѣзани орнаменти, глиненъ идолъ, каменни и кременни брадви и стъргалки и бойни топки.

Х. и К. Шкорпилъ, М. стр. 94, 95; К. Шкорпилъ, Абоба-Плиска, стр. 23; Ан. Чилингировъ, Г. Н. М. 1919, стр. 72; В. Миковъ, И. Б. А. И. III, стр. 220—222.

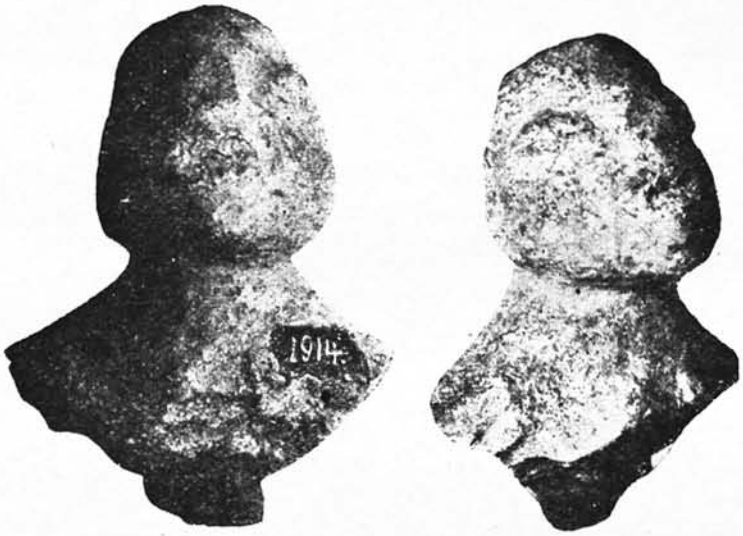

Обр. 19. — Глава на глиненъ идолъ отъ могилата при Русе.
Fig. 19. — Figurine en terre cuite du tell de Roussé.

72. Липникъ (Разградска ок.). На 1 клм. южно отъ селото, до чешмата има селищна могила, наречена Дженевизъ-югъ, вис. 8 метра и диам. 87×74.

Глинени фрагменти и сѫдове, кременни брадви и ножове въ Варн. м. сб.

Х. и К. Шкорпилъ, М. стр. 86, 98; К. Шкорпилъ, Ст. Р. Л. стр. 61; Ан. Чилингировъ, Г. Н. М. 1919, стр. 68.

73. Люблень (Поповска ок.). Между селото и с. Садина—селищна могила, наречена Доброселска или Ташлѫ-йолъ-калеси.

Глиненъ сѫдъ и фрагменти отъ сѫдове, каменни чукове и каменно длето.

Х. и К. Шкорпилъ, Първобитнитѣ люде въ България 1896, стр. 26; Сѫщитѣ, М. стр. 98; К. Шкорпилъ, Ст. Р. Л. стр. 64.

74. Малка Ада (Разградска ок.). До изворитѣ на рѣкичката Кованлѫ-хенде, има селищна могила.

К. Шкорпилъ, Ст. Р. Л. стр. 65.

75. Малка Кокарджа (Кеменларска ок.). Източно отъ селото, на завоя на рѣкичката за Демиръ-баба-теке има селищна могила.

Глинени фрагменти отъ сждове съ врѣзани орнаменти въ Раз. м. сб.

76. Махмузли (Н.-Пазарска ок.). Около селото — могилно селище.

Сведения на К. Шкорпилъ.

77. Мезаръ-паша-теке (Разградска ок.). Въ селото има селищна могила, върху която има тюлбе.

Фрагменти отъ сждове въ Разгр. м. сб.

78. Мехмеди (Поповска ок.). На източния край на селото има селищна могила, висока 4 метра.

Глинени фрагменти и кремененъ ножъ.

Ан. Чилингировъ, Ст., Додатак, 1906, стр. 10.

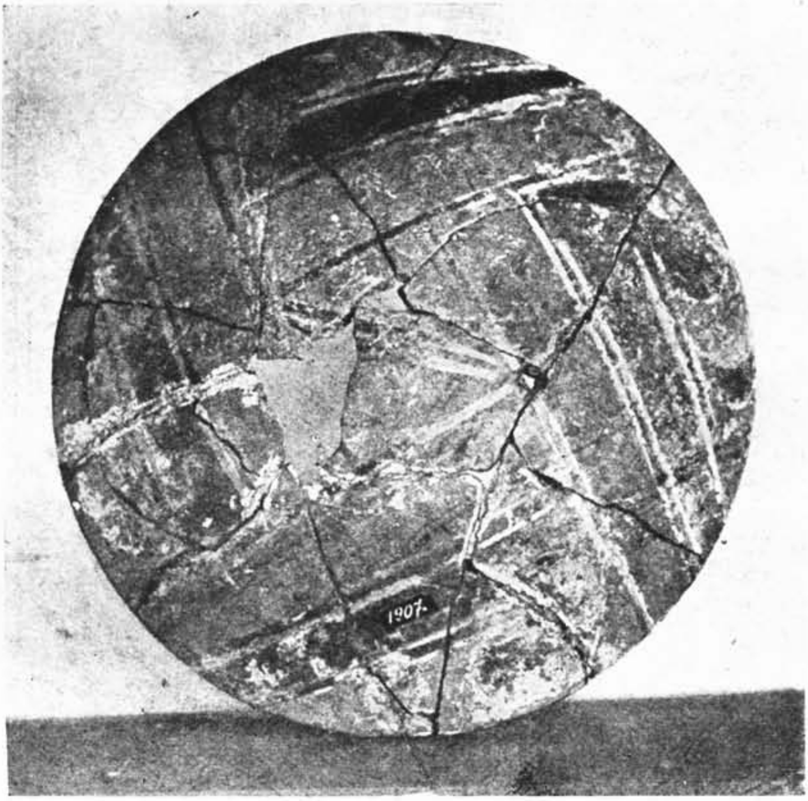

Обр. 20. — Глинена похлупка съ смѣсенъ орнаментъ отъ могилата при Русе.

Fig. 20. — Couvercle en argile avec ornament peint en rouge et incrusté en matière blanche du tell de Roussé.

79. Момино (Е. Джумайска ок.). На 2 клм. западно отъ селото — селищна могила, вис. 6 метра. *

80. Недокланъ (Разградска ок.). Селищна могила,—около селото.

Фрагменти отъ сждове въ Разгр. м. сб.

81. Нисово (Разградска ок.). Северо-западно отъ селото, около воденицитѣ Чилингиръ има селищна могила.

К. Шкорпилъ, Ст. Р. Л. стр. 67.

82. Одаитѣ (Г. Орѣховска ок.). До Янтра, южно отъ селото въ мѣстностьта Блатото — селищна могила.

Глинени фрагменти отъ сѫдове съ инкрустирани и рисувани орнаменти и единъ глиненъ идолъ на животно. Материалитѣ въ Н. М.

Сведения на Д. Цончевъ, у-ль.

83. Опака (Поповска ок.). Селищна могила — въ землището на селото. Каменна брадвичка въ Н. М.

Инв. № 1635.

84. Орченларъ (Е. Джумайска ок.). Ю.-з. отъ селото, на около 2 клм. има селищна могила, вис. около 6 метра.

Глинени фрагменти отъ сѫдове, каменни чукове, костени шила и др. въ Ески-Джумайската музейна сбирка.

Сведения на Ив. Георгиевъ, окол. уч. инсп.

85. Осенецъ (Разградска ок.). Въ мѣстностьта Селище, до чешмата — могилно селище. Разкопавано отъ ученици.

Материалитѣ — кременни ножове и фрагменти отъ сѫдове — въ училището.

86. Османъ Пазаръ. На истокъ отъ града, на 1½ клм., — селищна могила, вис. 8 м., и въ диаметъръ 66 м.

Глинени фрагменти отъ сѫдове и кремъци, въ непълната гимназия въ града.

87. Паламарица (Поповска ок.). Въ мѣстностьта Чаталъ-дере — селищна могила, вис. 8 м.

Ан. Чилингировъ, Г. Н. М. 1919, стр. 73.

88. Подайва (Кеменларска ок.). На с. отъ селото, има селищна могила.

К. Шкорпилъ, Ст. Р. Л., стр. 67.

89. Преславъ. Западно отъ града на 500 м., въ мѣстностьта Мъртвица има селищна могила.

Глинени фрагменти отъ сѫдове, въ Пресл. м. сб.

Ан. Чилингировъ, Г. Н. М. 1919, стр. 73.

90—92. Разградъ. На 3 клм. южно отъ града, въ мѣстностьта Хисарлъка, има селищна могила, вис. 6—7 м. Разкопавана отъ ученици.

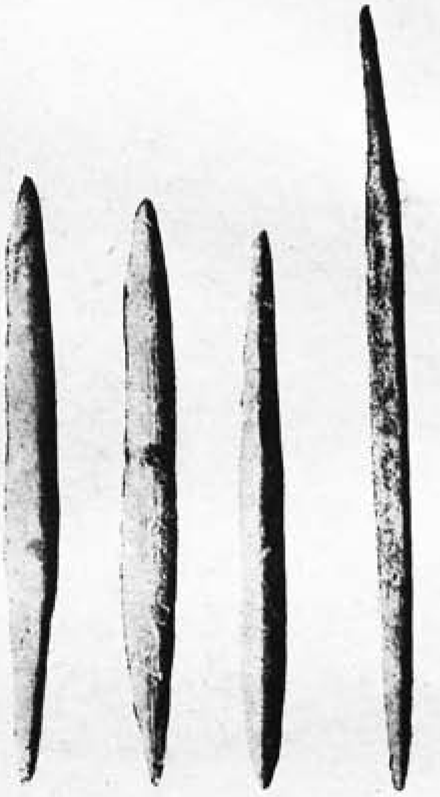

Обр. 21. — Върхове за стрели отъ Денева могила при Салманово.
Fig. 21. — Pointes de flèche en os du tell Denev près de Salmanovo (district de Choumen).

Кременни ядра, сѫдове и фрагменти съ рисувани, врѣзани и релиефни орнаменти, медни игли, брадва, плоски костни идоли и единъ мраморенъ идолъ. Материалитѣ въ Разг. м. сб.

G. Seure et A. Degrand, Bull. Corr. H. 1906, стр. 362; III Отчетъ на Разградското Арх. д-во; Ан. Явашевъ, Разградъ 1930, стр. 9—29.

Втора селищна могила има по пѫтя Разградъ — Малка Ада.

Трета могила има на 4 клм. южно, въ лѣво отъ шосето за Попово, наречена Козлукъ.

Каменни орѫдия, глинени сѫдове, идоли и масички въ Разгр. м. сб.

К. Шкорпилъ, Ст. Р. Л. стр. 65; Р. Поповъ, И. Б. А. И. III, стр. 96; Ан. Явашевъ, Разградъ, 1930, стр. 49; В. Мариновъ, Сп. Нива, 1932 априлъ.

93. Русе. На с.-и., 2½ клм. отъ града, между захарната фабрика и Дунава има голѣма селищна могила, вис. 10 м. съ диам. 98×50 м. Разкопавана на нѣколко пжти, но по-системно презъ 1921 и 1922 г.

Кременни брадви, ножове, стъргалки, бойни топки и върхове за стрели отъ кремъкъ. Каменни брадвички и хавани. Костени шила и върхове за копия и стрели, вждици и предмети отъ рогъ. Медни игли и прѫстени. Глинени фрагменти и сждове съ релиефи, вдлъбнати, рисувани и смѣсени орнаменти. Плоски костни идоли, идоли отъ глина и най-после 7 скелета на хокери. Часть отъ материалитѣ сж въ Н. М., Инв. № 1884—1918., а по-голѣмъ брой въ мжжката гимназия въ града.

Х. и К. Шкорпилъ, М. стр. 83; К. Шкорпилъ, Ст. Р. Л. стр. 50—60; Д. Костовъ, Ест. Г. V, 1921; Р. Поповъ, Г. Н. М. 1921, стр. 226—230; К. Дрончиловъ, И. Б. А. И. II, стр. 187—200; Д. Костовъ, Г. Н. М. 1922/1925, стр. 57—71.

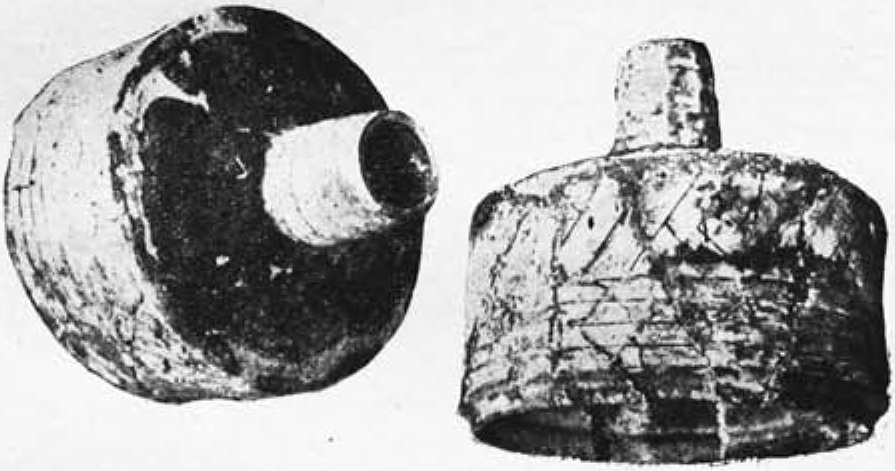

Обр. 22. — Глинени сждове съ инкрустирани орнаменти отъ Деневата могила при Салманово.

Fig. 22. — Vases en argile, avec ornament incrusté du tell Denev près de Salmanovo.

94. Садина (Поповска ок.). На ю.-и. отъ селото, на л. брѣгъ на рѣката, има селищна могила, наречена Лоанлъкъ.

Каменeнъ чукъ съ дупка — метална форма, въ Н. М.

Инв. № 455; Х. и К. Шкорпилъ, М. стр. 89, 98; К. Шкорпилъ, Ст. Р. Л. стр. 64.

95. Сазлж (Разградска ок.). На истокъ отъ селото има селищна могила, наречена Хюджека.

Фрагменти отъ сждове, въ Разгр. м. сб.

Р. Поповъ, Г. Н. М. 1920, стр. 40.

96—97. Салманово (Преславска ок.). На ю.-и. отъ селото, не далечъ отъ коритото на р. Камчия, се намира Деневата могила, вис. 4—5 м. и при диаметъръ 50 м. Разкопавана презъ 1906 и 1912.

Предмети отъ кремъкъ: ножове, стъргалки, бойни топки, каменни брадви и чукове, съ и безъ дупки, длета и боздугани. Орѫжия отъ кость и рогъ, — игли, шила, върхове за стрели, накитни предмети, брадви и дръжки за каменни брадви и изкривена медна игла. Глинени предмети — пинтадери, идоли и животински фигури, глинени модели на колиби, прешлени, голѣми и малки сѫдове и фрагменти отъ сѫдове съ инкрустирани, рисувани съ графитна и червена боя орнаменти. Мазилка отъ колиби. Материалитѣ въ Н. М.

Р. Поповъ, Пер. Сп. LXIX 1908, стр. 641—669; Сѫщия И. Б. А. Д. IV, 1914, стр. 148—225.

До селото има второ могилно селище, наречено Дѣдо Герова могила.

Глинени фрагменти отъ сѫдове, въ Н. М.

Инв. № 1649—50.

98. Сарлѫ-дуранъ (Е. Джумайска ок.). До рѣката, на 150 м. отъ селото има селищна могила, вис. 7 метра.

Сведения на Ив Георгиевъ, окол. уч. инсп.

99. Сарнасуфъ (Поповска ок.). Въ мѣстностьта Сасъ-чаиръ, има селищна могила, вис. 4 м.

Кремъци, еленови рога, фрагменти отъ сѫдове съ релиефни и вдлъбнати орнаменти и орѫдия отъ кость.

Инв. № 676; Ан. Чилингировъ, Ст. 1906. Додатак., стр. 2.

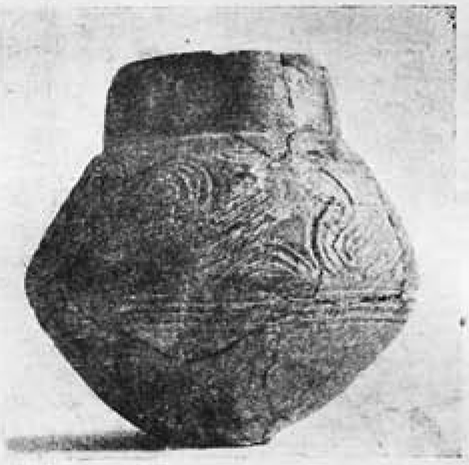

Обр. 23. — Глиненъ сѫдъ отъ Денева могила до Салманово.

Fig. 23. - Vases en argile, avec ornament incrusté du tell Denev près de Salmanovo.

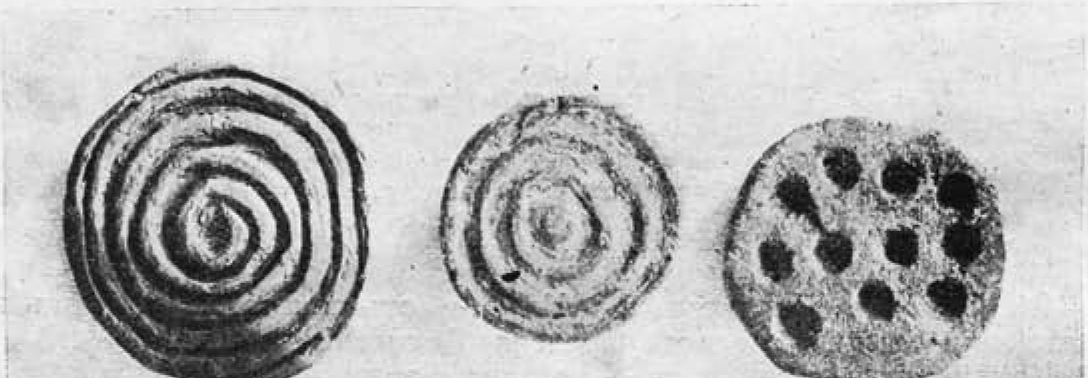

Обр. 24. — Глинени пинтадери отъ Деневата могила при Салманово.

Fig. 24. — Pintaderas en argile du tell Denev près de Salmanovo.

100. Сеидъ (Поповска ок.). На 2 клм. юго-западно отъ селото се намира могилното селище Демирли-юкъ.

Каменни брадвички и глинени сѫдове.

Ан. Чилингировъ, Ст. 1907, Додатак, стр. 15; Р. Поповъ, Г. Н. М. 1921, стр. 237.

101. Сеидолъ (Разградска ок.). Около селото има могилно селище — наречено Дѣдо Герова могила.

Глинени фрагменти отъ сѫдове въ Разгр. м. сб.

102. Семелери (О. Пазарска ок.). До селото — селищна могила.

Рапортъ отъ К. Шкорпилъ, до Народния Музей презъ 1911.

103. Софуларъ (Разградска ок.). На 1 км., ю.-з. отъ селото се намира селищна могила, наречена Коджа-юкъ.

К. Шкорпилъ, Ст. Р. Л. стр. 65.

104. Стратиджа (Е. Джумайска ок.). Западно отъ селото, близо до шосето Е. Джумая — Османъ Пазаръ до Имамовата чешма — селищна могила, вис. 5 метра.*

105. Султанъ (Поповска ок.). Въ срѣдата на селото и въ началото на долината има селищна могила, върху която е застроено у-щето. Разкопавана презъ 1904, 1905 и 1906 г.

Кременни брадви, ножове, стъргалки и върхове за стрели, каменни брадвички и чукове съ и безъ дупки. Предмети отъ рогъ и кость — върхове за стрели, шила, игли, накити и медни игли. Глинени предмети: сѫдове и фрагменти съ релиефни, врѣзани, вдлъбнати и рисувани съ графитна боя орнаменти, глинени идоли на човѣшки и животински фигури и мазилка отъ колиби. Плоски и трирѫбести костни идоли. Материалитѣ въ Народния музей.*

Ан. Чилингировъ, И. Б. А. Д. I, стр 105; Сѫщия, Сб. Н. У. XXV, 1909 стр. 1—32; Сѫщия, Сб. А. Н. XI стр. 1918; В. Миковъ, Г. Н. М. 1922/25, стр. 23—48.

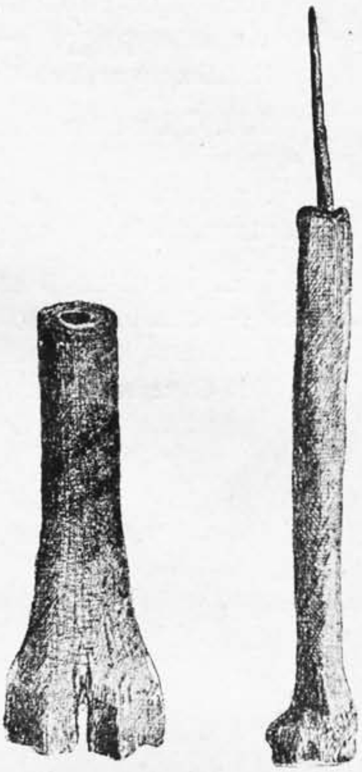

Обр. 25. — Костени дръжки за шила отъ могилата въ Султанъ.

Fig. 25. — Manches en os l'une munie d'un poinçon en cuivre du tell de Soultan (district de Popovo).

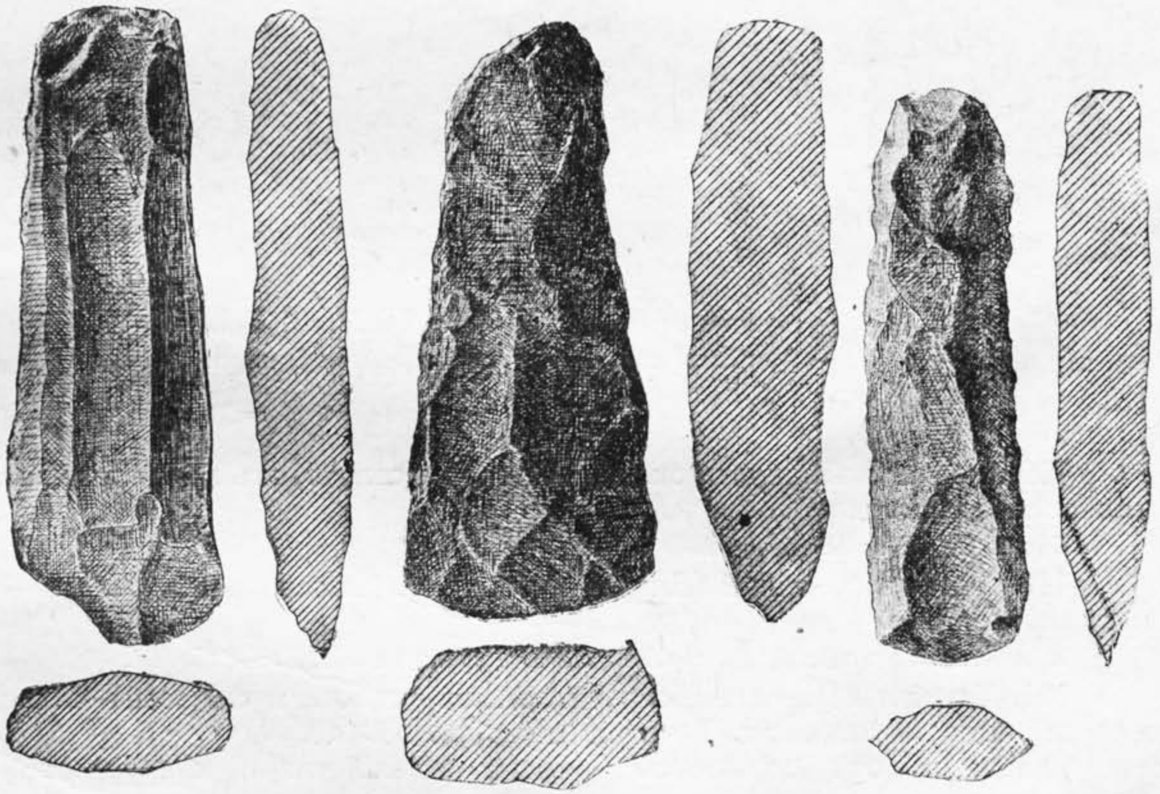

Обр. 26. — Кременни брадви отъ могилата въ Султанъ.
Fig. 26. — Haches en silex du tell près de Soultan.

106. Суютчукъ (Силистренска ок.). Между селото и съседното село Каразмирлери — селищна могила.

К. Шкорпилъ, Ст. Р. Л., стр. 67.

107. Сѣново (Разградска ок.). Въ долината до селото, има селищна могила.

Глинени фрагменти отъ сѫдове и моделъ на човѣшки кракъ. Материалитѣ въ Разгр. м. сб.

108. Ташчи (Разградска ок.). Въ ливадитѣ, въ долината на Бѣли Ломъ — селищна могила, наречена Ирека.

Глинени фрагменти и сѫдове и глиненъ идолъ въ Разгр. м. сб.

VIII Отчетъ на Разгр. Арх. д-во., стр. 29.

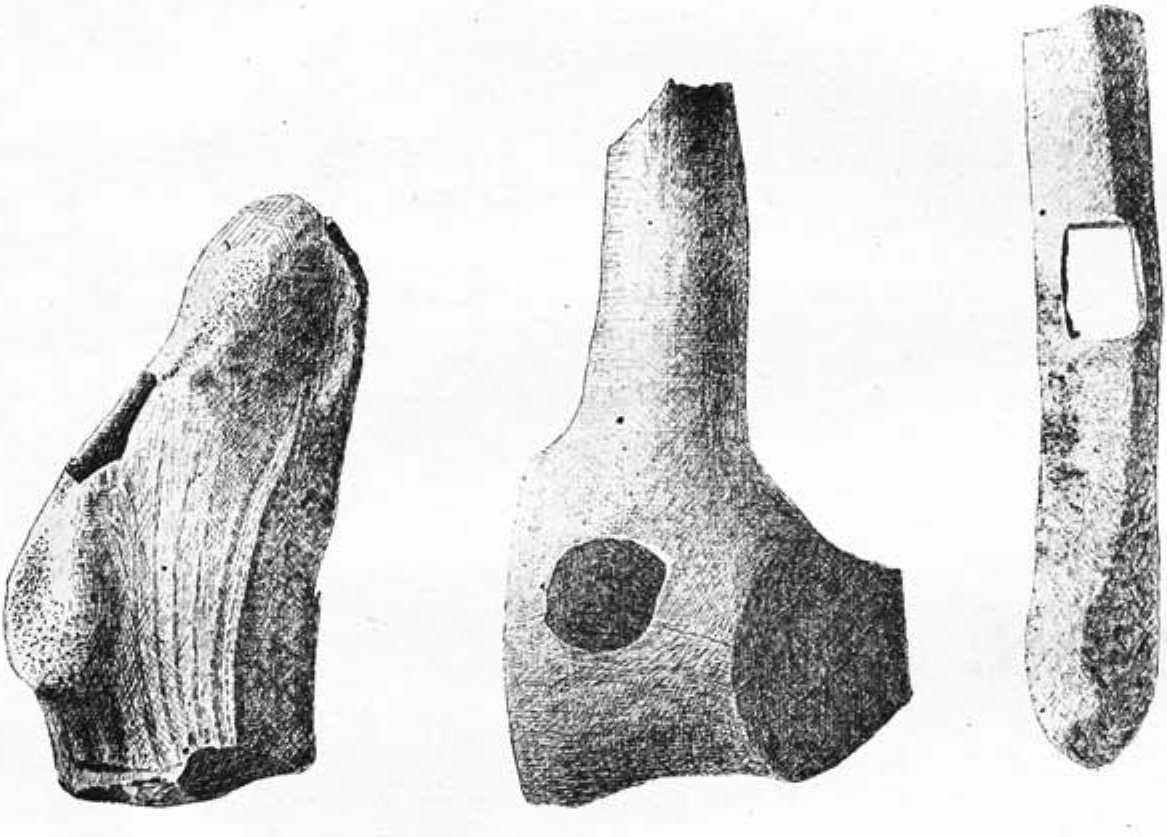

Обр. 27. — Чукове отъ рога отъ могилата при Султанъ.
Fig. 27. — Marteaux en bois de serf du tell de Soultan.

109. Тича (О. Пазарска ок.). При входа на селото, отъ къмъ Балкана има селищна могила.

Сведения на К. Шкорпилъ.

110. Токмакъ-кьой (Акаданларска ок.). На северъ отъ селото — могилно селище.

Х. и К. Шкорпилъ, М. стр. 98; К. Шкорпилъ, Ст. Р. Л., стр. 67.

111. Топалъ (Кеменларска ок.). Между селото и с. Хасанъ-махле има селищна могила, вис. 7 метра, съ диам. 53×48.

Фрагменти отъ сѫдове съ врѣзани, вдълбнати и инкрустирани орнаменти.

К. Шкорпилъ, Ст. Р. Л., стр. 67.

112—113. Топчии (Разградска ок.). На 1 клм. с.-з. отъ селото има селищна могила, вис. 4 м.

Фрагменти отъ сждове съ врѣзани, вдлъбнати и рисувани съ графитна боя орнаменти.

Друга могила има южно отъ селото, близо до Разградската гара, наречена Зинджирли Куйюджукъ.

Фрагменти отъ сждове въ Разгр. м. сб.

Х. и К. Шкорпилъ, М. стр. 81; Ан. Чилингировъ, Г. Н. М. 1919, стр. 69.

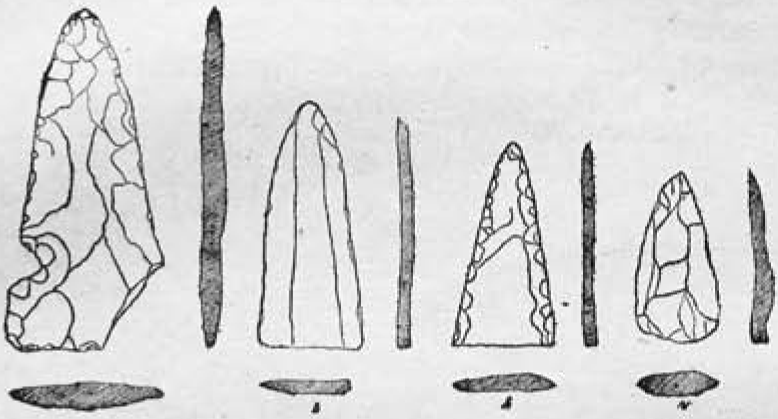

Обр. 28. — Кременни върхове за стрели отъ Султанъ.
Fig. 28. — Pointes de flèche en silex du tell de Soultan.

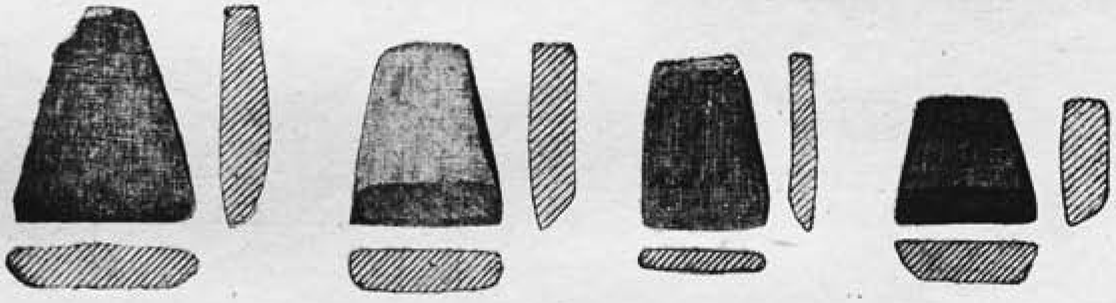

Обр. 29. — Каменни брадвички отъ могилата при Султанъ.
Fig. 29. — Haches en pierre du tell de Soultan.

114—116. Торлакъ (Разградска ок.). На югъ отъ селото, на лѣвия брѣгъ на рѣката, има селищна могила.

Втора селищна могила има на дѣсния брѣгъ на рѣката и на западъ отъ селото.

Трета могила има до воденицата Кривица, надъ лѣвия брѣгъ на р. Ломъ.

К. Шкорпилъ, Ст. Р. Л., стр. 66, 67.

117. Ходжа-кьой (О. Пазарска ок.). Въ околностьта на селото се намира една селищна могила.*

118. Хаскьой (Силистренска ок.). Около селото има селищна могила.

По бележкитѣ на Ан. Чилингировъ.

119. Хасѫ (Шуменска ок.). На западъ отъ селото има селищна могила, наречена Дерменъ-юкъ, вис. 10 м. и диам. 170/90 м.

К. Шкорпилъ, Абоба-Плиска, стр. 23; Сѫщия. Ст. Р. Л., стр. 68.

120. Хоранларъ (О. Пазарска ок.). Въ землището на селото има селище.

121—122. Хърсово (Кеменларска околия). Въ срѣдата на селото — селищна могила, наречена Могилата.

На 3 клм. юго-източно, въ мѣстностьта Сазлъка има друга селищна могила.

И отъ двет̀ѣ могили произхождатъ каменни брадвички и глинени прешлени. Инв. № 1844—1845; фрагменти отъ сѫдове съ графитна боя, релиефни, врѣзани и инкрустирани орнаменти.

К. Шкорпилъ, М. стр. 99; Ан. Чилингировъ, Г. Н. М. 1919, стр. 71; Р. Поповъ, Г. Н. М. 1920, стр. 41.

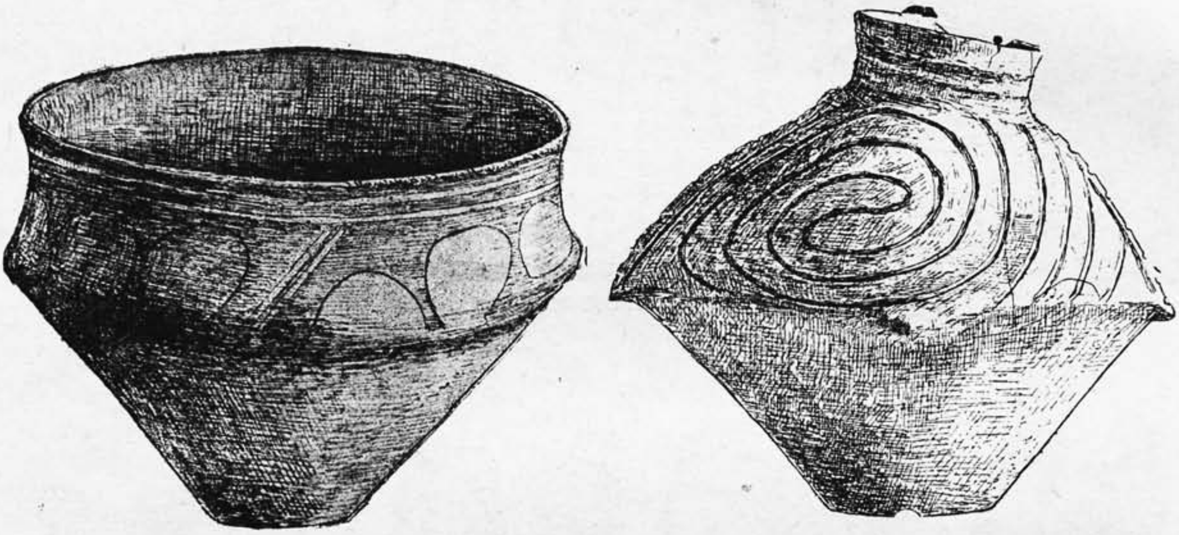

Обр. 30. — Глинени сѫдове отъ могилата при Султанъ.
Fig. 30. — Vases en argile du tell de Soultan (district de Popovo).

123. Чаиръ (Г. Орѣховска ок.). Около селото има селищна могила.

По бележкитѣ на Ан. Чилингировъ.

124. Чамурлу (Шуменска ок.). На западъ отъ селото — могилно селище, съ фрагменти съ релиефни и инкрустирани орнаменти.

Сведения на Д. Симеоновъ, у-ль.

125. Чекендинъ (Е. Джумайска ок.). На западния край на селото, до лѣвия брѣгъ на рѣката има селищна могила съ диам. 60 м., и вис. 8 м. Разкопавана отъ ученици презъ 1923.

Фрагменти отъ глинени сѫдове съ рисувани, релиефни, вдлъбнати и инкрустирани орнаменти. Глинени и костени идоли. Кременни стъргалки, чукове и брадви отъ камъкъ и кости отъ животни. Материалитѣ въ непълната гимназия на града.*

G. I. Kazarov, W. Pr. Zt. XII, 1924, стр. 37—39; В. Миковъ, И. Б. А. И. V, стр. 313—314.

126. Черковна (Разградска ок.). Въ долината до рѣката, надъ селото и Пазаръ-йолу има селищна могила.

Глинени фрагменти отъ сѫдове въ Разгр. м. сб.

127. **Чукуръ-кьой** (Ясенково, Шуменска околия). Около селото има селищна могила.

По сведения на К. Шкорпилъ.

128. **Чуфла** (Преславска ок.). До селото има селищна могила.

Ан. Чилингировъ, Г. Н. М. 1919, стр. 73.

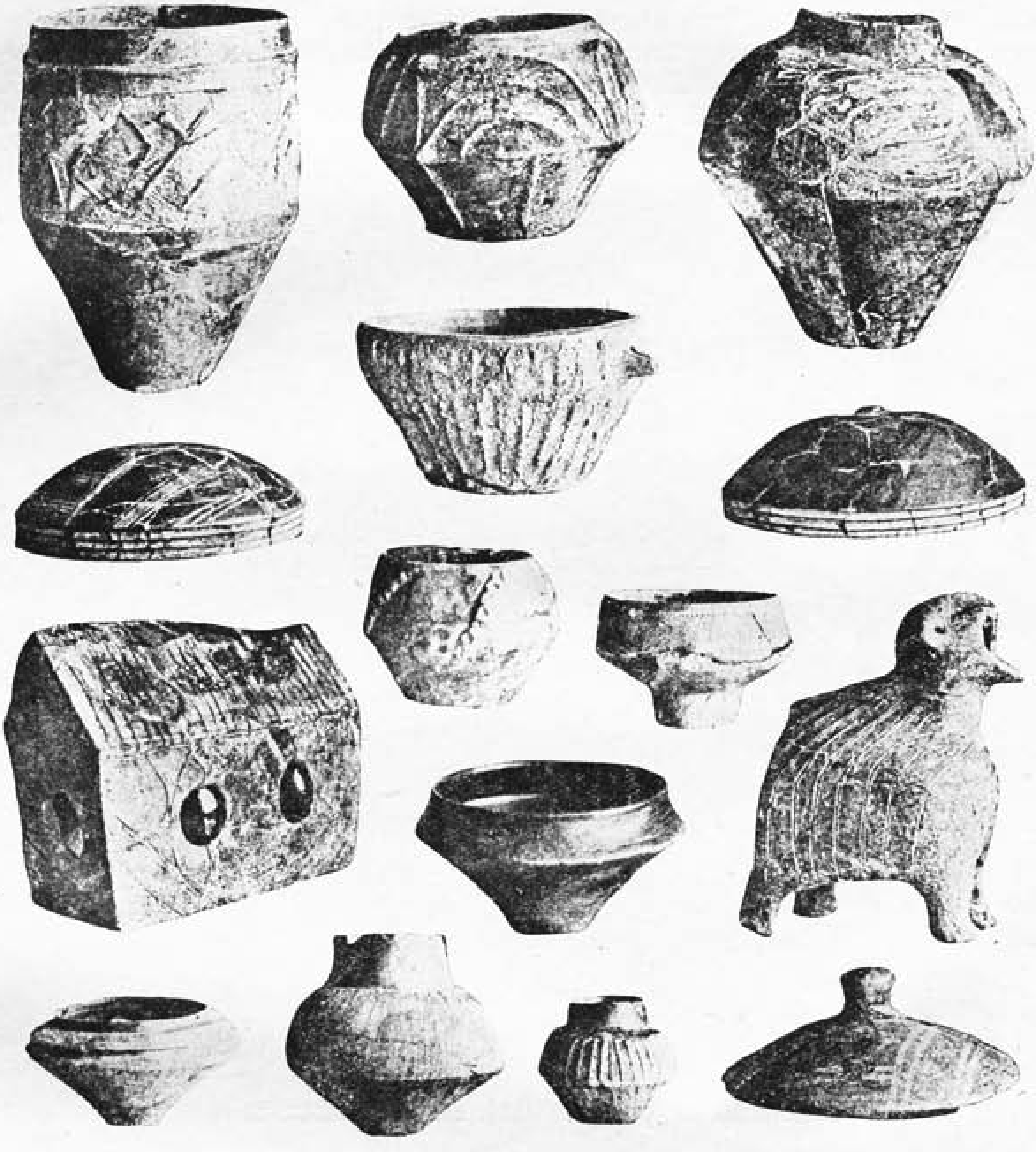

Обр. 31. — Глинени сѫдове, глиненъ моделъ на колиба и глиненъ идолъ отъ могилата Коджа-Дерменъ.

Fig. 31. — Vases, modèle d'un caban et idole en argile du tell Kodja-Dermen près de Choumen.

129. **Шуменъ** на 6·5 клм. ю.-з. отъ града, по шосето за Разградъ се намира известната по своитѣ богати материали селищна могила **Коджа-Дерменъ**, вис. 6—7 м. и въ диаметъръ 60 м. Разкопавана презъ 1907, 1908 и 1914 год.

Предмети отъ глина: — голѣми и малки цѣли сѫдове и фрагменти, съ релиефни, врѣзани, рисувани съ графитна боя и инкрустирани съ бѣла материя орнаменти съ разнообразни мотиви. Глинени похлупки, идоли на човѣшки и животински фигури, столчета, модели на колиби и тяжести. Предмети отъ камъкъ: — хромели, каменни брадвички и чукове съ и безъ дупки. Предмети отъ кремъкъ: — брадви, ножове, стъргалки, върхове за стрели и бойни шапки. Орѫдия отъ кость и рогъ: — върхове за стрели, шила, игли, чукове и дръжки за брадви и идоли. Накити отъ черупки, глина и плодове. Медна брадва и медни игли. Материалитѣ въ Шуменъ и въ Н. М.

Р. Поповъ, Пер. Сп. LXX. 1909, стр. 503—562; Сѫщия, И. Б. А. Д. II, стр. 70—80; R. Poppoff, Pr. Zt. 1912, стр. 103—113. Сѫщия И. Б А. Д. VI, стр. 71—182.

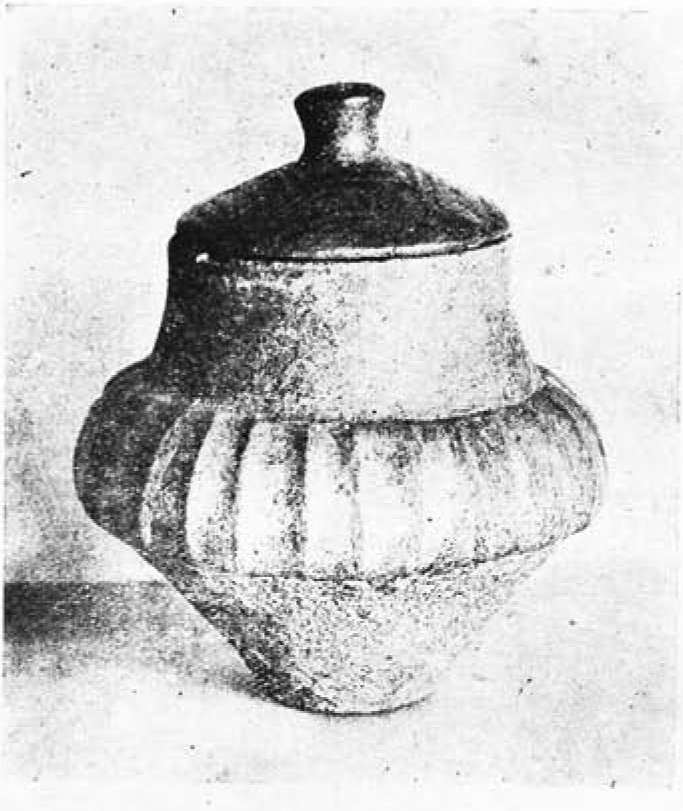

Обр. 32. — Глиненъ сѫдъ отъ Коджа-Дерменската могила при Шуменъ.
Fig. 32. — Vase en argile du tell de Kodja-Dermen près de Choumen.

130. **Щърклево** (Русенска ок.). Въ околностьта на селото има селищна могила.

Глинени фрагменти отъ сѫдове въ Н. М.

131. **Юруклеръ** (Г. Орѣховска ок.). На северъ отъ селото има могилно селище, вис. 10—12 м.

Костени орѫдия — шила, каменни брадвички и фрагменти съ релиефни орнаменти.

Ан. Чилингировъ, Ст. 1906, Додатак, стр. 6.

132. **Ярдъмъ** (Поповска ок.). На 5 клм. с.-и. отъ селото, въ мѣстностьта **Гювенджата**, има селищна могила, вис. 12 м.

К. Шкорпилъ, Ст. Р. Л. стр. 65; Ан. Чилингировъ, Г. Н. М. 1919, стр. 74.

Южна България

Цѣлата тракийска равнина, която въ сравнение съ Северна България е по-малко изследвана е осеяна съ селищни могили, но тѣхния брой, за сега, може да се каже е по-малъкъ. Тукъ сѫ разкопани, и то отчасти само, петь могили, добититѣ материали отъ които, съ изключение на тѣзи отъ Св. Кирилово не сѫ обработени и сѫ пръстнати въ нѣколко музейни сбирки. Съ една дума, системно проучване на могилнитѣ селища отъ Южна България още не е правено. Възъ основа на до сега добититѣ резултати се установява, че една часть отъ селищнитѣ могили на тази область сѫ били обитавани презъ каменно-медната епоха, други, презъ тази епоха и по-късно, презъ началото на бронзовата епоха, какъвто е случая съ могилитѣ до Карнобатъ, Ст. Загора, Св. Кирилово, Срѣдногорово, и най-после трети могили, които сѫ обитавани само презъ бронзовата епоха, (за последнитѣ ще говоримъ по-доле).

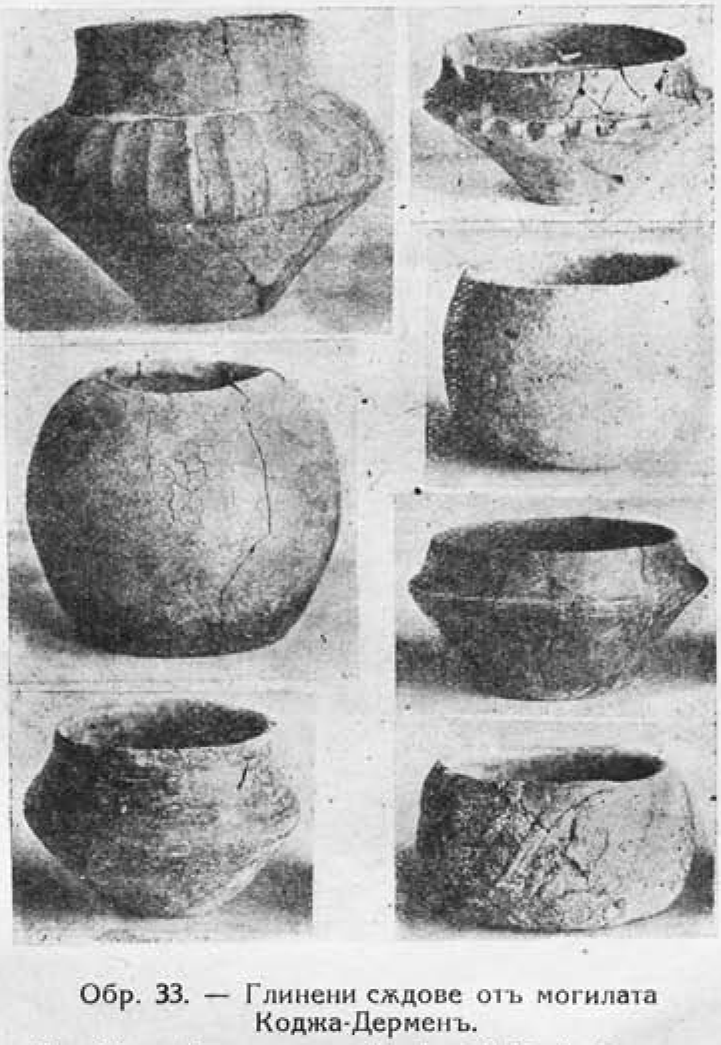

Обр. 33. — Глинени сѫдове отъ могилата Коджа-Дерменъ.
Fig. 33. — Vases en argile du tell Kodja-Dermen près de Choumen.

Тази область, въ културно отношение, едва къмъ края на каменомедната епоха, подпада до нейде подъ културното влияние на югъ, но културата на могилнитѣ обитатели си запазва своята самобитность, до окончателното имъ напускане на нашата страна.

1. **Айтосъ**. На 1 клм., южно отъ града се намира селищна могила.

Глинени фрагменти отъ сждове, каменни брадвички, костени предмети и др. въ Айтоската музейна сбирка.

Сведения на П. Ивановъ, у-ль.

2. **Аликочово** (Пещерска ок.). На с.-и. отъ селото на 1 км., — селищна могила, вис. 10 м., наречена Банска.

Глинени сждинки и фрагменти.

Х. и К. Шкорпилъ, М. стр. 81, 84, 94.

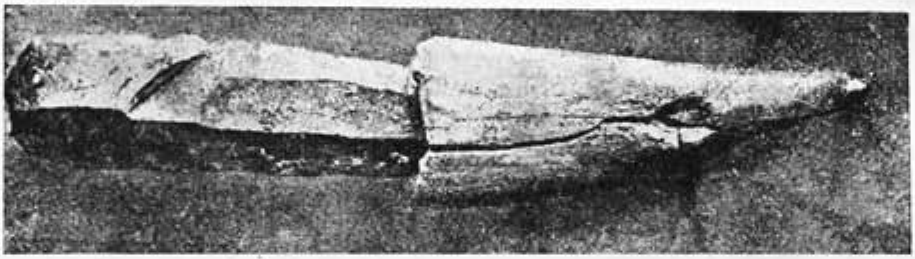

Обр. 34. — Кремененъ ножъ съ дръжка отъ могилата Коджа-Дерменъ.
Fig. 34. — Couteau en silex avec manche en bois de serf du tell Kodja-Dermen.

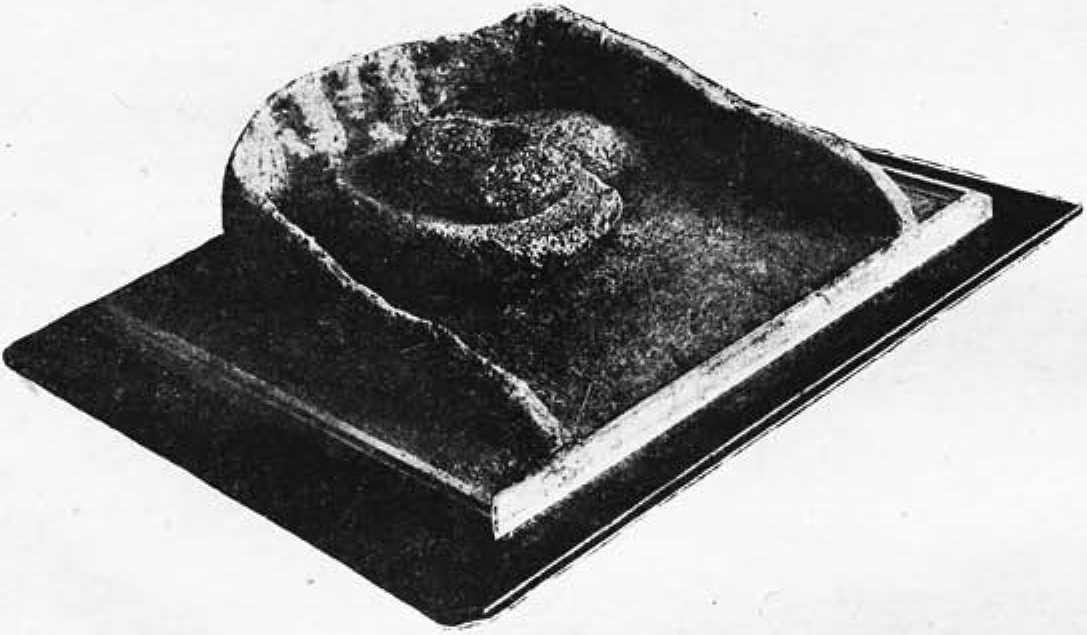

Обр. 35. — Ржчна мелница отъ могилата Коджа-Дерменъ до Шуменъ.
Fig. 35. — Moulin à bras du tell Kodja-Dermen près de Choumen.

3. **Алма-дере** (Айтоска ок.). Въ землището на селото се намира могилно селище, наречено Дѣдовата Байнова могила.

Глинени фрагменти отъ сждове въ Айтоската музейна сбирка.

Сведения на П. Ивановъ, у-ль.

4. **Аспарухово** (~~Н~~Ст. Загорска ок.). На ю.-и. отъ селото има голѣмо могилно селище, наречено Каба-юкъ, вис. 10 м. и диаметъръ до 160 м.

Глинени фрагменти отъ сждове съ врѣзани, инкрустирани и релиефни орнаменти въ Ст. Заг. м. сб. *

5. Ахмачово (Карнобатска ок.). На изтокъ отъ селото, има селищна могила.

Фрагменти отъ сѫдове въ Карн. м. сб.

6. Баня (Карловска ок.). На изтокъ отъ банитѣ въ лозята има селищна могила.

Глинени фрагменти съ рисувани съ бѣла материя орнаменти въ Пловд. н. м.

7. Бѣлоземъ (Пловдивска ок.) На 4 клм. източно отъ селото — голѣма селищна могила, наречена Асарлъкъ или Малъ-тепе, съ диаметри 70/150 м.

Х. и К. Шкорпилъ, М., стр. 80; I Отчетъ на Пловд. Арх. д-во 1926, стр. 4.

8. Боздуганово (Ст. Загорска ок.). На 1 клм. северно отъ селото се намира една селищна могила, наречена Плоска могила, вис. 7 м. и диаметъръ 140 м.

Сведения на П. Детевъ.

9. Борилово (Хамзаларе, Ст. Загорска ок.). На 3 клм. източно отъ селото — селищна могила, наречена Монастиря.

Глинени фрагменти отъ сѫдове съ релиефни и врѣзани орнаменти, фалусъ, глиненъ идолъ и лѫжици, еленови рога и каменни брадвички въ Ст. Заг. м. сб.

Отчетъ на Ст. Заг. Арх. Д-во, 1912/1914, стр. 71 и Отчетъ за 1915/1921, стр. 12.

10. Габарево (Казанлъшка ок.). Въ срѣдата на селото има селищна могила сега почти унищожена, при построяване на училището.

Глинени фрагменти отъ сѫдове и цѣли сѫдове, глинени идоли, фалуси, бойни топки, каменни брадвички, медни игли и брадви и пр. въ мѣстната прогимназия и Н. М.

В. Миковъ, Г. Н. М. 1926—1931, (подъ печатъ).

11. Гаврилово (Сливенска ок.). На ю.-изтокъ отъ селото на $1\,^1/_2$ клм., се намира една селищна могила, вис. около 4 м. и диам. 80 м.*

12. Гердели (Карнобатска ок.). На югъ отъ селото има селищна могила.

Сведения на Ат. Игнатиевъ, у-ль.

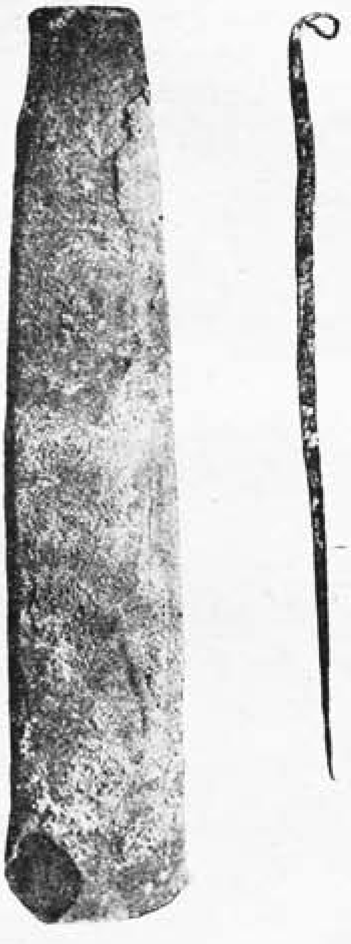

Обр. 36. — Медна брадва и медна игла отъ могилата Коджа-Дерменъ.

Fig. 36. — Hache en cuivre et aiguille en cuivre du tell Kodja-Dermen près de Choumen.

13. Голѣмо Конаре (Пловдивска ок.). До селото има селищна могила.

Pamatky zeme česke. Dil. X, стр. 775.

14. Даутли (Анхиалска ок.). Източно отъ селото въ мѣстностьта Проватаре — селищна могила.

Глинени фрагменти отъ сѫдове, каменни брадвички и плосъкъ костенъ идолъ се намиратъ въ Бург. м. сб.

Г. И. Кацаровъ, И. Б. А. И. V, стр. 319.

15. Демирдишли (Пловдивска ок.). На 4 клм. южно отъ селото, въ една широка долина се намира голѣма селищна могила, наречена Хисара, използвана по-кжсно за крепость, вис. до 7 м. и диаметъръ 140/160 м.

Глинени фрагменти отъ сждове съ релиефни и вдлъбнати орнаменти. *

16. Джиново (Сливенска ок.) Западно отъ селото, близо до шосето — голѣма селищна могила. *

17. Долно Сахране (Казанлъшка ок.). Въ мѣстностьта Гердиме има селищна могила.

Сведения на Д. Чорбаджийски, у-ль.

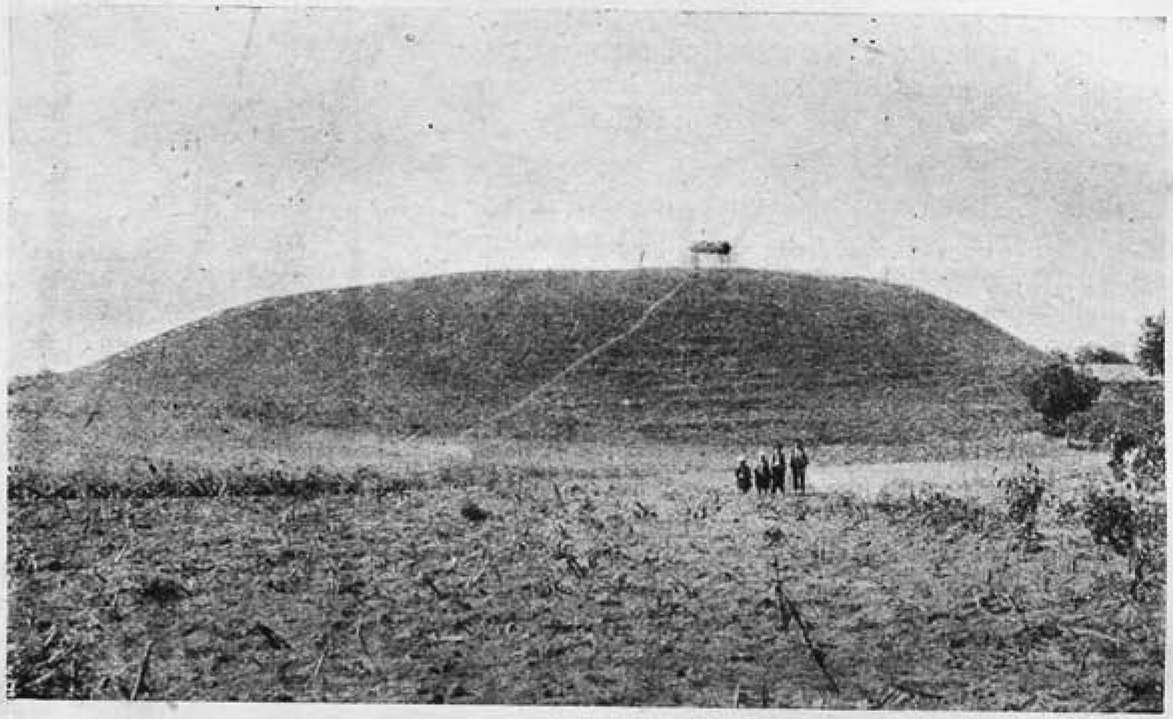

Обр. 37. — Селищна могила до с. Хаджилий.
Fig. 37. — Tell près de Hadjilii (district de T.-Pazardjik.

18. Драма (Елховска ок.). Северо-източно отъ селото на 1 клм., въ мѣстностьта Мерджимекя има селищна могила, вис. 4 м. и диаметъръ 150 м.

Глинени фрагменти отъ сждове, мазилка отъ колиби и каменни брадвички. *

19. Дуванджа (Карнобатска ок.). На западъ отъ селото се намира една селищна могила.

Фрагменти отъ сждове и каменни брадви въ Карноб. м. сб.

Сведения на Ат. Игнатиевъ, у-ль.

20. Думанли (Пловдивска ок.). На 5 км. с.-западно отъ селото, до Камово-дере се намира голѣма селищна могила, наречена Калето.1))

---

1) Погрѣшно описана въ И. Б. А. Д. кн. I, стр. 118, въ землището на с. Карамустафаларъ (Любенъ).

Фрагменти отъ сждове съ вдлъбнати и рисувани съ графитна боя орнаменти, фрагменти отъ глиненъ идолъ и кременни ламели въ Н. М. Инв. № 2424—2425.*

Б. Филовъ, И. Б. А. Д. кн. I, стр. 228.

21. Дѣдово (Н. Загорска ок.). Край селото до извора има голѣма селищна могила наречена Вакъвъ.

Сведения на П. Детевъ, у-ль.

22. Джбрава (Ст. Загорска ок.). На западъ отъ селото има селищна могила.

Сведения на П. Детевъ.

23. Ески Пасли (Анхиалска ок.). Южно до селото—селищна могила.

Глинени фрагменти отъ сждове съ врѣзани орнаменти и каменни чукове. Материалитѣ въ Бург. м. сб.

24. Загорци (Н. Загорска ок.). На с.-и. отъ селото, около 600 м. въ лозята се намира селищна могила, наречена Монастиря, вис. 8 м. и диаметъръ до 120 м.

Сведения на П. Детевъ, у-ль.

25. Злокучене (Т. Пазарджишка ок.). На л. брѣгъ на р. Марица, срещу селото се намира една селищна могила.

Сведения на Ив. Батаклиевъ.

26. Зора (Ст. Загорска ок.). Източно до селото се намира Азмашката могила.

Глинени фрагменти и сждове и каменни брадвички въ Ст. Заг. м. сб.

Отчети на Ст. Заг. Арх. д-во 1912/1915, стр. 74 и 1915/1921, стр. 12.; G. I. Kazarow, Pr. Zt. XIX, 1928, стр. 37.

27. Изворъ (Ямболска ок.). До селото има селищна могила, наречена — Илиева могила.

Сведения Ат. Игнатиевъ, у-ль.

28—30. Искра (Карнобатска ок.). Южно до селото е Бужова могила.

Отъ горнитѣ пластове произхождатъ трирждбестъ костенъ идолъ и глиненъ похлупакъ, сега въ Карн. м. сб.

G. I. Kazarow, Pr. Zt. XV, 1928, стр. 37.

Въ землището на селото има още две селищни могили — едната наречена Драндарева, а другата — Коджа-дере.

Сведения на Ат. Игнатиевъ, у-ль.

31. Ичера (Карнобатска ок.). Могилното селище е до селото.

Обла каменна брадвичка, сега въ Бург. м. сб.

32. Казанлъкъ. Западно отъ града на 1 клм., въ нивитѣ има селищна могила, вис. 5—6 м. и диаметъръ до 85 м.

Глинени фрагменти съ релиефни, вдлъбнати и инкрустирани орнаменти, мазилка отъ колиби, каменни брадвички и глиненъ идолъ, въ Казанл. м. сб.*

33. Калжчли (Пловдивска ок.). На 2½ клм. източно отъ селото, въ мѣстностьта Чешмитѣ има селищна могила наречена Плоската могила, разкопавана отъ французкитѣ католишки свещенници въ Пловдивъ. — Незначителни материали въ католишкото училище въ Пловдивъ.

34. Кара-кюртъ (Н. Загорска ок.). Южно отъ селото се намира една почти разрушена селищна могила.

Сведения на П. Детевъ.

35. Караджа Муратли (Н. Загорска ок.). Между селото и с. Соколъ, въ съседство съ една чешма се намира Химитлийската могила.

Изобилие на глинени фрагменти отъ сждове.

Сведения на П. Детевъ.

36. Караново (Ново Загорска ок.). Западно отъ селото, до рѣкичката има голѣма селищна могила, наречена Дългата могила.

Сведения на Ив. Велковъ.

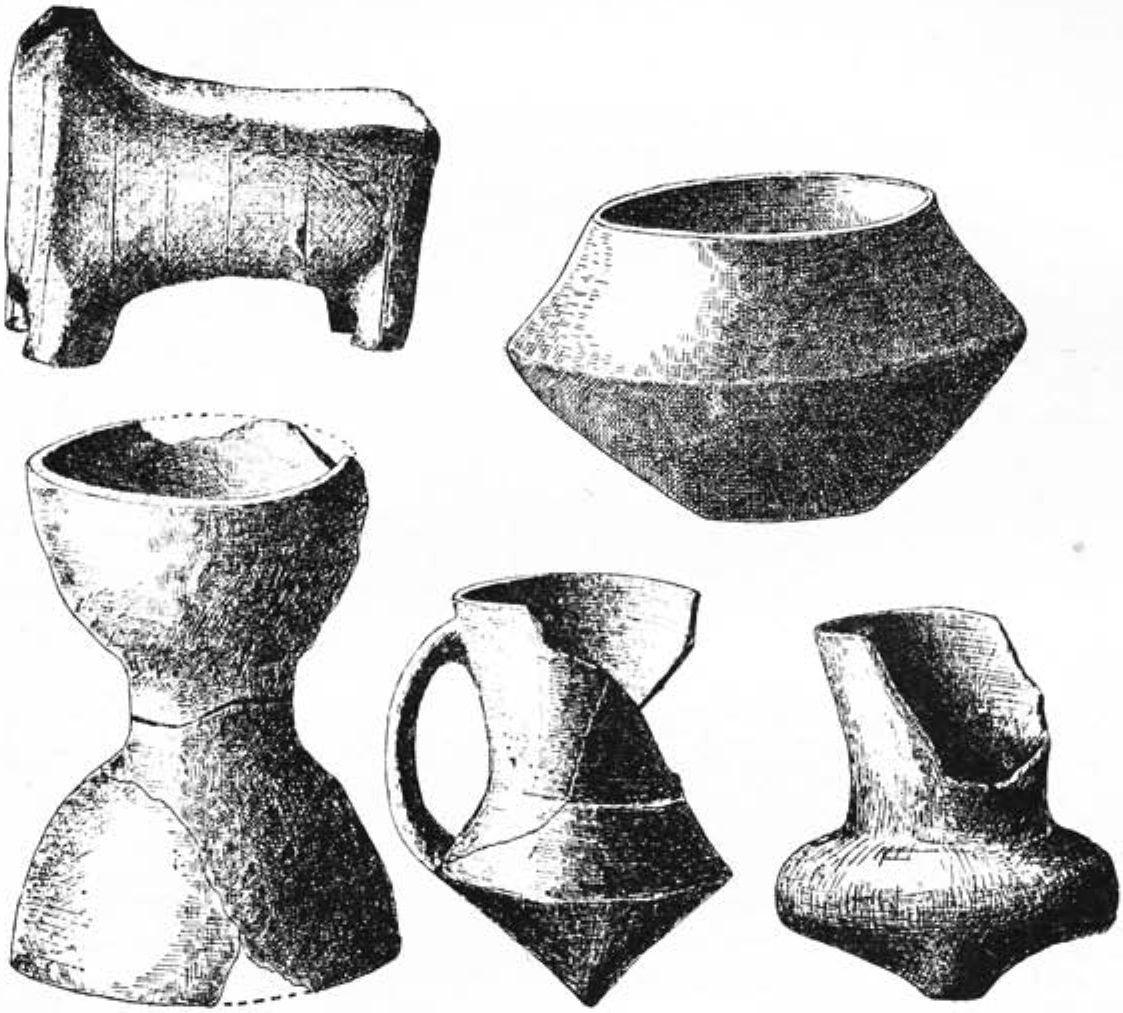

Обр. 38. — Глинени сждове и предмети отъ могилата при Костиево.
Fig. 38. — Vases et objets en terre cuite du tell de Kostievo (district de Phillipopolis).

37. Карнобатъ. Юго-западно отъ ж.-п. станция има голѣма селищна могила, вис. 10—12 м. и съ диаметъръ до 120 м. Разкопавана на нѣколко пжти отъ ученици-трудоваци.

Кременни стъргалки и ножове, орждия отъ кость и рогъ, идоли на човѣшки и животински фигури отъ глина: — плоски и триржбести костни идоли, фрагменти отъ сждове съ всички видове орнаменти. Каменни брадвички и чукове съ и безъ дупки. Плоски медни брадви. Материалитѣ въ непълната гимназия въ града и въ Бург. м. сб.

Въ горнитѣ пластове има материали и отъ бронзовата епоха. *

G. I. Kazarow, W. Pr. Zt. 1928, стр. 35—38.

38. Касъмово (Сливенска ок.). Южно отъ селото — могилно селище, наречено Павлева могила.

Фрагменти отъ глинени сждове съ врѣзани орнаменти, каменни брадвички и чукове съ и безъ дупки (фрагментъ отъ единъ каменenъ чукъ — метална форма) въ Н. М.

Инв. № 2712 и 2716.

39. Кая Бурунъ (Елховска ок.). До новата ж.-п. линия има почти развалена селищна могила.

Каменни брадвички и фрагменти отъ сждове.

В. Миковъ, И. Б. А. И. III, стр. 236.

40. Керемитликъ (Айтоска ок.). До брѣга на р. Луда Камчия се намира селищната могила, — Чанакъ-тепе.

Глинени фрагменти отъ сждове съ врѣзани, релиефни и рисувани съ графитна боя орнаменти, кременни стъргалки, костени шила, каменни брадви и чукове отъ еленови рога.

Х. и К. Шкорпилъ, Първобитнитѣ люде, стр. 25; Сжщитѣ. М. стр. 93—95; G. Seure et A. Degrand, B. C. Hell. 1906, стр. 363.

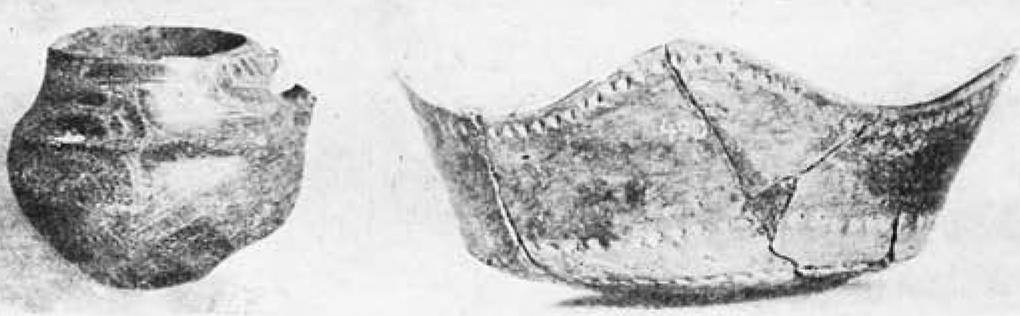

Обр. 39. — Глинени сждове отъ могилата при Мечкюръ.
Fig. 39. — Vases an terre cuite du tell de Metchkur (district de Plovdiv).

41. Коемджи-гидикъ (Ямболска ок.). На 3 клм. сев.-източно отъ селото се намира селищна могила, наречена „Пепелна“, вис. 3 м. и дълга около 60 м.

Глинени фрагментирани сждове съ разни орнаменти.

Сведения на П. Детевъ.

42. Колена (Ст. Загорска ок.). На $1^{1}/_{2}$ клм. ю.-и. отъ селото до Кулена воденица има селищна могила, вис. до 3 м. при диаметъръ около 90 метра.

Много глинени фрагменти отъ сждове съ релиефни, рисувани и врѣзани орнаменти, хромелни камъни, бойни топки и др. *

43. Комарево (Карнобатка ок.). До Хисаря се намира почти разрушена селищна могила.

Глинени фрагменти отъ сждове и каменни брадвички въ Карн. м. сб.

~~44—45. Конево~~ (Н. Загорска ок.). На $3^{1}/_{2}$ клм. западно отъ селото се намира Карапелитската могила.

Глинени фрагменти съ релиефни, врѣзани и вдлъбнати орнаменти.

На 400 метра отъ гарата има друга селищна могила, съ елипсовидна форма.

Сведения на П. Детевъ.

46—47. Костиево (Пловдивска ок.). На 1 клм. източно отъ селото е така наречената Монастирска могила, вис. 8 м., разкопавана презъ 1900 и 1903 г.

Глинени фрагменти отъ сѫдове съ релиефни, вдлъбнати или безъ орнаменти. Каменни чукове съ дупки, нѣкои съ метална форма, брадвички отъ камъкъ и кременни ламели. Часть отъ материалитѣ въ Н. М.

На 3 клм. ю.-и. отъ горната могила до шосето Пловдивъ — Пазарджикъ, има друга — наречена Плоска могила, вис. 6·5 м., съ диаметъръ 35/60 м. Разкопавана презъ 1899 г.

Фрагменти отъ глинени сѫдове.

G. Seure et A. Degrand, B. C. Hell. 1906, стр. 421—430.

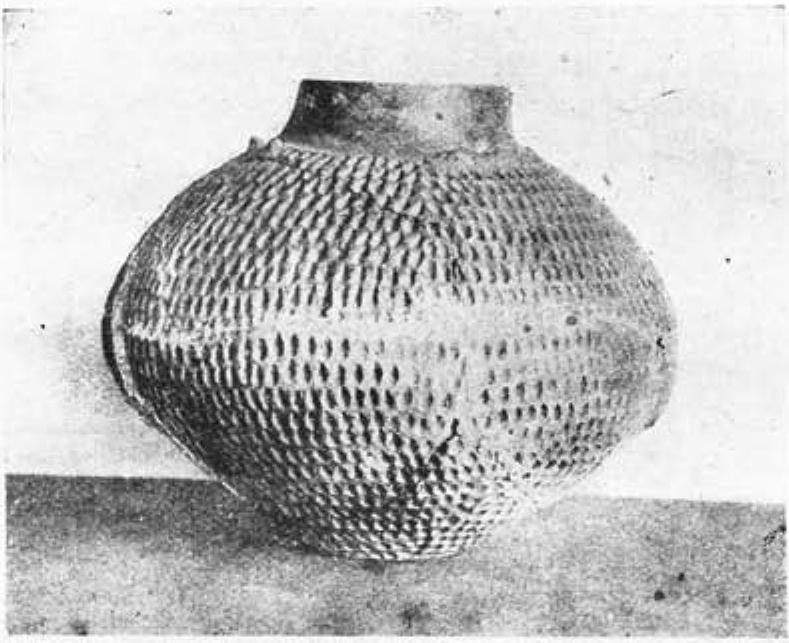

Обр. 40. — Глиненъ сѫдъ отъ могилата при Мечкюръ.
Fig. 40. — Vase en terre cuite du tell de Metchkur (district de Plovdiv).

48. Крумово (Н. Загорска ок.). На 500 м. северно отъ селото се намира Депсиската могила, вис. 6 м. и диаметъръ 80 м.

Сведения на П. Детевъ.

49. Крънъ (Казанлъшка ок.). Северно, непосрѣдствено до селото и отъ лѣво на шосето за Шипка има селищна могила, наречена Плоска, висока 5 м. и съ диаметъръ до 90 м.

Глинени фрагменти отъ сѫдове съ релиефни и вдлъбнати орнаменти и кремъци. *

50. Кьопеклии (Айтоска ок.). На 2 клм. източно отъ селото, въ мѣстностьта Св. Илия се намира селищна могила, вис. 5—6 м.

Глинена сѫдинка и каменни брадвички, сега въ Бург. м. сб.

G. I. Kazarow, Pr. Zt. 1928, стр. 305—6.

51. Лѫжитѣ (Айтоскитѣ бани, Айтоска ок.). Въ околностьта на селото има селищна могила.

Глинени фрагменти отъ сѫдове съ врѣзани орнаменти и каменни брадвички въ Бург. м. сб.

52. Маноле (Пловдивска ок.). Около селото има селищна могила, наречена Разкопаница.

К. Шкорпилъ, Ст. Р. Л., стр. 58.

53. Мечкюръ (Пловдивска ок.). Между селото и с. Злати-трапъ има голѣма селищна могила, въ видъ на голѣмъ хълмъ, наречена Плоска могила, вис. 8 м. и въ диаметъръ до 130 м. Разкопавана презъ 1900, 1901 и 1902 г.

Разнообразни глинени фрагменти и сждове съ рисувани, врѣзани, релиефни, вдлъбнати и инкрустирани орнаменти: — разни други предмети отъ глина, — лжжици, столчета, идоли и др. Предмети отъ кость и плосъкъ костенъ идолъ. Каменни брадвички и чукове съ и безъ дупки. Часть отъ материалитѣ въ Лувърския музей, а други въ Н. М.

G. Seure et A. Degrand, B. C. Hell. 1906, стр. 391—421.

54. Михайлово (Ст. Загорска ок.). На източния край на селото, близо до ж.-п. линия се намира селищната могила Келекя, вис. 7 м. при диаметъръ на основата 75 м.

Сведения на П. Детевъ.

55. Младово (Н. Загорска ок.). На ½ клм. източно отъ селото, до единъ изворъ се намира Пепелджийската могила.

Сведения на П. Детевъ.

56. Могила (Ст. Загорска ок.). На 200 м. северно отъ селото се намира Бабината Ганчовичина могила, вис. 5 м. и диаметъръ 100 м.

Сведения на П. Детевъ.

57. Могилово (Чирпанска ок.). На изтокъ отъ селото, въ сегашнитѣ гробища се намира селищна могила.

Глинени фрагменти отъ сждове съ релиефни орнаменти.

Сведения на П. Детевъ.

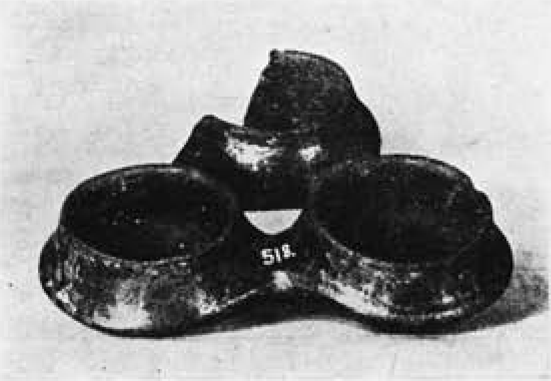

Обр. 41. — Глиненъ сждъ отъ могилата при Мечкюръ.

Fig. 41. — Vase composé de trois récipients du tell de Metchkur (district de Plovdiv).

58. Мждрецъ (Софуларе, Харманлийска ок.). До рѣката има селищна могила, наречена Ясж-юкъ.

К. Шкорпилъ, Ст. Р. Л., стр. 58.

59. Наученъ (Н. Загорска ок.). На 3 клм. ю.-и. отъ селото се намира, полуразрушено могилно селище.

Сведения на Ст. Андреевъ.

60. Нова Загора. На северъ отъ града, на 5 клм. се намира селищната могила наречена Почника.

Сведения на Н. Койчевъ, у-ль.

61. Оризово (Чирпанска ок.). На северъ отъ селото се намира голѣма селищна могила.

Сведения на Ив. Велковъ.

62. Орѣховица (Ст. Загорска ок.). На лѣво отъ рѣкичката Стара-рѣка и на 3 клм. южно отъ селото, се намира могилното селище, наречено Плоска могила, вис. 4 м. при диаметъръ на основата 120 м.

Глинени фрагменти отъ сждове съ релиефи, вдлъбнати и рисувани орнаменти, каменни брадвички и чукове, — въ мѣстната прогимназия. *

63. Папазли (Пловдивска ок.). При построяване на ж.-п. линия презъ 1872 г. е била разрушена една селищна могила.

Отъ тази могила произхождатъ прочутитѣ три глинени идоли, често публикувани, като сравнителенъ материалъ.

Х. и К. Шкорпилъ, М. стр. 96; М. Hoernes — O. Menghin, Urgeschichte der bildenden Kunst in Europa. 1925, стр. 319.

64. Паша-кьой (Елховска ок.). На 500 м. ю.-з. отъ селото, въ мѣстностьта Клисе-тарлж, се намира селищна могила, вис. 2 м. и диаметъръ около 110 м. Могилата е прокопана на две половини при прокарване на пжть.

Глинени фрагменти отъ сждове, хромелни камъни и кости отъ животни. *

65. Перущица. Въ околностьта на града се намира селищна могила.

Глинени фрагменти отъ сждове съ врѣзани и вдлъбнати орнаменти, — въ Пловд. н. м.

66. Пловдивъ. Въ Каршиака е имало селищна могила, сега разрушена.

Фрагменти отъ сждове, кременни стъргалки и каменни брадвички, въ Пловд. н. м.

Инв. № 88, 349; Х. и К. Шкорпилъ, М., стр. 84, 93.

67. Плоска-могила (Ст. Загорска ок.). Въ селото има не голѣма селищна могила, вис. 6 м.

Сведения на П. Детевъ.

68. Пждарево (Н. Загорска ок.). Близо до р. Съзлийка е селището, известно съ името Чукъ-татарска могила.

Фрагменти отъ сждове съ релиефни и вдлъбнати орнаменти и каменни брадвички, — въ Н. М.

Инв. № 683—95.

69. Розово (Казанлъшка ок.). Въ мѣстностьта Сотя има селищна могила.

Рапортъ до Нар. Музей отъ 1921 г.

70. Салали (Пловдивска ок.). Северо-източно, на 2 км. отъ селото се намира селищната могила Топра Хасаръ, разкопавана презъ 1908 г. отъ иманяри.

Глинени сждове (нѣкои съ двойни дръжки) и фрагменти съ релиефни врѣзани и рисувани съ графитна боя (върху черенъ фонъ), орнаменти, глинени прешлени, идоли и масичка. Орждие отъ рогъ и кость, бойни топки и единъ мраморенъ идолъ. Материалитѣ въ Пловд. н. м.

Б. Дяковичъ, П. Сп. LXIX. 1908, стр. 363—392; Ан. Чилингировъ, Археологически бележки, въ Бълг. Сбирка 1908; Р. Поповъ, И. Б. А. И. III., стр. 96.

71. Св. Кирилово (Ст. Загорска ок.). До селото има селищна могила, вис. 12 м. и съ диаметъръ 50/32 м. Разкопавана презъ 1912 г. и презъ 1932 г.

Сждове и фрагменти съ вдлъбнати, релиефни, врѣзани и рисувани съ графитна боя орнаменти. Отъ горнитѣ пластове — сждове съ високи дръжки. Глинени идоли и фрагменти, нѣкои съ волютни орнаменти, шила отъ кость, каменни брадвички и чукове съ дупки, медни игли и единъ меденъ върхъ за копие. Селището е сжществувало и презъ началото на бронзовата епоха. Материалитѣ въ Н. М., а тѣзи отъ последнитѣ разкопки въ Ст. Заг. м. сб.

Г. И. Кацаровъ, И. Б. А. Д. III, стр. 310—311; G. I. Kazarow, Pr. Zt. VI. 1914, стр. 67—88.

72. Сладъкъ-кладенецъ (Ст. Загорска ок.). На лѣвия брѣгъ на р. Съзлийка и на 2 клм. сев. отъ селото, се намира селищна могила, наречена Хисарлъка, служила по късно за крепость, вис. 10 м. и диаметъръ на основата 120 м.

Глинени фрагменти отъ сѫдове съ релиефни, инкрустирани и др. орнамети *

К. Шкорпилъ, Ст. Р. Л. стр. 58.

73. Соколъ (Н. Загорска ок.). На 2$^{1}/_{2}$ клм. сев.-ист. отъ селото се намира селищна могила, висока 2 м. съ диам. на основата 110 м.

Сведения на П. Детевъ.

74. Срѣдецъ (Ст. Загорска ок.). На 1·5 клм. с.-з. отъ селото се намира селищна могила, наречена Кьомреликя, вис. 6 м. и диам. на основата 80 м.

Сведения на П. Детевъ.

75—76. Ст. Загора. Югоизточно отъ града се намира голѣмо могилно селище, познато съ името Берекетска могила.

Глинени фрагменти отъ сѫдове въ Ст. Заг. м. сб. и Каз. м. сб.

На 400 м. северно отъ Ст. Загорския конезаводъ, до р. Бедечка се намира Димова могила, вис. 2 м. и диаметъръ 90 м.

Сведения на П. Детевъ

77. Сулица (Сунгурларе, Ст. Загорска ок.). Източно на 3 клм. отъ селото сѫ Ст. Загорскитѣ бани. Непосрѣдствено до поновата баня има голѣма селищна могила, вис. 6 м. и диам. 80 м.

Глинени фрагменти отъ сѫдове съ врѣзани, вдлъбнати и рисувани съ графитна боя орнаменти. Мазилка отъ колиби. Отъ тази могила произхожда хубавия мраморенъ идолъ въ Ст. Загорската музейна сбирка. *

Р. Поповъ, И. Б. А. И. III, стр. 92—93.

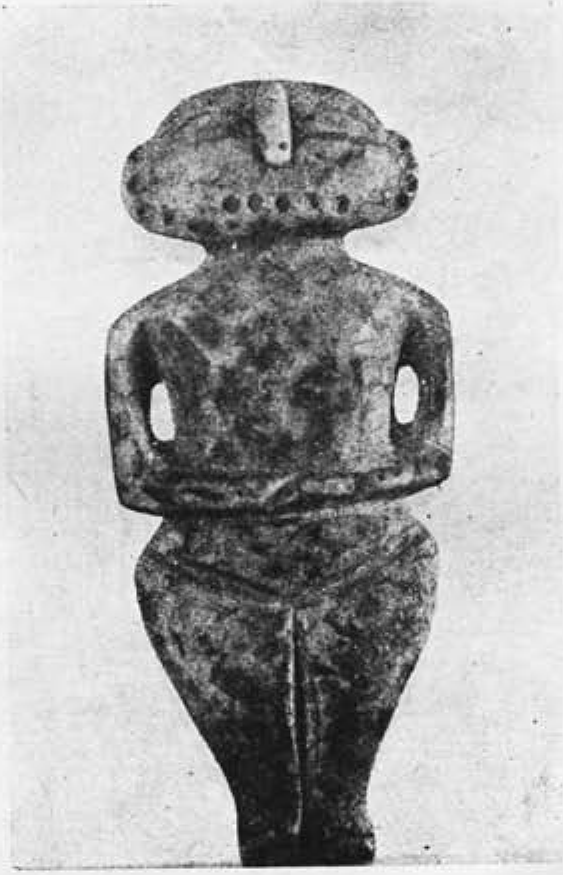

Обр. 42. — Мраморенъ идолъ отъ могилата при Сулица.

Fig. 42. — Idole en marbre du tell de Soulitza (district de St.-Zagora).

78. Татаръ-кьой (Анхиалска ок.). Въ землището на селото се намира селищна могила.

Глинени фрагменти отъ сѫдове и глиненъ идолъ, — въ Н. М.

79. Търново Сейменъ. На 6 км. източно отъ града, на лѣвия брѣгъ на Стара Сазлийка се намира могилата Деве-Барганъ, разкопавана презъ 1911 год. Материалитѣ въ Н. М.

Глинени фрагменти и сѫдове, нѣкои съ малки дръжки, съ вдлъбнати, врѣзани, релиефни, рисувани съ графитна боя, инкрустирани и смѣсени орнаменти; глинена масичка, столчета, прешлени, пинтадери, идоли и модели на колиби. Костени шила и игли. Предмети отъ камъкъ и кремъкъ, — бойни топки, каменни брадвички и брадви, хромели и кременни стъргалки и ножове. Медна брадва и две медни игли. Н. М.

Р. Поповъ, Г. Н. М. 1922/25, стр. 72—115.

80. **Хаджилии.** (Т. Пазарджишка ок.). На 2 клм. ю.-и. отъ селото има селищна могила съ диам. 60—80 м.

Х. и К. Шкорпилъ, М. стр. 81.

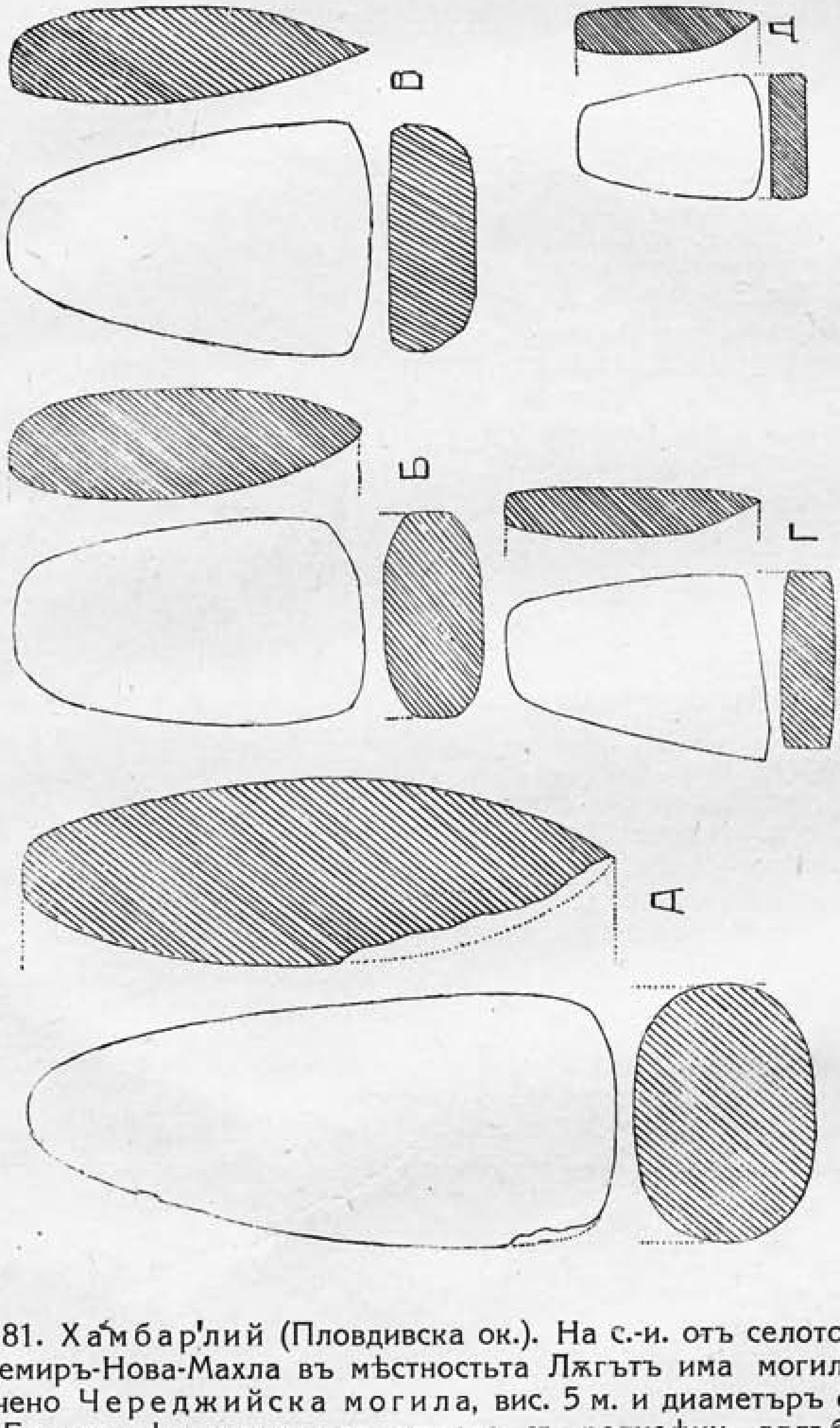

Обр. 43. — Каменни брадви отъ могилата Деве-Барганъ при Т.-Сейменъ.
Fig. 43. — Haches en pierre du tell Deve-Bargan près de Tirnovo Seïmen.

81. **Ха́мбар'лий** (Пловдивска ок.). На с.-и. отъ селото, по посока на Демиръ-Нова-Махла въ мѣстностьта Лжгътъ има могилно селище, наречено Череджийска могила, вис. 5 м. и диаметъръ оксло 120 м.

Глинени фрагменти отъ сждове съ релиефни, вдлъбнати, рисувани съ графитна боя орнаменти, каменни брадвички и др. въ Пл. н. м. *

К. Шкорпилъ, Ст. Р. Л., стр. 59.

82. Хасково На югъ отъ града на 2 клм., въ мѣстностьта Гьотъ-тепе се намира една селищна могила.

Глинени фрагменти отъ сѫдове съ врѣзани и рисувани орнаменти, каменни длета, брадвичка, чукъ съ дупка, въ музейната сбирка въ града.

Инв. № 117.

83. Хрищени (Ст. Загорска ок.). На 1 клм. южно отъ селото се намира селищна могила Кокарджа, вис. 3 м. и диаметъръ на основата 100 метра.

Глинени фрагменти отъ сѫдове по повърхностьта на могилата. *

84. Черково (Ст. Загорска ок.). На около 1 клм. южно отъ селото, въ мѣстностьта Маръшлъка се намира селищна могила, вис. 6 м. и диаметъръ на основата около 110 м.

Сведения на П. Детевъ.

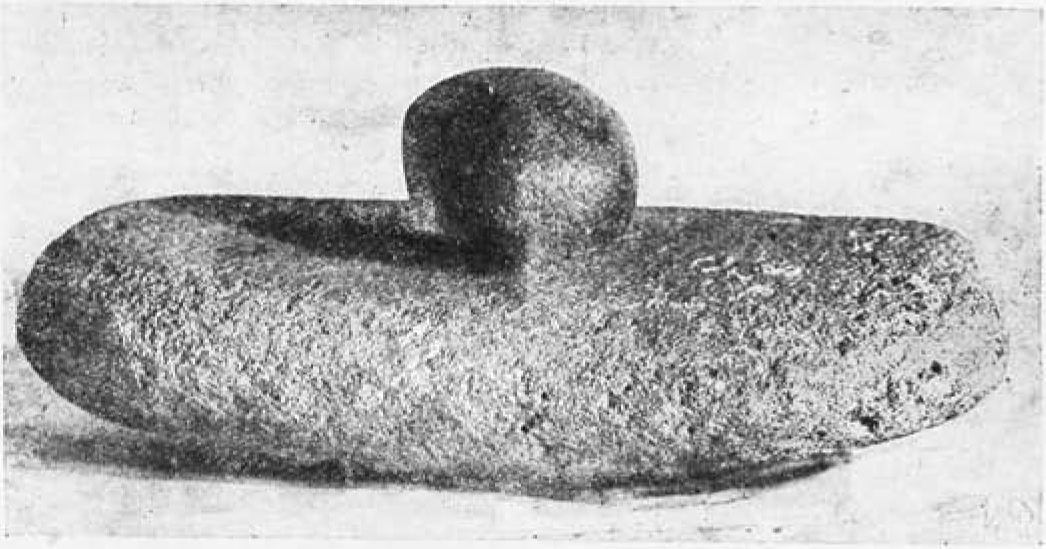

Обр. 44. — Хромелъ отъ могилата Деве-Барганъ при Търново Сейменъ.
Fig. 44. — Pierre meulière du tell Deve-Bargan près de Tirnovo-Seïmen.

85. Черна Гора (Чирпанска ок.). На с.-и. отъ селото има селищна могила.

Сведения на Ив. Велковъ.

86. Чокоба (Сливенска ок.). Около селото се намира могилното селище, наречена Praкованлъшка могила, отъ която произхождатъ хромелни камъни и глинени и животински фигури.

Рапортъ до Нар. Музей отъ 1897.

87. Шехово (Котленска ок.). Въ селото има селищна могила.

Глинени фрагменти отъ сѫдове, кремъци и еленови рога въ Котленската непълна гимназия.

88. Ябълково (Хасковска ок.). До извора — чешма Карашибунаръ има селищна могила, вис. 10 м. и въ диаметъръ до 120 метра.

Фрагменти и сѫдове, хромелни камъни, каменeнъ чукъ и отломъкъ отъ чукъ, въ Н. М., инв. № 255—6.

Х. и К. Шкорпилъ, М. стр. 88, 98.

89. **Ямболъ** На с.-и. и сега, почти непосрѣдствено, до града и до лѣвия брѣгъ на Тунджа е **Рашевата могила**, вис. 10 м. и съ обиколка около 300 метра. Изследвана и разкопавана презъ 1900 и 1901 г.

Фрагменти отъ сѫдове и цѣли сѫдове съ релиефни, вдълбнати, врѣзани и рисувани съ графитна боя орнаменти. Кременни ламели, хромели и бойни топки, глинени идоли, столчета и тяжести. Предмети отъ кость и рогъ: — шила, игли и идолъ, сѫщо и медни четирирѫбести игли. Намѣрени 6 неолитни гроба съ предмети при тѣхъ. По-голѣмата часть отъ предметитѣ въ Лувърския музей, а другата — въ Н. М.

Jèrôme, отнася материалитѣ отъ могилата въ прехода отъ неолитната къмъ бронзовата епоха, а G. Seure, пъкъ смѣта могилата за некрополъ.

Jèrôme, R. A. 1901, стр. 328—349; G. **Seure** et A. **Degrand**, B. C. Hell. 1906, стр. 364—391; **Ан. Чилингировъ**, И. Б. А. Д. II, стр. 81.

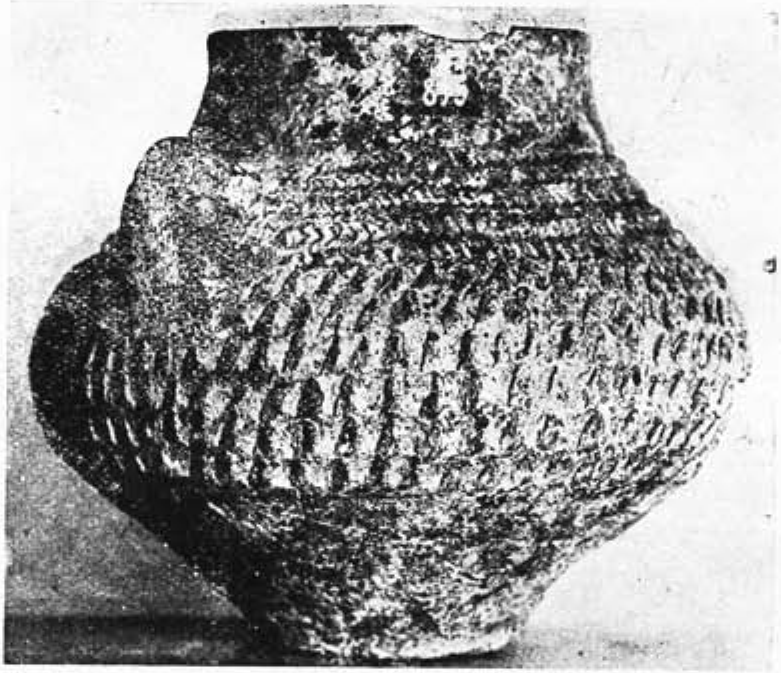

Обр. 45. — Глиненъ сѫдъ отъ могилата Деве-Барганъ при Търново Сейменъ.

Fig. 45. — Vase en argile du tell Deve-Bargan près de Tirnovo Seïmen.

Предмети отъ медь

За медна епоха у насъ още не може да се говори, въпрѣки че сѫ откритн много предмети отъ медь. Въ най-горнитѣ пластове на повечето селища, обитавани презъ късния неолитъ и напустнати въ края на каменно-медната епоха, сѫ открити много медни предмети. Тѣ обаче, отчасти наподобяватъ на многобройнитѣ и типични медни предмети, намѣрени или при неизвестни обстоятелства или пъкъ въ селищата обитавани презъ бронзовата епоха или най-после открити — заедно съ предмети отъ бронзъ.

Въ най-горнитѣ пластове на селищата отъ каменно-медната епоха, както видѣхме, сѫ открити четирирѫбести медни игли, овални или плоски медни брадви, но въ нито едно въ тѣхъ, до сега не сѫ намѣрени характернитѣ медни кирко-мотики и обратно, никѫде не сѫ открити заедно съ типичнитѣ медни кирко-мотики — плоски брадви или пъкъ четирирѫбести медни игли. А отъ това се вижда, че следъ каменно-медната епоха, т. е. следъ 1900 год. пр. Хр. или въ началото на бронзовата епоха у насъ медьта добива широко разпространение. Отъ какви мѣста прозхождатъ повече отъ меднитѣ предмети, ние не знаемъ. — Знаемъ само, че отъ землищата на Кремиковци, Берковица, Б. Слатина, Плѣвенъ и Орѣхово произхождатъ медни брадви и кирко-мотики, но намѣрени ли сѫ тѣзи предмети въ сѫщитѣ мѣста, отъ които произхождатъ и каменнитѣ чукове-брадви съ дупки, — метална форма, — това не знаемъ. А безспорно, че и у насъ както въ Тесалия камъка за дълго време остава въ употрѣба, заедно съ медьта и бронза.[1] Само отъ две селища на бронзовата епоха ни сѫ известни медни предмети: — отъ селищната могила до Св. Кирилово, чийто горни пластове сѫ отъ бронзовата епоха, дето е намѣрена една медна кирко-мотика и отъ селищната могила до Азапъ-кьой, отъ дето произхожда една медна, унгарски типъ, брадва съ дупка отгоре.[2] Намѣренитѣ на нѣколко мѣста заедно, медни и бронзови предмети, като при Угърчинъ, Габрово и др. показватъ че медьта е била въ употрѣба наравно съ

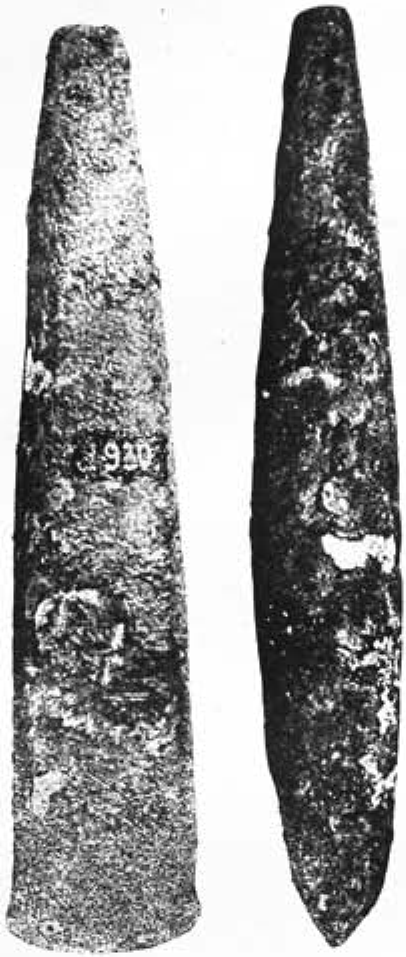

Обр. 46. — Медна брадва отъ могилата Деве-Барганъ.
Fig. 46. — Hache en cuivre du tell Deve-Bargan (arr. de Tirnovo Seïmen.

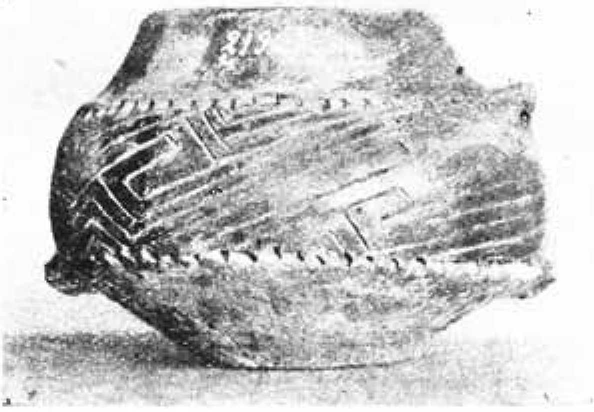

Обр. 47. — Глиненъ сѫдъ отъ могилата при Ямболъ.
Fig. 47. — Vase en terre cuite du tell de Jamboli.

---

[1] O. Montelius, La Grèce préclassique 1924, стр. 119.

[2] В. Миковъ, Селищна могила отъ бронзовата епоха до Азапъ-кьой. Г. Пл. Н. Б. 1927/29, стр. 175.

бронза. Медни предмети сѫ били работени дори и къмъ края на бронзовата епоха, което се вижда, както отъ находката отъ с. Върбица, въ която между многото бронзови брадвички и сърпове има и такива отъ медь, така и отъ меднитѣ двуостри брадви отъ Семерджиево и Кушъ-тепе.

Новия народъ, заселилъ нашитѣ земи въ началото на бронзовата епоха, вѣроятно е донесълъ съ себе си и предмети отъ медь. Тукъ, той още отъ рано е подпадналъ, отъ една страна подъ културното влияние на егейската бронзова култура и отъ друга — на унгарската медна култура. Отъ това далечно време нѣмаме типични за егейската култура предмети, освенъ нѣкои форми сѫдове и идоли. Интересно е да се отбележи, че въ източната половина на нашитѣ земи сѫ намѣрени изключително медни и бронзови брадви съ дупки отгоре, или плоски рѫбести брадви, когато въ западната половина сѫ намѣрени, само типичнитѣ медни кирко-мотики.

Всички медни предмети намѣрени у насъ, които бихме могли да смѣтаме като такива отъ началото на бронзовата епоха, произхождатъ отъ открититѣ селища, и само две брадвички прозхождатъ отъ селищни могили на бронзовата епоха.

Бѫдещитѣ разкопки ще уяснатъ въпроса, и тогава вѣроятно, много отъ селищата, които смѣтаме сега за късно-неолитни или такива отъ каменно-медната епоха, ще отнесемъ къмъ медната епоха, както и много селища, които сега отнасяме къмъ бронзовата епоха, може би ще преминатъ къмъ медната.

По форма, меднитѣ предмети намѣрени у насъ, можемъ да подраздѣлимъ на четири типа: — плоски брадви, брадви — чукове съ дупки, кирко-мотики и брадва „унгарски" типъ, — съ дупки отгоре.

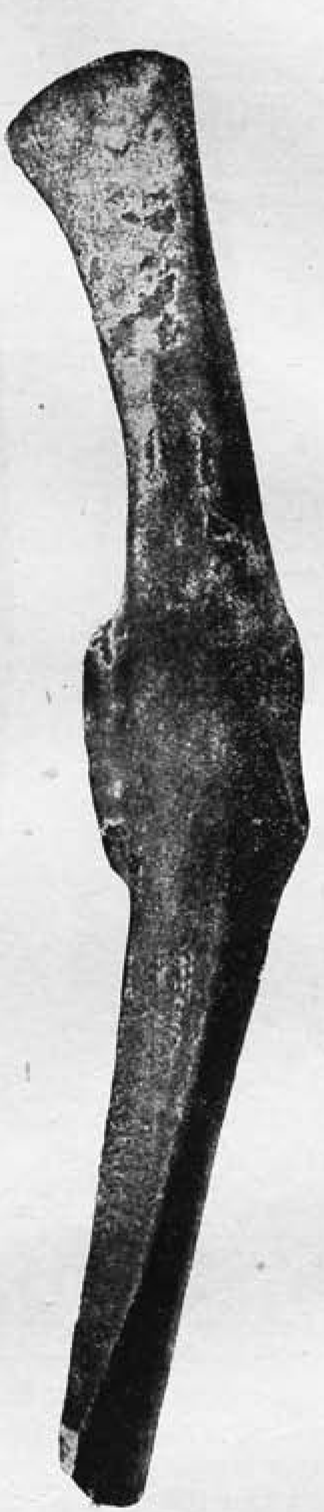

Обр. 48. — Медна кирко-мотика отъ Г. Тръмбешъ.
Fig. 48. Hache-herminette en cuivre de G. Trambech (district de G. Oréhovitza).

Северна България

1. **Арчаръ** (Видинска ок.). Отъ неизвестно мѣстонахождение произхожда една кирко-мотика, дълга 42 см. (Отъ неизвестно находище и каменна брадва). Н. М.

Инв. № 645.

2. **Берковица.** Въ една нива до града е намѣрена — медна кирко-мотика. (Отъ околностьта на града, произхождатъ и каменни чукове съ дупки). Н. М.

Инв. № 39.

3. **Буковецъ** (Софийска ок.). Медна кирко-мотика, дълга 15·7 см. произхожда изъ околностьта на селото.

Р. Поповъ, Предисг. пам. Соф. 1920, стр. 19.

4. **Бѣла Слатина.** До **Сухия Геренъ** е намѣрена медна брадва, унгарски типъ, сега въ гимназията на града. (Тукъ сѫ намѣрени и каменeнъ чукъ съ дупка. Инв. № 2475 и много глинени фрагменти отъ сѫдове).

5. **Васильово** (Ловчанска ок.). Медна брадва — унгарски типъ, е намѣрена изъ околностьта на селото, сега въ Ловч. м. сб.

6. **Владиня** (Ловчанска ок.). Изъ околностьта на селото произхожда една, — унгарски типъ, медна брадва. Ловч. м. сб.

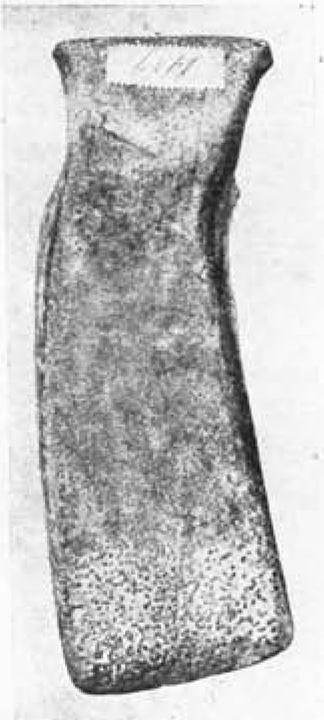

Обр. 49. — Медна брадва отъ Габрово.

Fig. 49. — Hache en cuivre de Gabrovo.

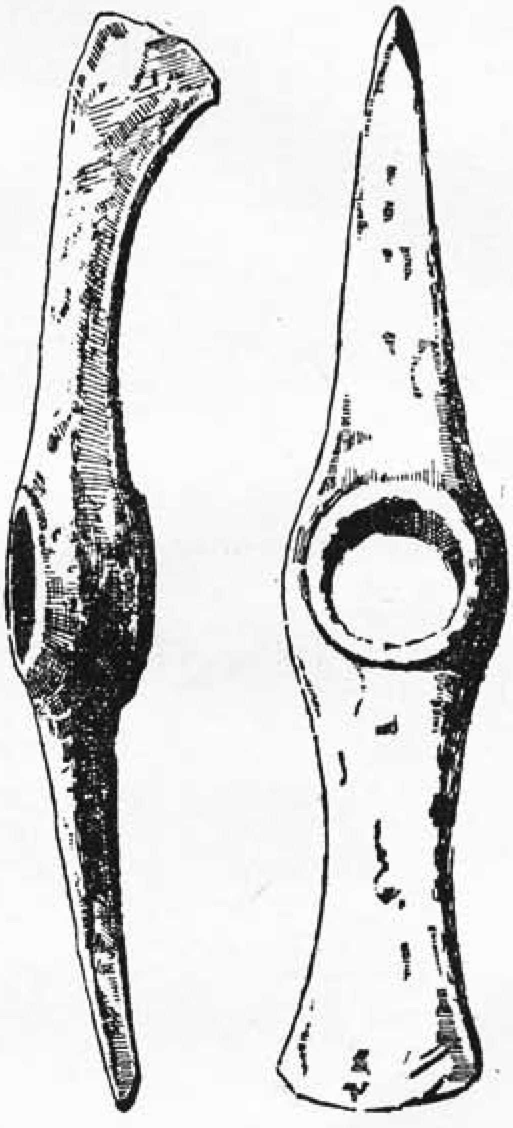

Обр. 50. — Медна кирко-мотика отъ Кремиковци.

Fig. 50. — Hache-herminette en cuivre de Kremikovtzi (district de Sofia).

7. **Вълчи-долъ** (Варненска ок.). Около селото е намѣренъ меденъ клинъ — сега въ Варн. м. сб.

8. **Върбица** (Преславска ок.). Медна брадва, унгарски типъ, — отъ неизвестно находище около селото, сега въ Шум. м. сб.

9. **Габрово.** Отъ Градището, до града произхожда медна брадва — унгарски типъ. Н. М.

Инв. №. 63.

10. Горско Калугерово (Севлиевска ок..) Отъ неизвестно находище около селото, произхожда плоска медна брадва. Н. М.

Инв. № 697.

11. Горски Тръмбешъ (Г. Орѣховска ок.). Около селото е намѣрена медна кирко-мотика. Н. М.

Инв. № 148.

12. Деветаки (Ловчанска ок.). Отъ мѣстностьта Долчецъ, произхожда, плоска медна брадва, сега въ Ловчанската музейна сбирка. (Отъ сѫщото мѣсто произхождатъ и предмети отъ неолититната епоха).

В. Миковъ, Ловечъ и Ловчанско. I, стр. 61.

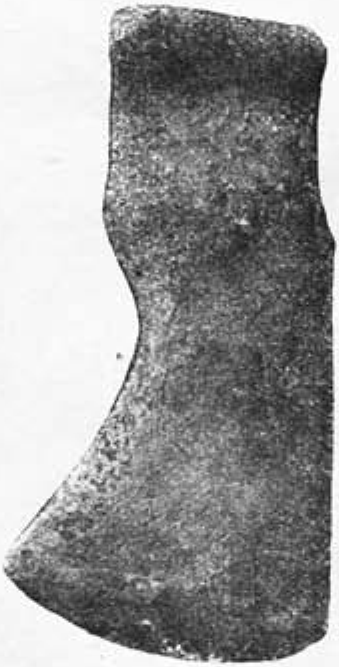

Обр. 51. — Медна брадва отъ Голо-бърдо до Перникъ.

Fig. 51. — Hache en cuivre de Golo-brdo près de Peřnik.

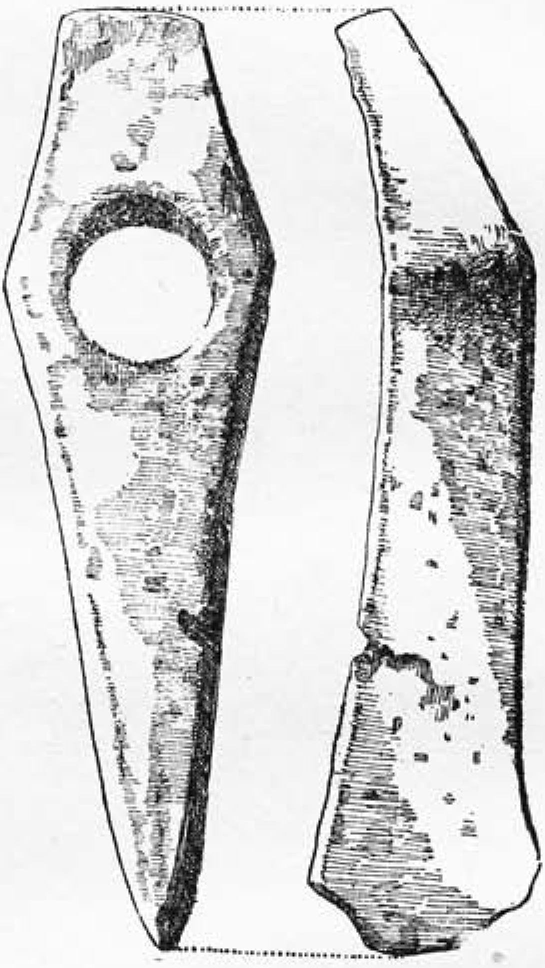

Обр. 52. — Медна брадва отъ Сливница.

Fig. 52. — Hache en cuivre de Slivnitza (district de Sofia).

13. Дреновецъ (Разградска ок.). Изъ околностьта на селото произхожда една медна брадва, съ дупка отгоре, сега въ Разгр. м. сб.

14. Жълтешъ (Габровска ок.). Отъ мѣстностьта Ралевото, произхожда меденъ клинъ, сега въ Габр. м. сб.

15. Иваново (Преславска ок.). Медна брадва-чукъ, съ дупка въ срѣдата, отъ околностьта на селото, сега въ Пресл. м. сб.

16. Кремиковци (Софийска ок.). Отъ неолитното селище въ селото произхожда една медна, кирко-мотика, дълга 27·8 см.

Р. Поповъ, Пр. пам. Соф. 1921, стр. 14; Сжщия, Култура и животъ II, стр. 10.

17. Лѣва Рѣка (Трънска ок.). Изъ околностьта на селото произхожда медна кирко-мотика. Н. М.

Инв. № 719.

18. Мадара (Шуменска ок.). Върху платото, въ долътъ до крепостьта е намѣрена плоска медна брадва. Н. М.

Р. Поповъ, Култура и животъ, II, стр. 9.

19. Новоселци (Видинска ок.). Отъ непознато находище, около селото произхожда медна кирко-мотика. Н. М.

Инв. № 562.

20. Орѣхово. Около града е намѣрена медна брадва — унгарски типъ. (Сжщо изъ околностьта, произхожда и камененъ фрагментъ отъ чукъ). Н. М.

Инв, № 443.

21. Пашаитъ (Варненска ок.). Отъ неизвестно находище около селото произхожда плоска медна брадва. Н. М.

Инв. № 444.

22. Перникъ. Нѣкжде въ Голо Бърдо, къмъ селото е намѣрена медна брадва — унгарски типъ.

Инв. № 681.

23. Плѣвенъ. Въ Кайлъка, въ крепостьта е намѣрена една медна брадва съ дупка — унгарски типъ, сега въ музейната сбирка въ града.

24. Радомиръ Изъ околностьта на града произхожда — кирко-мотика. Н. М.

Инв. № 2481.

25. Разградъ. Отъ селищната могила въ Хисарлъка, произхожда медна кирко-мотика, сега въ Разгр. м. сб.

26. Ребро (Трънска ок.). Отъ неизвестно находище около селото произхожда, — медна кирко-мотика. Н. М.

Инв. № 1801.

27. Ришъ (Преславска ок.). Отъ неизвестно мѣстонахождение около селото — плоска медна брадва, сега въ Шум. м. сб.

28. Сеидъ (Поповска ок.). Изъ околностьта на селото произхожда плоска медна брадва, сега въ Пловд. н. м.

Б. Дяковичъ, Г. Пл. Н. Б. 1923, стр. 293.

29. Сливница (Софийска ок.). Отъ околностьта на селото произхождатъ три медни брадви-чукове съ дупки въ срѣдата. Инв. № 638, а б, в.

Р. Поповъ, Предист. пам. Соф. 1920, стр. 20—21.

30. Смочево (Дупнишка ок.). Медна брадва съ дупка отгоре, — унгарски типъ е намѣрена въ землището на селото.

Х. и К. Шкорплъ, М., стр. 104.

31. Тияновци (Видинска ок.). Две медни кирко-мотики, произхождатъ отъ землището на селото, дълги 21 и 23 см.. Н. М.

Инв. № 265, 267.

32. Угърчинъ (Ловчанска ок.). Отъ мѣстностьта Света, произхожда една кирко-мотика, дълга 23·5 см. Н. М.

Инв. № 134.

Южна България

1. **Демирджилеръ** (Сливенска ок.). Отъ неизвестно находище, около селото произхожда медна брадва съ дупка отгоре. (Въ околностьта на селото е намѣренъ и камененъ чукъ съ дупка). Н. М.

Инв. № 78.

2. **Карлово.** Надъ Райчовата градина е намѣрена медна кирко-мотика, дълга 25 см. и широка при единия край 7·5 см.

Рапортъ до Нар. Музей отъ 1902 г.

3. **Памукчии** (Ст. Загорска ок.). Изъ околностьта на селото произхожда една медна кирко-мотика, сега въ Пловд. н. м.

Инв. № 1169.

4. **Св. Кирилово** (Ст. Загорска ок.). Отъ селищната могила до селото произхожда една медна кирко-мотика. Н. М.

Инв. № 115.

5. **Ст. Загора.** Отъ околностьта на града произхожда една медна брадва — унгарски типъ. Н. М.

Инв. № 649.

6. **Урумъ-кьой** (Кара-бунарска ок.). Изъ околностьта на селото произхожда едно медно длето. Н. М.

Инв. № 74.

БРОНЗОВА ЕПОХА

Бронзовата епоха въ нашитѣ земи се оспорва отъ мнозина изследвачи, а това се дължи на две причини; първо, че тѣхнитѣ заключения се градятъ само на единичнитѣ и колективни находки и второ, че до сега у насъ не е разкопано нито едно селище отъ тази епоха. Отъ друга страна, както видѣхме, още преди началото на бронзовата епоха нашитѣ земи сѫ попаднали подъ влиянието на два голѣми културни центра; — на богатата егейска бронзова култура и на цвѣтущата унгарска медна култура. Влиянието отъ югъ, доколкото сегашнитѣ изучвания позволяватъ да се говори, не е така силно, както отъ северо-западъ, за което свидетелстватъ, не само многобройнитѣ медни кирко-мотики, открити повечето въ западната половина на нашитѣ земи, но и отъ множеството медни и бронзови, — унгарски типъ брадви, намѣрени въ разни крайща на страната ни.

Развитието на бронзовата епоха у насъ, не може да се проследи така, както въ срѣдна и западна Европа. Началото на първата половина на нашата бронзова епоха, съвпада почти съ употрѣбата на медьта; отъ това време, произхождатъ медни предмети и бронзови орѫдия, плоски бронзови брадви и брадви съ дупки отгоре. Втората половина, обаче, се развива по самостоятелно и многобройнитѣ предмети отъ това време, особенно бронзовитѣ брадвички съ дуле, върхове за копия, сърпове и пр., не само че не се различаватъ много отъ общитѣ типове предмети отъ края на тази епоха, но сѫ били приготвяни и тукъ.

Селища отъ бронзовата епоха сѫ открити на нѣколко мѣста у насъ, отъ които за съжаление нито едно не е разкопано, нито изследвано. И тѣзи селища, както и селищата на ново-каменната епоха, можемъ да подраздѣлимъ на пещерни, открити, могилни и наколни. Тъй като тѣхния брой е много малъкъ, то всички ще бѫдатъ разгледани заедно, съ изключение на наколнитѣ. До сега сѫ открити, селища отъ тази епоха, до Ново-село и Кутово (Видинско), Рабиша (Бѣлоградчишко), Новградъ (Свищовско), Гниляне (Софийско), Дуванлий, Графъ Игнатиево и Крислово (Пловдивско), Азапъ-кьой и Колакли (Ямболско) и др. Материалитѣ отъ всички горни селища нѣматъ нищо общо съ материалитѣ отъ селищата на новокаменната епоха, а това показва, че носитель на бронзовата култура у насъ е билъ народътъ, който е измѣстилъ, както могилнитѣ обитатели, така и тѣзи които сѫ населявали другитѣ видове селища, презъ каменно-медната епоха.

Макаръ, че сѫ намѣрени значителенъ брой предмети отъ единични или колективни находки въ различни крайща на страната ни, бронзовата култура у насъ не е представена добре. Малобройнитѣ и еднообразни бронзови предмети, не могатъ да съперничатъ съ богатитѣ и разнообразни предмети отъ тази епоха на Унгария и отчасти на Троя.[1]) Влиянието отъ северо-западъ е продължило почти до края на бронзовата епоха, което особено добре се наблюдава, не само отъ случайнитѣ находки, но и отъ материалитѣ на открититѣ покрай Дунава нѣколко селища, които сѫ били подъ непосрѣдственото влияние на унгарската бронзова култура. Така, керамиката отъ двѣтѣ селища, — до Кутово и Ново-село е напълно сходна съ керамиката отъ това време на Унгария.[1] За керамиката и на другитѣ северо-български селища може да се каже почти сѫщото, обаче, кои селища до кога и презъ кое време на бронзовата епоха сѫ били обитавани и кога напустнати, за сега нищо положително не може да се каже, освенъ за пещерното селище при Ловечъ, обитавано презъ края на бронзовата епоха.[2]

---

[1]) St. Casson, Macedonia, стр. 138.

Една часть отъ селищнитѣ могили на каменно-медната епоха на Южна България, следъ като сѫ били напустнати отъ по-старото население сѫ били населени, за известно време и презъ бронзовата епоха — каквито сѫ могилитѣ при Карнобатъ, Срѣдногорово, Ст. Загора, Св. Кирилово и др. Селищни могили, обитавани само презъ бронзовата епоха, за сега ни сѫ познати нѣколко — до Азапъ-кьой и Колакли (Ямболска ок.), Дудене, Графъ Игнатиево и Крислово (Пловдивска ок.). До кой периодъ на бронзовата епоха сѫ били обитавани горнитѣ могили, за сега не е установено, освенъ за могилата при Крислово, която е била населявана и презъ първата половина на желѣзната епоха.

Могилитѣ обитавани презъ каменно-медната и следъ това презъ бронзовата епоха сѫ по-високи (тази при Св. Кирилово 12 м., при Ст. Загора 11 м.); а тѣзи населявани само презъ бронзовата, сѫ по-низки, тѣ достигатъ височина едва до 4 метра. И тѣ сѫ разположени въ блатисти мѣста, като тѣзи при Дудене, Крислово и др. или покрай рѣкитѣ каквито сѫ могилитѣ, до Азапъ-кьой, до Ст. Загора и др.

Керамиката на бронзовата епоха у насъ познаваме малко, което се дължи преди всичко на това, че до сега не сѫ правени никакви разкопки и на така малобройнитѣ ни селища. Глиненитѣ сѫдове и фрагменти по техника, цвѣтъ, форма и орнаменти нѣматъ нищо общо съ богатата и разновидна късно-неолитна керамика. Сѫдоветѣ, сѫщо така, сѫ работени на рѫка, но сѫ правени отъ по-добре пречистена глина. Тѣ иматъ повечето тъмно-черенъ, тъмно-сивъ и въ рѣдки случаи бледочервеникавъ цвѣтъ, като преди изпичането сѫ били опушвани и изглаждани, на което се дължи и тѣхната лъскавина. Най-характерно за сѫдоветѣ, сѫ облитѣ или сплеснати единични или двойни дръжки.

Керамиката отъ селищата на Северна и Юго-западна България, която познаваме твърде малко, се отличава отъ тази на Южна България. Сѫдоветѣ се състоятъ отъ долна полусферична и горна широко цилиндрична часть, иматъ широки гърла, равни дъна и единични или двойни дръжки. Тѣ сѫ орнаментирани обикновенно съ врѣзани пояси, рамки, нарѣзани крѫгове или триѫгълници, които понѣкога сѫ инкрустирани съ бѣла материя, а често се срѣща и орнаментъ отъ спирали или широки линии, получени чрезъ отпечатване. Този типъ керамика, се доближава до рамковата или панонска керамика на Южна Унгария.

Въ Южна България керамиката на това време е по-добре застѫпена; тя произхожда изключително отъ селищнитѣ могили, обитавани презъ бронзовата епоха. Въ всички дълбочини на могилитѣ се намира почти еднообразна керамика — малки сѫдове съ равни дъна, полусферична или конусовидна долна часть, съ широки и високи и равни или косо-отсечени гърла. Понѣкога се намиратъ цилиндрични сѫдове, непознати за сега отъ никоя страна, снабдени съ единични и по-нарѣдко съ двойни дръжки, които излизатъ, отъ или подъ устата на сждоветѣ. Особено, сж типични високитѣ единични дръжки, които свършватъ въ най-горната си часть съ широка пжпка.[1] Такива дръжки намираме и въ сждоветѣ на нѣкои ромжнски могилни селища, обитавани презъ бронзовата епоха.[2] Сждоветѣ сж орнаментирани съ врѣзани въ видъ на единични зони украси, каквито обикновенно, срѣщаме въ сждоветѣ на Троя[3] и Македония.[4]

---

[1] Ibid., стр. 138.
[2] В. Миковъ, И. Б. А. И. V, стр. 316.

Възъ основа на керамиката, мжчно бихме могли, за сега, да правимъ нѣкакви сигурни заключения. Макаръ и прибързано, може да се каже, че Северна и Юго-западна България сж образували една културна група съ керамиката на бронзовата епоха, отъ Македония, Сърбия, Босна, Унгария и Панония. Южна България, доколкото сегашнитѣ изследвания позволяватъ да се говори, покрай чисто мѣстната и самостоятелно развита бронзова култура, чийто слаби следи намираме и въ Северна България, дори и въ Румжния, отрано е подпаднала покрай северо-западното и подъ силното, южно влияние. Това се вижда не само отъ особенната форма на нѣкои глинени сждове, като отъ Св. Кирилово, Дуванлии, мраморнитѣ идоли отъ Ново Загорско, Салали, Сулица (Ст. Загорско), но и бронзовитѣ мечове отъ Калагларе, Перущица, вотивната двойна брадвичка отъ Семчиново двойната брадва отъ Семерджиево и др.

До като, възъ основа на керамиката не бихме могли да кажемъ, нѣщо по-конкретно, то още по-мжчно биха се извадили нѣкакви заключения, възъ основа на бронзовитѣ предмети — чукове, брадви, сърпове, върхове за копия и мечове. Всички бронзови предмети открити у насъ сж отъ единични или колективни находки и за съжаление, отъ не точни мѣстонахождения.

Въ първата половина на бронзовата епоха, покрай металнитѣ предмети въ употрѣба сж били и каменнитѣ брадвички и чукове-брадви, съ дупки — метална форма. Така въ могилнитѣ селища отъ бронзовата епоха отъ Азапъ-кьой,[5] Графъ Игнатиево, Св. Кирилово[6] и др. сж открити заедно съ керамика отъ това време и много каменни орждия. Бронзовитѣ предмети, открити у насъ сж повечето унгарски типъ.[7] Първитѣ бронзови брадви, каквито срѣщаме и отъ двѣтѣ страни на Старапланина сж напълно аналогични на плоскитѣ и на унгарския типъ медни брадви, съ дупка отгоре. И въ нашитѣ земи, презъ края на бронзовата епоха се разпространява характерната за това време бронзова брадвичка съ дуле. У насъ се намиратъ и двата вида брадвички, съ ухо и безъ ухо. Въ повечето случаи, тѣ произхождатъ отъ колективни находки и то отъ Северна България — Плѣвенско, Севлиевско, Свищовско, както и по нѣколко отъ Ловчанско, Преславско, Варненско, Станимашко и др. Бронзовитѣ сърпове, каквито притежаваме значителенъ брой, сжщо така произхождатъ отъ колективни находки изъ Плѣвенско и Русенско.

---

[1] В. Миковъ, Селищна могила отъ бронзовата епоха до Азапъ-кьой. Г. Пл. Н. Б. 1928/29, стр. 172.

[2] G. Stefan, Les fouilles de Câscioarele, Dacia II 1925, стр. 168 и цитираната тамъ литература за дръжки отъ сждове, които свършватъ въ края съ пжпки отъ Debelo-Brdo, Donja-Dolina и Тесалия, срв. В. Миковъ, Могила отъ бронзовата епоха... Г. Пл. Н. Б. 1928/29, стр. 179 и следн.

[3] H. Schmidt Schliemann's Sammulung, № 2343.

[4] L. Rey, Observations sur les premiers habitats de la Macèdoine, стр. 213, 214.

[5] В. Миковъ, Селищна могила отъ бронзовата епоха, стр. 178.

[6] G. I. Kazarow. Vorgeschichtliche Funde aus Sv. Kirilovo. Pr. Zt. 1914, съ 74—5.

[7] G. Wike, въ Ebert's Reallexikon II, стр. 206.

Отъ Б. Слатина и Арчаръ имаме аналогични по форма върхове за копия, които сѫ по-стари отъ кухия върхъ за копие отъ Саранци. Последния е орнаментиранъ, подобно на глиненитѣ фрагменти и сѫдове отъ Ловечъ, Рабиша и Асеново. Мечоветѣ отъ Бешлии и Кричимъ, които сѫ намѣрени при неизвестни обстоятелства, сѫ отъ северо-западнитѣ, — унгарски типъ, мечове. Тритѣ микенски меча, единия отъ Калагларе, другия отъ Перущица, а третия отъ Таваличево сѫ пренесени въ нашитѣ земи чрезъ търговски пѫтища. Вотивната бронзова брадвичка отъ Семчиново, произхожда отъ югъ, а двуострата бронзова брадва отъ Семерджиево, намѣрена заедно съ бронзова брадвичка съ дуле, както и двуостра брадва отъ Кушъ-тепе сѫ правени по подобие на брадви отъ юженъ произходъ.

Освенъ мечоветѣ, всички други бронзови предмети презъ втората половина на бронзовата епоха сѫ приготвяни у насъ. — А че действително е била развита металургията, показватъ не само колективнитѣ находки на бронзови брадвички и сърпове, но и меднитѣ и бронзови кюлчета и калѫпитѣ за изливане на орѫжия. Въ Върбица сѫ намѣрени 37 брадвички съ дуле, заедно съ 52 бронзови сърпа. Нѣкои отъ тѣхъ сѫ били въ употрѣба, а другата, по-голѣма часть, както сѫ излѣни изъ калъпа, не сѫ поправяни повече и не сѫ били въ употрѣба. Нѣколкото находки на подобни брадвички, около 27, отъ Горско Косово, други отъ Горско Сливово и колективната находка на бронзови сърпове отъ Русенско, показватъ, че тѣ произхождатъ отъ нѣкоя работилница или складъ. Тритѣ медни и бронзови кюлчета отъ Семерджиево, намѣрени, заедно съ двуостра бронзова брадва и брадвичка съ дуле, както и калъпитѣ за изливане на бронзови брадвички отъ Романъ, Преславъ, Михаилово и върхове за копия отъ Кара Арнаутъ и др., показватъ по единъ безспоренъ начинъ, че презъ края на бронзовата епоха, необходимитѣ бронзови предмети сѫ били приготвяни у насъ. Но разработвани ли сѫ били меднитѣ руди или суровия материалъ е донасянъ отвънъ, за сега не може да се установи.

Отъ досегашнитѣ изследвания се вижда, че нито едно селище, обитавано презъ късно-неолитната епоха, не е продължавало да сѫществува и презъ бронзовата; — културата презъ бронзовата епоха у насъ нѣма нищо общо съ тази отъ предишната епоха. А това показва, че носитель на бронзовата култура у насъ е другъ народъ. Кой е този народъ съ положителность, още не може да се отговори, нобезспорно, едва ли ще е другъ, освенъ тракитѣ, които Илиядата познава още 12—10 в. пр. Хр., като носители на богати бронзови орѫжия. Отъ многобройнитѣ колективни находки на бронзови брадвички съ дуле и сърпове, както и отъ още недостатъчнитѣ наблюдения на нѣкои селища се вижда, че къмъ края на бронзовата епоха у насъ е имало прекъсване на културата. — Населението внезапно е напустнало своитѣ селища, а това напускане не може да се дължи на друго, освенъ на нахлуването на нѣкой народъ. Подъ натиска, може би, на този народъ, дорийци (?), или нови тракийски племена (?), ще да сѫ се изселили мизитѣ отъ Северна България въ Мала Азия.

Въ нашитѣ земи, до сега не е откритъ нито единъ гробъ отъ бронзовата епоха, за да се установи начинътъ на погребението у тракитѣ въ тази далечна епоха.

Селищата и предметитѣ отъ бронзовата епоха, сѫщо така ще разгледаме по-отдѣлно — по-напредъ тѣзи отъ Северна, а следъ това тѣзи отъ Южна България.

Северна България

Въ северна България до сега сѫ открити само 6 селища отъ бронзовата епоха: — до Ново-село и Кутово (Видинска ок.), въ пещерата Магура до с. Рабиша (Бѣлоградчишка ок.), въ Табашката пещера до Ловечъ, до Новградъ (Свищовско) и до Кремиковци и Гниляне (Софийско). Отъ всички тѣзи селища, само пещерата до Ловечъ е изследвана и разкопана изцѣло. Въ нея не се намѣри нѣщо осо-

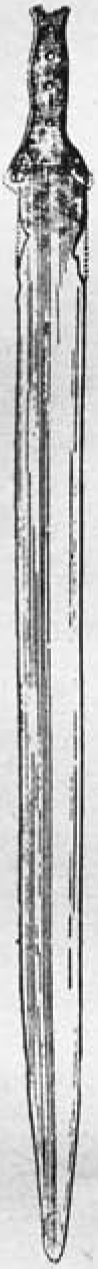

Обр. 53. — Бронзовъ мечъ отъ Бешлий.
Fig. 53. Epée en bronze de Bechlii (arr. Orechovo).

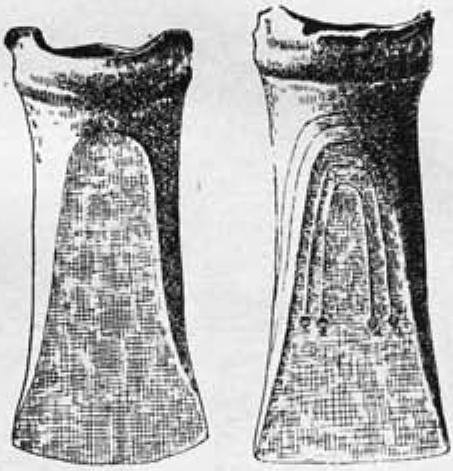

Обр. 54. — Бронзови брадвички отъ Вързица.
Fig. 54. — Haches à douille en bronze de Varbitza (arr. de Pleven).

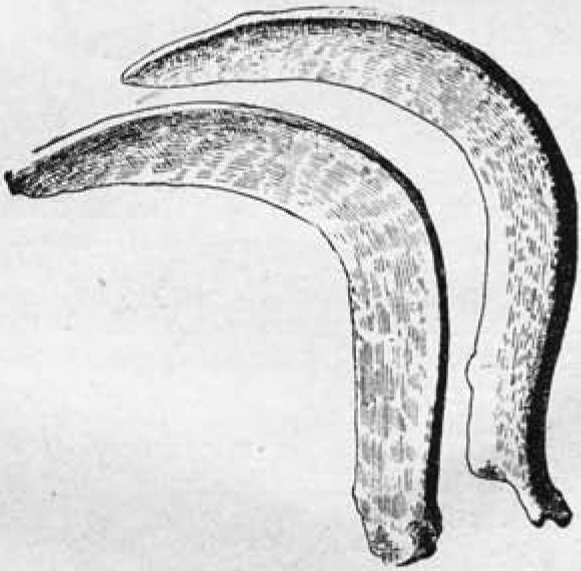

Обр. 55. — Бронзови сърпове отъ Вързица.
Fig. 55. — Faucilles en bronze de Varbitza (district de Pleven).

бенно, преди всичко, тя е била обитавана за доста кратко време. Единичнитѣ бронзови или колективни находки сѫ многобройни, но глинени сѫдове имаме незначителенъ брой, обаче при какви обстоятелства сѫ намѣрени, както еднитѣ, така и другитѣ предмети, не се знае.

1. **Аратмаджа** (Куртбунарска ок.). Изъ околностьта на селото произхожда едно бронзово ножче, въ Варн. м. сб.
Инв. № 226.

2. **Арчаръ** (Видинска ок.). Отъ неизвестно мѣстонахождение около селото, произхождатъ единъ бронзовъ върхъ за кама, дълъгъ 13·9 см. и едно глинено гърне съ висока шия, инв. № 622.
Р. Поповъ, И. Б. А. Д. III, стр. 291; **Сѫщия**, Култура и животъ II, стр. 17.

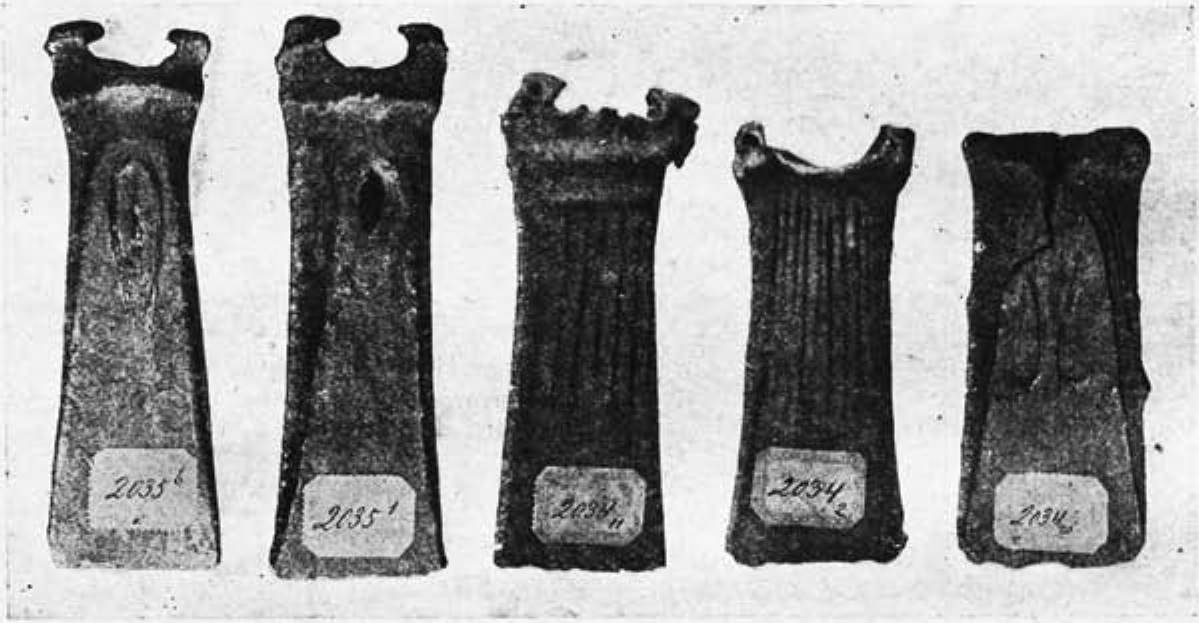

Обр. 56. — Бронзови брадвички отъ Горско Косово.
Fig. 56. — Haches à douille en bronze de Gorsko Kossovo (district de Sevlievo).

3. **Асеново** (Никополска ок.). Въ околностьта на селото е намѣренъ сѫдъ съ дръжка, широко гърло и врѣзани орнаменти. Н. М.
Инв. № 1800.

4. **Балдъръ-кьой** (Провадийска ок.). Въ землището на селото сѫ намѣрени 4 бронзови брадви — унгарски типъ, съ дупки отгоре, въ Варн. м. сб.
Инв. № 222—225.

5. **Бешлии** (Орѣховска ок.). Отъ околностьта на селото произхожда бронзовъ мечъ, дългъ 63·5 см.
Р. Поповъ, И. Б. А. Д. III, стр. 292; **Сѫщия**, Култура и животъ II, стр. 16.

6. **Бѣла Слатина**. На дълбочина 2 метра, при копане за кладенецъ, до читалището въ града е намѣренъ заедно съ горѣли човѣшки кости и фрагменти отъ сѫдъ, единъ бронзовъ върхъ на кама, дългъ 19·8. Н. М.
Инв. № 1812.

7. **Бѣлово** (Варненска ок.). Бронзова брадва съ дупка отгоре — унгарски типъ, произхожда отъ неизвестно находище около селото. Н. М.

Отъ околностьта на селото произхождатъ още и една плоска бронзова брадва, две бронзови брадви съ странични рѫбове и една съ съединени крила, въ Варн. м. сб.

Инв. № 45, 246.

8. **Варна.** Задъ детския санаториумъ, западно отъ монастиря Св. Костантинъ е намѣрена бронзова брадва, унгарски типъ. Варн. м. сб.

Отъ околностьта на града произхожда и една бронзова брадвичка съ дуле, въ Варн. м. сб.

Инв. № 178.

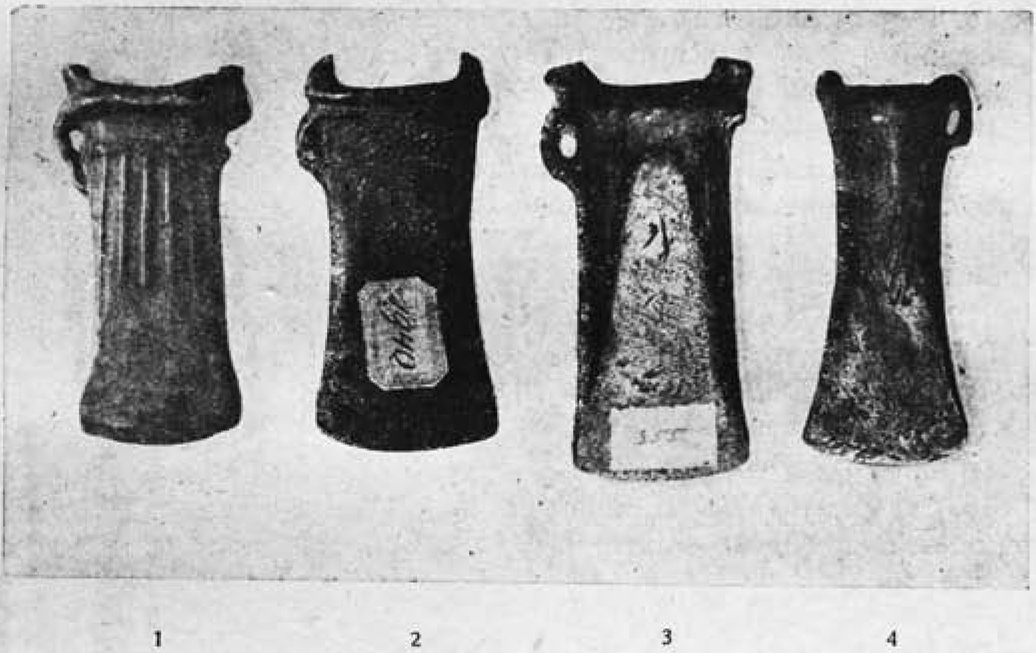

Обр. 57. — Бронзови брадвички отъ Горско Сливово, Одоровци, Никополъ и Кладорупъ.

Fig. 57. — Haches à douille 1. Gorsko Slivovo (district de Sevlievo), 2. Odorovtzi (district de Trn), 3. Nicopol, 4. Kladorup (district de Belogradtchik).

9. **Враца** (Ловчанска ок.). Отъ околностьта на селото произхожа една бронзова брадвичка съ дуле.

Инв. № 2702; В. Миковъ, Ловечъ и Ловчанско, стр. 62.

10. **Вълчи-долъ** (Варненска ок.). Въ околностьта на селото е намѣрена медна брадва съ странични рѫбове, Н. М.

Инв. № 274; Р. Поповъ, Култура и животъ II, стр. 18.

Около селото е намѣрена и бронзова брадва — унгарски типъ въ Варн. м. сб.

11. **Върбица** (Плевенска ок.). Въ двора на Кочо Колевъ Комитата, въ единъ глиненъ сѫдъ сѫ намѣрени 36 бронзови брадвички съ дуле, заедно съ 52 бронзови сърпове, сега въ Н. М.

Инв. № 2799—2848 и 2886—2928.

12. Гложене (Тетевенска ок.). Въ землището на селото е намѣренъ бронзовъ върхъ за кама, дългъ 13 см.

Инв. № 2562.

13. Гниляне (Софийска ок.). На 3 клм. северно отъ селото, върху височината Околъ-глава е разкрито селище отъ бронзовата епоха, заселено върху по-старо неолитно селище.

Глинени фрагменти съ релиефни и врѣзани орнаменти и сѫдове съ дръжки въ Н. М.

Инв. № 2761—2764, 2767.

14. Горско Косово (Севлиевска ок.). Отъ околностьта на селото произхожда колективна находка отъ 28 бронзови брадвички съ дуле, въ Н. М.

Инв. № 87—114.

15. Горско Сливово (Севлиевска ок.). Въ землището на селото сѫ намѣрени две бронзови брадвички съ дуле. Н. М.

Инв. № 446—447.

16. Гуляновци (Никополска ок.). Около селото сѫ намѣрени две бронзови брадвички съ дуле. Н. М.

Инв. № 612 а.

17. Ески Балабанларъ (Кеменларска ок.). Отъ мѣстностьта Юртлука, произхожда една бронзова брадва съ дуле и върхъ отъ подобна брадва, сега въ Разгр. м. сб.

Инв. № 303 и 446.

18. Згуриградъ (Врачанска ок.). Изъ околностьта на селото е намѣрена една бронзова брадва съ дуле. Н. М.

Инв. № 640.

19. Калакастрово (Севлиевска ок.). Отъ околностьта на селото произхожда бронзовъ върхъ за копие, дължина 33·5 см.

Р. Поповъ, И. Б. А. Д. III, стр. 294; Сѫщия, Култура и животъ II, стр. 17.

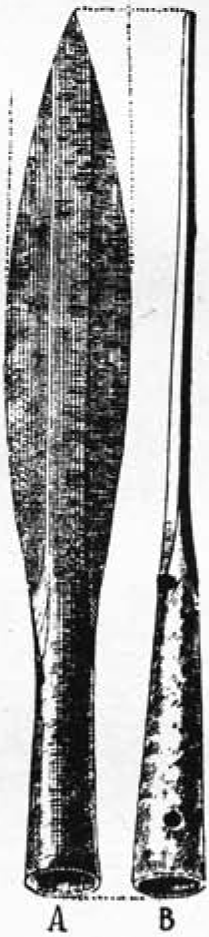

Обр. — 58 Бронзовъ върхъ за копие отъ Калакастрово.

Fig. 58. — Pointe de lance en bronze de Kalakastrovo (district de Sevlievo).

20. Кара Арнаутъ (Разградска ок.). Отъ мѣстностьта Еня, произхожда камененъ калѫпъ за изливане на бронзови брадвички съ дуле, въ Разгр. м. сб.

VIII Отчетъ на Разгр. Арх. д-во 1931, стр. 28.

21. Карагьозъ (Разградска ок.). Отъ мѣстностьта Сарж-чаиръ произхожда единъ калъпъ за изливане на бронзови върхове за копия, въ Разгр. м. сб.

VIII Отчетъ на Разгр. Арх. д-во, стр. 28.

22. Касъмларъ (Провадийска ок.). Въ землището на селото сѫ намѣрени 2 калъпа за изливане на бронзови брадви съ дуле и фрагментирани калъпа за изливане на бронзови върхове за стрели и украси, въ Варн. м. сб.

Инв. № 247—248 и 219—221.

23. Кладорупъ (Бѣлоградчишка ок.). Въ землището на селото е намѣрена, една бронзова брадвичка съ дуле. Н. М.

Инв. № 118.

24. Коджаоларъ (Куртбунарско). Въ землището на селото сж намѣрени две недовършени бронзови брадви съ дуле, въ Варн. м. сб.

Инв. № 243, 244.

25. Козлуджа (Варненска ок.). Изъ землището на селото произхождатъ 5 бронзови сърпа, въ Варн. м. сб.

Инв. № 227—231.

26. Козлудуй (Орѣховска ок.). Въ землището на селото е намѣрена една глинена сждинка съ една дръжка. Н. М.

Инв. № 638.

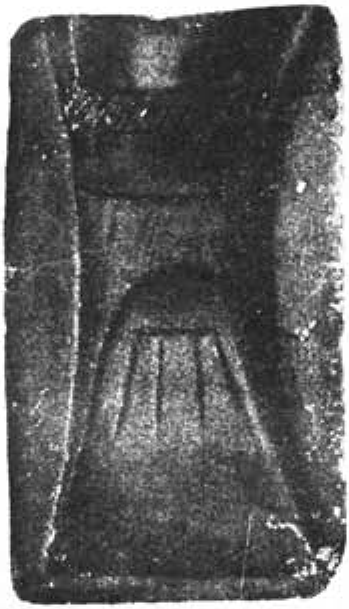

Обр. 59. — Калъпъ за изливане на бронзови брадвички отъ Романъ.

Fig. 59. — Moule en pierre pour hache à douille de Roman (district de Vratza).

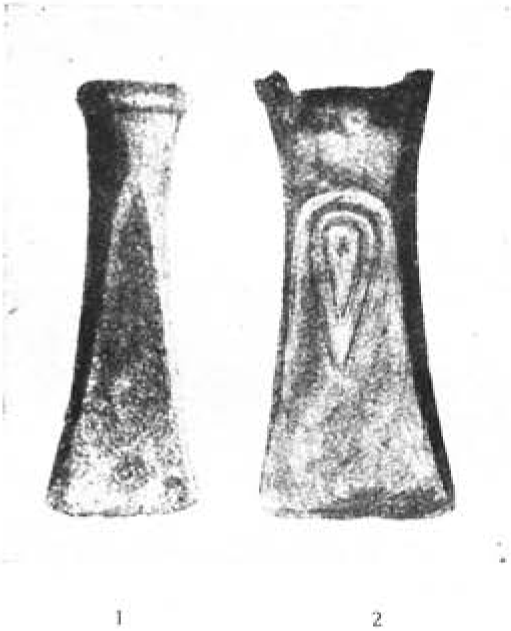

Обр. 60. — Бронзови брадви отъ Флорентинъ и Г. Сливово.

Fig. 60. — Haches à douille en bronze 1. Florentin (district de Vidin), 2. Gorsko Slivovo (district de Sevlievo).

27. Кремиковци (Софийска ок.). Върху основитѣ на неолитното селище въ селото, е имало и селище отъ бронзовата епоха.

Глинени фрагменти съ релиефни и врѣзани орнаменти, а върху дръжкитѣ орнаменти1) типични за панонската керамика на ю. Унгария.

Н. Петковъ И. Б. А. И. VII, стр. 374—75.

28. Кутово (Видинска ок.). На ю.-з. отъ селото на 1 клм., въ мѣстностьта Гредови се намиратъ изобилно фрагменти отъ сждове, съ вдлъбнати крѫгове и криви линии, типични на бронзовата епоха.

Ан. Чилингировъ, И. Б. А. Д. II, стр. 149—155.

29. Кушъ-тепе (Провадийска ок.). Изъ околностьта на селото произхожда една медна, двойна брадва — микенски типъ. Н. М.

Инв. № 2971.

---

1) M. Hoernes—O. Menghin, Urgeschichte der bildenden Kunst, стр. 405, 407.

30. **Ловечъ.** На ю.-и. отъ града, надъ електрическата инсталация обърната на северъ, е **Табашката пещера.** Разкопана презъ 1926. Фрагменти отъ глинени сѫдове съ врѣзани орнаменти. По-доле къмъ инсталацията сѫ намѣрени глинени фрагменти и бронзова брадвичка съ дуле, сега въ Ловч. м. сб.

В. Миковъ, Ловечъ и Ловчанско, стр. 62; Сѫщия, И. Б. А. И. V, стр. 316.

31. **Ломъ.** Отъ мѣстностьта **Садоветѣ** на д. брѣгъ на р. Ломъ, произхождатъ разни глинени сѫдинки. Лом. м. сб., и една въ Н. М. Инв. № 1815.

32. **Матлаамъ** (Добричка ок.). Изъ землището на селото произхождатъ бронзови брадвички, сега въ Варн. м. сб.

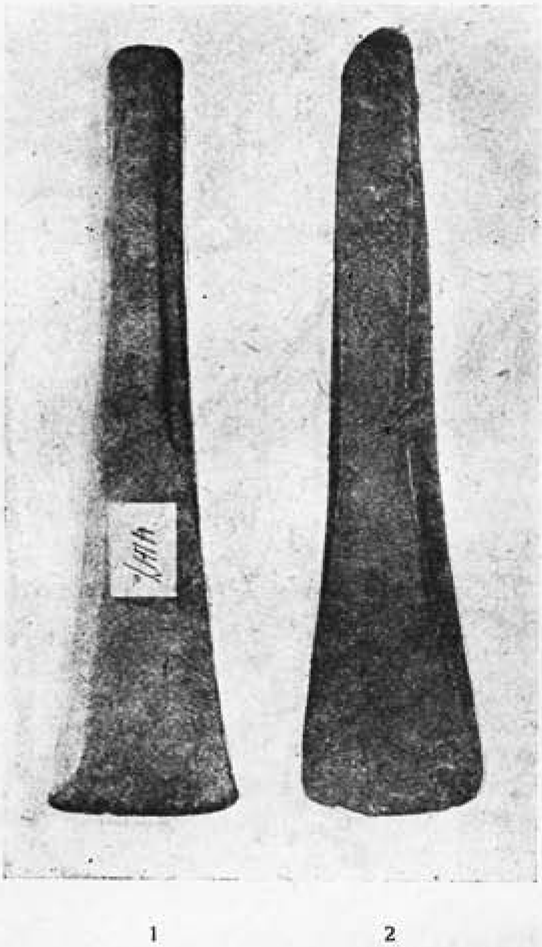

Обр. 61. — Бронзови брадви отъ Реджебъ-махле и Вълчи-долъ.

Fig. 61. — Haches en bronze. Redjeb-mahle (district de Provadia) et Valtchi-dol (district de Varna).

33. **Мездра** (Врачанска ок.). Изъ околностьта на селото произхожда, една малка глинена сѫдинка, съ висока шийка. Н. М. Инв. № 871.

34. **Могила** (Н. Пазарска ок.). Около селото е намѣрена бронзова брадва, съ странични ръбове, сега въ Шум. м. сб.

35. **Никополъ.** Отъ мѣстностьта **Кале-Баиръ**, на изтокъ отъ града произхожда бронзова брадва съ дуле. Н. М. Инв. № 19.

36. Ново-село (Видинска ок.). Западно отъ военния постъ, на изтокъ до селото има останки отъ селище. Били намѣрени и гробове.

Фрагменти и сѫдове съ вдлъбнати крѫгове и рамки.

Рапортъ отъ В. Атанасовъ.

37. Новъ-градъ (Свищовска ок.). Въ мѣстностьта Блатото на ю.-з. отъ селото на 1 клм. се намира голѣмо заселище.

Намѣрени глинени фрагменти отъ сѫдове и цѣли сѫдове и около 16 бронзови брадвички съ дуле; сега въ Свищ. и Търн. м. сб.

38. Одоровци (Трънска ок.). Въ една пещера до селото е намѣрена бронзова брадвичка, съ дуле и ухо. Н. М.

Инв. № 81.

39. Пашаитъ (Варненска ок.). Изъ околностьта на селото сѫ намѣрени бронзови брадви, сега въ Варн. м. сб.

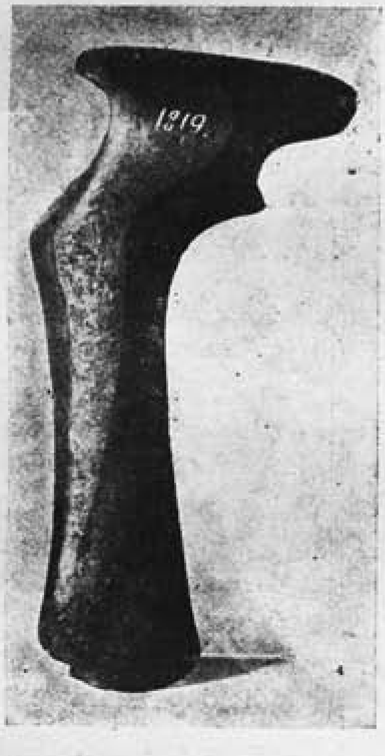

Обр. 62. — Бронзова брадва отъ Угърчинъ.
Fig. 62. — Hache en bronze d'Ougartchin (district de Lovetch).

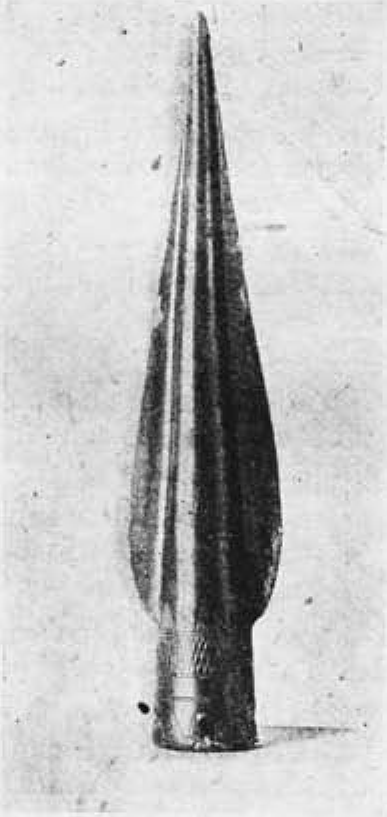

Обр. 63. — Бронзовъ връхъ за копие отъ Саранци.
Fig. 63. — Point de lance en bronze de Sarantzi (district de Sofia).

40. Преславъ. Отъ околностьта на града произхождатъ бронзови брадвички и калъпъ за отливане на брадвички, сега въ музейната сбирка въ града и една бронзова брадвичка въ Н. М.

Инв. № 2792.

41. Рабиша (Бѣлоградчишка ок.). Въ пещерата Магура се намиратъ много фрагменти отъ глинени сѫдове, съ врѣзани орнаменти отъ края на бронзовата епоха.

В. Миковъ, И. Б. А. И. V, стр. 310.

42. Реджебъ-махле (Провадийска ок.). Изъ околностьта на селото е намѣрена плоска бронзова брадва. Н. М.

Инв. № 721.

43. **Романъ** (Врачанска ок.). Въ нѣкогашния чифликъ на Тод. Димитракевъ, е намѣрена едната половина отъ каменненъ калъпъ за отливане на бронзови брадвички съ дуле.

К. и Шкорпилъ, М. стр. 107.

44. **Самоводене** (Търновска ок.). Отъ землището на селото произхожда една бронзова брадва, унгарски типъ въ Търн. м. сб.

45. **Саранци** (Софийска ок.). Въ мѣстностьта Гроба, на 2 клм. отъ селото е намѣренъ единъ бронзовъ върхъ за копие, съ цѣвь, дългъ 19·2 см.. Н. М.

Р. Поповъ, И. Б. А. И. VII, стр. 358.

46. **Семерджиево** (Русенска ок.). Въ единъ дворъ въ селото сѫ намѣрени, една двуостра бронзова брадвичка съ дуле и три медни кюлчета. Н. М.

Р. Поповъ, И. Б. А. И. VII стр. 355—357.

47. **Слатина** (Никополска ок.). Въ мѣстностьта Друма е намѣрена бронзова брадвичка съ дуле, сега въ Плѣв. м. сб.

48. **Стражица** (Г. Орѣховска ок.). Отъ мѣстностьта Запустялото селище, произхождатъ 4 бронзови брадвички съ дуле, безъ уши, намѣрени заедно съ бронзовъ върхъ отъ сърпъ. Търн. м. сб.

49. **Таваличево** (Кюстендилска ок.). Отъ мѣстностьта Градище, произхожда единъ бронзовъ мечъ, микенски типъ, сега въ Кюст. м. сб.

Инв. № 322.

50. **Трънъ**. Въ околностьта на града сѫ намѣрени три глинени гърненца съ високи дръжки и орнаментирани чрезъ отпечатване.

Инв. № 632, а, б, в.

51. **Угърчинъ** (Ловчанска ок.). На 1 клм. с.-з. отъ селото въ р. Света е намѣрена бронзова брадва съ дупка отгоре, унгарски типъ.

Инв. № 1819.

52. **Филиповци** (Трънска ок.). Отъ околностьта на селото произхождатъ, глинени фрагменти отъ сѫдове съ отпечатани поясни орнаменти, въ Н. М.

53. **Флорентинъ** (Видинска ок.). Въ землището на селото сѫ намѣрени две бронзови брадвички съ дуле, бронзово хаванче и бронзова украса.

Инв. № 608, а, б, в, г.

54. **Червенъ-брѣгъ** (Дупнишка ок.). Изъ околностьта на селото произхожда бронзова брадвичка съ дуле.

Инв. № 718.

55. **Яна** (Софийска ок.). До селото, върху неолитното селище, въ мѣстностьта Жировете има слаби следи отъ селище на бронзовата епоха.

Глинени фрагменти отъ сѫдове въ Н. М.

Южна България

Въ Ю. България, за сега сѫ известни само нѣколко селищни могили, обитавани презъ бронзовата епоха, но отъ тѣхъ само тази при Св. Кирилово е разкопавана, а въ могилата до Азапъ-кьой сѫ правени незначителни сондажи. Керамиката въ тѣзи могилни селища буди особенъ интересъ. Възъ основа на нея, ще се разреши и въпросътъ за носителитѣ на тази своеобразна керамика и нова култура. Единичнитѣ находки сѫ по-малобройни, но при какви обстоятелства сѫ намѣрени, нѣмаме никакви сведения.

1. Азапъ-кьой (Ямболска ок.). На ю.-и. 2 клм., въ мѣстностьта Малево, отчасти отнесена отъ р. Тунджа, има селищна могила, вис. 4 м., при диаметри 60×90 м.

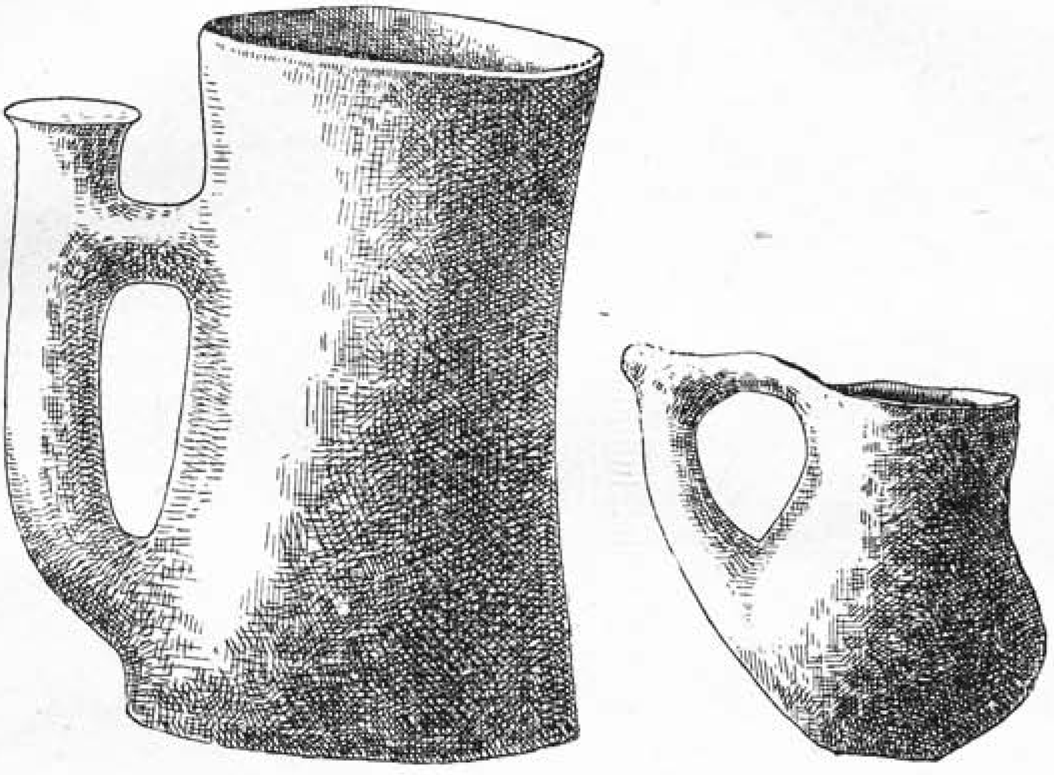

Обр. 64. — Глинени сѫдове отъ могилата при Азапъ-кьой.
Fig. 64. — Vases en argile du tell prés d'Azap-keuy (arr. de Jamboli).

Глинени фрагменти отъ сѫдове съ врѣзани, вдлъбнати и релиефни орнаменти. Типични, цилиндрични сѫдове и такива съ високи единични дръжки. Бронзова брадва съ дупка отгоре. Материалитѣ въ смѣсената гимназия въ Ямболъ.

В. Миковъ, Г. Пл. Н. Б. 1928/29, стр. 173—186.

2. Г. Бѣлово (Т. Пазарджишка ок.). При мраморната кариера до селото е намѣрена една бронзова брадва, унгарски типъ. Н. М.

Инв. № 46.

3. Графъ Игнатиево (Пловдивска ок.). На $1/2$ клм. с.-з. отъ селото се намира могилно селище, наречено Базунека, вис. 3 м. и диаметъръ до 100 метра.

Глинени фрагменти отъ сѫдове съ черенъ цвѣтъ, цилиндрични пѫпчести дръжки и каменни брадвички въ Н. М.*

4. Дуванлии (Пловдивска ок.). При разкопкитѣ на Кукова могила сѫ намѣрени много фрагменти и сѫдове съ черенъ цвѣтъ,

единични пжпчести дръжки, каменни брадвички и др. отъ бронзовата епоха, които вѣроятно произхождатъ отъ разрушена селищна могила. Пловд. н. м.*

5. Дудене (Пловдивска ок.). На $1/2$ клм. ю.-и. отъ селото до рѣкичката и въ съседство съ единъ изворъ, се намира низка селищна могила наречена Монастиря. Има височина 3 м., съ диаметъръ на основата 130 метра.

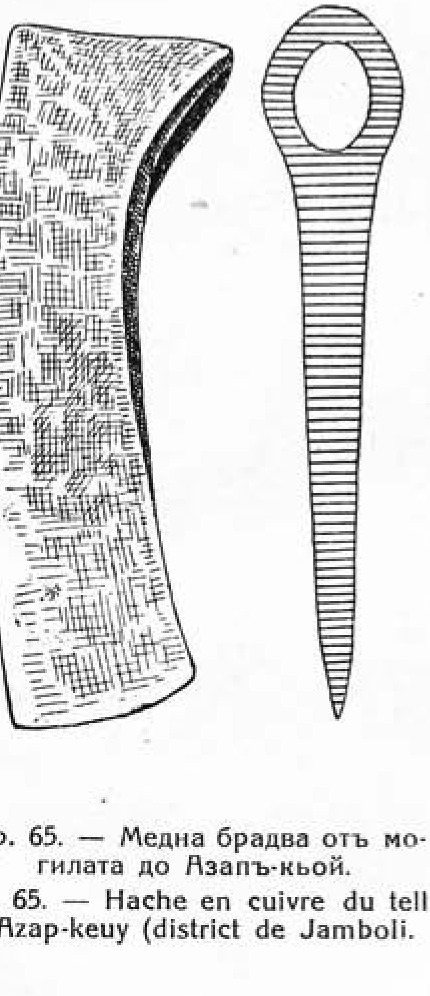

Обр. 65. — Медна брадва отъ могилата до Азапъ-кьой.
Fig. 65. — Hache en cuivre du tell d'Azap-keuy (district de Jamboli.

Въ пресечения отъ водата профилъ се откриватъ мазилка отъ колиби и глинени фрагменти отъ сждове, работени на ржка. Фрагментитѣ иматъ сивъ цвѣтъ и отговарятъ на края на бронзовата епоха.

Могилата е обитавана и въ началото на халщатската епоха.*

6. Дълбоки (Ст. Загорска ок.). На 2 клм. южно отъ селото отъ лѣво на селската рѣка се намира една селищна могила, вис. 2 м. и диам. на основ. 50 м.

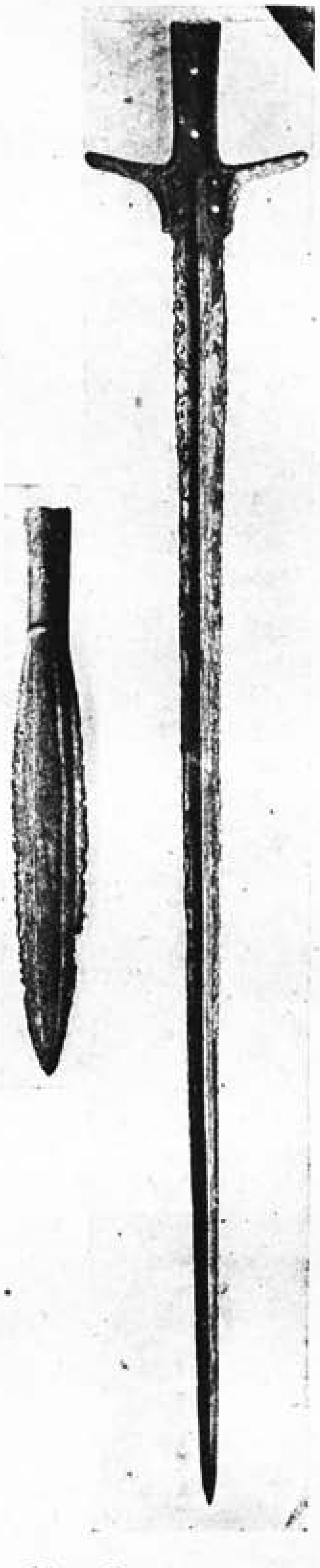

Обр. 66. — Бронзовъ връхъ и бронзовъ мечъ отъ Калагларе.
Fig. 66. — Pointe de lance et épée en bronze de Kalaglaré (district de Panaghurichté).

Сведения на П. Детевъ.

7. **Есе Беглии** (Елховска ок.). Въ мѣстностьта **Старитѣ лозя** на с. отъ селото, има селище отъ края на бронзовата епоха.

Глинени фрагменти отъ сѫдове и дръжки, работени на рѫка.*

Изъ околностьта на селото произхожда бронзова брадвичка съ дуле. Н. М.

Инв. № 107.

8. **Загорци** (Н. Загорска ок.). Въ най-горнитѣ пластове на могилното селище **Монастиря**, обитавано презъ каменно-медната епоха е имало селище и презъ бронзовата епоха.

Сведения на П. Детевъ.

9. **Калагларе** (Панагюрска ок.). Изъ околностьта на селото въ една нива, затрупани съ камъни сѫ намѣрени единъ бронзовъ мечъ и бронзовъ върхъ за копие — микенски типъ. Н. М.

Инв. № 616—617.

10. **Карнобатъ**. Селищната могила до гарата е била обитавана и въ началото на бронзовата епоха.

Глинени фрагменти отъ сѫдове и дръжки въ непълната гимназия въ града.*

11. **Колакли** (Ямболска ок.). До селото въ нивитѣ, има селищна могила.

Глинени фрагменти отъ сѫдове съ сивъ цвѣтъ и високи обли дръжки.*

12. **Крислово** (Пловдивска ок.). Между селото и с. Графъ Игнатиево се намира **Камшикова могила**, вис. около 6 м., при диаметъръ на основата 130 м.

По повърхностьта се намиратъ хромелни камъни, глинена мазилка отъ колиби и глинени фрагменти отъ сѫдове, които иматъ сивъ цвѣтъ. Цилиндрични пѫпчести дръжки отъ сѫдове.

Могилата е била обитавана и въ началото на халщатската епоха, което се установява отъ многото глинени фрагменти отъ сѫдове на това време.*

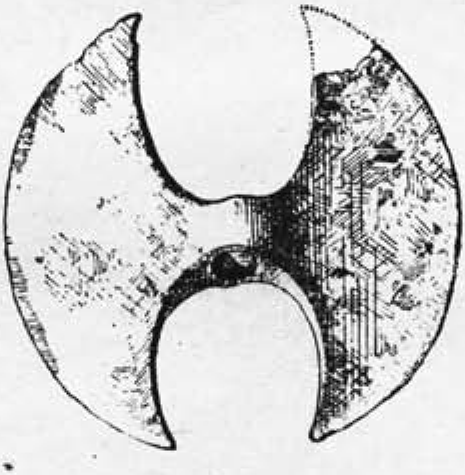

Обр. 67. — Вотивна бронзова брадвичка отъ Семчиново.
Fig. 67. — Hache en bronze de Semtchinovo (district de T.-Pazardjik).

13. **Кричимъ** (Пловдивска ок.). При копане землената работа за постройка на юзинитѣ, е намѣренъ бронзовъ мечъ — унгарски типъ Плов. н. м.

14. **Кюприя** (Карабунарска ок.). До селото сѫ намѣрени глинени сѫдове и фрагменти, каменни чукове и длета, сега въ Варн. м. сб. Инв. № 5 и 6.

В. Миковъ, И. Б. А. И. III, стр. 231.

15. **Михаилово** (Сливенска ок.). Изъ околностьта на селото произхождатъ два различни калъпа за изливане бронзови брадвички съ дуле. Въ Сливенската м. сб.

16. **Омарчево** (Н. Загорска ок.). Въ мѣстностьта **Текето**, на ю.-з. отъ селото въ Св. Илиевскитѣ височини, е намѣренъ меденъ върхъ за копие. Н. М.

Инв. № 2708.

Павелско (Станимашка ок.). Изъ околностьта на селото произхожда единъ бронзовъ мечъ, дългъ 85 см. съ счупена отчасти дръжка, въ Пловд. н. м.

Инв. № 278.

17. Орѣховица (Ст. Загорска ок.). Върху Плоската могила, обитавана презъ каменно-медната епоха, се намиратъ и останки на селище отъ началото на бронзовата епоха.

Глинени фрагменти и дръжки отъ сѫдове въ мѣстната прогимназия.*

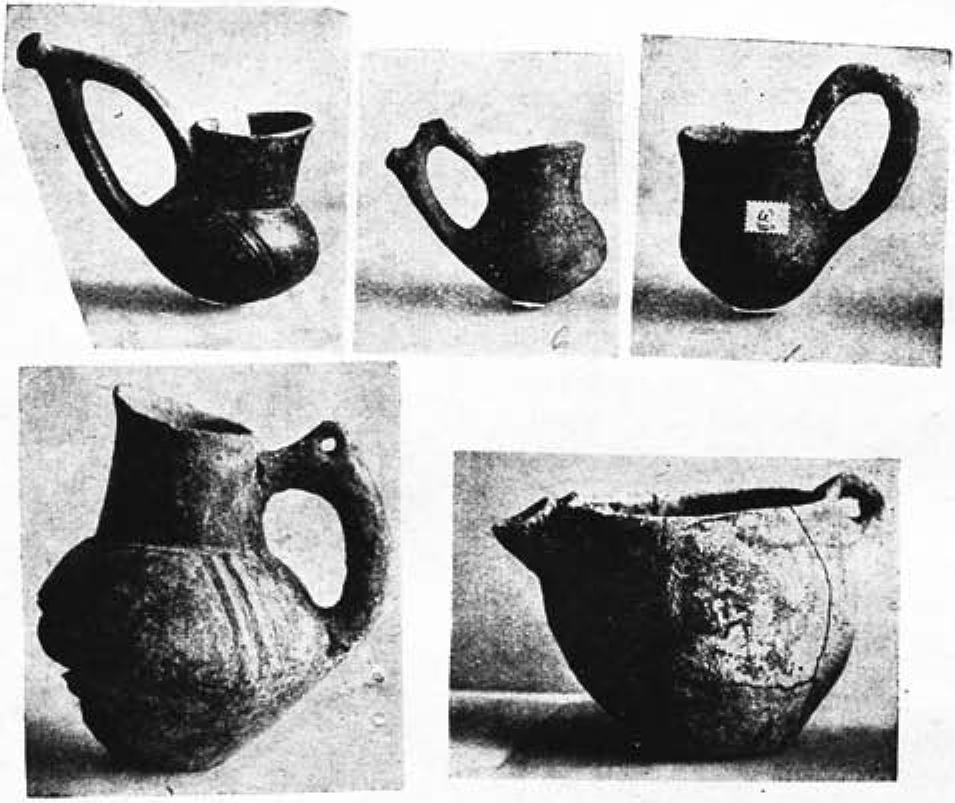

Обр. 68. — Глинени сѫдове отъ могилата при Св. Кирилово.
Fig. 68. — Vases en argile du tell de Sv. Kirilovo (district de St.-Zagora).

18. Перущица (Пловдивска ок.). Надъ старата църква до селото сѫ намѣрени единъ бронзовъ мечъ и върхъ за копие — микенски типъ, сега въ Пловд. н. м.

Инв. № 1191—1192; Г. Пл. Н. Б. 1925, стр. 126.

19. Пещера. На югъ отъ града, въ гробове съ скелети сѫ намѣрени бронзови сърпове (погрѣшно взети за медни).

К. Иречекъ, Княжество България II, стр. 445

20. Св. Кирилово (Ст. Загорска ок.). Отъ горнитѣ пластове на селищната могила, произхождатъ глиненитѣ сѫдинки съ високитѣ дръжки, които сѫ характерни за началото на бронзовата епоха у насъ.

G. I. Kazarow, Pr. Zt. 1914, стр. 69—74.

21. Семчиново (Т. Пазарджишка ок.). Около селото е намѣрена двойна бронзова брадвичка, служила за култови сцени.

Р. Поповъ, Г. Пл. Н. Б. 1925, стр. 105.

22. Срѣдногорово (Казанлъшка ок.). Отъ селищната могила до селото, произхожда глинена сѫдинка съ висока дръжка, Каз. м. сб.

23. Станимака. Изъ околностьта на града произхожда една бронзова брадва съ дупка отгоре, — унгарски типъ. Н. М.

Инв. № 716.

24—26. Ст. Загора. Въ горнитѣ пластове на Берекетската могила сѫ намѣрени сѫдове отъ бронзовата епоха, въ Каз. м. сб. и глинени фрагменти отъ сѫдове въ Ст. Заг. м. сб.

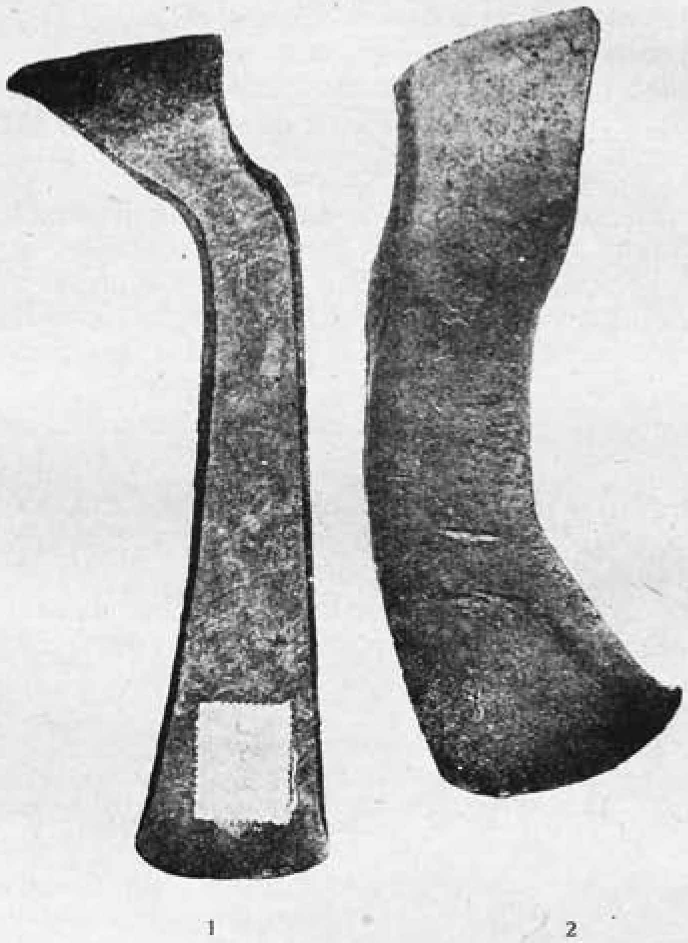

Обр. 69. — Бронзови брадви отъ Станимака и Стара Загора.
Fig. 69. — Haches en bronze de Stanimaka et St. Zagora.

На л. брѣгъ на р. Бедечка, източно до града се намира почти разорана селищна могила, наречена Шопова вис. 3 м. и диам. до 80 м. Глинени фрагменти отъ сѫдове, съ сивъ цвѣтъ, единични високи пѫпчести и обли дръжки и др. въ Ст. Заг. м. сб.

27. Ходжиново (Станимашка ок.). Отъ мѣстностьта Тумба, произхожда една глинена сѫдинка съ две дръжки, въ Варн. м. сб.

Х. и К. Шкорпилъ, М. стр. 114.

28. Чирпанъ. Отъ мѣстностьта Рупкитѣ въ лозята, произхожда единъ глиненъ сѫдъ съ една дръжка. Плодв. н. м.

Инв. № 826.

29. Фердинандово (Пловдивска ок.). Изъ околностьта на селото произхожда плоска бронзова брадва. Н. М.

Инв. № 662.

Наколни селища

Едва напоследъкъ у насъ се откриха останки отъ наколни селища — едното при Г. Аладънъ (Варненско), а другото въ началото на Атанасъ-кьойското езеро. До като първото селище е намѣрено въ водата и неговитѣ следи сѫ изключително подъ водната повърхность, то второто селище е подъ наносни материали. Какво пространство заематъ тѣзи две селища, не се знае, тъй като системни проучвания не сѫ правени. Открититѣ материали отъ нашитѣ наколни селища, — глинени сѫдове и фрагменти, както и предмети отъ кости и рога, каменни брадвички и пр. по своята форма и дръжкитѣ отъ сѫдове, си схождатъ и могатъ да се датиратъ къмъ началото на бронзовата епоха. Материалитѣ отъ първото селище, които сѫ повече и които сѫ по-интересни още не сѫ публикувани, затова тѣ не можаха да бѫдатъ използувани.

1. Атанасъ-кьой (Бургаска ок.). При копане на канала между морето и Атанасъ-кьойското езеро, на дълбочина между 1·10 и 2·50 м. сѫ открити останки отъ селища.

Глинени фрагменти отъ сѫдове, нѣкои съ дръжки, съ вдлъбнати и широко врѣзани орнаменти, глинени похлупки и прешлени, каменни брадвички и чукове, бойни топки и кости отъ животни. Материалитѣ въ Бург. м. сб.

В. Миковъ, И. Б. А. И. III, стр. 236; Ив. Пандалеевъ, И. Б. А. И. IV, стр. 304—5.

2. Г. Аладънъ (Варненска ок.). При разчистване тинята въ Девненското езеро, съ драгата, близо до селото сѫ открити колове отъ наколни жилища.

Фрагменти отъ сѫдове и цѣли сѫдове, каменни брадвички и чукове. Материалитѣ не публикувани, се пазятъ въ Варн. м. сб.

ЖЕЛѢЗНА ЕПОХА

Преминаването отъ бронзовата къмъ желѣзната епоха е ставало, също така бавно и постепенно, както това е ставало отъ каменната къмъ бронзовата. И желѣзото, не се е разпространило едновременно въ всички страни и не е добило отъ единъ пѫть обща употрѣба. Известно на източнитѣ народи много отрано, то едва, около 10 в. пр. Хр. прониква и въ нашитѣ земи, като постепенно измѣстя бронза.

Желѣзната епоха у насъ, която сѫщо така се дѣли на две — на стара и нова, още не е проучена, ние сме едва въ началото. Въпрѣки многобройнитѣ находки, повечето отъ които за съжаление, произхождатъ отъ единични или случайни находки и само единъ малъкъ брой добити при научни разкопки и изследвания, за сега нѣщо по-установено и сигурно за цѣлата желѣзна епоха не може да се каже. Старата желѣзна епоха е застѫпена по-добре, което се дължи въ повечето случаи на обстоятелството, че отъ това време сѫ разкопани нѣколко некропола, — при Влашко-село, Байлово, Дуванлии и отчасти при М. Брестница както и нѣколко единични могили изъ различни краища на България. Новата желѣзна или латенската епоха е представена незадоволително. Причината за това е, че не сѫ правени разкопки и на така малкото находища съ типични предмети на това време и най-важното, многобройнитѣ материали отъ IV—I в. пр. Хр. вече се отнасятъ не къмъ латенската, а къмъ класическата епоха и сѫ отъ гръцки произходъ.

Материалитѣ отъ желѣзната епоха, произхождатъ изключително отъ надгробни могилни гробове и само единъ незначителенъ брой отъ селища. Има и много предмети, които сѫ намѣрени при неизвестни обстоятелства и мѣстонахождения.

Желѣзото, което по-лесно се обработова, се е употрѣбявало за орѫжие, юзди и др., а бронза остава за накити. Сега вече грънчарското колело е въ употрѣба. Взаимнитѣ културни връзки между народитѣ по-ясно се очертаватъ.

До като въ централна Европа, презъ цѣлата почти желѣзна епоха се запазва единството на културнитѣ придобивки, безъ чужди влияния, въ нашитѣ земи — напротивъ, особено презъ втората половина на тази епоха, влиянието отъ югъ е било така силно, че още къмъ IV в. пр. Хр. вече не можемъ да говоримъ за предисторическа, а за историческа епоха.

Както другаде, така и у насъ, желѣзната епоха се дѣли на два периода — стара желѣзна или халщатска и нова желѣзна или латенска епоха.

Старата желѣзна или халщатска епоха

Отъ многобройнитѣ предмети изъ разни покрайнини на България се вижда, че културата презъ старата желѣзна епоха е добила широко разпространение. Материалитѣ отъ тази епоха, освенъ отъ нѣколко могилни некропола и единични могили, произхождатъ и отъ селища, крепости или случайни находки. За съжаление, при голѣмитѣ могилни некрополи до Байлово, Влашко-село, Торосъ и М. Бресница не сѫ открити голѣми селища отъ това време. По-голѣми селища за сега сѫ известни само до Търнава, Галиче, Крушовица, Александрово (Ловчанско), Дуванлии, Козлуджа, Мезекъ, Куртуленъ, Черепово и др. Въ горнитѣ селища, обитавани вѣроятно и презъ края на бронзовата епоха, до къмъ началото на IV в. пр. Хр. сѫ намѣрени извънредно много глинени фрагменти отъ сѫдове и нѣкои бронзови и желѣзни предмети. Тѣзи нѣколко селища, първитѣ отъ които сѫ въ Северна, а останалитѣ въ Южна България, нѣколкото крепости както и многобройнитѣ други находки ни подсѣщатъ да потърсимъ и на други мѣста поселения отъ това време. До Б. Слатина, Чумаковци, Главанъ и др. има незначителни селища, а безсъмнено по-голѣми или по-малки поселения ще се откриятъ и покрай многобройнитѣ могилни некрополи, отъ VIII—IV в. пр. Хр., пръснати по всички крайща на страната ни. Всички селища отъ халщатската епоха сѫ до извори или до рѣки.

Къмъ VII—VI в. пр. Хр. т. е. въ втората половина на халщатската епоха сѫ основани отъ гръцки колонисти черноморскитѣ градове Аполония (Созополъ), Месемврия, Одесосъ (Варна) и др., които макаръ и да не влизатъ въ обсега на нашата работа сѫ нанесени на картата.

Въ Родопитѣ и Сакаръ-планина сѫ открити и първитѣ тракийски крепости, които възъ основа на материалитѣ можемъ да датираме къмъ IX—IV в. пр. Хр. Тѣзи крепости сѫ правени отъ груби каменни блокове, зидани безъ спойка и се намиратъ по височинитѣ или по мѫчно достѫпнитѣ стръмнини на планинскитѣ и предпланински области. Тѣ се отличаватъ не само по градежа, но и по особенната керамика, каквато не се срѣща въ по-ранни, нито въ по-късни времена. Всички тракийски крепости въ Сакаръ-планина сѫ въ съседство съ долменитѣ, съ които сѫ съвременни или последнитѣ сѫ малко по-стари.

Първитѣ желѣзни предмети сѫ правени по подобие на последнитѣ бронзови, което се вижда особено добре отъ двата желѣзни меча — отъ Александрово и Попово,[1] които по форма напълно схождатъ на бронзовия мечъ отъ Бешли.[2] Отъ друга страна и бронзътъ се задържа за по-дълго време, какъвто е случая съ бронзовата брадвичка отъ пещерата Магура, която е намѣрена заедно съ дѫговидна бронзова фибула. Едно прекъсване, между бронзовата и желѣзна култура нѣмаме, какъвто е случая между камено-медната и бронзовата епоха, а това показва, че презъ този периодъ не е имало никаква етнографска промена на населението.

Съ настѫпването на желѣзната епоха, вече имаме и нови придобивки. Бронзътъ не се употрѣбява вече за орѫжия. — Бронзовата брадва съ дуле изчезва, орѫжията се правятъ отъ желѣзо, като изпърво се запазватъ старитѣ форми, а бронзътъ остава за правене на украшения. Покрай желѣзнитѣ мечове сѫ намѣрени и желѣзни върхове за копия, така сѫщо, правени по подобие на бронзовитѣ. Но най-характерни за тази епоха сж накититѣ правени отъ бронзъ — на първо мѣсто фибулитѣ, каквито у насъ сж намѣрени на много мѣста. Особено характерни, за това време сж спиралнитѣ фибули отъ Видинъ и Павелско (Родопитѣ), както и джговиднитѣ—отъ Зелениградъ, Влашко село, М. Бресница, Алекария и пр., които сж напълно сходни съ фибулитѣ отъ Македония[1]) и Босна[2]) и отговарятъ на общия типъ халщатски фибули, разпространени въ централна Европа. Нѣкои фибули, както тѣзи отъ Букьовци, Сталийска-махала или пъкъ ладиевиднитѣ фибули отъ Доганово, Лжкавица, Кепели и др. показватъ на южно влияние. Желѣзния мечъ отъ Ловечъ, нѣкои предмети отъ Радювене, Панагюрище, Брезово, Бедняково, Дуванлии, и др. указватъ на ранната връзка на тракитѣ съ разнитѣ народи — скити, илири, гърци и др.

---

[1] Р. Поповъ, И. Б. А. И. V, 1928/29, стр. 289.

[2] Р. Поповъ, И. Б. А. Д. III, 1913, стр. 292.

Като чисти тракийски, могатъ да се смѣтатъ джговиднитѣ фибули, чийто иглодържатель преминава подъ правъ жгълъ нагоре и свършва въ видъ на конусъ, обърнатъ съ основата нагоре или съ конусовидно или цилиндрично топче, като въ фибулитѣ отъ Байлово, Царева Ливада, Троянъ, Надежда, Влашко-село, Лесура, Лага, Алекария, Кара Мусалъ, Хасанъ-махле, Дуванлии и пр. Този типъ фибули наречени „тракийски“,[3]) сж работени тукъ и сж непознати въ земитѣ на централна Европа, освенъ въ областитѣ населявани съ траки къмъ V в. пр. Хр.[4]) Всички тѣзи фибули сж намѣрени южно отъ Дунава и отъ двете страни на Стара-планина, съ изключение на три екземпляра, намѣрени въ Румжния.[5])

Освенъ фибули отъ халщатската епоха притежаваме и много торкви, спирални гривни, колани, разни видове накити, сждове и пр. работени отъ бронзъ, сребро и злато. Такива предмети, особено много имаме вече въ прехода отъ старата желѣзна къмъ новата желѣзна епоха, т. е. между края на VI до началото на IV в. пр. Хр. Отъ могилнитѣ гробове отъ Върбица, Панагюрище, Брезово, Александрово, Дуванлии, Рахманлии и др. покрай глиненитѣ сждове и други предмети отъ гръцки произходъ, се срѣщатъ и бронзови кофи съ двойни дръжки, разни други бронзови сждове и сребърни сждини — тасчета, златни обеци, пръстени, нагръдници и др.

Презъ старата желѣзна епоха е била развита и металургията, което сждимъ, преди всичко по формата на тракийския типъ фибули, които сж работени у насъ и каквито имаме отъ бронзъ, желѣзо, сребро и злато. Важенъ е и факта — че всички видове фибули, торкви, гривни и други накитни предмети, направени отъ сребро сж намѣрени изключително въ с.-з. и ю.-з. България. Това ни навежда на мисъльта, че въ тѣзи покрайнини, може би къмъ VI—V в. пр. Хр. сж били обработвани сребърнитѣ руди.

Глиненитѣ сждове на ранната желѣзна епоха сж работени на грънчарско колело, но се срѣщатъ и такива работни на ржка. Типични за това време сж, голѣмитѣ глинени сждове съ четири — две срещу две езичести дръжки, каквито сж сждоветѣ отъ Ендже, Невша, Островъ Галиче и др. По-интересни сж обаче, малкитѣ глинени сждове съ високи дръжки, съ равни или високи дъна, каквито сж намѣрени въ могилнитѣ гробове отъ къмъ VI—V в. пр. Хр. отъ Байлово, Влашко-село, Торосъ, Дуванли, Надежда и пр. Но глиненитѣ фрагменти отъ сѫдове открити въ тракийскитѣ крепости или селища, съседни съ долменитѣ, като при Черепово, Българска Поляна, Главанъ, Орѣхово, Дервишка могила, Ново-село, Крушево, Хлѣбово и Козлуджа сѫ още по-интересни. Тукъ фрагментитѣ сѫ орнаментирани съ отпечатъци отъ концентрични крѫгове или успоредни бразди, а понѣкога и въ форма на кучешки скокъ. Покрай тѣхъ се намиратъ и фрагменти отъ сѫдове, каквито ни сѫ познати и отъ другитѣ селища на тази епоха, — особено отъ сѫдове, съ високи гърла и съ езичести дръжки.

---

[1]) St. Casson, Macedonia . . 148.

[2]) C. Truhelka, Glasnik zemaljskog Muzeja, 1914.

[3]) Р. Поповъ, И. Б. А. И. II, стр. 130—133.

[4]) В. Миковъ, Тракийски типъ фибули, И. Б. А. И. IV, стр. 178—9.

[5]) R. Vulpe et Ec. Vulpe, Les fouilles de Tinosul, Dacia I, 1924, стр. 231. R. Vulpe, L'âge du fer dans les régions Thraces . . , 1930 стр. 59.

Въпреки многобройнитѣ гробни находки, намѣрени случайно или при научни разкопки, нѣщо по-опредѣлено за погребението у тракитѣ не може да се каже. Знае се едно, — че тракитѣ сѫ имали обичай да насипватъ могили надъ своитѣ мъртви. Тѣлата на мъртвитѣ, — на мѫжетѣ и децата, въ повечето случаи сѫ били изгаряни, — а на женитѣ погребвани направо. Изгарянето е ставало отдѣлно отъ гроба или както въ нѣкои случаи е констатирано, върху самата клада е била издигана могилата. Гробоветѣ сѫ направени отъ груби плочи, рѣдко отъ хубаво издѣлани камъни; много често останкитѣ сѫ били поставяни въ урни, или просто на земята, безъ каквито и да сѫ ограждания. При погребенията на богати мѫже и войници въ гробоветѣ сѫ поставяни разни предмети и орѫжия, а при женитѣ — тѣхнитѣ накити.

Още единъ интересенъ фактъ се наблюдава: — до като въ Северна България, на изтокъ отъ рѣкитѣ Огоста и Скѫтъ и до Черно-море, а въ Южна България по цѣлата тракийска равнина се срѣщатъ много единични гробни могили или голѣми могилни некрополи, то на западъ отъ тѣзи рѣки и въ Софийско и Кюстендилско, могилитѣ сѫ много по-малко или почти липсватъ.1)

Находкитѣ отъ планинскитѣ области сѫ по-бѣдни, отъ тѣзи въ полето.

Къмъ старата желѣзна епоха ще трѣбва да отнесемъ и долменитѣ, които по устройство и време нѣматъ нищо общо съ долменитѣ на Западна Европа, и които се намиратъ само въ южнитѣ предѣли на нашата страна.

Северна България

Въ предисторическо отношение Северна България е изследвана по-добре, което се дължи на това, че изследвачитѣ сѫ отъ тамъ и отрано сѫ започнали да проучватъ покрайнинитѣ, дето сѫ живѣли. Тукъ, отъ желѣзната епоха, сѫ открити много повече предмети, макаръ и да сѫ познати по-малъкъ брой селища. Последнитѣ, споредъ досегашнитѣ проучвания сѫ сѫществували до къмъ началото на IV в. пр. Хр. и всички сѫ били напуснати едновременно. Така, селищата по долината на Скѫтъ и тѣзи до Александрово и Горна Монастирица сѫ престанали да сѫществуватъ презъ IV в., което прекъсване съвпада съ нахлуване на келтитѣ.

Сѫщо така, отъ Северна България сѫ познати нѣколко некропола, които се състоятъ отъ 10—15, до 80 надгробни могили. Часть отъ тѣхъ сѫ изследвани и находкитѣ имъ, особено дъговиднитѣ бронзови фибули, спирално навити гривни, разни видове накити, изцѣло се доближаватъ до находкитѣ отъ Босна и Хърватско и въ много отношения, нѣматъ нищо общо съ културата, която се е развивала въ това

---

1) В. Миковъ, Приноси къмъ погреб. на мъртв. И. И. Д. кн. XI, 1931, стр. 135

време на югъ. Тази прилика отъ день на день все повече се разкрива и се вижда какво, че покрай развитието на мѣстни паметници на изкуството е имало и силно влияние отъ западъ и северо-изтокъ.

Освенъ бронзови предмети, отъ Северна България притежаваме и сребърни накити и сѫдове, като отъ Александрово, Чумаковци, Букьовци, Трънъ и др. Отъ Вълчи-трънъ произхожда едно съкровище отъ 12·5 кгр. златни сѫдове, намѣрени случайно въ мѣсто, дето нѣма никакви следи отъ поселение, които сѫ били заровени при бѣгство.

1. Александрово (Бѣлоградчишка ок.). Изъ околностьта на селото произхождатъ една сребърна възелеста фибула и една сребърна гривна. Н. М. Инв. № 980, 981.

2. Александрово (Ловчанска ок.). Въ мѣстностьта Мутяновото, източно на 3 клм. отъ селото, презъ Осъма, до скоро сѫ личели нѣколко надгробни могилки, сега почти отнесени отъ пороищата, и малко по-доле следи отъ поселение.

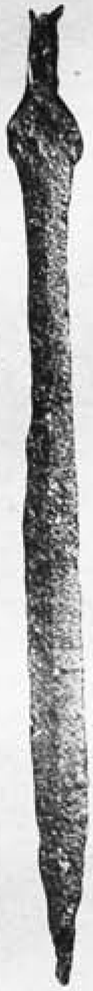

Обр. 70. — Желѣзенъ мечъ отъ Александрово.

Fig. 70. — Epée en fer d'Alexandrovo (district de Lovetch).

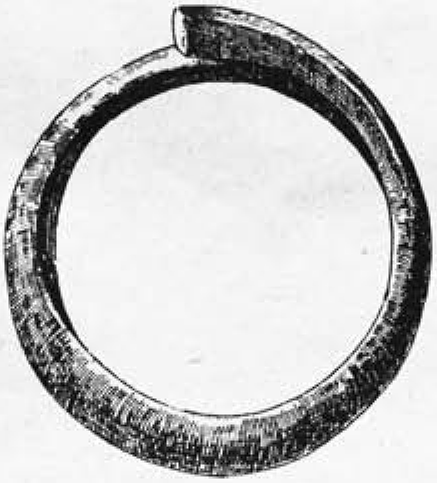

Обр. 71. — Бронзова гривна отъ Бѣленци.

Fig. 71. — Bracelet en bronze de Belentzi (arr. de Loukovit).

Отъ една отъ могилкитѣ произхожда желѣзенъ мечъ, правенъ по подобие на бронзовитѣ мечове съ дръжки, сега въ Ловч. м. сб.

В. Миковъ, Ловечъ и Ловчанско I, стр. 63; Р. Поповъ, И. Б. А. И. V, стр. 281.

На $2^{1}/_{2}$ клм. с.-з., въ мѣстностьта Хендеклика, има останки отъ голѣмо селище и нѣколко почти заличени могилки. Отъ една могилка произхождатъ 3 сребърни тасчета, бронзова кофа и сѫдъ, а отъ други могилки глинени сѫдове и погребения чрезъ изгаряне.

Глинени фрагменти отъ сѫдове, работени на рѫка и съ грънчарско колело.

В. Добруски, Сб. Н. У. XVIII. 1901, стр. 769, Б. Филовъ, И. Б. А. Д. стр. 33. В. Миковъ, И. Б. А. И. VI, стр. 102—106.

3. Айдемиръ (Силистренска ок.). Отъ една гробна могила изъ околностьта на селото, произхожда бронзова гривна. Н. М.

Инв. № 620.

4. Алдомировци (Софийска ок.). Въ една отъ могилитѣ, въ мѣстностьта Извора сѫ намѣрени глинени фрагменти отъ сѫдове съ отпечатани орнаменти.

Н. Петковъ, И. Б. А. И. VII, стр. 373.

5. Арчаръ (Видинска ок.). Отъ неизвестно находище около селото, произхождатъ 13 бронзови украси. Н. М.

Инв. № 2521.

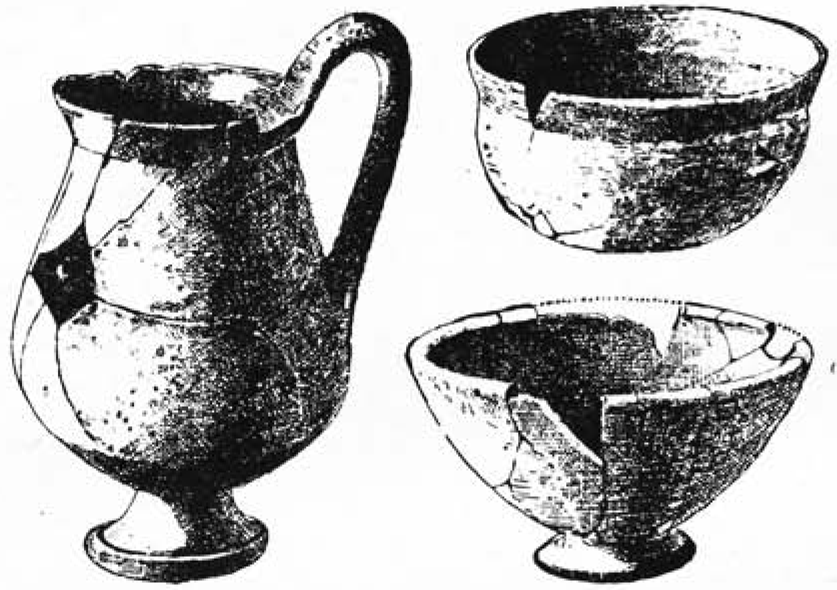

Обр. 72. — Глинени сѫдове отъ една могила при Байлово.
Fig. 72. — Vases en terre cuite d'un tumulus de Bailovo (district de Sofia).

6. Аязларъ (Поповска ок.). На 1 клм. западно отъ селото въ мѣстностьта Мералька се намира една могила вис. 4 м.

Въ западната часть на могилата е откритъ гробъ, направенъ отъ груби камъни, въ който сѫ намѣрени три бронзови сѫда, бронзова дръжка, желѣзенъ ножъ, части отъ броня, два върха за желѣзни копия и др.*

Ив. Велковъ, И. Б. А. И. V, стр. 50—51.

7. Байлово (Софийска ок.). На северъ отъ селото, въ мѣстностьта Гьола има около 22 малки могили. Некрополътъ разкопаванъ презъ 1921 г.

Намѣрени гробове съ погребения направо и съ изгаряне на мъртвитѣ при които, върху кладата, следъ събиране на останкитѣ сѫ насипвани могилкитѣ. При умрѣлитѣ сѫ поставяни глинени сѫдове, желѣзни фибули — тракийски типъ, мечове, върхове за копия и накити.

Р. Поповъ, Г. Н. М. 1921, стр. 223—226; Сѫщия, И. Б. А. И. I, стр. 68—85; В. Миковъ, И. Б. А. И. VI, стр. 171—180.

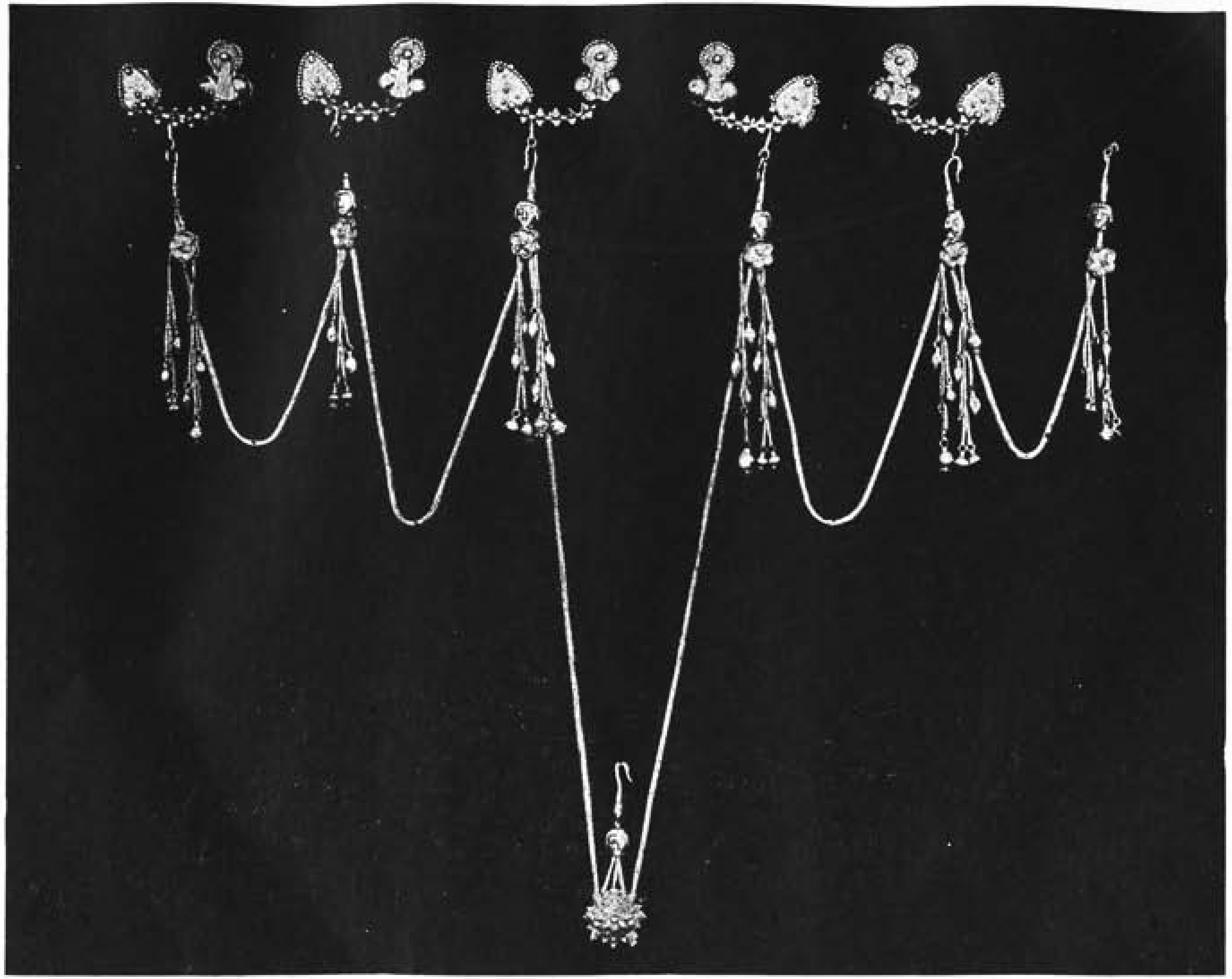

Обр. 73. — Сребъренъ накитъ отъ Букьовци.
Fig. 73. — Parure en argent de Boukiovtzi (district d'Oréhovo).

8. Баница. (Врачанска ок.). Въ една могила до селото е намѣренъ малъкъ глиненъ сѫдъ, безъ дръжка. Н. М.

Инв. № 1838.

9. Беленци (Луковитска ок.). Изъ околностьта на селото произхождатъ две масивни бронзови гривни.

Р. Поповъ, И. Б. А. Д. III, стр. 296.

10. Бешли (Орѣховска ок.). Изъ околностьта на селото е намѣрена масивна бронзова гривна. Н. М.

Инв. № 715.

11. Буковецъ (Софийска ок.). Около селото е намѣрена масивна бронзова гривна.

Р. Поповъ, Предист. изсл. въ Соф. 1920, стр. 22.

12. Буковъ-лѫкъ (Плѣвенска ок.). До езерото сѫ намѣрени две глинени урни, работени безъ грънчарско колело — едната съ четири дръжки — две срещу две, а другата съ две дръжки. Плѣв. м. сб.

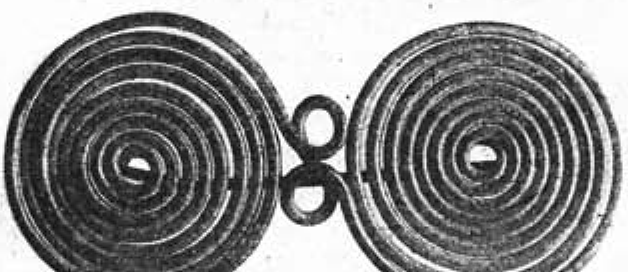

Обр. 74. — Бронзова фибула отъ Видинъ.
Fig. 74. — Fibule en bronze de Vidin.

13. Букьовци (Орѣховска ок.). Въ мѣстностьта Гладно поле, въ лозята надъ шосето, презъ 1925 г. е изровено едно сребърно съкровище.

Намѣрени — 5 сребърни фибули, схванати помежду си съ сребърни верижки, украсени съ розети, палмети и изображения на човѣшки глави, и две сребърни вази.

Р. Поповъ, Г. Н. М. 1922/25; стр. 1—20; Сѫщия, Култ. и жив. II, стр. 47—52.

Отъ сѫщото мѣсто произхождатъ и две бронзови гривни. Н. М.
Инв. № 2686.

14. Бѣла Слатина. На и. отъ града, около извора Сладица, — сега училищна градина, има пространно селище.

Глинени фрагменти отъ сѫдове, следи отъ огнища и мазилка отъ колиба.*

15. Вели-бей (О. Пазарска ок.). На дѣсния брѣгъ на р. Камчия, 2 клм. северно отъ селото, до селищната могила, има голѣмо селище обитавано презъ епохата отъ VI—IV в. пр. Хр.

Много глинени фрагменти отъ сѫдове, работени на рѫка и на грънчарско колело.

16. Видинъ. Отъ единъ гробъ въ лозята, произхождатъ две спирални бронзови фибули, две спирални бронзови гривни, две отворени масивни гривни, огърлица отъ спирално навита бронзова тель и бронзова украса отъ коланъ.

Р. Поповъ, И. Б. А. Д. III, стр. 295; Сжщия, Сп. А. Н. XVI, 1918. стр. 106—108.

17. Влашко-село. (Врачанска ок.). Около селото, особенно северно, по посока на височината Маторица има много надгробни могилки, нѣкои отъ които при разораването сж унищожени. Часть отъ могилкитѣ сж разкопани презъ 1921 г.

Въ могилкитѣ сж намѣрени погребения чрезъ изгаряне на мъртвитѣ и погребения направо въ земята. Въ гробоветѣ открити разни предмети: — бронзови джговидни и тракийски типъ фибули, копчета и накити отъ бронзъ, желѣзни мечове, върхове за копия, глинени сждове и пр. Материалитѣ въ Н. М. и въ музейната сбирка при Врачанската м. гимназия.

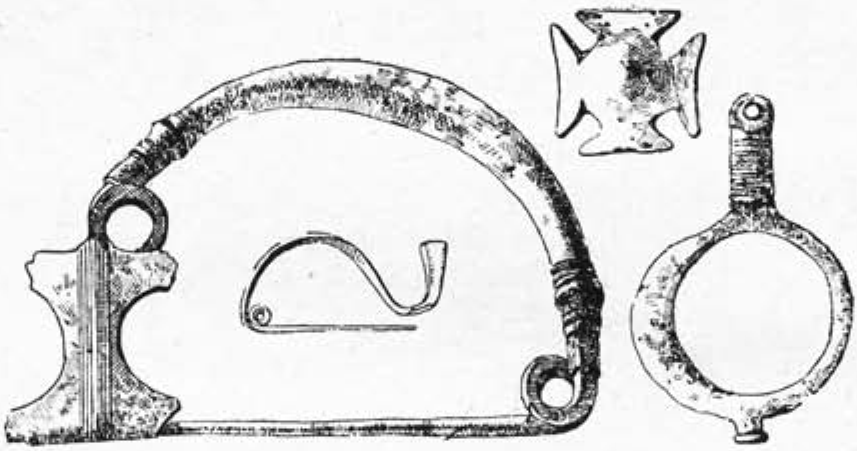

Обр. 75. — Бронзови фибули и предмети отъ Влашко-село.
Fig. 75. — Fibules et objets en brorze de Vlachko-selo (arr. de Vratza).

Р. Поповъ, И. Б. А. И. II, стр. 112—129; В. Миковъ, И. Б. А. И. VI, стр. 171—180.

18. Водня (Кулска ок.). Юго-западно отъ селото въ лозята е откритъ голѣмъ некрополъ отъ халщатската епоха.

Глинени урни и спирално навити гривни въ Вид. м. сб.

Сведения на В. Атанасовъ.

19. Връдоловци (Годечка ок.). Отъ околностьта на селато произхожда една глинена сждинка съ две дръжки.

Въ сбирката на Ив. Деяновъ.

20. Вълчи-трънъ (Плѣвенска ок.). На с.-и. на 4 клм. въ мѣстностьта Дъртитѣ лозя, въ равнината, безъ никакви следи отъ културни останки, презъ 1925 г. при обрѣщане на лозе е намѣрено златно съкровище отъ 12·5 клг.

Златенъ сждъ съ двойни дръжки, три малки сжда съ по една дръжка, единъ по-голѣмъ сждъ съ една дръжка, единъ предметъ съставенъ отъ три малки сѫдинки скачени съ трѫби и похлупаци орнаментирани съ сребърни мотиви.

P. Reinecke, Ein neuer Goldfund aus Bulgarien. Germania 1925, стр. 50—54. Б. Филовъ., И. Б. А. И. III, стр. 231—2.; I. Andrieşescu, Asupra tesauru lui de la Vâlçi Trn, in An. Ac. R. sec. ist. III. t. V; Я. Тодоровъ, И. Б. А. И. IV. стр. 285 – 88 и цит. литер.

21. Върбица (Б. Слатинска ок.). Въ околностьта на селото сѫ намѣрени две сребърни халщатски типъ гривни. 1)

22. Върбица (Преславска ок.). Въ една могила, въ мѣстностьта Черешакъ е открита каменна гробница, дълга 2·50 м., широка 1·80 м., ориентирана отъ югъ — къмъ северъ.

Намѣрени единъ бронзовъ сѫдъ, бронзова цедилка, сребърна чаша, сребъренъ сѫдъ, сребърна позлатена тенекийка, глинени сѫдове, дребни глинени предмети и пр.

Х. и К. Шкорпилъ. М., стр. 131—133.

23. Галиче (Орѣховска ок.). Въ срѣдата на селото подъ чешмата има голѣмо селище.

Глинени фрагменти отъ сѫдове, нѣкои съ езичести дръжки, работени на ржка и съ грънчарско колело, огнища и мазилки отъ колиби и др. Намѣрени бронзови предмети. *

24. Гложене (Тетевенска ок.). При разкопаване на Войнишката могила били открити глинени сѫдове, две бронзови, една сребърна гривна и една гривна отъ спирално навита бронзова тель.

Х. и К. Шкорпилъ, М.. стр. 106.

25. Горна Монастирица (Бѣленска ок.). Въ мѣстностьта Чакмакъ-тепе, около могилата се намиратъ останки на селище отъ IV—V в. пр. Хр.

Глинени фрагменти отъ сѫдове, единъ съ изображение на еленъ.

В. Миковъ, И. Б. А. И. VII, стр. 368—9.

26. Гюшево (Кюстендилско). До ж.-п. линия при селото, — намѣрени две бронзови гривни.

Инв. № 2487.

27. Дишбудакъ (Варненска ок.). Изъ околностьта на селото произхождатъ спирално навити бронзови гривни, съ змийски глави въ края — въ Варн. м. сб.

28. Долни Ломъ (Бѣлоградчишка ок.). На югъ отъ селото, на 1 км. има две пещери, близо една до друга, известни подъ името Сухи-печъ.

Въ по-горната и по-голѣма пещера има много останки отъ керамика на ранно халщатската епоха.

В. Миковъ, И. Б. А. И. VII, стр. 365—368.

29. Долна Кремена (Врачанска ок.). Отъ една могила до селото произхожда бронзова дѫговидна фибула, а отъ друга — въ мѣстностьта Голо Бърдо, произхождатъ две бронзови фибули и една бронзова обеца.

Р. Поповъ, И. Б. А. И. II, стр. 110.

---

1) Гривнитѣ бѣха предложени отъ единъ златарь, който искаше за тѣхъ неимовѣрно висока цена.

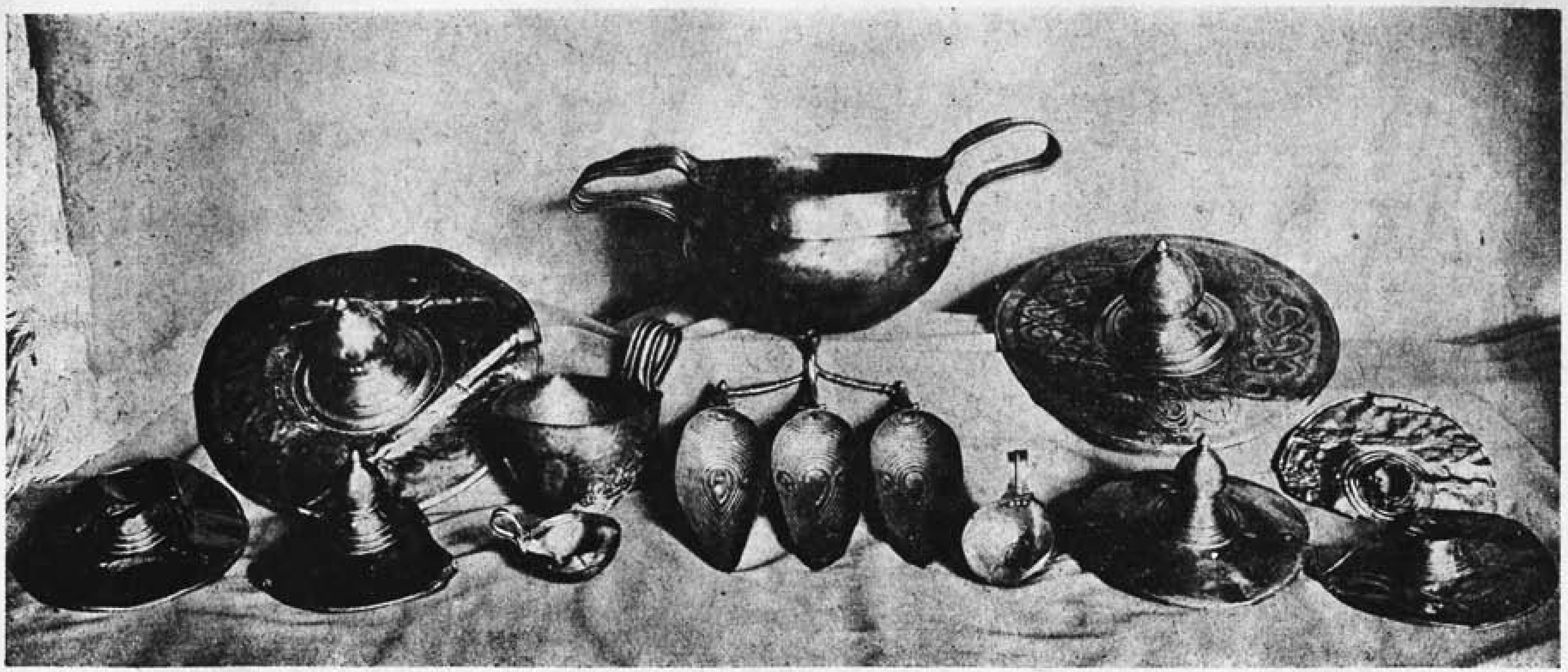

Обр. 76. — Златно съкровище отъ Вълчи-трънъ.
Fig. 76. — Tresor en or de Valtchi-trn (district de Pleven).

Въ мѣстностьта Двата брѣста сѫ намѣрени две дѫговидни фибули, а въ мѣстностьта Метиля — бронзова гривна.

А. Цвѣтковъ, И. Б. А. И. VI, стр. 260—1.

30. Енджe (Шуменска ок.). Западно отъ селото се намиратъ две могили — едната вис. 4·50 м. и диам. 32 м., а другата вис. 8 м. и диам. 34 м.

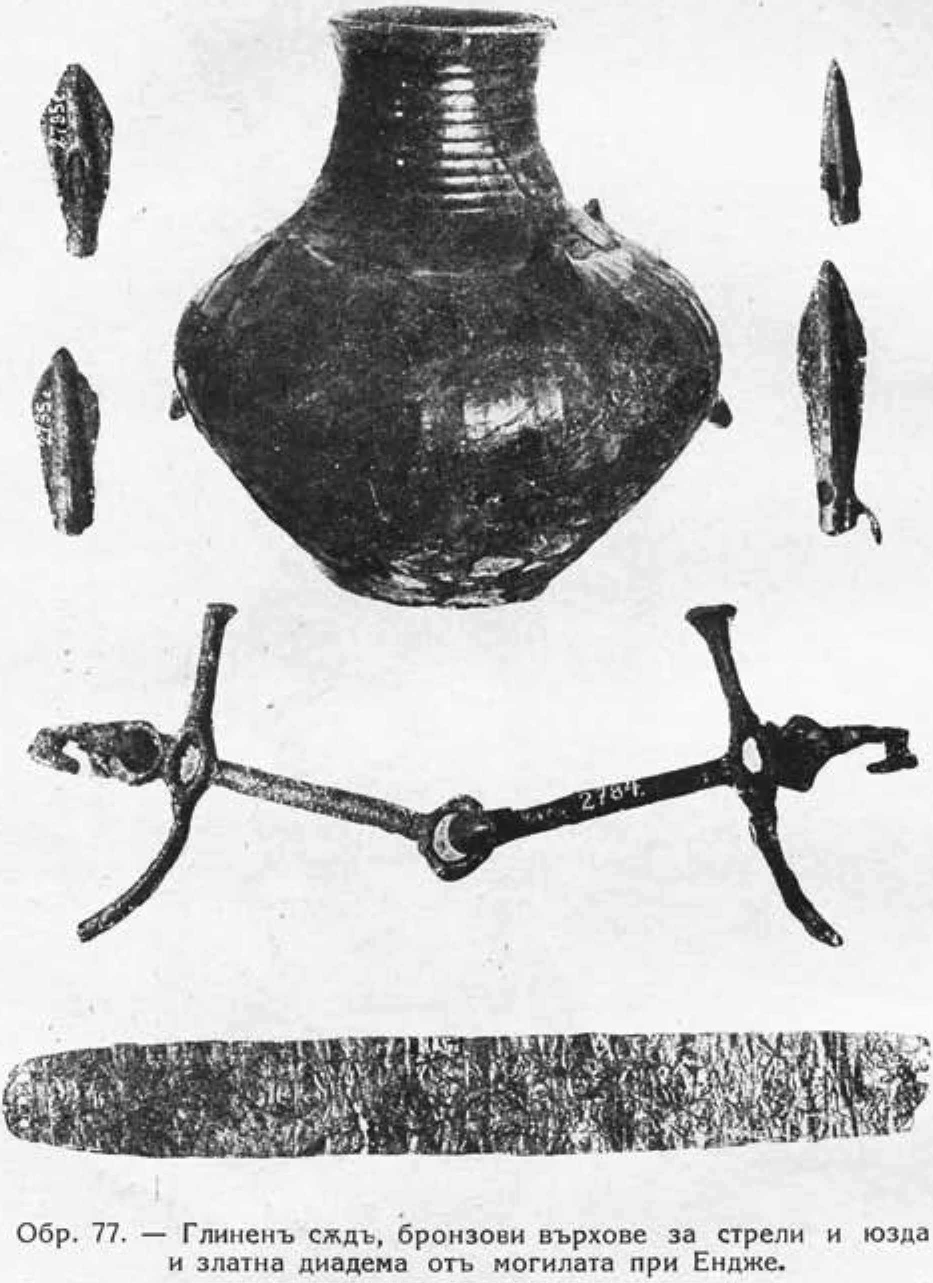

Обр. 77. — Глиненъ сѫдъ, бронзови върхове за стрели и юзда и златна диадема отъ могилата при Енджe.

Fig. 77. — Vase en argile, pointes de flèche et mors en bronze et diadème en or du tumulus d'Endjé (district de Choumen).

Въ първата могила сѫ открити 5 гроба, съ скелети боядисани съ червена боя и безъ никакви предмети при тѣхъ.

Отъ втората могила произхождатъ три скелета, при единъ отъ които намѣрени, бронзова юзда, часть отъ желѣзенъ мечъ, желѣзенъ върхъ за копие, два глинени сѫда, златна диадема, много бронзови върхове за стрелички и два глинени сѫда.

Р. Поповъ, И. Б. А. И. кн. VI. стр. 89—116.

31. Зелениградъ (Трънска ок.). Изъ околностьта на селото произхожда една бронзова дѫговидна фибула.

Р. Поповъ, И. Б. А. Д. III стр. 297.

32. Калково (Самоковска ок.). Отъ Платниковъ ридъ произхождатъ две гривни отъ бронзова тель. Н. М.

Инв. № 669.

33. Каменикъ (Дупнишка ок.). Въ околностьта на селото сѫ намѣрени една бронзова торква и бронзова прѫчка. Н. М.

Инв. № 978.

Караманово (Свищовска ок.). До рѣката Сливова бара е намѣренъ единъ глиненъ сѫдъ съ високо гърло и снабденъ съ четири дръжки, сега въ Свищ. м. сб.

34. Карашъ (Луковитска ок.). Изъ землището на селото произхожда една бронзова украса отъ коланъ. Н. М.

Инв. № 21.

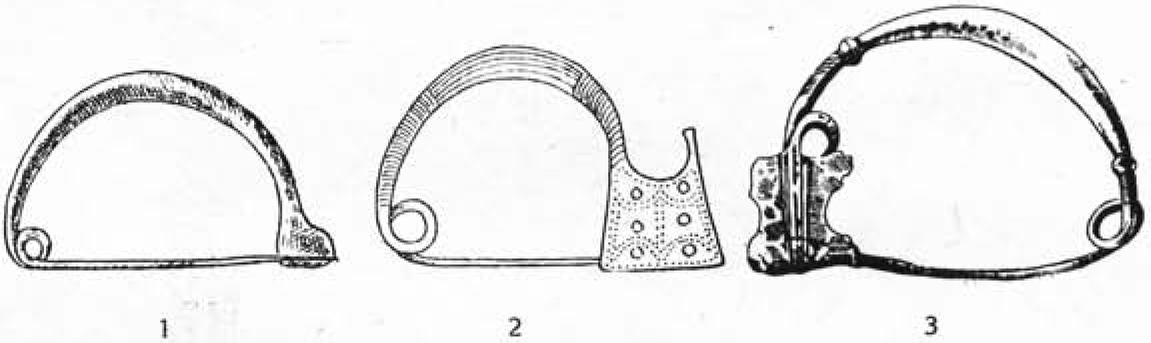

Обр. 78. — Фибули отъ бронзъ (1, 3) и сребро (2): 1. Г. Кремена, 2. Червенъ-брѣгъ и 3. Зелениградъ.

Fig. 78. — Fibules en bronze (1, 3) et en argent (2): 1. G. Kremena (district de Vratza), 2. Tcherven-breg (district de Doupnitza) et 3. Zelenigrad (district de Trn).

35. Карлуково (Луковитска ок.). Въ околностьта на селото е намѣренъ лѫкъ отъ бронзова, тракийски типъ, фибула.

Р. Поповъ, Сп. Ак. Н. V, 1913, стр. 153; В. Миковъ, И. Б. А. И. VI, стр. 171—180.

Изъ околностьта на селото произхожда и една бронзова култова брадвичка — кубански типъ. Н. М.

Инв. № 746.

36. Котеновци (Ломска ок.). Въ околностьта на селото е намѣренъ глиненъ сѫдъ съ висока дръжка и една урна съ четири езичести дръжки, сега въ Лом. м. сб.

37. Кошава (Видинска ок.). Въ мѣстностьта Уйно Алба, между селото и с. Ясенъ сѫ намѣрени 42 бронзови предмета — плоски халки, снабдени съ по една плоска пробита дръжка за окачване.

Р. Поповъ, Г. Н. М. 1921, стр. 161.

38. Кривня (Русенска ок.). Отъ мѣстностьта Синградъ-калеси, произхожда глиненъ сѫдъ, снабденъ съ две дръжки, работенъ безъ грънчарско колело. Разгр. м. сб.

39. Крушовене (Орѣховска ок.). Въ околностьта на селото сѫ намѣрени две бронзови гривни. Н. М.

Инв. № 614.

40. Крушовица (Орѣховска ок.). Въ долния край на селото има следи отъ голѣмо селище.

Глинени фрагменти отъ сѫдове и глинено гърне. Н. М.*

Инв. № 2678.

41. Кюлевча (Шуменска ок.). Отъ една гробна могила изъ околностьта на селото произхожда единъ глиненъ сѫдъ.

Инв. № 2885.

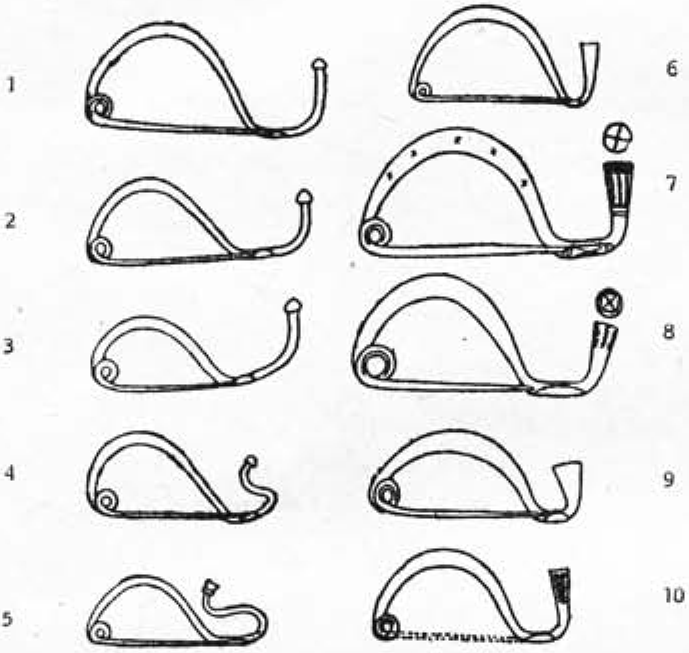

Обр. 79. — Тракийски типъ фибули: 1. Надежда, 2. Хасанъ-махле 3, 4, 5. Троянъ, 6. Моравица, 7. Лесура, 8. Лага, Царева Ливада, 10. Карлуково.

Fig. 79. — Fibules de type Thrace 1—6, 10 bronze, 7, 8, 9 argent: 1. Nadejda (district de Lovetch, 2. Hasan-mahle (district de Razgrad), 3, 4, 5. Trojan, 6. Moravitza (district de Vratza), 7. Lessoura (district de Vratza), 8. Laga (district d'Orhané), 9. Tzareva-Livada (district de Gabrovo), 10. Karloukovo (district de Loukovit).

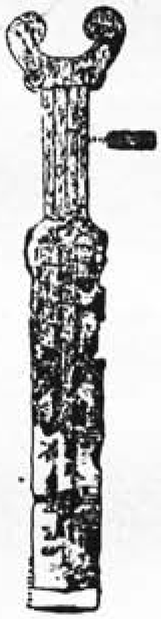

Обр. 80. — Желѣзенъ мечъ съ антени отъ Ловечъ.

Fig. 80. — Epée en fer, munie d'antennes de Lovetch.

42. Лесура (Врачанска ок.). Въ Голѣмата могила до рѣката е намѣрена сребърна фибула, — тракийски типъ.

Р. Поповъ, Сп. А. Н. VI. 1913, стр. 161, В. Миковъ, И. Б. А. И. VI, стр. 171—180.

43. Ловечъ. Въ мѣстностьта Бабаковецъ, западно отъ града, въ една могила е намѣренъ желѣзенъ мечъ съ антени, дългъ 43·5, сега въ Ловч. м. сб.

В. Миковъ, Ловечъ и Ловчанско, I, стр. 63, Р. Поповъ, И. Б. А. И. V, стр. 280.

44. Лага (Етрополска община). Отъ единъ могиленъ гробъ, произхождатъ 3 сребърни фибули, — тракийски типъ (двѣтѣ не сѫ постѫпили въ Н. М.

Р. Поповъ, Г. Н. М. 1921, стр. 162; В. Миковъ, И. Б. А. И. VI, стр. 172—180.

45. М. Бресница (Тетевенска ок.). На ю.-и. отъ селото до махлата Каменна могила, въ равнината има голѣмъ могиленъ некрополъ отъ около 180 малки и голѣми могили. Нѣколко могили сѫ разкопани презъ 1929 г.

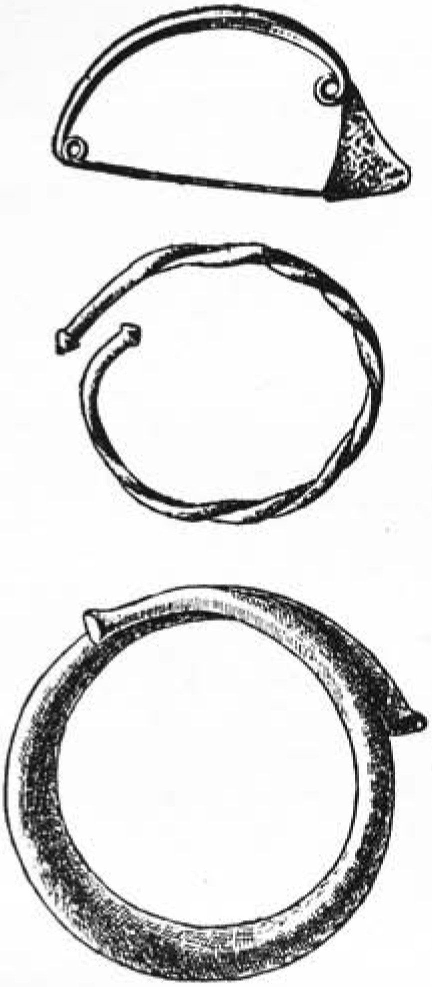

Обр. 81. — Фибула отъ бронзъ и сребърна и бронзова гривни отъ М. Бресница.

Fig. 81. — Fibule en bronze et bracelets en argent et en bronze de M. Brestnitza (district de Teteven).

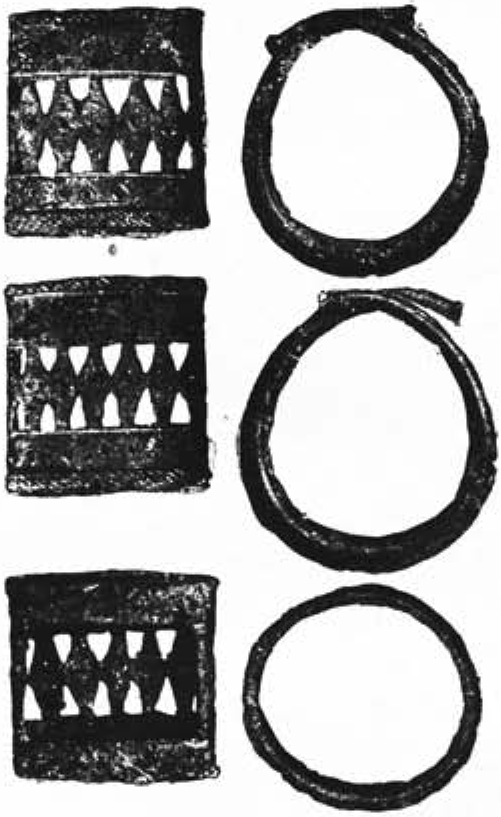

Обр. 82. — Бронзови предмети отъ Моравица.

Fig. 82. — Objets en bronze de Moravitza (district de Vratza).

Намѣрени бронзови дѫговидни фибули, бронзови и сребърни гривни и желѣзни предмети.

В. Миковъ, И. Б. А. И. VI, стр. 162—170.

46. Моравица (Врачанска ок.). Отъ единъ могиленъ гробъ, между селото и с. Руска-Бѣла, произхождатъ една дѫговидна брон-

зова фибула, една фибула, — тракийски типъ, бронзови гривни, 18 части отъ бронзова спирална огърлица и украси отъ коланъ.

Х. и К. Шкорпилъ, М. стр. 138; Р. Поповъ, Сп. А. Н. XVI, стр. 109—110; В. Миковъ, И. Б. А. И. VI, стр. 171—180.

47. Мумджиларъ (Кеменларска ок.). Отъ могилкитѣ, около голѣмата Мумджиларска могила произхождатъ — тракийски типъ бронзови фибули, бронзови и златни накитни предмети и глинени сѫдове.

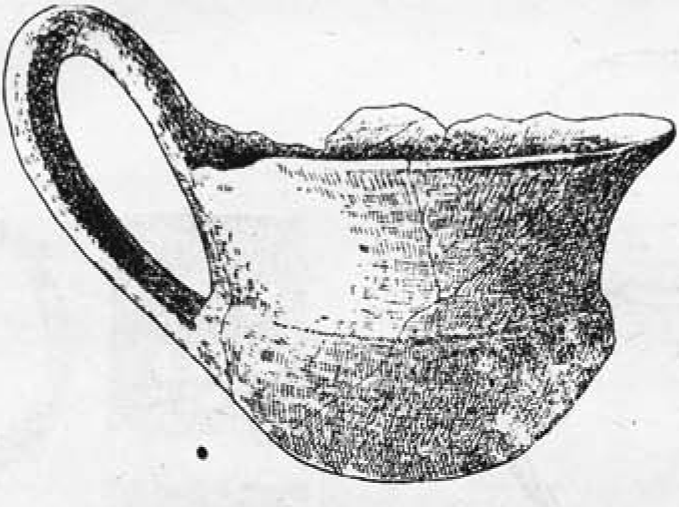

Обр. 83. — Глиненъ сѫдъ отъ една могила до Надежда.

Fig. 83. — Vase en argile d'un tumulus de Nadejda (district de Lovetch).

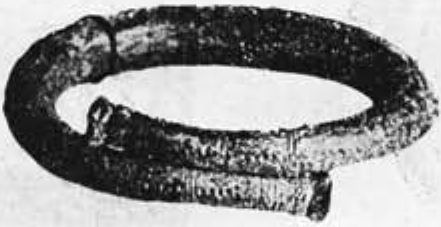

Обр. 84. — Бронзова гривна отъ Пали-Лула.

Fig. 84. — Bracelet en bronze de Pali-Loula (district de Vratza).

48. Надежда (Ловчанска ок.). Западно отъ селото въ Мералъка и Долнитѣ герани, се намиратъ нѣколко малки могилки.

При разкопаване на нѣкои могилки сѫ намѣрени спирални бронзови гривни, бронзова фибула, — тракийски типъ, глинена сѫдинка съ висока дръжка и разни накити.

В. Миковъ, Ловечъ и Ловчанско I, стр. 64; В. Миковъ, И. Б. А. И. VI, стр. 157—160.

49. Невша (Провадийска ок.). Въ една могила, 600 м. отъ ж.-п. спирка, по шосето за Дели-Орманъ — намѣрени 4 глинени урни, съ

езичести дръжки съ пепель отъ горѣли човѣшки кости и желѣзенъ ножъ. Една въ Н. М., а две въ Варн. м. сб.

Ан. Чилингировъ, Сп. Бълг. Инж. Арх. д-во II, 1906, кн. 49; Б. Филовъ, И. Б. А. Д. I, стр. 225; М. Васић, Ст. V, стр. 191.

50. **Нови Пазаръ**. Изъ околностьта на града произхожда една бронзова дѫговидна фибула, съ три надебелявания върху лѫка, — въ Варн. м. сб.

51. **Островъ** (Орѣховска ок.). Изъ околностьта на селото произхожда глиненъ сѫдъ, съ четири езичести дръжки, вис. 35 см. Н. М. Инв. № 678.

52. **Пали Лула** (Врачанска ок.). При постройката на ж.-п. линия, до селото, въ единъ могиленъ гробъ съ суха зидария сѫ били намѣрени една масивна бронзова гривна и два желѣзни върха за копия. Р. Поповъ, И. Б. А. Д. II, стр. 271; Р. Поповъ, Г. Н. М. 1921, стр. 157—159.

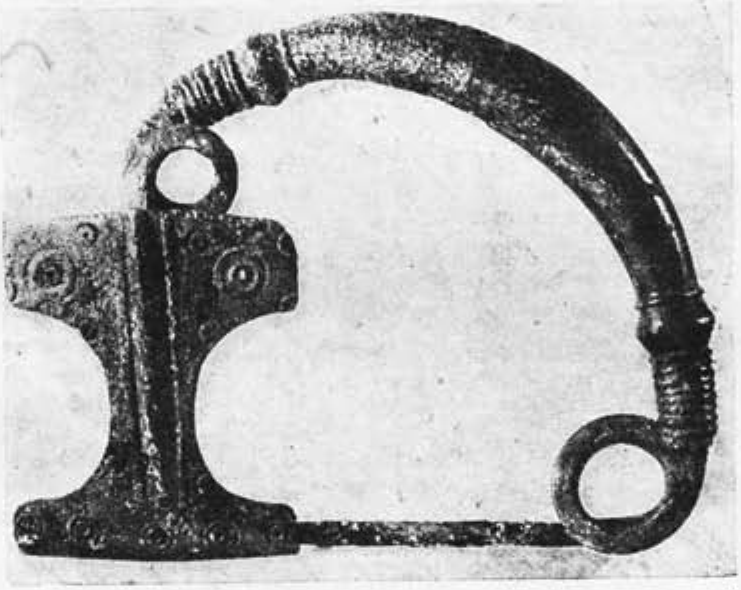

Обр. 85. — Бронзова фибула отъ Пищане.
Fig. 85. — Fibule en bronze de Pichané (district de Breznik).

53. **Пирдопъ**. Въ мѣстностьта **Бучумъ** се намиратъ следи отъ селище.

Глинени фрагменти отъ сѫдове.
Н. Петковъ, И. Б. А. И. VII, стр. 378.

54. **Пищане** (Брезнишка ок.). Въ махлата Пометковци е намѣрена една бронзова дѫговидна фибула.
Въ сбирката на Арменакъ Сахакянъ.

55. **Провадия**. Изъ околностьта на града произхожда една бронзова торква. Варн. м. сб.

56. **Рабиша** (Бѣлоградчишка ок.). До пещерата **Магура** е намѣрена бронзова брадвичка съ дуле, а вѫтре въ пещерата — дѫговидна бронзова фибула. Лом. м. сб.

57. **Радювене** (Ловчанска ок.). Презъ 1911 г., при една каменна кариера били намѣрени 12 добре запазени сребърни сѫдове и две сребърни пафти.

Б. Филовъ, И. Б. А. Д. III, стр. 333 и сл.; B. Filow, Jahrbuch des Deutsch. Arch. Inst. XXVIII, 1913, стр. 362 и сл.; Б. Филовъ, И. Б. А. Д. VI, стр. 31—32.

58. **Ресенъ**. (Търновска ок.). Отъ околностьта на селото произхожда една бронзова фибула съ три надебелявания върху лѫкътъ.

Р. Поповъ, И. Б. А. Д. III, стр. 297.

59. **Реджебъ-махле** (Провадийска ок.). Изъ землището на селото произхожда една бронзова ладиевидна фибула, сега въ Варн. м. сб.

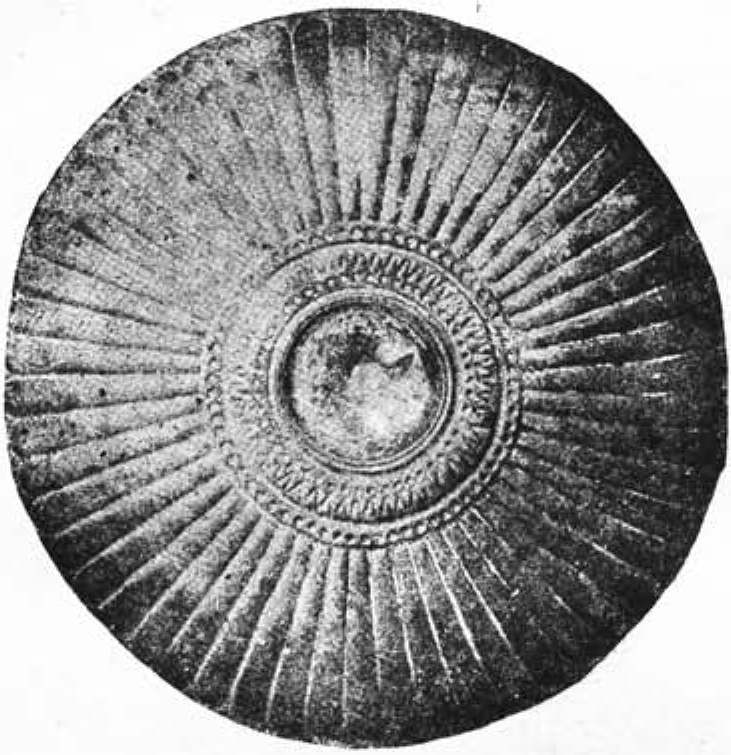

Обр. 86. — Сребърно тасче отъ Радювене.
Fig. 86. — Coupe en argent de Raduvené (district de Lovetch).

60. **Ружинци** (Бѣлоградчишка ок.). Отъ околностьта на селото произхождатъ 4 сребърни гривни, които свършватъ въ единиятъ си край съ по една змийска глава. Н. М.

Инв. № 2858—2861.

61. **София**. При Шарения мость е намѣрена масивна бронзова гривна.

Р. Поповъ, Предист. изсл. отъ Соф. и околн. 1920, стр. 22.

62. **Сталийска махла** (Ломска ок.). Въ околностьта на селото при реголване за лозе сѫ намѣрени 4 сребърни фибули и 2 сребърни гривни, орнаментирани съ нарѣзи и крѫгове, въ Лом. м. сб.

63. **Таптъкъ** (Варненска ок.). Отъ единъ гробъ въ мѣстностьта **Сакарь**, произхождатъ три глинени сѫда — единъ съ езичести дръжки и свастика, — въ Варн. м. сб.

Инв. № 867, 868, 895.

64. Тетевенъ. Въ мѣстностьта Дели Магаре, при разкопаване на могилкитѣ сѫ открити фрагменти отъ сѫдове и желѣзни и бронзови предмети, сега въ читалището на града.*

Ив. Велковъ, Ст. В. стр. 4.

Северно отъ града е намѣрена една култова, кубански типъ, бронзова брадвичка. Н. М.

Инв. № 745.

65. Топчии (Разградска ок.). Въ мѣстностьта Домузъ-кула — Чаирлъка е откритъ гробъ съ скелетъ, заедно съ желѣзенъ мечъ и връхъ за копие, сега въ Разгр. м. сб.

VII Отчетъ на Разгр. А. Д.

66. Торосъ (Луковитска ок.). На северъ отъ селото въ равнината има голѣмъ могиленъ некрополъ, отъ около 30 голѣми и повече отъ 70 едва личащи могилки. Въ нивитѣ следи отъ селище.

Намѣрени дѫговидни желѣзни и бронзови фибули, желѣзни върхове за копия и мечове и глинени сѫдове. Въ една отъ могилитѣ е намѣренъ нѣкакъвъ желѣзенъ мечъ, съ изображения на конници, а отъ друга златни халки.

Ив. Велковъ, Ст. В. 39-41.

67. Троянъ. Отъ единъ могиленъ гробъ до града произхождатъ три бронзови фибули, тракийски типъ и два желѣзни върха отъ копия.

Б. Филовъ, И. Б. А. Д. стр. 155 I; В. Миковъ, И. Б. А. И. VI, стр. 171—181.

68· Трънъ. Изъ околностьта на града произхожда една сребърна торква.

Инв. № 5177 (на Старовѣковния отдѣлъ).

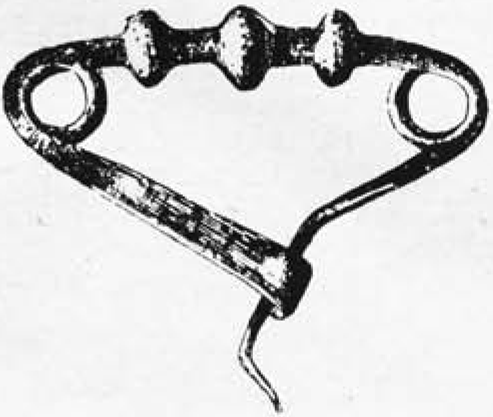

Обр. 87. — Бронзова фибула отъ Ресенъ.

Fig. 87. — Fibule en bronze de Ressen (district de Tirnovo).

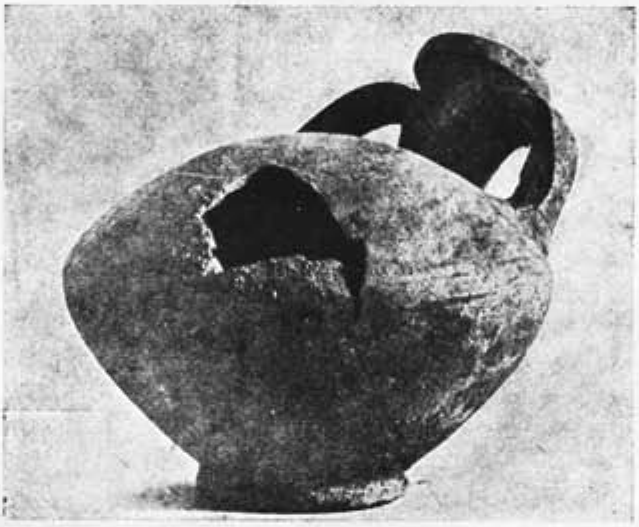

Обр. 88. — Глиненъ сѫдъ отъ Царева-Ливада.

Fig. 88. — Vase en terre cuite de Tzareva-Livada (district de Cabrovo).

69. Търнава (Б. Слатинска ок.). На югъ отъ селото на 5 клм. въ нивитѣ, по долината на р. Грезница има голѣмо селище.

Глинени фрагменти отъ сѫдове работени на рѫка и на грънчарско колело.*

70. Флорентинъ (Видинска ок.). Отъ землището на селото произхождатъ четири бронзови гривни. Н. М.

Инв. № 740.

71. Хасанъ-махле (Разградска ок.). Въ единъ гробъ въ мѣстностьта Сазлъкъ, заедно съ два глинени сѫда е намѣрена и бронзова фибула — тракийски типъ.

В. Миковъ, И. Б. А. И. VI, стр. 171—180.

72. Царева Ливада (Габровска ок.). Между колибитѣ Ивановци и Бърнецитѣ, при построяване на ж.-п. линия отъ единъ могиленъ гробъ сѫ извадени сребърна фибула — тракийски типъ, бронзовъ крѫгъ и глиненъ сѫдъ.

Б. Филовъ, И. Б. А. Д. I, стр. 155; В. Миковъ, И. Б. А. И. VI, стр. 171—181.

73. Челопечене (Софийска ок.). Отъ една могила задъ селото произхождатъ глинени фрагменти отъ сѫдъ.

Н. Петковъ, И. Б. А. И. VII, стр. 371.

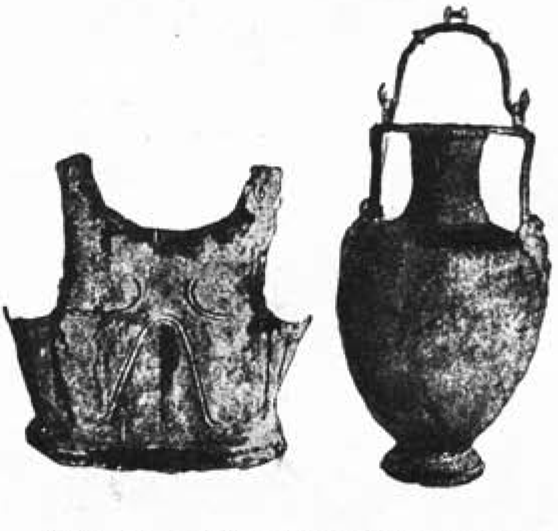

Обр. 89. — Бронзова броня и кофа отъ Юруклеръ.

Fig. 89. — Cuirasse et seau en bronze de tumulus près d'Uroukler (district d'Eski-Djoumaja).

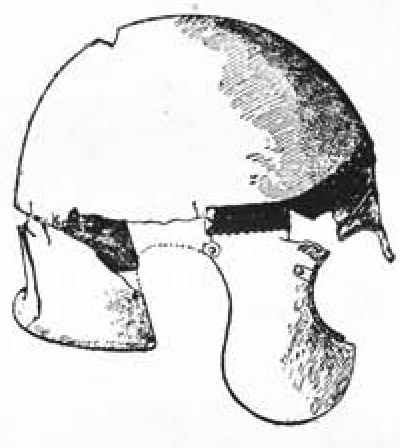

Обр. 90. — Бронзовъ шлемъ отъ Юруклеръ.

Fig. 90. — Casque en bronze d'Uroucler (district d'E.-Djoumaia).

74. Червенъ-брѣгъ (Дупнишка ок.). Въ околностьта на селото сѫ намѣрени три сребърни дѫговидни фибули, съ широки ножни плочки.

Р. Поповъ, Сп. А. Н. VI, 1913, стр. 146—148.

75. Чомаковци (Б. Слатинска ок.). До селото е намѣрена бронзова гривна, инв. № 2486, а отъ мѣстностьта Обреща̀ произхождатъ части отъ сребърна фибула, обеци и разни сребърни накити, — сега въ мѣстната прогимназия. *

76. Юруклеръ (Ески Джумайска ок.). На ю.-и. отъ селото въ мѣстностьта Кавацитѣ се намира могилата Малъ-юкъ вис. 7 м. диамет. 40 м. Въ източната часть на могилата е била открита каменна гробница дълга 2·98 шир. 1·96 и вис. 1·28 м.

Въ гробницата сѫ намѣрени — бронзови сѫдове, — кофа и цедилка, бронзова броня, бронзовъ шлемъ, бронзова тока, желѣзна юзда, два върха за желѣзни копия, костенъ цилиндриченъ предметъ и др. Датирани V—IV в. пр. Хр. *

Ив. Велковъ, И. Б. А. И. V, стр. 37—50.

Южна България

Отъ халщатската епоха въ Южна България сѫ открити нѣколко крепости. Селищата до Дуванлии, Мезекъ, Козлуджа, Черепово и др. сѫ повечето пръснати и се характеризиратъ съ своята керамика. Крепоститѣ, чието устройство е въ зависимость отъ мѣстото сѫ на високи мѣста: тѣ се отличаватъ както видѣхме съ своя градеженъ материалъ и изобилие на глинени фрагменти отъ сѫдове. Въ нито едно отъ тѣхъ не сѫ правени изучвания или каквито и да бѫдатъ изследвания за да се установи: — 1) сѫществували ли сѫ презъ бронзовата епоха, 2) — кога точно сѫ били напуснати и 3) — не сѫ ли обитавани и презъ латенската епоха.

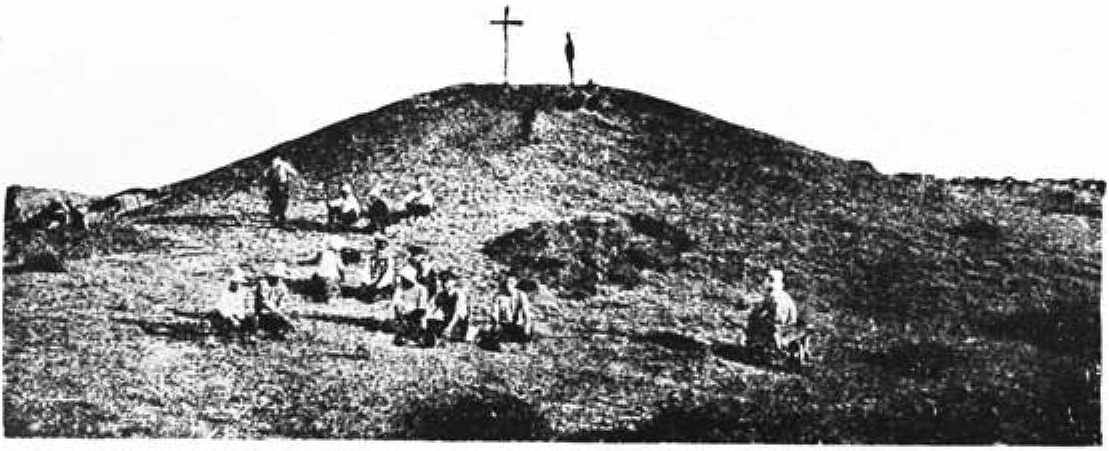

Обр. 91. — Башова могила при Дуванлий.
Fig. 91. — Le tumbulus Bachova moghila près de Duvanlii (district de Plovdiv).

Въ обширната область на Ю. България — разкопки сѫ правени само на могилнитѣ некрополи около Дуванлии, дето покрай паметницитѣ на тракийското изкуство сѫ открити глинени сѫдове и др. предмети отъ гръцки произходъ. При Мезекъ, отъ разкопкитѣ въ могилитѣ, заедно съ предмети отъ по-късна епоха сѫ намѣрени и тракийски типъ фибули и дѫговидни бронзови фибули.

Много повече отъ предметитѣ на халщатската епоха отъ тази обширна область сѫ единични или колективни находки, намѣрени при неизвестни обстоятелства, — при обръщане за лозя, отъ иманярски претърсвания и др.

Множеството и разновидни находки показватъ, че на югъ отъ Стара-планина е цъвтѣла култура, която се е развивала подъ непосрѣдственото влияние отъ югъ. Тукъ по-рѣдко се намиратъ дѫговиднитѣ фибули, каквито сѫ общи за Северна България и намѣсто тѣхъ намираме ладиевиднитѣ, — които по-често се срѣщатъ на югъ. И тукъ сѫ познати глиненитѣ сѫдове съ езичести дръжки, както — сѫдове съ високи единични дръжки, като отъ Езерово и Дуванлии. Тази область отрано подпада подъ гръцко влияние, затова и развитието на културата взима друга насока, която въ много отношения нѣма нищо общо съ цвѣтущата халщатска култура на срѣдна Европа; — тукъ сме въ началото на историята и за тѣзи области у старитѣ автори вече намираме и известия. Но, покрай чуждото влияние, ние срѣщаме предмети, които сѫ общи за земитѣ обитавани отъ траки, а това сѫ тракийския, типъ фибули, каквито имаме отъ Кара-Мусалъ, Червенъ, Алекария, Дуванлии и др., златнитѣ нагрѫдници отъ Езерово, Дуванлии, Войницитѣ и др. и особеннитѣ глинени сѫдове и орнаменти върху тѣхъ.

1. Алекария (Анхиалска ок.). Въ срѣдата на селото, въ единъ гробъ сѫ били намѣрени три спирално навити бронзови гривни. една дѫговидна и една тракийски типъ фибула, — сега въ Бург. м. сб.

Р. Поповъ, И. Б. А. И. VII, стр. 353—355; В. Миковъ, И. Б. А. И. VI, стр. 171—180.

2. Бачковския монастиръ. До едно старо светилище, подъ монастиря сѫ намѣрени — една бронзова, тракийски типъ, фибула и една змиевидна бронзова фибула, сега въ Пловд. н. м.

В. Миковъ, И Б. А. И. VI, стр. 171—180.

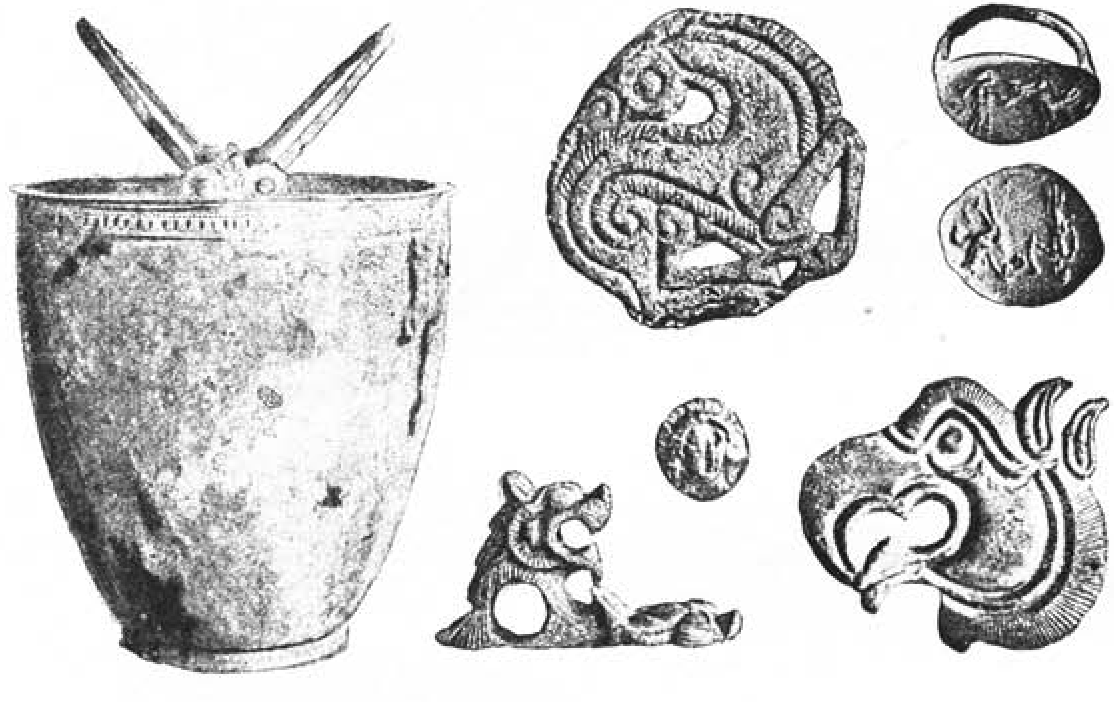

Обр. 92. — Бронзова кофа, златенъ прѫстенъ и бронзови украси отъ Брѣзово.
Fig. 92. — Seau en bronze, bague d'or et ornaments en bronze de Brézovo (district de Tchirpan).

3. Бедняково (Чирпанска ок.). Отъ мѣстностьта Язлата, произхожда една дѫговидна бронзова фибула, съ масивно надебеляване въ срѣдата.

Р. Поповъ, Сп. А. Н. VI, 1913, стр. 151.

Отъ единъ могиленъ гробъ произхожда друга дѫговидна фибула въ Пловд. н. м.

Инв. № 1131.

А въ мѣстностьта Гробето с.-з. отъ селото, при случайни разкопки на една могила сѫ намѣрени разни глинени и бронзови сѫдове, желѣзни орѫжия и бронзови украси.

Б. Филовъ, П. Сп. XXI, 1909, стр. 589—597; B. Filow, Jahrbuch des Deutsch. Arch. Inst. XIV. 1910, стр. 398 и следн.; Б. Филовъ, И. Б. А. Д. VI, стр. 29—31.

4. Брѣзово (Чирпанска ок.). Отъ една могила въ мѣстностьта Радневъ-геренъ при случайни разкопки били открити златенъ масивенъ пръстенъ, два чифта сребърни глави на грифони, два чифта пафти разни други сребърни украшения, части отъ юзда, сребърни тасчета, бронзова кофа съ две дръжки, желѣзенъ жезълъ и желѣзенъ ножъ, както и нѣколко глинени сѫда и амфори.

Х. и К. Шкорпилъ, М. стр. 140—141; В. Добруски, Археологически известия на Народния Музей 1907, стр. 101, Б. Филовъ, И. Б. А. Д. V, стр. 3—14; B. Filow, Römisch-Mitt. XXXII 1917, стр. 21—30.

5. Българска поляна (Харманлийска ок.). Върху височината Калето, южно отъ селото на 5 клм., се намиратъ развалинитѣ на тракийско градище отъ VI—IV в. пр. Хр.

Глинени фрагменти отъ сѫдове, работени на рѫка и на грънчарско колело.*

6. Войницитѣ (Чирпанска ок.). Въ една могила отъ мѣстностьта Гириша е намѣренъ единъ златенъ нагръдникъ.

Б. Филовъ, И. Б. А. Д. III, стр. 206.

7. Гела (Дьовленска ок.). Около селото сѫ намѣрени една спирално навита бронзова фибула, — фибула съ масивно надебеляване на лѫкътъ и бронзово ножче безъ дръжка, дълго 14·4 см.

Б. Дяковичъ. И. Б. А. И. I, стр. 32.

8. Главанъ (Харманлийска ок.). На височината Градището, южно отъ селото, личатъ следитѣ на голѣмо градище съ останки отъ две поселения, едното отъ VII—IV в. пр. Хр. а другото отъ срѣднитѣ вѣкове.

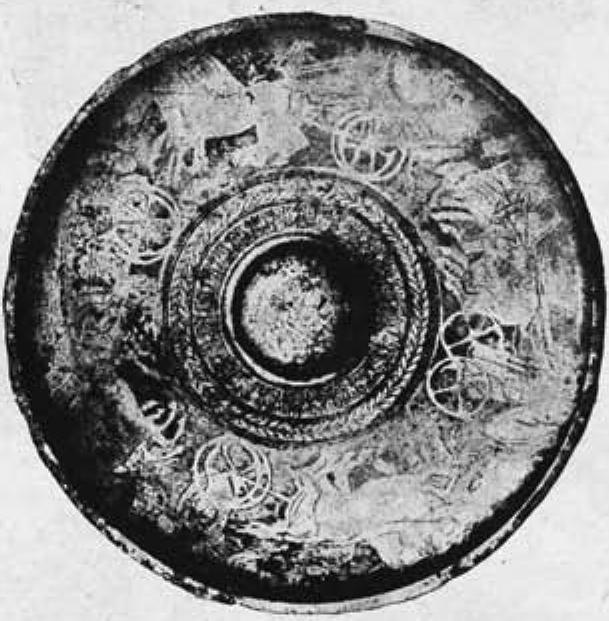

Обр. 93. — Сребърна паница отъ Дуванлий.
Fig. 93. — Coupe en argent de Douvanlii (district de Plovdiv).

Глинени фрагменти отъ сѫдове, работени на рѫка съ отпечатъци на концентрични крѫгове или двойни успоредни бразди.

Въ мѣстностьта Чешка, около долменитѣ се намиратъ глинени фрагменти отъ сѫдове, подобни на тѣзи отъ градището.*

9. Голѣмо-село (Казанлъшка ок.). Отъ мѣстностьта Пчелиня, с.-и. отъ селото произхожда глиненъ сѫдъ, съ висока дръжка, — сега въ Каз. м. сб.

10. Даутларе (Пловдивска ок.). Отъ една могила изъ околностьта на селото произхождатъ части отъ бронзови сѫдове отъ къмъ V в. пр. Хр., въ Пловд. н. м.

11. Дервишка-могила (Свиленградска ок.). На височината Могилата, покрай развалинитѣ на градище отъ късна епоха, се намиратъ и следи на селище отъ VII—IV в. пр. Хр.

Глинени фрагменти отъ сѫдове работени на рѫка, украсени съ вдлъбнати, въ видъ на концентрични крѫгове или успоредни бразди орнаменти.*

12. Доганово (Елховска ок.). Лѫкъ отъ широка ладиевидна фибула, — отъ околностьта на селото.

Р. Поповъ, Сп. А. Н. VI, 1913, стр. 149.

13. Долно Сахране (Казанлъшка ок.). Отъ една могила изъ околностьта на селото произхожда една медна, спирално навита гривна. Каз. м. сб.

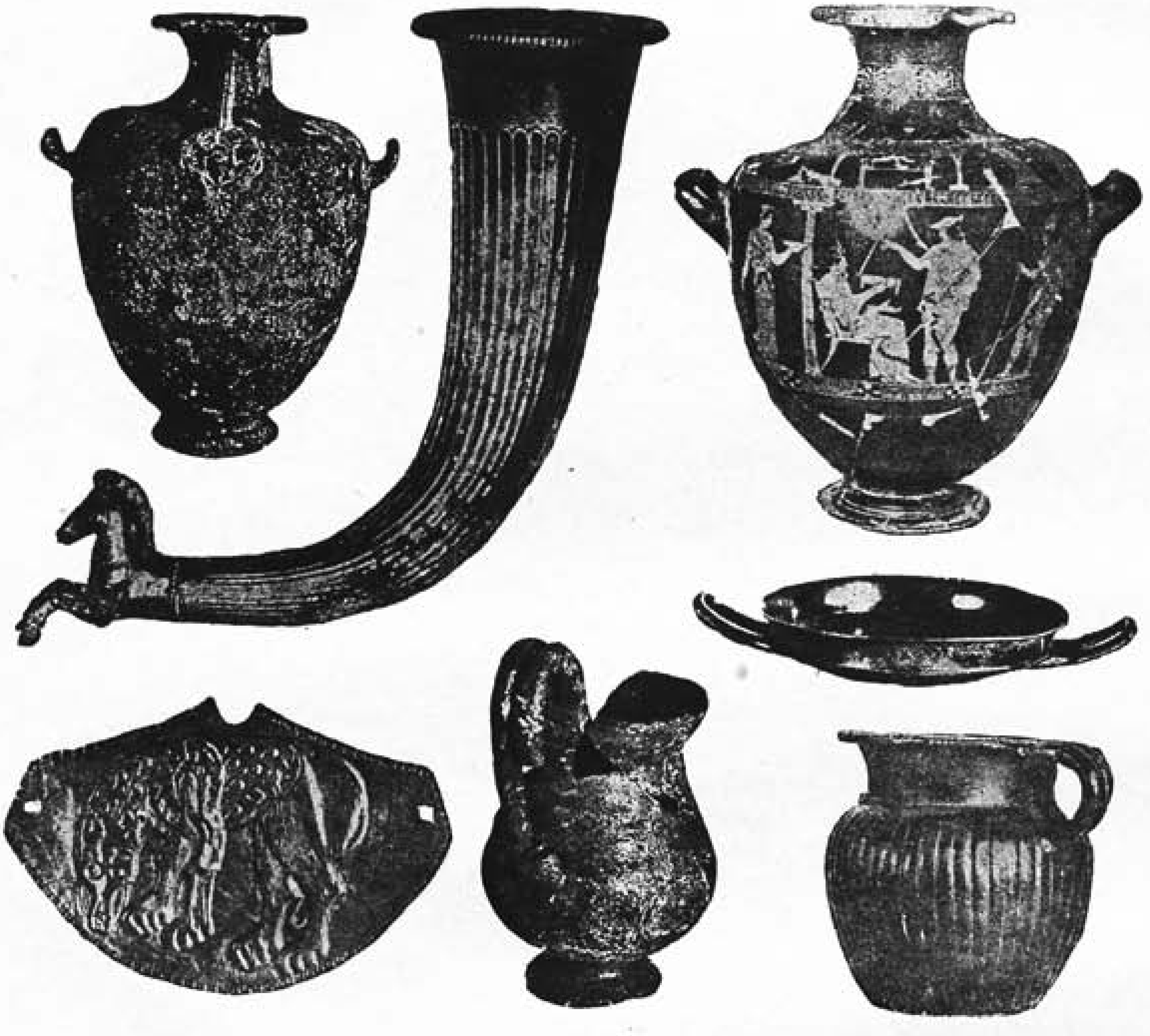

Обр. 94. — Златенъ нагръдникъ, сѫдове отъ сребро, бронзъ и глина и сребъренъ ритонъ отъ Башова могила до Дуванлий.

Fig. 94. — Plaque en or, rython en argent et vases en argent, en terre cuite, et en bronze du tumulus Bachova près de Douvanlii (district de Plovdiv).

14. Дуванли (Пловдивска ок.). Около Кукова могила, върху селището отъ бронзовата епоха се намиратъ богати останки отъ халщатска епоха. Материалитѣ въ Пловд. н. м.

По цѣлата долина на Колакъ-дере се намиратъ изобилно фрагменти отъ глинени сѫдове, на селище отъ VII—IV в. пр. Хр.*

Презъ 1925 г. въ южнитѣ склонове на Кукова могила е открита каменна гробница, дълга 1·10 м. шир. 2·20 м.

Намѣрени: — златни риби, гривни, обеци, златенъ нагръдникъ, пръстенъ, и огърлица, и сребърни и бронзови сѫдове и др.

Б. Дяковичъ, И. Б. А. И. III, стр. 111—130; Б. Филовъ, И. Б. А. И. IV, стр. 27--60.

При разкопкитѣ презъ 1929, 1930 и 1931, бѣха разкопани могилитѣ разположени по височинитѣ с.-з. отъ селото. По-интересни материали се откриха въ следнитѣ могили:

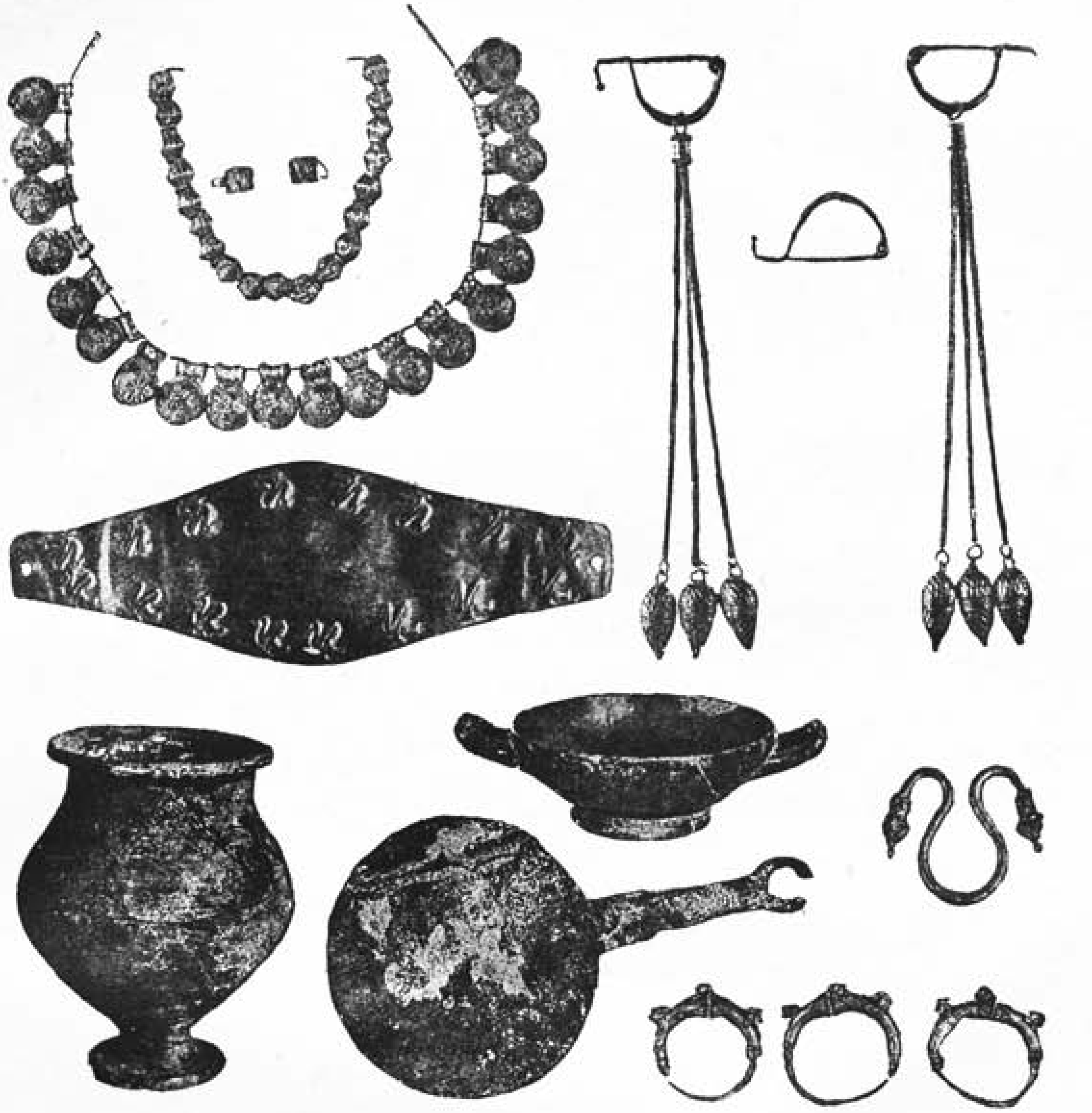

Обр. 95. — Златни накити, глинени сѫдове и бронзово огледало отъ Мушовица могила до Дуванлий.

Fig. 95. — Bijoux en or, vases en terre cuite et miroir en bronze du tumulus Mouschovitza près de Douvanlii (district de Plovdiv).

Башова могила, вис. 6 м., съ гробница въ земята, дълга 2·20 м. шир. 2·15 м. и вис. 1·10 м.

Открити: — златенъ нагръдникъ, сребъренъ ритонъ и сребърни, бронзови и глинени сѫдове, бронзови върхове за стрели и др.

Мушовица могила, вис. 4 м., съ гробница, дълга 3·50 м. и шир. 2 м., изкопана въ земята.

Златенъ нагръдникъ, златни фибули, — тракийски типъ, златни обеци, герданъ, бронзови и глинени сждове, бронзово огледало, алабастриони и др.

B. Filow und Iw. Welkow, Jahrbuch des Deutsch. Arch. Inst. 1930; Ив. Велковъ, И. Б. А. И. VI, стр. 1—44.

Голѣмата могила, вис. 7 м., съ гробница отъ хубави каменни блокове, дълга 2·20 м., шир. 1·50 м. и вис. 1·20 м.

Златни нагръдници и пръстенъ, сребърни кантароси позлатени сребърни украси отъ щитъ, бронзовъ сждъ, желѣзни оржжия и др.

Лозарската могила, вис. 8 м., съ гробница-саркофагъ, дълга 2·10 м., шир. 0·80 м. и дълб. 0·80 м.

Дървено легло и глиненъ лекитъ.

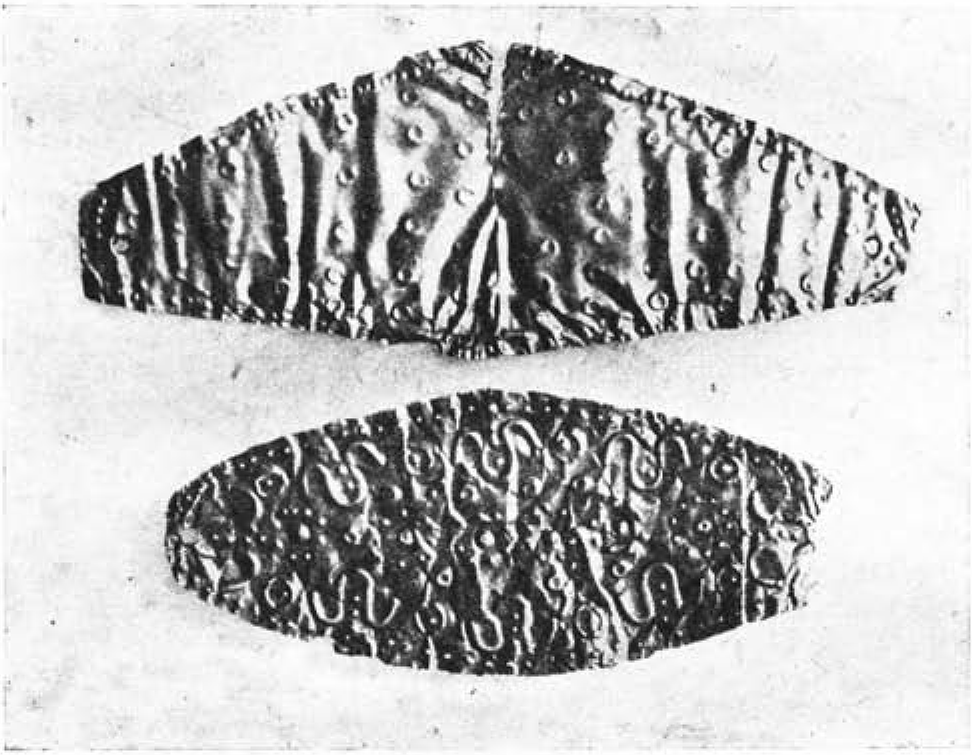

Обр. 96. — Златни нагръдници отъ Езерово и Войницитѣ.
Fig 96. — Plaques en or d'Ezerovo (district de Borissovgrad) et de Voïnitzité (district de Tchirpan).

Арабаджийска могила, вис. 2·50 м., съ гробница, издълбана въ земята, дълга 2·50 м. и шир. 1·50 м.

Златенъ нагръдникъ, обеци, герданъ, и пръстенъ, сребърни и глинени сждове, бронзово огледало, алабастрионъ и др.

Б. Филовъ, И. Б. А. И. VII, стр. 217—280.

15. Дудене (Пловдивска ок.). Върху селищната могила, наречена Монастиря, обитавана презъ бронзовата епоха е имало селище и презъ халщатската епоха.

Много глинени фрагменти отъ сждове, нѣкои работени на грънчарско колело.*

16. Дьовленъ. На височината Потреба с.-и. отъ града се намиратъ следи отъ поселение.

Глинени фрагменти отъ сѫдове и останки отъ градежи.*

В. Миковъ, И. Б. А. И. V., стр. 331.

17. Дълбоки (Ст. Загорска ок.). На мѣстото на сегашнитѣ гробища, 0.60 метра подъ повръхностьта на земята, е била открита една зидана каменна гробница, дълга 2·35 м., шир 1.60 и вис. 1.50 м. Намѣренъ скелетъ съ броня и златенъ нагръдникъ и наоколо желѣзни орѫжия. При краката имало 5 глинени, 3 бронзови и 4 сребърни сѫда и желѣзенъ светилникъ. Датирана къмъ V в. пр. Хр.

В. Прохновъ, Болгарская разкопка близъ Ески Загры 1880; Б. Филовъ, И. Б. А. И. VI, стр. 43—56.

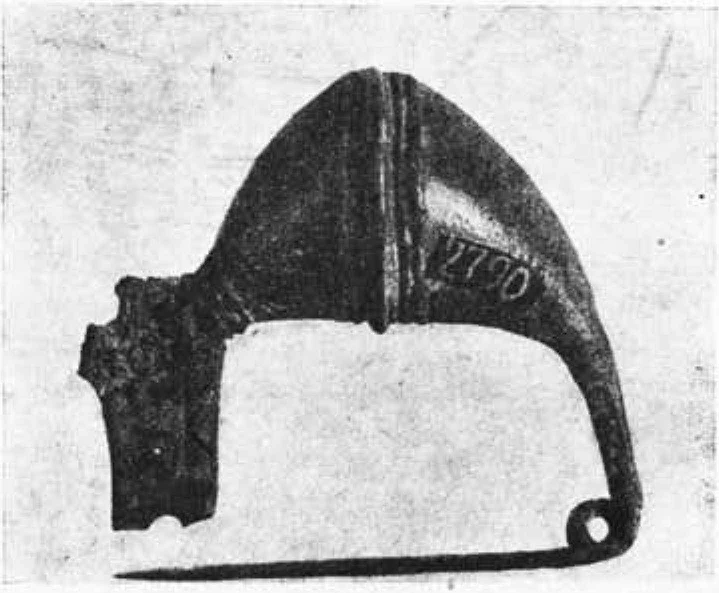

Обр. 97. — Бронзова фибула отъ Кепелии.
Fig. 97. — Fibule en bronze de Kepelii (district de Panaghurichté).

18. Езерово (Борисовградска ок.). Въ една малка могила, въ мѣстностьта Пърженакъ, били намѣрени единъ масивенъ златенъ прѫстенъ съ тракийски надписъ, златенъ нагръдникъ, златна лѫжица, две триѫгълни златни пластинки, строшенъ бронзовъ сѫдъ, бронзово огледало и части отъ глинени сѫдинки.

Отъ друга могила въ сѫщата мѣстность произхожда единъ глиненъ сѫдъ, въ Н. М., инв. № 2457.

Б. Филовъ, И. Б. А. Д. III, стр. 202—221; B. Filow. Arch. Anzeiger 1914, стр. 421; Д. Дечевъ, И. Б. А. Д. IV, стр. 69; В. Бешевлиевъ, Г. Пл. Н. Б. 1927, стр. 171 и цитир. тамъ многобройна литература.

19. Ения (Свиленградска ок.). На изтокъ, на 4 клм. до брѣга на рѣкичката се намиратъ следитѣ на голѣмо тракийско градище и селище.

Сведения на Ив. Велковъ.

20. Ефремъ (Харманлийско). Върху височината Бей-махле се намиратъ следи отъ голѣмо тракийско селище.

Сведения на Ив. Велковъ.

21. **Изворъ** (Пловдивска ок.). Отъ мѣстностьта Василкьой произхождатъ 11 бронзови торкви, намѣрени заедно съ глинени сѫдове. Инв. № 564, 606, 741.

Рапортъ до Нар. Музей отъ 1914.

22. **Казанлъкъ.** Отъ една могила, западно отъ града, до казармитѣ произхождатъ две бронзови ладиевидни фибули и едно глинено гърненце. Каз. м. сб.

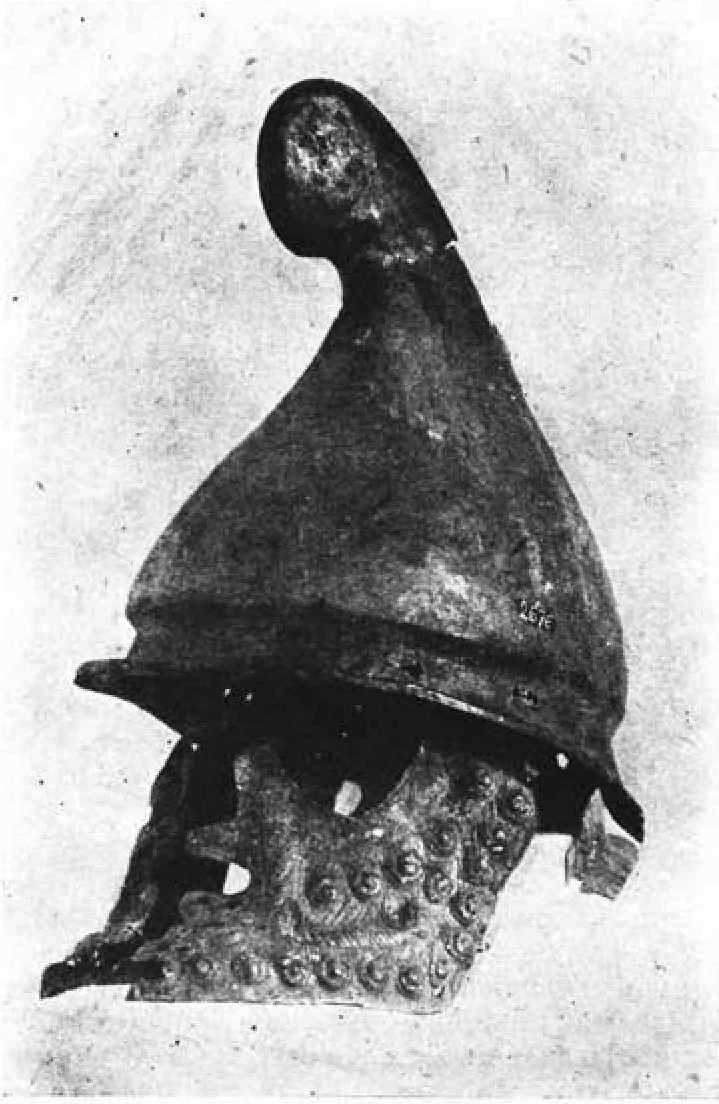

Обр. 98. — Бронзовъ шлемъ отъ Ковачовица.
Fig. 98. — Casque en bronze de Kovatchovitza (district de Nevrokop).

23. **Караджа Охатъ** (Карловска ок.). Отъ една могилна гробница изъ околностьта на селото произхождатъ 2 сребърни тасчета, златенъ пръстенъ, сребърни куки, три бронзови сѫда, алабастрионъ и др. Пловд. н. м.

24. Кара-Мусалъ (Т. Пазарджишка ок.). Въ мѣстностьта Чукуровъ върхъ сѫ намѣрени две бронзови фибули — тракийски типъ.

G. I. Kazarow, W. Pr. Zt. X. 1923, стр. 46; В. Миковъ, И. Б. А. И. VI, стр. 171–181.

25. Кепели (Панагюрска ок.). Въ мѣстностьта Метювъ-кайракъ, заедно съ глинени фрагменти отъ сѫдове е намѣрена и една бронзова ладиевидна фибула.

Р. Поповъ, И. Б. А. И. VII, стр. 357.

26. Клисура (Карловска ок.). Въ мѣстностьта Поленето, въ високата срѣдно-горска равнина ю.-и. отъ градеца има голѣмъ брой малки могилки, въ нѣкои отъ които били открити материали отъ V. в. пр. Хр.

Н. Петковъ, Г. Пл. Н. Б. 1926, стр. 61.

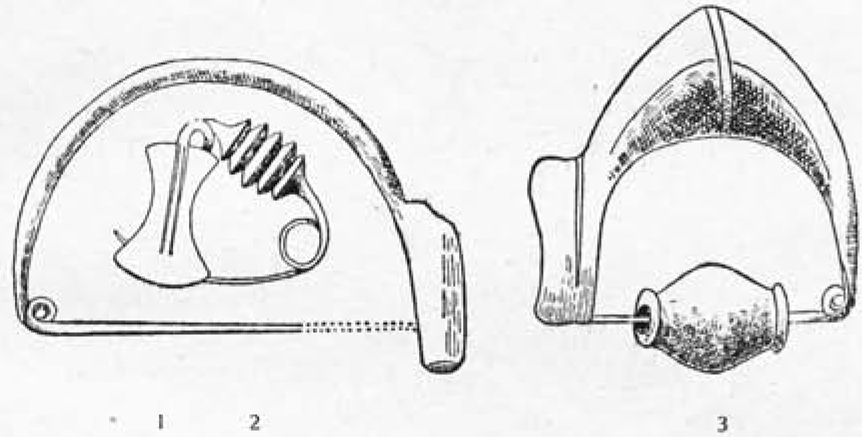

Обр. 99. — Бронзови фибули: 1. Прогледъ, 2. Лѫкавица, 3. Павелско.
Fig. 99 — Fibules en bronze.
1. Progled. 2. Lakavitza.
3. — Pavelsko (district de Stanimaka).

27. Ковачовица (Неврокопска ок.). Отъ единъ гробъ до черквата, въ селото произхождатъ единъ бронзовъ — тракийски типъ шлемъ и две бронзови торкви.

В. Миковъ, Г. Пл. Н. Б. 1925, стр. 181—186.

28. Козлуджа (Елховска ок.). Въ мѣстностьта Чанакли, на 3 клм. ю.-и. отъ селото има селище отъ VII—V в. пр. Хр.

Глинени фрагменти отъ сѫдове, работени на рѫка на грънчарско колело, нѣкои орнаментирани съ отпечатъци въ видъ на концентрични крѫгове или двойни успоредни бразди.*

29. Крислово (Пловдивска ок.). Могилното селище Камшикова могила, обитавана презъ бронзовата епоха е била населявана и презъ началото на халщатската епоха.

Глинени фрагменти отъ сѫдове нѣкои работени на грънчарско колело.*

30. Крушево (Елховска ок.). Въ съседство съ долменитѣ се намиратъ глинени фрагменти отъ сѫдове къмъ XI—VI в. пр. Хр.*

31. Куртуленъ (Свиленградска ок.). Северно отъ селото върху височината Кушъ-кая личатъ следитѣ на крепостна стена, зидана безъ спойка.

Наоколо се намиратъ много глинени фрагменти отъ сѫдове, нѣкои орнаментирани съ отпечатъци, работени на рѫка и по-малко на грънчарско колело.*

32. Кюстикьово (Свиленградска ок.). Северно отъ селото на склоноветѣ на Сакаръ-планина въ мѣстностьта Домузъ-баиръ се намиратъ следи отъ тракийско селище — къмъ VI—IV в. пр. Хр.

Сведения на Ив. Велковъ.

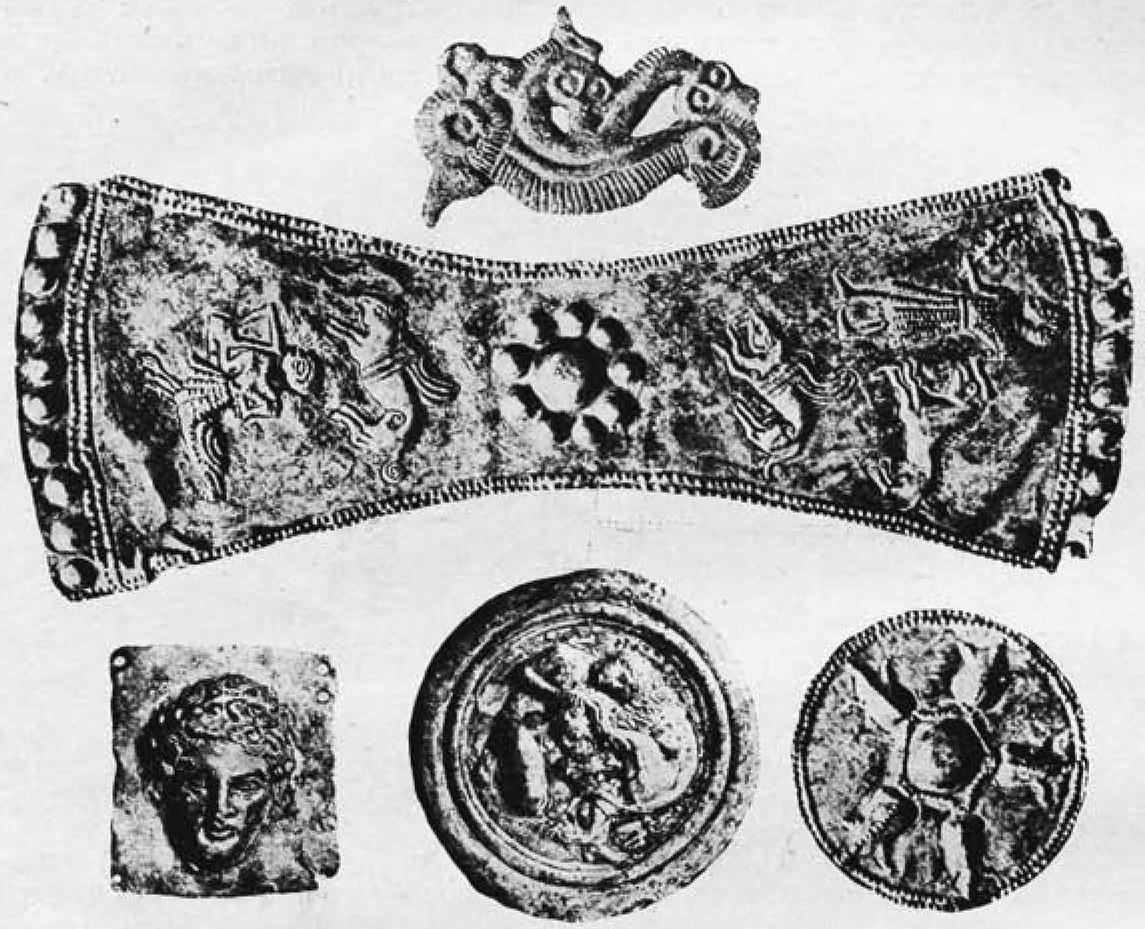

Обр. 100. — Сребърни предмети отъ Панагюрище.
Fig. 100. — Objets en argent de Panaghurichté.

33. Любимецъ (Харманлийска ок.). На л. брѣгъ на р. Болатска, с.-з. отъ селото, върху височината Калето се намиратъ развалинитѣ на тракийска крепость отъ VI—IV в. пр. Хр.

Сведения на Ив. Велковъ.

34. Лѫжитѣ (Айтоскитѣ бани). Около банитѣ е намѣрена бронзова фибула, — тракийски типъ, сега въ Пловд. н. м.

Б. Дяковичъ, И. Б. А. И. I, стр. 39; В. Миковъ, И. Б. А. И. VI, стр. 171—180.

35. Малево (Хасковска ок.). На северъ отъ селото на височината Хисаря се намиратъ следи отъ селище.

Глинени фрагменти отъ сѫдове, както и бронзови дръжки отъ сѫдове въ Пловд. н. м.

Инв. № 853.

36. Малка Верея (Каравелеръ — Ст. Загорска ок.). Лѫкъ отъ бронзова фибула съ масивно надебеляване въ срѣдата е намѣренъ изъ околностьта на селото.

Р. Поповъ, И. Б. А. Д. III, стр. 297.

37. Мезекъ (Свиленградска ок.). На височината Кара-тепе, южно отъ селото, личатъ следи отъ крепостна стена, правена безъ хоросанъ. Навредъ, наоколо се намиратъ фрагменти отъ глинени сѫдове, работени на рѫка и на грънчарско колело.*

Въ могилитѣ, северно отъ селото сѫ открити глинени сѫдове и дѫговидна халщатска фибула.

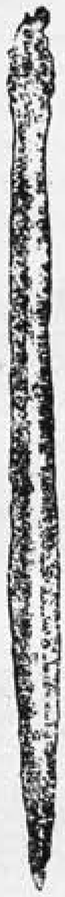

Обр. 101. — Желѣзенъ мечъ отъ Попово.

Fig. 101. — Epée en fer de Popovo (district d'Elhovo).

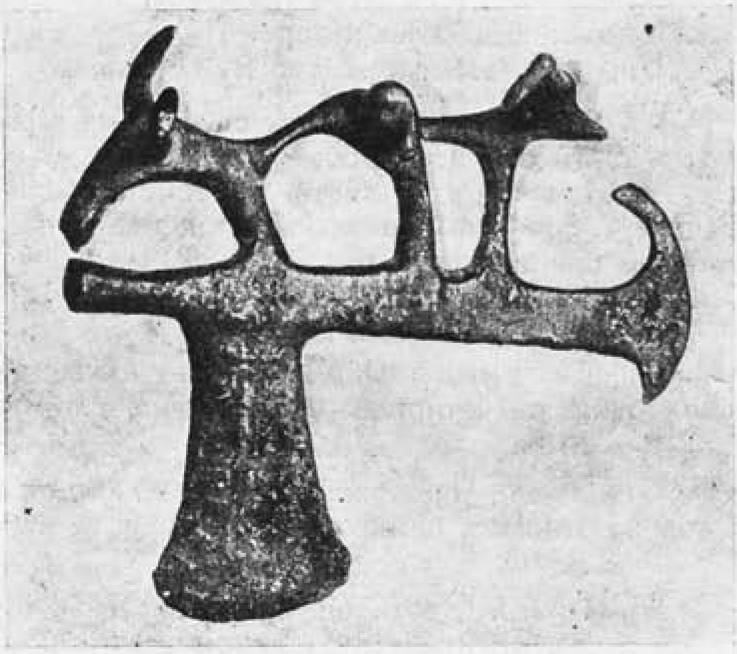

Обр. 102. — Витовна бронзова брадвичка отъ Ст.-Загора.

Fig. 102. — Hache votive en bronze de St.-Zagora.

38. Ново-село (Елховска ок.). Въ мѣстностьта Агнилото и подъ Казанкитѣ, въ съседство съ долменитѣ се намиратъ следи на селища отъ IX—VI в. пр. Хр.

Глинени фрагменти отъ сѫдове съ отпечатъци на концентрични крѫгове, или двойни успоредни бразди.*

39. Опълченецъ (Чирпанска ок.). Източно отъ селото на 3 км., въ ю.-запад. секторъ на една ниска могила е била открита гробница, направена отъ недѣлани камъни.

Намѣрени: — златенъ нагръдникъ, бронзова каничка съ висока дръжка, бронзово огледало, части отъ бронзовъ сѫдъ и фрагменти отъ глинени сѫдове.

Б. Дяковичъ, Г. Пл. Н. Б. 1930/31 стр. 187—193.

40. Орѣхово (Свиленградска ок.). Въ мѣстностьта Мандрата на 3 клм. с.-и. отъ селото се намиратъ следи на тракийско селище отъ VIII—IV в. пр. Хр.

Глинени фрагменти отъ сѫдове работени на рѫка съ орнаменти въ видъ на вдлъбнати концентрични крѫгове и успоредни двойни бразди.*

41. Павелско (Станимашка околия). Въ мѣстностьта Върхътъ е намѣрена дѫговидна бронзова фибула, съ широко надебеляване на лѫкътъ и върху иглата — кѫжеловиденъ прѣшленъ.

Р. Поповъ, Сп. А. Н. VI. 1913, стр. 148.

Между селото и с. Лѫкавица сѫ намѣрени две спирални, две дѫговидни и три ладиевидни бронзови фибули — една съ прешленъ върху иглата и нѣколко вѫзелести дѫговидни фибули.

Б. Дяковичъ, И. Б. А. И. стр. 37—38.

42. Памукчии (Ст. Загорска ок.). Отъ единъ каменненъ гробъ изъ околностьта на селото произхождатъ една бронзова кама, бронзовъ сѫдъ и бронзова патера.

Отчетъ на Ст. Заг. Арх. д-во 1922/25, стр. 25.

43. Панагюрище. Отъ случайнитѣ разкопки на могилата Мраморъ билъ откритъ гробъ.

Намѣрени разни златни пластинки, сребърни плочки, бронзови сѫдове, кофа съ две дръжки, желѣзна юзда, желѣзни връхове за копия и глинени амфори.

Б. Филовъ, И. Б. А. Д. IV, стр. 15—29; B. Filow, Röm.-Mitt. XXXII. 1917 стр. 30—41.

44. Пловдивъ. Около Джендемъ-тепе е намѣрено едно глинено гърне съ четири пѫпки. Въ Пловд. н. м.

Инв. № 70.

Отъ града произхожда и една бронзова спирална гривна, съ глава на змия въ единия край. Пловд. н. м.

Инв. № 710.

45. Прогледъ (Станимашка ок.). На платото, южно отъ селото въ една отъ могилкитѣ е намѣрена дѫговидна бронзова фибула.*

Р. Поповъ, Сп. А. Н. VI, 1923, стр. 143.

46. Попово (Елховска ок.). По околнитѣ височини има повече отъ 25 малки и голѣми могили, въ една отъ които е намѣренъ желѣзенъ мечъ, дългъ 63 см., сега въ Ямб. м. сб.*

Р. Поповъ, И. Б. А. И. V, стр. 289.

47. Радилово (Пещерска ок.). Отъ една могила изъ околностьта на селото, произхожда една глинена сѫдинка съ две дръжки.

Х. и К. Шкорпилъ, М. стр. 114.

48. Рахманлии (Пловдивска ок.). На височината, северно отъ селото се издигатъ три могили.

Въ една отъ тѣхъ, презъ 1851 год., била открита гробница съ следнитѣ предмети: — бронзови сѫдове, бронзовъ шлемъ, бронзова ризница, бронзови върхове за стрелички, сребърна лампичка, една сребърна чаша, единъ позлатенъ сѫдъ, златенъ пръстенъ и златенъ венецъ.

Сп. „Мірозреніе, 1851 год., кн. 5, стр. 80—81; Х. и К. Шкорпилъ, М., стр. 123—126.

Въ южната отъ тритѣ могили, презъ 1879 г. въ единъ гробъ били открити глинени сѫдове, една сребърна сърнешка глава (ритонъ сребърни украси, желѣзенъ мечъ, бронзова кофа, сребъренъ шлемъ и златенъ венецъ.

Х. и К. Шкорпилъ, М., стр. 126—128.

49. Семчиново (Т. Пазарджишка ок.). Отъ Градището, западно отъ селото произхожда една сребърна гривна. Пловд. н. м.

Ин. № 269.

50. Созополъ. Отъ една могила произхожда бронзова украса отъ коланъ. Н. М.

Инв. № 2565.

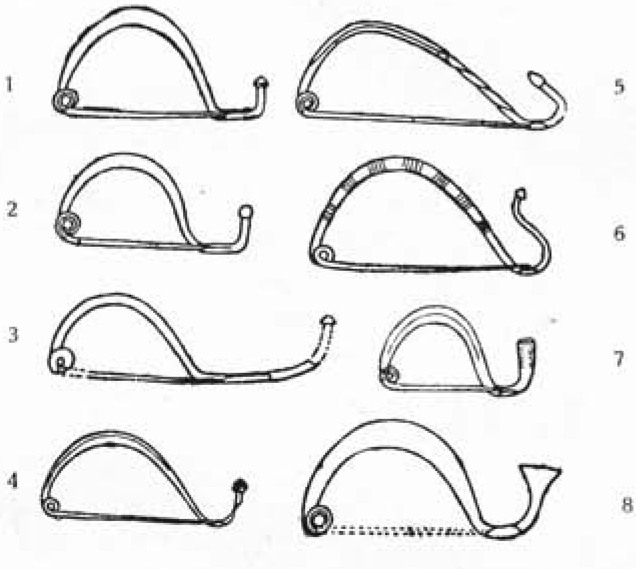

Обр. 103. — Тракийски типъ фибули:
1. Дуванлий, 2. Алекария, 3. Лжжитѣ, 4. Ст. Загора, 5. Бачковския монастиръ, 6. Червенъ, 7, 8. Кара-Мусалъ.

Fig. 103. — Fibules de type thrace:
1. Douvanlii (district de Plovdiv), 2. Alekaria (district de Burgas), 3. Lagité (district d'Aïtos), 4. St. Zagora, 5. Monastère de Batchkovo, 6. Tcherven (district de Stanimaka), 7. 8. Kara-Moussal (district de T. Pazardjik).

Въ могилитѣ изъ околностьта, сж намѣрени погребения съ предмети отъ гръцки произходъ, датирани къмъ VI—IV в. пр. Хр.

G. Seure, R. Archeol. 1926, стр. 329—339.

51. Срѣдноградище (Еваджиларъ, Ст. Загорска ок.). Въ землището на селото е намѣрена масивна бронзова гривна. Н. М.

Инв. № 143.

52. Станимака. Южно отъ Асенова Крепость е намѣренъ единъ бронзовъ шлемъ, — тракийски типъ, сега въ мѣстната музейна сбирка при гимназията.

Г. И. Кацаровъ, И. Б. А. И. VI, стр. 125.

Изъ околностьта на града е намѣрена спирална бронзова гривна, съ глава на змия отъ единия край. Въ Пловд. н. м.

Инв. № 384.

53. Ст. Загора. Отъ мѣстностьта Бойчо-бунаръ, северно на 3 км. отъ града, произхожда една спирална бронзова гривна. Ст. Заг. м. сб.

Инв. № 327.

Въ града е намѣрена една бронзова, — кубански типъ брадвичка. Ст. Заг. м. сб.

54. Старо-Ново-село (Пловдивска ок.). На 2 км. с.-з. отъ селото се намира Рошава могила, въ периферията на която е намѣрена зидана каменна гробница, дълга 3·50 и вис. 2·20 м.

Намѣрена златна овнешка главичка отъ дръжка на патера, датирана къмъ началото на IV в. пр. Хр.

Ив. Велковъ, Г. Пл. Н. Б. 1926, стр. 171—178.

55. Сюрменлеръ (Кърджалийска ок.). На височината Хисаръ-Алтж, въ каменни гробници сж били открити глинени сждове — единъ съ три крака и една бронзова джговидна фибула. Н. М.

Инв. № 2952—2954.

56. **Татарево** (Борисовградска ок.). Отъ единъ могиленъ гробъ изъ околностьта на селото произхожда една бронзова броня. Н. М.

Въ старовѣковния отдѣлъ.

57. **Тасъ-тепе** (Айтоска ок.). Изъ околностьта на селото произхожда една бронзова дръжка отъ огледало, датирана къмъ VI в. пр. Хр., сега въ Н. М.

B. **Filow**, L'art antique en Bulgarie. 1925, стр. 16.

58. **Хлѣбово** (Харманлийска ок.). Въ мѣстноститѣ **Евджикъ**, **Бѣлата трѣва**, **Стоева круша** и особено въ **Срѣдни-ржтъ** покрай долменитѣ се намиратъ следи отъ селища на VII—V в. пр. Хр.

Глинени фрагменти отъ сждове, работени на ржка, съ отпечатъци отъ концентрични кржгове или двойни успоредни бразди.*

59. **Чала** (Дьовленско). На височината **Гьозъ-тепе**, ю.-з. отъ селцето се намиратъ останки отъ голѣма крепость, правена отъ дѣлани каменни блокове, безъ хоросанъ.

Глинени фрагменти отъ сждове, работени на ржка и на грънчарско колело, хромелни камъни и останки отъ градежи.

В. **Миковъ**, И. Б. А. И. V, стр. 330.

60. **Червенъ** (Станимашка ок.). Въ Станимашката музейна сбирка се пази една бронзова фибула, — тракийски типъ, намѣрена изъ околностьта на селото.

G. **Kazarow**, Prähist Zt. XIX. 1928, стр. 307; В. **Миковъ**, И. Б. А. И. VI, стр. 171—180.

61. **Черепово** (Хараманлийска ок.). На с.-и. отъ селото на 500 м. въ мѣстностьта „**Калето**“ се намиратъ развалинитѣ на голѣмо тракийско градище и наоколо селище, отъ VII—IV в. пр. Хр.

Глинени фрагменти отъ сждове, орнаментирани съ вдлъбнати концентрични кржгове или успоредни бразди.*

62. **Ямболъ**. Въ лозята, северно отъ града е намѣрена една глинена сждинка съ дръжка — въ Слив. м. сб.

63. **Яскж Кория** (Пещерска ок.). Отъ околностьта на селото произхожда единъ златенъ медалионъ, съ изображение на два сфинкса.

B. **Filow**, L'art antique en Bulgarie. 1925, стр. 16.

Долмени

Къмъ халщатската епоха ще трѣбва да отнесемъ и единъ особенъ видъ паметници, познати съ името долмени (отъ бретонското dol = маса и men = камъкъ). Долменитѣ у насъ сж разпространени само въ Странжа-планина, Сакаръ и Източнитѣ Родопи и то тамъ, дето се намиратъ гранито-гнайсни скали, отъ които могатъ да се вадятъ голѣми каменни плочи. По сведения, долмени е имало и въ Срѣдна-Гора, но тамъ тѣ отдавна сж разрушени.

Вънъ отъ нашитѣ земи, долменитѣ сж разпространени въ Западна Европа, Северна Африка, Северна Германия, Кримъ, Кубанъ, Кавказъ, Мала Азия, Персия и Индия. Долменитѣ въ всички страни не сж еднакви по устройство. Въ Западна Европа, Северна Африка и Северна Германия, тѣ се състоятъ отъ по 3—4 грамадни и груби каменни блокове, побити въ земята така, че образуватъ правожгълна стая, припокрита съ грамаденъ каменъ блокъ. Нашитѣ долмени сж направени отъ груби, обаче, издѣлани каменни плочи и сж еднокамерни и двукамерни.[1] Еднокамернитѣ долмени се състоятъ отъ 4 забити въ земята една до друга, въ форма на квадратна или правожгълна ограда голѣми плочи, припокрити отгоре съ друга плоча. Отъ побититѣ плочи две сж странични. Тѣ сж поставени отвесно или малко наведено и въ крайщата си иматъ по единъ жлебъ, въ който сж вмъкнати двете напречни плочи. Едната отъ напречнитѣ плочи, — тази която е отъ къмъ страната на слънцето има отъ къмъ долната си часть пробитъ отворъ съ правожгълна, отгоре закржглена, форма. Голѣмитѣ или двукамерни долмени се състоятъ отъ две нееднакви допрени една до друга камери, едната отъ които е по-голѣма или главна, а другата по-малка или предна. Главната камера по нищо не се различава отъ еднокамеренъ долменъ. Предната камера е долепена отъ къмъ отвора на главната. Тя има сжщата форма и се състои отъ три побити плочи, които сж по-ниски отъ тѣзи на главната камера и поради това, както височината, така и ширината е по-малка. И предната камера е покрита отгоре съ една плоча. Много често, всѣки отъ двукамернитѣ долмени се състои отъ по 4 странични плочи — две отъ едната и две отъ другата страна поставени една върху друга, така че долната е отвесна, а горната малко наведена. Предната плоча и на предната камера има отворъ, който е на една ось съ отвора на главната камера. Както при еднокамернитѣ, така и при двукамернитѣ долмени, отъ двете страни на външния отворъ се намира по една, отвесно поставена плоча, които образуватъ коридорче, което сжщо така е покрито съ плоча. Коридоритѣ отвънъ сж били затваряни съ каменни плочи.

Камънитѣ употрѣбявани за долменитѣ у насъ иматъ дължина отъ 1 до 3·50 м. и деб. отъ 0·25—0·60 м. При двойнитѣ камери, задната — има дължина, отвжтре до 2·20 м., шир. 2·80 м. и вис. 2·21 м., а предната — дължина 1·50 м. шир. 1·60 м. и височина 1·80 м.

У насъ често се срѣщатъ и двойни долмени, т. е. два долмена, построени единъ до другъ. Първоначално всички долмени сж били покрити съ могиленъ насипъ, натрупанъ отъ камъни и пръсть, но съ течение на времето, тѣ сж били разкрити отъ дъждоветѣ. Сега около долменитѣ намираме само остатъци отъ каменни могилки оградени съ голѣми каменни блокове наречени кромлечи.

Долменитѣ се намиратъ по хребетитѣ или склоноветѣ на по-низкитѣ височини, на различни разстояния единъ отъ другъ.

За съжаление, всички долмени у насъ сж полуразрушени и отваряни по-рано. Въ нито единъ отъ тѣхъ, не е намѣрено непокътнато погребение. Около тѣхъ сж намѣрени глинени фрагменти отъ сждове работени на ржка, нѣкои добре изпечени и орнаментирани съ релиефни или отпечатани концентрични кржгове и каменни брадвички.

Върху долменитѣ у насъ най-напредъ сж обърнали внимание Бр. Шкорпилови, които ги смѣтатъ за паметници останали отъ келтитѣ или галатитѣ.[2] Ст. Бончевъ открива нѣколко долмени въ Източнитѣ Родопи,[3] а Д-ръ Г. Бончевъ изследва много подробно долменитѣ въ Сакаръ-планина[4] и ги смѣта за паметници отъ неолитната епоха,[5]

---

[1] В. Миковъ, Долмени. Б. И. Б. V. 1932, кн. I, стр. 9.

[2] Бр. Шкорпилови, Паметници изъ Българско 1888, стр. 86; Сжщитѣ, Първобитнитѣ люде въ България 1898, стр. 10.

[3] St. Bontcheff, Korrespondenzblatt der Deutschen anthropologiche Gesellschaft München 1896.

[4] Г. Бончевъ, Мегалитни паметници въ Сакаръ-планина. Сб. Н. У. XVIII. 1901, стр. 659—703.

[5] Г. Бончевъ, Сб. Н. У. стр. 703.

Преди нѣколко години К. Шкорпилъ подробно се е занимавалъ съ долменитѣ у насъ, като написа и специална книга за тѣхъ,[1]) но за тѣхния произходъ не казва нищо друго, освенъ че тѣ сж на население обитавало тѣзи страни преди тракийцитѣ.[2]) Напоследъкъ, обаче, при една щателна обиколка на долменитѣ около Сакаръ-планина въ нѣкои отъ тѣхъ, както и наоколо, се намѣриха материали, които съ най-голѣма сигурность показватъ, че нашитѣ долмени принадлежатъ къмъ най-новия типъ, т. е. къмъ долменитѣ на старата желѣзна епоха. Намѣренитѣ глинени фрагменти отъ сждове сж характерни за халщатската епоха, къмъ която епоха се отнасятъ и близкитѣ предисторически градища, като при Черепово, Орѣхово, Дервишка-могила и др. Отъ друга страна долменитѣ въ Сакаръ и Странжа-планина сж напълно подобни на долменитѣ отъ Кавказъ, Кубанъ и Северна Персия, много отъ които сжщо така сж отъ халщатската епоха.

Въ покрайнинитѣ, кждѣто се срѣщатъ долменитѣ се намиратъ и единични, почти унищожени кромлечи, менхири, понички или камъни съ вдлъбнатини. Ние ще се спремъ на долменитѣ, открити до сега само въ тритѣ области — Странджанска, Сакарска и Родопска.

Странджанска група

1. Алатли (Карабунарска ок.). Въ мѣстностьта Чардакъ-баиръ, 2 клм. северно отъ селото, има двоенъ долменъ съ двойна камера.

К. Шкорпилъ, М. П. 1925, стр. 26—27.

2. Белевренъ (Карабунарска ок.). Единъ полуразрушенъ долменъ се намира на $^1/_2$ км. подъ селото; а на различни мѣста въ тази посока има още 3 развалени долмена. На 1 клм. с.-з. има доста добре запазенъ долменъ съ двойна камера; до извора Беклибунаръ, има следи отъ 2 долмена; до Белевренското аязмо — още единъ долменъ, а въ мѣстностьта Атъ-юртъ — двоенъ долменъ.

К. Шкорпилъ, М. П. стр. 23—25.

3. Българско Кадиево (Лозенградско). Югозападно отъ селото въ мѣстностьта Саказли има два долмена.

К. Шкорпилъ, М. П. стр. 42.

4. Василико. На западъ отъ пжтя Василико — Ахтополъ има 3 разрушени долмена.

К. Шкорпилъ, М. П. стр. 38.

5. Голѣмъ-дервентъ (Елховска ок.). Въ околностьта на селото се намиратъ 5 долмена.

К. Шкорпилъ, М. П. стр. 42 и цит. литература.

6. Горно Алмали (Карабунарска ок.). Северо-западно отъ селото има три долмена съ запазени камъни: единиятъ долменъ е двоенъ, а другитѣ два — прости. Сравнително добре запазенъ долменъ има на 2 $^1/_2$ клм. отъ селото нареченъ Ченовъ-камъкъ и група разпръснати прости долмени — на 3 клм. източно.

К. Шкорпилъ, М. П. стр. 10—14.

7. Гьокъ-тепе (М. Търновска ок.). До параклиса Св. Недѣля и Св. Прокопъ има три долмена, единия двоенъ, втория — съ двойна камера, а третия — разрушенъ.

К. Шкорпилъ, М. П. стр. 39—40.

---

[1]) К. Шкорпилъ, Мегалитни паметници и могилища. София, 1925.

[2]) К. Шкорпилъ, М. П. 1925, стр. 1.

8. Долно Алмали (Карабунарска ок.). На 1·5 клм. ю-източно отъ селото до извора Циганско кладенче и въ Хасановитѣ чаири има по единъ еднокамеренъ долменъ.

К. Шкорпилъ, М. П. стр. 14.

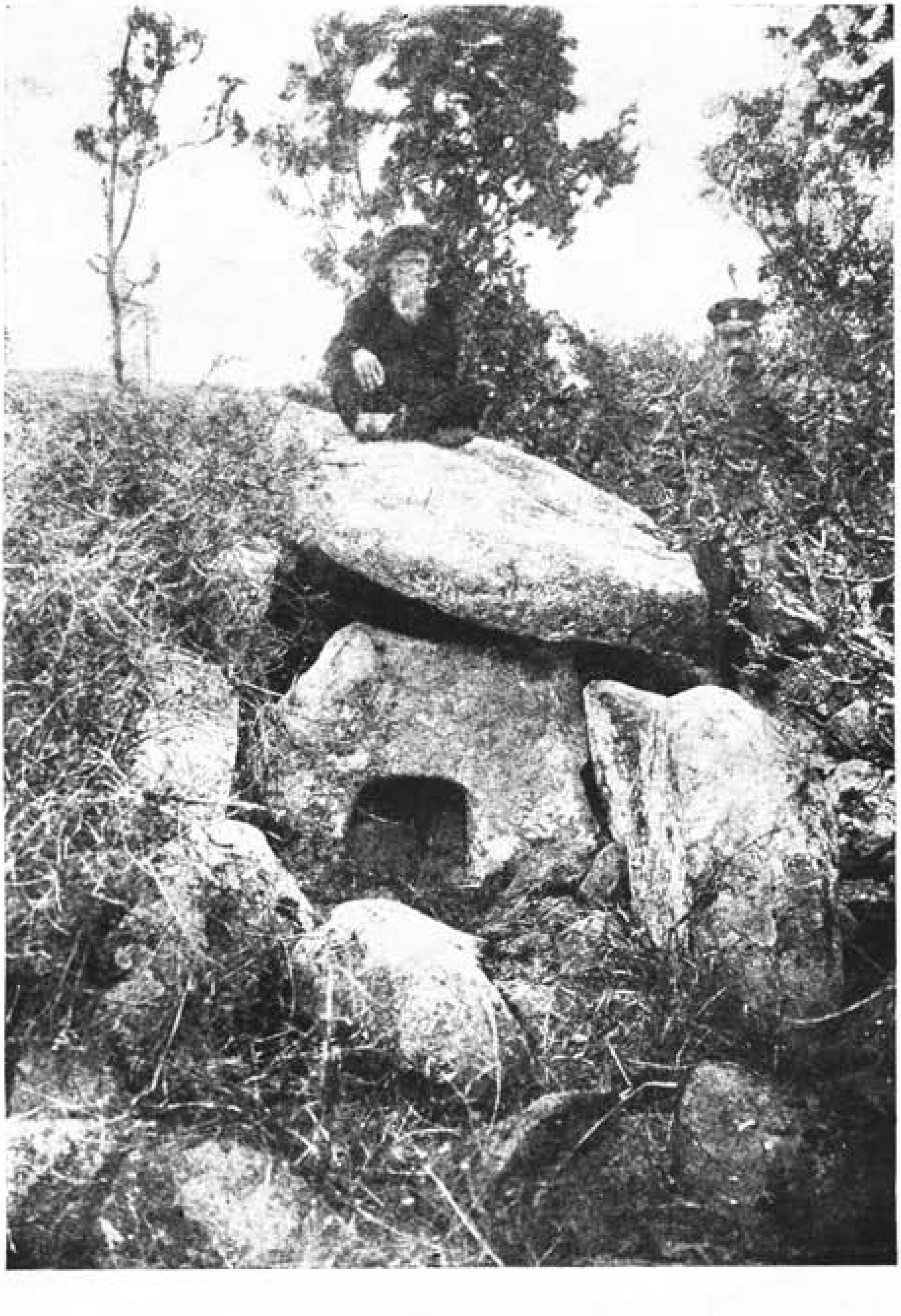

Обр. 104. — Долменъ отъ Странджа-планина.
Fig. 104. — Dolmen de Strandja-planina.

9. Едига. (Лозенградска ок.). Една група долмени има по пѫтя за Мокрешево.

К. Шкорпилъ, М. П. стр. 42.

10. Забърнево (М. Търновска ок.). Надъ дѣсния брѣгъ на Габерската рѣка има долменъ, нареченъ Змеюва кѫща и наблизо други два сѫ разрушени.

К. Шкорпилъ, М. П. стр. 40.

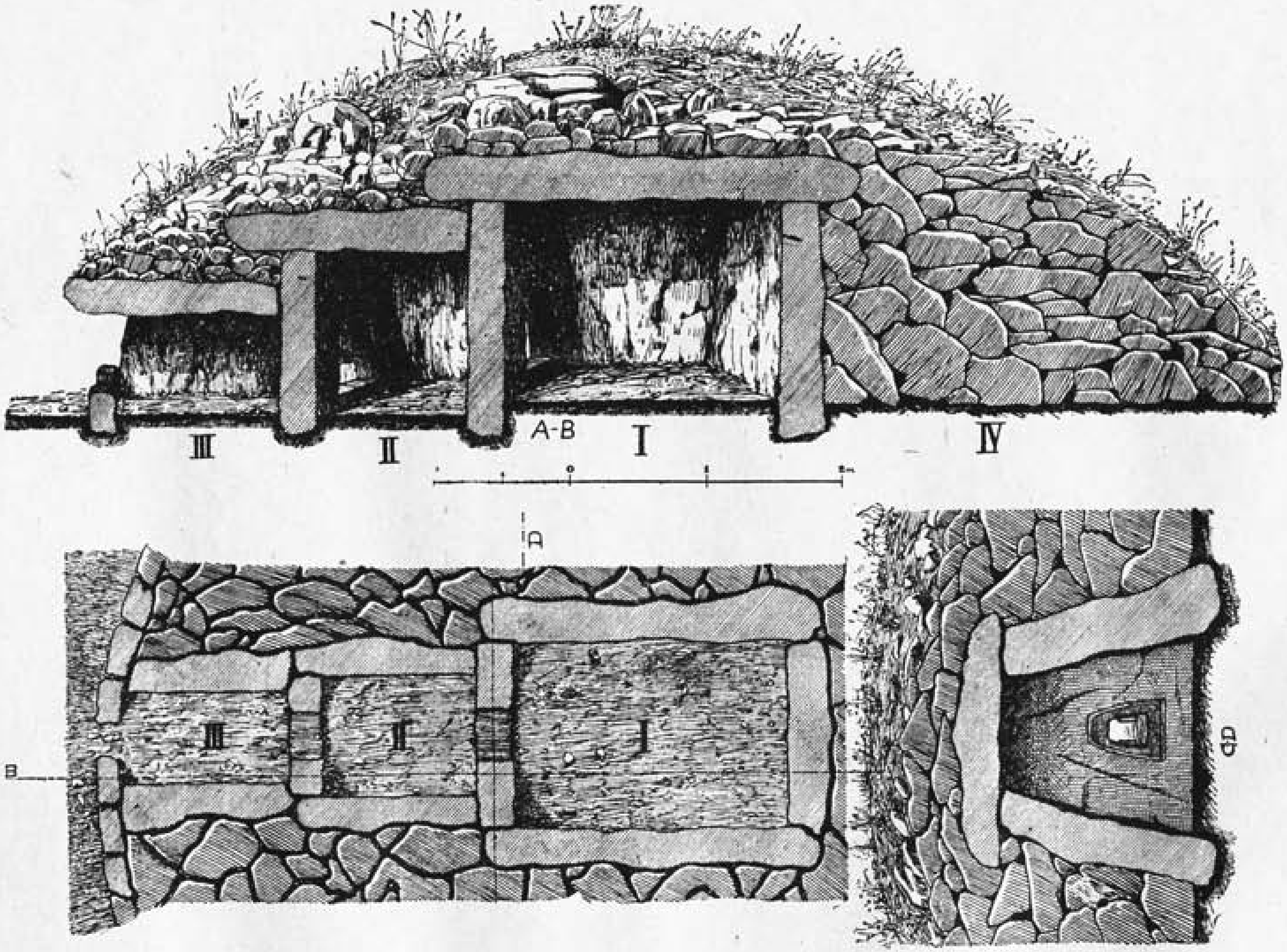
III
II
A-B
I
IV
A
III
II
I
B

Обр. 105. — Планъ и напреченъ разрѣзъ на единъ долменъ отъ Странджа-планина.
Fig. 105. — Plan et coupe verticale d'un dolmen de Strandja-planina.

11. **Ново-село** (Капаклж-ени-кьой, Елховска ок.). Въ землището на селото има три единични долмена.

К. **Шкорпилъ**, М. П. стр. 42.

12. **Карабанларъ** (М. Търновска ок.). Въ селото има три разрушени долмена.

К. **Шкорпилъ**, М. П. стр. 39.

13. **Карагьозлеръ** (Бургаска ок.). На върха **Ага-тепе** има единъ долменъ.

К. **Шкорпилъ**, М. П. стр. 34.

14. **Караколъ** (Лозенградско). Въ мѣстностьта **Курубо** има единъ долменъ.

К. **Шкорпилъ**, М. П. стр.

15. **Ковчесъ** (Карабунарска ок.). Въ околностьта на селото има 4 долмена.

К. **Шкорпилъ**, М. П. стр. 42.

16. **Коджа-букъ** (Карабунарска ок.). Въ местностьта **Змеюви кжщи**, на 2·5 клм. ю.-з. отъ селото се намира единъ долменъ съ двойна камера.

К. **Шкорпилъ**, М. П. стр. 31.

17. **Курията** (Лозенградска ок.). Въ землището на селото има два долмена.

К. **Шкорпилъ**, М. П. стр. 42.

18. **Кжръ-харманъ** (Бургаска ок.). Въ землището на селото се намира единъ долменъ.

К. **Шкорпилъ**, М. П. стр. 33.

19. **Мадлешъ** (Карабунарска ок.). На северъ отъ гората **Таукъкурия** има два уединени долмена съ двойни камери, на изтокъ единъ двоенъ долменъ, а на 3 клм., на изтокъ — другъ долменъ.

К. **Шкорпилъ**, М. П. стр. 15.

20. **Малко Търново**. На 7 клм. северо-западно отъ града въ мѣстностьта **Какачина** има двоенъ долменъ.

К. **Шкорпилъ**, М. П. стр. 41.

21. **Морхово** (М. Търновска ок.). На с.-и. отъ селото има разв230ленъ долменъ.

К. **Шкорпилъ**, М. П. стр. 41.

22. **Пиротъ** (Лозенградско). Въ землището на селото се намиратъ два долмена.

К. **Шкорпилъ**, М. П. стр. 42.

23. **Равна Гора** (Мехмечъ-кьой, Бургаска ок.). На с.-з. отъ селото има два разрушени долмена, 2 клм. на изтокъ въ мѣстностьта **Митиря** — единъ долменъ, нареченъ **Змеюви дупки**. Въ мѣстностьта **Катела**, на ю.-з. — има долменъ, въ **Сусура** — два развалени долмена и въ мѣстностьта **Маданище** — други два разрушени долмени. Надъ **Тулу-Мезаръ** сжщо има разрушенъ долменъ, а до върхътъ **Бурханъ** — единъ полуразрушенъ долменъ.

К. **Шкорпилъ**, М. П. стр. 34—35.

24. **Тасъ-тепе** (Лозенградско). На върха **Демиръ-капу** има 4 долмена.

К. **Шкорпилъ**, М. П. стр. стр. 42.

25. Тикенджа (Карабунарска ок.) Южно отъ селото въ мѣстностьта Фетваджикъ, има единъ почти напълно запазенъ долменъ съ двойна камера, — на ю.-и. въ дола — 1 долменъ и два двойни и единъ обикновенъ долменъ има въ мѣстностьта Ески-Бааларъ.

К. Шкорпилъ, М. П. 30—31.

26. Урумъ-кьой (Бургаска ок.). Два долмена, отъ които единия нареченъ Похлупенъ камъкъ, се намиратъ въ мѣстностьта Равенъ кайракъ.

К. Шкорпилъ, М. П. стр. 33.

27. Ченгеръ (Бургаска ок.). На 1 клм. западно отъ селото има една група отъ 3 долмена. Единъ долменъ, нареченъ Змеюва дупка, има надъ извора Георгиврисъ. До върха Китка има два долмена и наоколо има още 9 почти унищожени долмена.

К. Шкорпилъ, М. П. стр. 38.

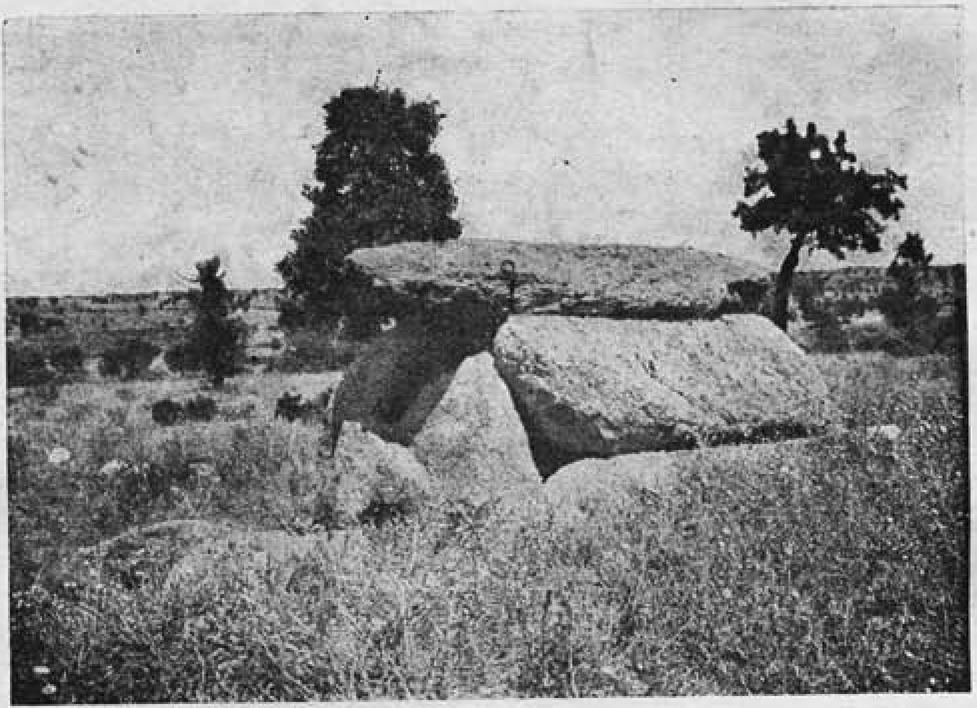

Обр. 106. — Долменъ до с. Орѣхово.
Fig. 106. — Dolmen d'Orehovo (district de Svilengrad).

Сакарска група

1. Българинъ (Сюлюменчево, Харманлийска ок.). Въ мѣстностьта Елекча има останки отъ единъ долменъ.

Г. Бончевъ, Сб. Н. У. XVIII, стр. 692.

2. Вогомилъ (Харманлийска ок.). Около селото има остатъци отъ 7 прости и единъ съ двойна камера долмени.

Г. Бончевъ, Сб. Н. У. XVIII, стр. 692.

3. Българска поляна (Кауръ-аланъ-Харманлийска ок.). Южно, юго-източно и западно отъ селото, въ мѣстноститѣ Карталъ-Кая, Терзи-Кая, Голѣмия Кайракъ, Коювичина крушакъ и Бѣ-

лата трѣва има около 55 еднокамерни и 6 съ двойна камера долмени, нѣколко отъ които по-добре запазени. *

Бр. Шкорпилови, Паметници изъ Българско 1888, стр. 21, Г. Бончевъ, Сб. Н. У. XVIII, стр. 682—688.

4. Българско хасарли (Харманлийска ок.). Въ землището на селото има единъ долменъ съ една камера. *

5. Хлѣбово (Гердиме, Харманлийска ок.). Най-многобройни сѫ долменитѣ въ землището на това село. Въ мѣстностьта Срѣдния рѫтъ, както и въ мѣстноститѣ Голѣмия рѫтъ и Стойнова круша има около 86 еднокамерни и 9 двукамерни долмени, сега повечето отъ тѣхъ унищожени. *

Бр. Шкорпилови, Паметници изъ Българско 1888, стр. 19 и сл.; Г. Бончевъ, Сб. Н. У. XVIII, стр. 672—681.

6. Вакъвъ (Елховска ок.). Въ мѣстностьта Капаклийка на 5 км. ю. отъ селото има единъ долменъ, сега разрушенъ. *

Г. Бончевъ, Сб. Н. У. XVIII, стр. 691.

7. Главанъ (Харманлийска ок.). Въ землището на селото, пръстнати на всички посоки и особено въ мѣстноститѣ Цигански чаири, Пазаръ-юкъ и Чешка се наброяватъ около 31 еднокамерни и 1 двукамеренъ долмени, отъ тѣхъ запазени само страничнитѣ плочи. *

Бр. Шкорпилови, Паметници изъ Българско 1888, стр. 23; Г. Бончевъ Сб. Н. У. XVIII, стр. 689—9.

8. Дервишка-могила (Свиленградска ок.). Въ землището на селото, има долмени по пѫтя за Михалци и въ мѣстностьта Дупни камъкъ. Последния запазенъ по-добре. *

Бр. Шкорпилови, Паметници изъ Българско стр. 1888, 15; К. Шкорпилъ, М. П. стр. 49.

9. Доситеево (Харманлийска ок.). Въ мѣстностьта Капаклъка има два еднокамерни долмена.

Г. Бончевъ, Сб. Н. У. XVIII. стр. 697.

10. Ения (Свиленградска ок.), Въ мѣстностьта Пара-кашлѫ, както и въ Каракушъ, Ковчака и Пеливанъ-баиръ се намиратъ нѣколко почти разрушени долмени. *

11. Ерусалимово (Хаджикьой, Свиленградска ок.). Въ селото има единъ срутенъ долменъ — проста камера.

Г. Бончевъ, Сб. Н. У. XVIII, стр. 691.

12. Изворово (Бунарчево, Свиленградска ок.). Въ мѣстностьта Блага Черква има остатъци отъ 8 долмена.

Г. Бончевъ, Сб. Н. У. XVIII 1901, стр. 689.

13. Козлуджа (Елховска ок.). Въ землището на селото, въ мѣстностьта Стърнарисъ е имало 6 еднокамерни и единъ двукамеренъ долменъ, отъ тѣхъ сега нѣма и следа. *

Г. Бончевъ, Сб. Н. У. XVIII, стр. 669.

14. Константиново (Татарлии, Елховска ок.). На изтокъ отъ селото има остатъци отъ 26 еднокамерни долмени.

Г. Бончевъ, Сб. Н. У. XVIII, 665; К. Шкорпилъ, М. П. стр. 45.

15. Крумово (Елховска ок.). Въ мѣстностьта Пещеритѣ, Мандагьолъ, Балабанъ-ташъ и др. има около 17 долмена, отъ тѣхъ запазени отчасти само два. *

Г. Бончевъ, Сб. Н. У. XVIII, стр. 666.

16. Крушово (Елховска ок.). Изъ различни мѣста на землището на селото и особено въ мѣстноститѣ Караджовъ-ржтъ, Широкъ-трапъ, Капаклийка и Градинитѣ има 67 прости и 7 съ двойни камери долмени, повечето отъ които сега сж съвсемъ разрушени. *
Г. Бончевъ, Сб. Н. У. XVIII, стр. 670.

17. Лефке (Свиленградска ок.). Въ землището на селото има долмени.
К. Шкорпилъ, М. П. стр. 49.

18. Набожно (Салихлери, Харманлийска ок.). Юго-източно отъ селото е имало остатъци отъ 26 еднокамерни далмени сега отъ тѣхъ не е останала нито следа. *
Г. Бончевъ, Сб. Н. У. XVIII, стр. 692.

19. Ново-село (Елховска ок.). Въ мѣстноститѣ Осеновъ-игрекъ, Агнилото, Вратата, Месечината и Казанкитѣ има 10 прости и единъ съ двойна камера долмени—по-добре запазени само два.*
Г. Бончевъ, Сб. Н. У. XVIII, стр. 691.

20. Орѣхово (Саранли, Свиленградска ок.). Въ землището на селото въ мѣстноститѣ Терезъ-дере, Капаклията, Каба-казълъ и др. покрай разрушенитѣ долмени има и нѣкои запазени изцѣло, — наброяватъ се всичко 41 прости и 6 съ двойни камери. *
Г. Бончевъ, Сб. Н. У. XVIII, стр. 692.

21. Соуджакъ (Елховска ок.). Въ мѣстностьта Бешикъ-ташъ, има здрави и разрушени долмени — всичко 8; — сега запазени само страничнитѣ плочи. *
Г. Бончевъ, Сб. Н. У. XVIII, стр. 665.

22. Помощникъ (Харманлийска ок.). Единъ разрушенъ долменъ има въ мѣстностьта Шабанъ-кория.
Г. Бончевъ, Сб. Н. У. XVIII, стр. 688.

23. Стъклево, (Минечево, Харманлийска ок.). Въ мѣстностьта Инзе-баиръ има остатъци отъ 20 прости долмени.
Г. Бончевъ, Сб. Н. У. XVIII, стр. 687.

24. Фикелъ (Свиленградска ок.). На северъ отъ развалинитѣ на крепостьта Фикелъ има долмени.
К. Шкорпилъ, М. П. стр. 45.

25. Черепово (Гюдюлери, Харманлийска ок.). Въ землището на селото има 19 прости долмени, а въ мѣстностьта Берекетъ баиръ — 9 съ двойни камери, — еднитѣ и другитѣ разрушени. *
Г. Бончевъ, Сб. Н. А. XVIII, стр. 688.

Родопска група

1. Остъръ-камъкъ (Сиври-кая, Харманлийска ок.). На западъ отъ махлата Карталаръ, на южния склонъ на в. Сиври-кая както и наоколо се намиратъ полуразрушени долмени.
К. Шкорпилъ, М. П. стр. 50.

2. Тремезлий (Харманлийска ок.). Надъ селото и на източния склонъ на в. Хухла се намиратъ разрушени долмени.
К. Шкорпилъ, М. П. стр. 50.

Нова желѣзна или латенска епоха

Латенската култура у насъ не добива такъвъ разцвѣтъ както въ централна и западна Европа. Като носители на тази култура се смѣтатъ келтитѣ, които вече къмъ V в. пр. Хр. се спускатъ по долината на Дунава и презъ срѣдата на IV в. пр. Хр. тѣ сж вече въ нашитѣ земи. Възъ основа на намѣренитѣ материали, които се смѣтатъ за келтийски, тѣхния пжть презъ България се очертава отъ Видинско — Ломско, Б. Слатинско, Луковитско — Ловчанско и следъ като сж прехвърлили Балкана, тѣ се настанили въ Казанлъшко. И извънъ тази граница сж намѣрени материали, които бихме могли да приемемъ за келтийски. Обаче, тѣ сж отъ къмъ Черноморското крайбрѣжие и отъ Ю. България, кждето отъ рано още, нашитѣ земи сж подпаднали подъ силното гръцко влияние. Всичкитѣ културни придобивки сж идвали отъ югъ и нѣматъ нищо общо съ предметитѣ на латенската епоха.

За нашитѣ земи следъ IV в. отъ пр. Хр. вече имаме много известия у старитѣ автори. Писмени паметници сж намѣрени не само покрай черноморскитѣ брѣгове, но и въ вжтрешностьта. Покрай по-старитѣ възникватъ и много нови градове, чийто имена ни сж известни; — тѣ водятъ оживѣна търговия съ мѣстното тракийско население, като размѣняването е ставало съ монети. Материалитѣ намѣрени у насъ отъ това време сж повечето отъ гръцки произходъ дори и паметницитѣ на изкуството, които сж работили тракитѣ нѣматъ нищо общо съ така наречената латенска култура. Появата на размѣнната монета, писменитѣ паметници, голѣмитѣ градове и сведенията на старитѣ автори за нашитѣ земи, както най-после и многобройнитѣ предмети отъ гръцки произходъ, не ни позволяватъ да говоримъ за предистория. Ние сме въ началото на историята на нашитѣ земи, която почва вече къмъ V—IV в. пр. Хр.

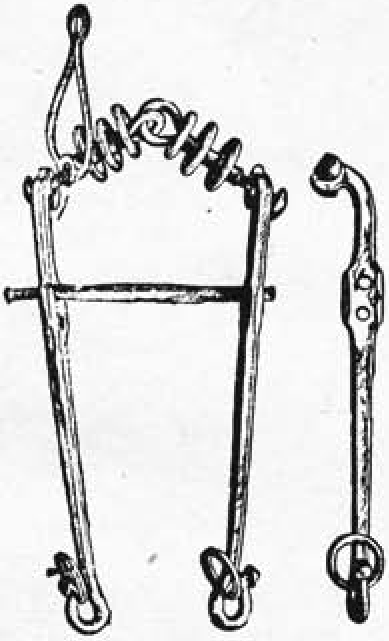

Обр. 107. — Желѣзна юзда отъ Баховица.

Fig. 107. — Mors en fer de Bahovitza (district de Lovetch).

Истински и типични предмети, които можемъ да отнесемъ къмъ латенската култура у насъ не сж намѣрени много. Тѣзи предмети произхождатъ отъ могилни гробове или отъ неизвестни находища и, нито единъ предметъ отъ селище. Отъ това време сж констатирани много некрополи, но малко отъ тѣхъ сж разкопани. Северна и Южна България презъ това време сж били гжсто населени, затова ни свидетелствуватъ не само старитѣ автори и имената на много заселища, но и многобройнитѣ материали — глинени фрагменти отъ сждове, криви желѣзни ножове и многобройни други предмети отъ различенъ произходъ и особено на гръцки, македонски и тракийски сребърни, бронзови и златни монети, които се намиратъ навсѣкжде у насъ. Но тукъ не ще се занимаваме съ всички селища отъ IV—I в. пр. Хр. известни и открити до сега — ще споменемъ само тѣзи отъ тѣхъ въ които сж открити типични за латенската култура предмети.

Най-характерни предмети за латенската култура сѫ желѣзнитѣ мечове, каквито у насъ сѫ намѣрени — единъ отъ Добралево и по единъ отъ Търнава, Попица, Плѣвенъ, Баховица и Смочанъ. Мечътъ отъ Дере е малко по-другъ. За това време, за нашитѣ земи сѫ характерни и кривитѣ желѣзни ножове, каквито еднакво сѫ намѣрени и отъ двѣтѣ страни на Стара-планина. Фибулитѣ сѫ по-малко и твърде разнообразни — типичнитѣ тракийски фибули изчезватъ. Изобщо, може да се каже, че келтитѣ слабо сѫ повлияли на мѣстното тракийско население, което е имало и своя материална култура, която гърцитѣ и по късно римлянитѣ съвършенно сѫ задушили.

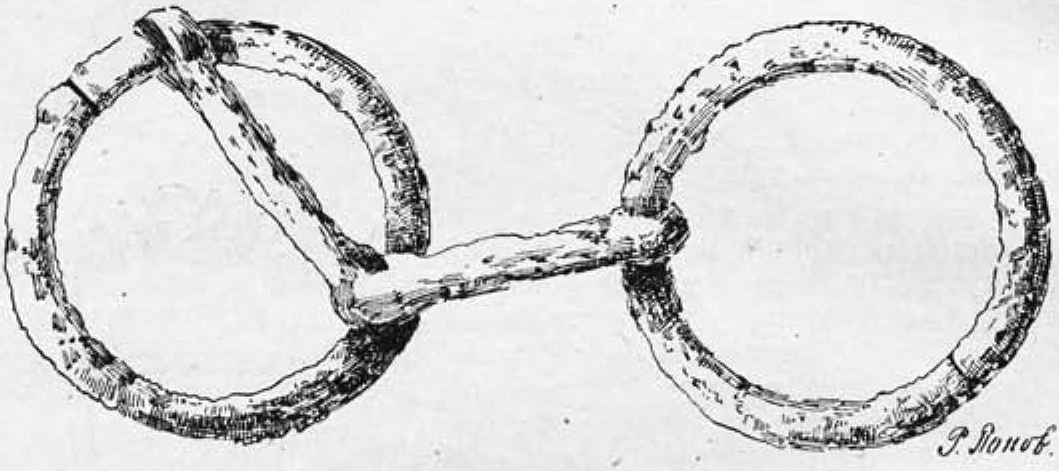

Обр. 108. — Желѣзна юзда отъ Бѣла Слатина.
Fig. 108. — Mors en fer de Bela Slatina.

Северна България

Презъ Северна България сѫ преминали келтитѣ, като по пѫтя си сѫ оставили характерни за тѣхната култура материали. Мѣстното тракийско население е било повлияно слабо отъ келтитѣ, то е имало своеобразно орѫжие — кривия желѣзенъ ножъ, особенъ типъ юзди и и др. — непознато у гърцитѣ.

1. Баховица (Ловчанска ок.). Въ мѣстностьта Долнитѣ лозя. на 1½ клм. източно отъ селото, личатъ следитѣ на не голѣмо селище. Отъ една малка могилка сѫ изкопани, желѣзенъ мечъ и юзда.

В. Миковъ, Ловечъ и Ловчанско. I. 64; Р. Поповъ, И. Б. А. И. V, 282.

2. Белишъ (Троянска ок.). Отъ единъ каменъ гробъ въ една могила, въ мѣстностьта Шумака, произхождатъ единъ плитъкъ бронзовъ сѫдъ, единъ желѣзенъ ножъ, една юзда, сребърна чаша и вѫглени.

Рапортъ до Нар. Музей отъ 1906.

3. Борованъ (Б. Слатинска ок.). Отъ мѣстностьта Тиховълѫкъ, източно отъ селото произхождатъ единъ желѣзенъ мечъ, връхъ за копие и 2 желѣзни юзди.

Отъ мѣстностьта Езерото, северно отъ селото, произхождатъ желѣзенъ мечъ, съ запазени части отъ ножницата, два върха за копия и имбо отъ щитъ.

Въ мѣстностьта Скѫта е намѣрена една юзда. Материалитѣ въ мѣстната прогимназия.

4. **Буковецъ** (Б. Слатинска ок.). Отъ мѣстностьта **Селището** произхожда часть отъ желѣзенъ мечъ. Н. М.

Инв. № 2881.

5. **Бѣла Слатина.** Въ мѣстностьта **Любимиръ**, между града и с. Попица, покрай петьтѣ могили се намиратъ слаби следи отъ селище. Въ една отъ могилитѣ съ погребение чрезъ изгаряне на мъртвия, сж изкопани бронзови фалери и желѣзни юзди.

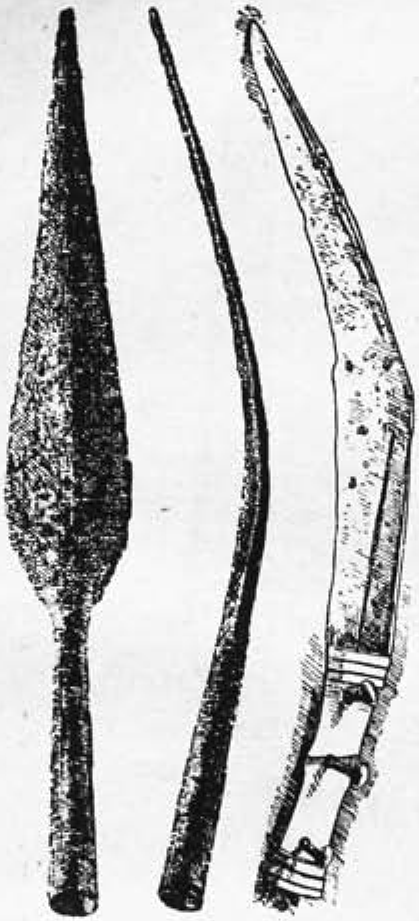

Обр. 109. — Желѣзенъ връхъ за копие и кривъ желѣзенъ ножъ отъ Виноградъ.

Fig. 109. — Pointe de lance et coutelas en fer de Vinograd (district de Gorna Oréhovitza).

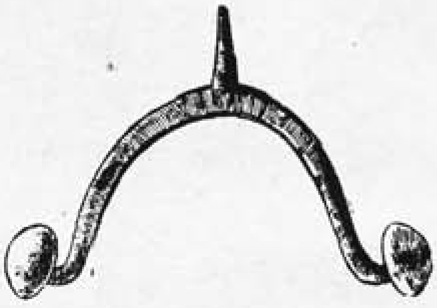

Обр. 110. — Желѣзна шпора отъ Виноградъ.

Fig. 110. — Éperon en fer de Vinograd (district de G. Oréhovitza).

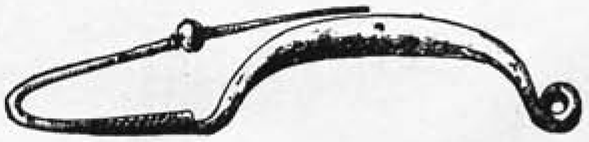

Фиг. 111. — Бронзова фибула отъ Влашко-село.

Fig. 111. — Fibule en bronze de Vlachko-selo (district de Vratza).

На северъ отъ града, въ лозята, сжщо така има останки отъ латенско селище. Намѣрени желѣзни предмети — юзда, мечъ и др.*

Р. Поповъ, Г. Н. М. 1921, стр. 177—180.

6. **Бѣлене** (Свищовска ок.). Отъ околностьта на селото произхожда кривъ желѣзенъ ножъ и връхъ за копие, сега въ Свищ. м. сб.

Ст. Стефановъ, И. Б. А. И. V, стр. 320.

7. **Бѣлотинци** (Бѣлоградчишка ок.). Въ землището на селото, въ една могила сж намѣрени три желѣзни върхове за копия. Н. М.

Инв. № 863—865.

8. **Виноградъ** (Г. Орѣховска ок.). Около селото сѫ намѣрени, кривъ желѣзенъ ножъ, желѣзна ножница, желѣзни върхове за копия, шпора и имбо за щитъ.

Р. Поповъ, Г. Н. М. 1921, стр. 166—170.

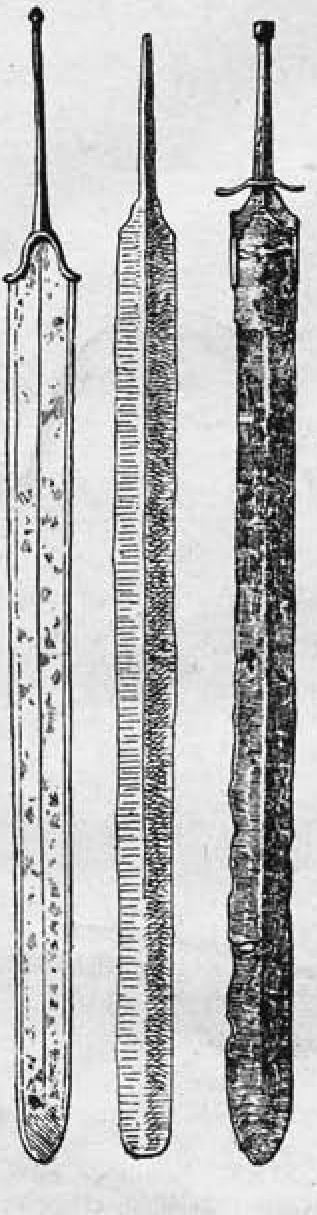

Обр. 112. — Желѣзни мечове.
1. Добралево; 2. Баховица; 3. Дере.

Fig. 112. — Eqées ne fer.
1. Dobralevo (district d'Orehovo); 2. Bahovitza (district de Lovetch); 3. Deré (district de Popovo).

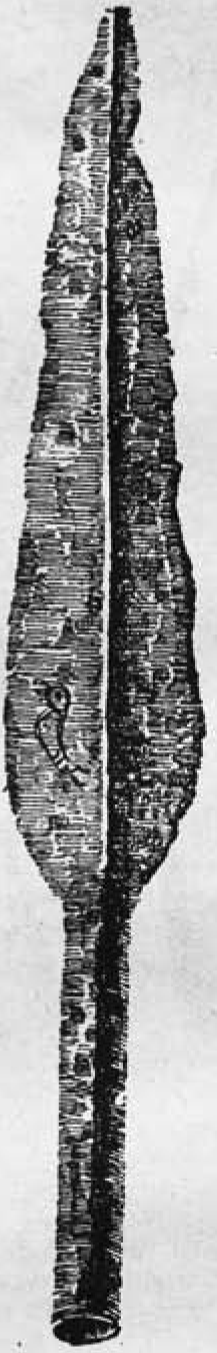

Обр. 113. — Желѣзенъ врьхъ за копие отъ Дере.

Fig. 113. — Pointe de lance en fer de Déré (district de Popovo).

9. **Влашко-село** (Врачанска ок.). Отъ околностьта на селото произхожда срѣдно-латенска фибула.

Р. Поповъ, И. Б. А. И. II. стр. 128.

10. Г. **Кремена** (Врачанска ок.). Въ една могила, отъ мѣстностьта **Пчешко храсте**, източно отъ селото въ единъ глиненъ сѫдъ сѫ намѣрени кривъ желѣзенъ ножъ, каменна дръжка пробита въ края, заедно съ горѣли кости. Предметитѣ въ прогимназията на селото.

11. **Горна Малина** (Новоселска ок.). Въ мѣстностьта **Въ**р**вището**, северно отъ селото на 4 клм. при пресечката на ж.-п. линия съ шосето, едва се забелязватъ надъ околния теренъ повече отъ 27 могилки, високи 0·30—1·50 метра.

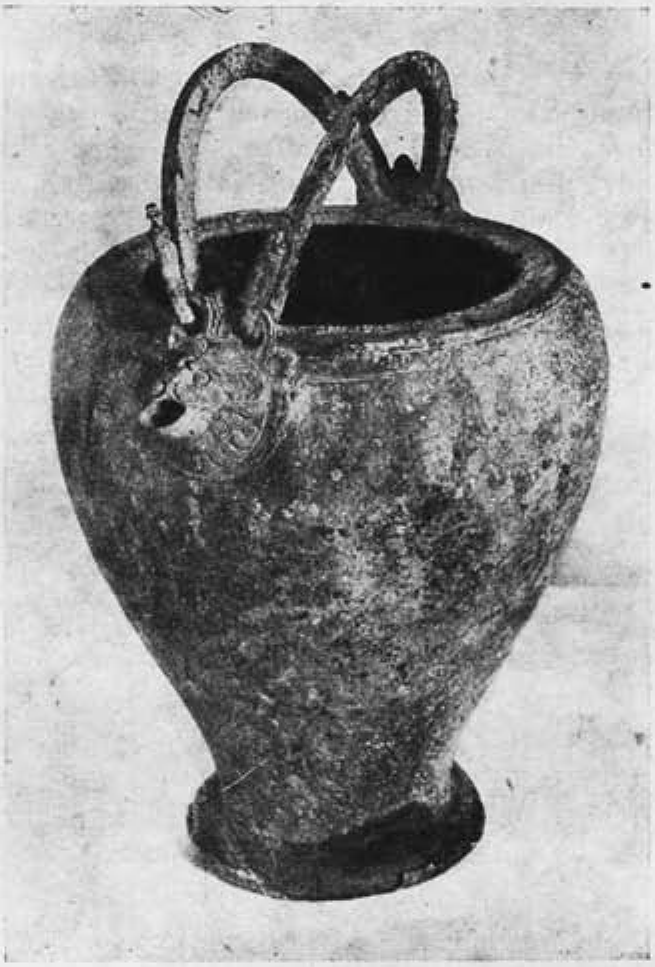

Обр. 114. — Бронзова кофа отъ Злокучене.
Fig. 114. — Situle en bronze de Zlokoutchéné
(district de Choumen).

При разкопкитѣ открити глинени сѫдове, желѣзни юзди, върхове за копия, ножове и пр. и погребения чрезъ изгаряне и направо.

Въ мѣстностьта **Бърделковица**, северно отъ селото на 5 клм. се виждатъ около 16 могилки, натрупани отъ камъни и пръсть.

При разкопкитѣ се откриха погребения чрезъ изгаряне и желѣзни части отъ конско снаряжение. Н. М.

Въ мѣстностьта **Каменица** има останки отъ тракийска крепость на IV—II в. пр. Хр.*

12. **Дере** (Поповско). На 1 клм. отъ селото между две могили сѫ изкопани единъ желѣзенъ мечъ, върхъ за копие и юзда.
Р. **Поповъ**, Г. Н. М. 1921, стр. 170.

13. Добралево (Орѣховска ок.). На с.-и. на 2 клм. отъ селото въ мѣстностьта Улувица, около една могила е намѣренъ единъ желѣзенъ мечъ, дълъгъ 102 см. Наоколо намѣрени и други желѣзни орѫдия.
Р. Поповъ, Г. Н. М. 1921, стр. 197.

14. Дупница. До Мухтийската воденица, 5 клм. с.-з. отъ града сѫ намѣрени две глинени гърнета, сега въ Н. М.
Инв. № 2937—38.

15. Заселя (Софийска ок.). Въ землището на селото сѫ намѣрени една желѣзна юзда, желѣзенъ връхъ за копие и кривъ желѣзенъ ножъ.

16. Злокучене (Шуменска ок.). Въ една могила, висока около 6 м. непосрѣдствено северно отъ селото е била открита каменна гробница, дълга 1·90 м., шир. 0·75 и висока 1 м.

Въ гробницата намѣрени: — изгорѣлъ човѣшки скелетъ, две глинени амфори, два глинени сѫда подобни на бъклици, две глинени гърнета, бронзова кофа, бронзовъ скифосъ, бронзова каничка, сребърно сѫдче, желѣзни части отъ мечъ и бронзови върхове за стрели.
Ив. Велковъ, И. Б. А. И. VI, стр. 251—256.

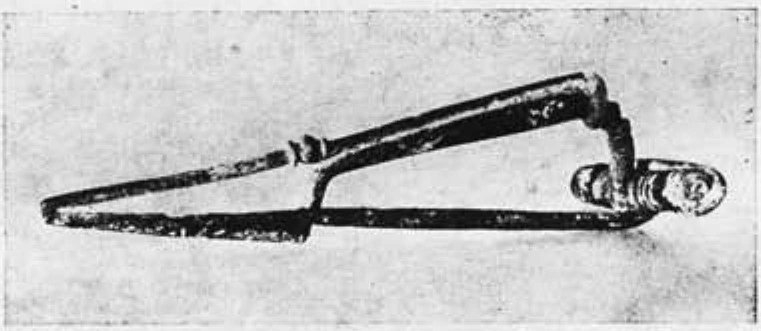

Обр. 115. — Желѣзна фибула отъ Плѣвенъ.
Fig. 115. — Fibule en fer de Pleven.

17. Калугерово (Орханийска ок.). До Градището, кѫдето р. Бебрешъ образува малко езеро сѫ намѣрени 5 върха отъ желѣзни копия.
Инв. №. 866—870.

18. Кара Арнаутъ (Кеманларска ок.). Отъ мѣстностьта Еня произхожда желѣзна юзда, сега въ Разгр. м. сб.
Отчетъ на Разгр. Арх. д-во 1925, стр. 13.

19. Карабашъ (О. Пазарска ок.). Западно отъ селото на 2 клм. има незначително селище отъ V—III в. пр. Хр.

Глинени фрагменти отъ сѫдове, работени на рѫка и на грънчарско колело.*

20. Куванджиларъ (Кеманларска ок.). Отъ единъ гробъ изъ околностьта на селото произхождатъ нѣколко глинени сѫдове, глинена лампичка, три медни гривни съ спирално навити крайща, единъ сребъренъ пръстенъ и една сребърна пластинка. Въ Шум. м. сб.
Ив. Молловъ, И. Б. А. И. IV, стр. 303.

21. Лесичери (Г. Орѣковска ок.). Отъ околностьта на селото произхождатъ два желѣзни меча, върхъ за копие, юзда, сребъренъ предметъ и костена лжжичка, сега въ Свищ. м. сб.

22. Лжкатникъ (Софийска ок.). Въ пещерата срещу, ж.-п. станция е намѣрена сребърна срѣдно-латенска фибула.

Р. Поповъ, И. Б. А. И. V. стр. 288.

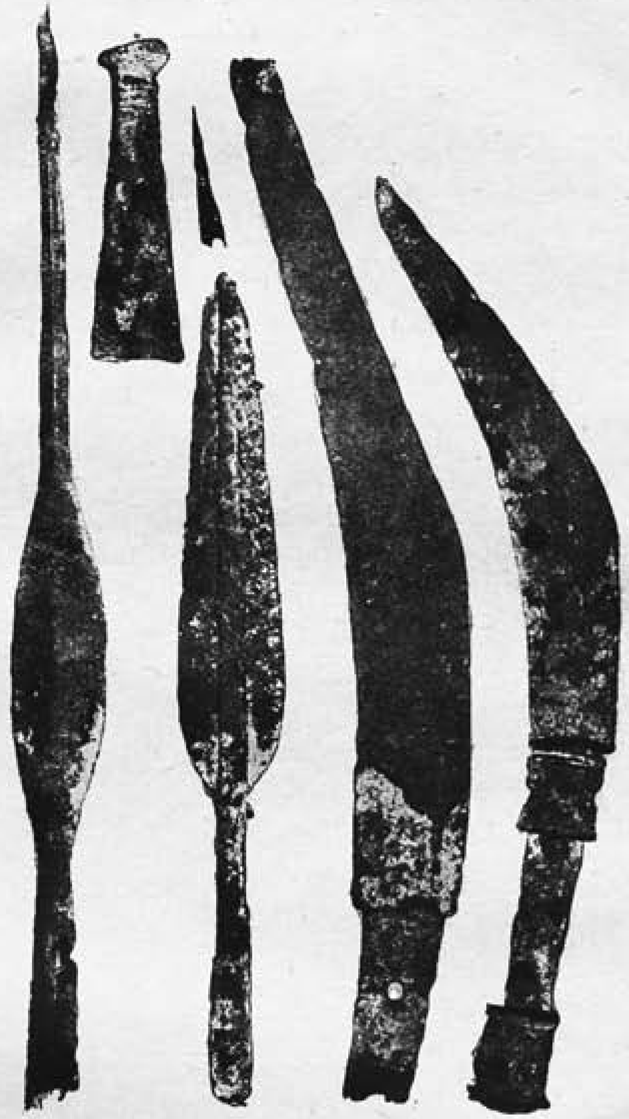

Обр. 116. — Желѣзни предмети отъ Плѣвенъ.
Fig. 116. — Objets en fer de Pleven.

23. Мадара (Шуменска ок.). Подъ скалитѣ, както и върху платото се намиратъ следи на селище отъ IV—III в. пр. Хр.

Глинени фрагменти отъ сждове.

Отъ една могила върху платото произхождатъ глинени сждове, бронзово огледало, бронзови фибули, златни обици и др., сега въ Мад. м. сб.

Р. Поповъ, Сб. М. (подъ печатъ).

24. Макоцево (Новоселска ок.). При откриване на портала на тунела сѫ намѣрени една желѣзна юзда и кривъ желѣзенъ ножъ.

Н. Петковъ, И. Б. А. И. VII, стр. 345—376.

25. Надежда (Ловчанско). Отъ мѣстноститѣ Стълбица и Данчова могила произхождатъ 2 латенски върха за копия и 2 криви желѣзни ножа.

В. Миковъ, Ловечъ и Ловчанско I, стр. 64; Р. Поповъ, И. Б. А. И. V, стр. 283—284.

Отъ една могилка въ мѣстностьта Кованлъка сѫ открити 2 желѣзни върха за копия, 2 криви желѣзни ножа и части отъ глинени сѫдове.

В. Миковъ, И. Б. А. И. VI, стр. 160—162.

26. Омуръ-бей (Разградска ок.). Въ мѣстностьта Коджа-Хендекъ е намѣренъ върхъ отъ желѣзно копие, кривъ желѣзенъ ножъ и мечъ, заедно съ ножницата, сега въ Разгр. м. сб.

Отчетъ на Разгр. Арх. д-во 1927, стр. 18—19.

27. Осмо Калугерово (Ловчанска ок.). Въ дворътъ на единъ селянинъ, на дълбочина 0·50 м. е намѣренъ желѣзенъ върхъ за копие, върхъ за обло копие и кривъ желѣзенъ ножъ, сега въ основното училище на селото.

28. Плѣвенъ. Къмъ Кайлъка, при копане на основитѣ на окрѫжния затворъ, въ единъ гробъ сѫ били намѣрени следнитѣ желѣзни предмети: — имбо отъ щитъ, два върха за копия, единъ предпазитель за върхъ на копие, три ножа, единъ мечъ, една желѣзна фибула и фрагменти отъ глинени сѫдове — сега въ Плѣв. м. сб.

Р. Поповъ, И. Б. А. И. V, стр. 275—277.

29. Попица (Б. Слатинска ок.). На с.-и. отъ селото въ височината, отъ единъ могиленъ гробъ произхождатъ — желѣзенъ върхъ за копие, части отъ желѣзенъ мечъ и юзда.

Р. Поповъ, Г. Н. М. 1921, стр. 171—173.

30. Ребро (Трънска ок.). Отъ мѣстностьта „Голѣмата нива" произхожда една глинена тяжесть. Н. М.

Инв. № 2561.

31. Робертово (Софийска ок.). Въ мѣстностьта Вълковъгьолъ е намѣренъ кривъ желѣзенъ ножъ.

Р. Поповъ, И. Б. А. И. V, стр. 289.

32. Саранци (Новоселска ок.). Въ мѣстностьта Бѣлата вода северно отъ селото има 8 могили. Наоколо следи отъ селище.

Глинени фрагменти отъ сѫдове, работени на рѫка и на грънчарско колело.

При извършване землената работа по постройката на ж.-п. линия, намѣренъ желѣзенъ върхъ за копие.

Инв. № 2791.

33. Смочанъ (Ловчанска ок.). Отъ мѣстностьта Дѣдовецъ, отъ единъ гробъ сѫ изкопани единъ желѣзенъ мечъ, заедно съ други предмети, дългъ 81 см., сега въ Ловч. м. сб.

В. Миковъ, Ловечъ и Ловчанско I, стр. 64.

34. **София.** На изтокъ, непосрѣдствено до града въ **Раздвоената могила** е намѣрена глинена урна, въ която е имало латенска форма мечъ и върхъ за копие, сега въ I м. гимназия.

Р. Поповъ, Предист. пам. отъ Соф. стр. 30—33.

35. **Сухиндолъ** (Севлиевска ок.). Изъ околностьта на селото произхожда една сребърна гривна. Н. М.

Инв. № 2933.

36. **Търнава** (Б. Слатинска ок.). Въ долината на р. Грезница, въ мѣстностьта **Геранчето**, има голѣмо поселение и наблизо нѣколко могили.

Глинени фрагменти отъ сѫдове, повечето работени на рѫка. Въ сѫщото мѣсто е намѣренъ върхъ отъ желѣзенъ мечъ.*

Инв. № 2483.

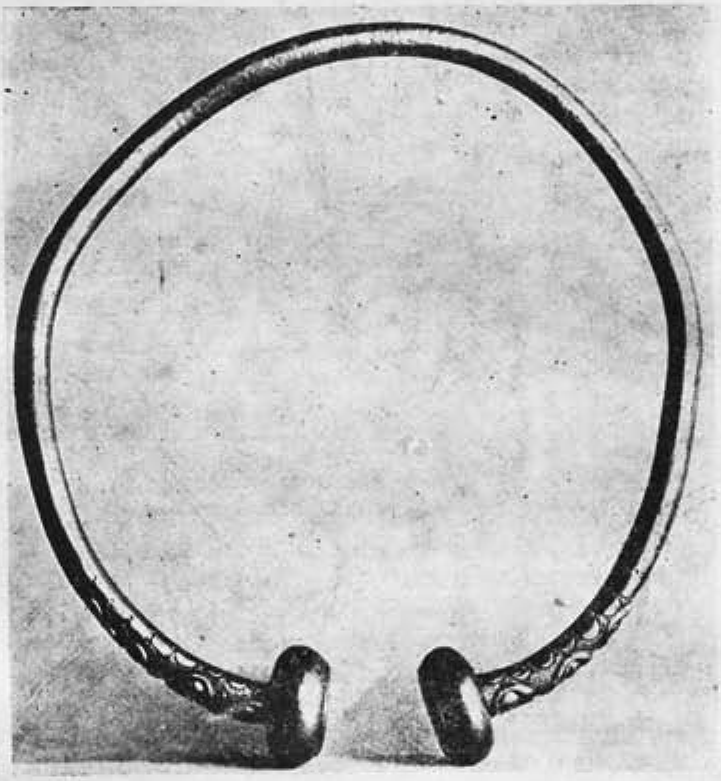

Обр. 117. — Златна торква отъ Цибъръ-Варошъ.
Fig. 117. — Torque d'or de Tzibar-Varoch
(district de Lom).

37. **Хасанъ-факѫ** (Османъ Пазарска ок.). На $1^1/_2$ клм. източно отъ селото, въ единъ гробъ сѫ намѣрени единъ желѣзенъ мечъ, кривъ желѣзенъ ножъ, желѣзенъ върхъ за копие, юзда и желѣзно имбо отъ щитъ.

Р. Поповъ, И. Б. А. И. VII, стр. 349—353.

38. **Цибъръ** (Ломска ок.). Въ околностьта на селото е намѣрена една златна торква. Н. М.

G. Wilke, Ebert's Reallex. II, Taf. 110.

39. Цървище (Дупнишка ок.). Изъ околностьта на селото произхождатъ два глинини сѫда съ по една дръжка. Н. М.

Инв. № 2939—2940.

40. Червенъ-брѣгъ (Луковитска ок.). До селото и р. Панега е намѣрена, заедно съ фрагменти отъ глиненъ сѫдъ, една желѣзна вилица. Н. М.

Инв. № 1847.

41. Черни-върхъ (Ломска ок.). Изъ околностьта на селото произхожда една сребърна торква, надебелена въ срѣдата, която въ крайщата свършва съ сплеснати топчици. Направена отъ навита четирирѫбеста тель, сега въ Лом. м. сб.

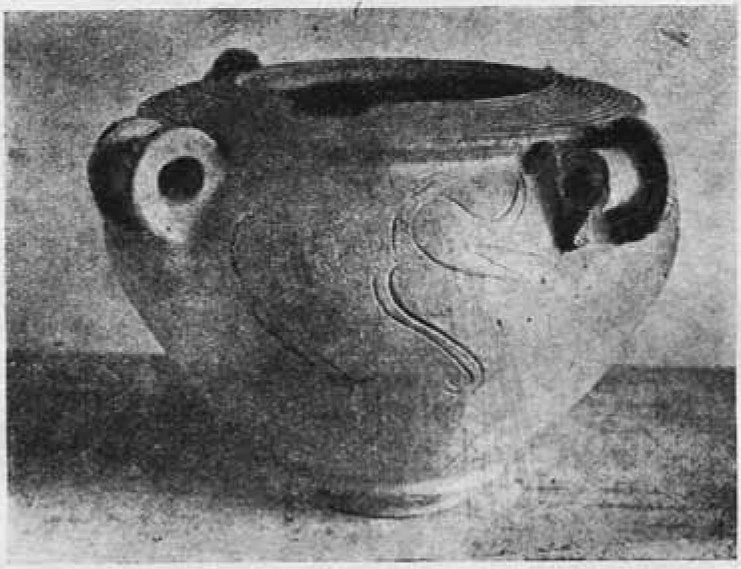

Обр. 118. — Глиненъ сѫдъ отъ Паша-кьой.
Fig. 118. — Urne en terre cuite de Pacha-Keuy
(district d'Elhovo).

Южна България

Отъ южна България имаме много по-малко находки, които бихме могли да отнесемъ къмъ латенската епоха. Многобройнитѣ материали, както се изтъкна и по-горе, иматъ съвършенно другъ произходъ и нѣматъ нищо общо съ предисторическата култура на това време отъ срѣдна и западна Европа, затова и тѣ тукъ ще бѫдатъ изоставени.

1. Добралъкъ (Станимашка ок.). Отъ околностьта на селото произхождатъ, кривъ желѣзенъ ножъ, желѣзна ножница и желѣзенъ връхъ за копие.

Р. Поповъ, Г. Н. М. 1921, стр. 173.

2 Драгойново (Борисовградска ок.). Отъ Дашково-дере, произхождатъ, четири желѣзни върха за копия.

Инв. № 2670—73.

3. Дуванлии (Пловдивско). Въ началото на Колакъ-дере къмъ кантона се намиратъ следи отъ селище на IV—I в. пр. Хр., дето се виждатъ и нѣколко могили, високи отъ 1·30—6 м.

Глинени фрагменти отъ сѫдове и погребения чрезъ изгаряне; глинени сѫдове, бронзови части отъ сѫдове и разни предмети.*

4. Дълбоки. (Ст. Загорска ок.). Отъ единъ гробъ въ мѣстностьта Дѫбравата, западно отъ селото произхождатъ една бронзова кофа, части отъ бронзовъ шлемъ, зѫби отъ конь и желѣзни части отъ светилникъ. Въ Ст. Заг. м. сб.

5. Лѫжитѣ. (Айтоскитѣ бани). Около банитѣ е намѣрена една срѣдно-латенска фибула, направена отъ обла тель.

Р. Поповъ, Сп. А. Н. VI, 1913, стр. 158.

6. Крънъ. (Казанлъшка ок.). Въ една могила, северно отъ селото сѫ открити една бронзова каничка, сребърна гривна, златни обеци и разни предмети отъ бронзъ.

Р. Поповъ, И. Б. А. И. V, 1928/29, стр. 285 – 6.

7. Мезекъ. (Свиленградска ок.). Подъ Калето, около извора, на височината Ени Джумалъ и по стръмнината Итанова бърчина, се намиратъ много глинени фрагменти отъ сѫдове, отъ IV—III в. пр. Хр. Къмъ тази епоха принадлежатъ и предметитѣ отъ могилата Малъ-тепе.

8. Могила (Ст. Загорска ок.). Отъ неизвестно мѣстонахождение около селото сѫ намѣрени, заедно съ желѣзни копачки и два криви желѣзни ножа, сега въ Ст. Заг. м. сб.

9. Папазлии. (Пловдивска ок.). Отъ две могили на 3—4 клм. с.-з. отъ селото сѫ открити разни форми глинени сѫдове и сѫдинки, както горѣли и цѣли човѣшки части.

F. v. Hochstetter, Mitt. anth. ges. W. II 1872, стр. 49-50; Х. и К. Шкорпилъ, М. стр. 129.

10. Паша-кьой. (Елховска ок.). Въ мѣстностьта Баа-тепе, югозападно отъ селото, до една могила сѫ били намѣрени, два глинени сѫда, единия съ изображения на животински фигури. Въ последния сѫдъ е имало горѣли човѣшки кости.*

Х. и К. Шкорпилъ, М. стр. 66; Р. Поповъ, Г. Н. М. стр. 1921, 175.

11. Хамбарлии. (Пловдивска ок.). На с. отъ селото по височината сѫ наредени много могили, които сѫ часть отъ голѣмия могиленъ, некрополъ при Дуванлии, съ височина отъ 1·10—6 м.

Намѣрени глинени фрагменти отъ сѫдове, бронзови гривни и желѣзни части отъ орѫжия. Материалитѣ въ Пловд. н. м.*

ЛИТЕРАТУРА

Съкращения

Б. И. Б. = Българска Историческа Библиотека 1927/1932.
Б. Пл. = Бѣляковското плато. Пещери и доисторически селища отъ Р. Поповъ. (Мат. за арх. карта на България, кн. III). София 1926.
В. Н. М. = Водачъ на Народния Музей. София 1923.
Г. Н. М. = Годишникъ на Нар. Музей. София 1919/1925.
Г. Пл. Н. Б. = Годишникъ на Пловд. Нар. Библ. 1909/1930.
Ест. = Естествознание. София 1908/1912.
Ест. Геогр. = Естествознание и География. София 1919/1927.
И. Б. А. Д. = Известия на Българското Археологическо дружество. София 1910/1920.
И. Б. А. И. = Известия на Българския Археологически Институтъ. София 1920/1930.
И. В. А. Д. = Известия на Варн. Археологическо д-во. Варна 1906/1929.
И. И. Д. = Известия на Историческото Дружество 1931/32.
И. Р. А. И. = Извѣстія Русскаго Арх. Института въ Константинополѣ X. Софія. 1905.
М. П. = Мегалитни паметници и могилища отъ К. Шкорпилъ. (Мат. за арх. карта на България. кн. IV). София 1928.
М. = Могили отъ Х. и К. Шкорпилъ. Пловдивъ 1898.
П. Б. = Паметници изъ Българско I, отъ Х. и К. Шкорпилъ. София 1888.
П. Сп. = Периодическо Списание. София отъ 1905/1910.
Пр. Ст. С. = Предисторически и старохристиянски паметници отъ София и околностьта. София 1920.
Сб. Н. У. = Сборникъ за Народни Умотв. и Книгописъ. София 1892/1910.
Сб. А. Н. = Сборникъ на Акад. на Наукитѣ. София 1914/1918.
Сп. А. Н. = Списание на Акад. на Наукитѣ. София 1912/1918.
Ст. В. = Стари селища и градища по долината на р. Вить отъ Ив. Велковъ. (Мат. за арх. карта на България кн. VI). София 1927.
Ст. Р. Л. = Старини по течението на р. Русенски Ломъ отъ К. Шкорпилъ. (Мат. за арх. карта на България кн. I). София 1914.

Ст. = Старинар, Орган Српског Археолошког Друштва, Београд 1905/1910.
Тр. Пр. И. Д. = Трудове на Природоизпитателното дружество. София 1901/1904.
An. Ac. Rom. = Analele Academiei Romăne memoriile secţiunii istorice. Bucaresti 1926.
B. C. Hell. = Bulletin de Correspondence Hellénique. Paris 1900/10.
B. S. S. C. = Bulletin de Societé des Sciences de Clui I, 2-ème serie 1926.
Mitt. A. G. W. = Mitteilungen der anthropologische Gesellschaft in Wien. 1871/1876.
Mitt. K. A. I. = Mitteilungen des kaiserlich deutschen archeologischen Instituts. Römische Abteilung. Berlin 1917.
R. A. = Revue Archéologique. Paris 1899/1926.
Pr. Zt. = Prähistorische Zeitschrit. Berlin 1910/1928.
W. Pr. Zt. = Wienner prähistorische Zeitschrift. Wien 1918/1930.

A. Съ кирилица

1. Апостолидисъ. Надписътъ върху пръстена отъ Езерово, Г. Пл. Н. Б. 1926, стр. 97—112.
2. Бешевлиевъ, В. По въпросътъ за надписа върху пръстена отъ Езерово, Г. Пл. Н. Б. 1927, стр. 171—182.
3. Бончевъ, Г. Мегалитни паметници въ Сакаръ-планина, Г. Пр. И. Д. кн. III. 1900.
4. — Мегалитни паметници въ Сакаръ-планина, Сб. Н. У., кн. XVIII, 1901, стр. 659—703.
5. — Пещерята Топля до с. Голѣма-Желѣзна, Тр. Пр. И. Д. кн. I. 1900, стр. 1—21.
6. Васић, М. М. Жуто Брдо, Старинар, кн. VI. 1914, стр. 24—25.
7. Велковъ, Ив. Тракийска гробница при Старо-Ново-село, Сборникъ Б. Дяковичъ 1926, стр. 175—180.
8. — Нови могилни находки, И. Б. А. И., кн. V, 1928/1929, стр. 13—55.
9. — Могилни гробни находки отъ Дуванлии, И. Б. А. И., кн. VI, 1930/31, стр. 1—48.
10. — Могилни гробни находки отъ Злокучене, И. Б. А. И., кн. VI. 1930/31, стр. 251—256.
11. Дечевъ, Д. Златенъ пръстенъ съ тракийски надписъ, И. Б. А. И., кн. IV. 1914, стр. 69—70.
12. Добруски, В. Материали по археологията на България, Сб. Н. У., кн. XVIII. 1901, стр. 704—812.
13. — Археологически известия на Нар. муз.. София, 1907.
14. Дрончиловъ, Кр. Предисторически черепи отъ България, И. Б. А. И. кн. II. 1923/24, стр. 187/201.

15. Дяковичъ, Б. Могилата Топра-Асаръ при с. Салалии, П. Сп., кн. 69. 1907, стр. 362—392.

16. — Халщатски и латенски фибули въ Археологическия музей при Нар. Библ. въ Пловдивъ, И. Б. А. И., кн. I. 1921/22, стр. 31—40.

17. — Сбирка Д-ръ Ив. Назлѫмовъ, Г. Пл. Н. Б. 1927 стр. 1—30.

18. — Антична гробница въ Кукова могила при с. Дуванлии, И. Б. А. И., кн. III., 1925. стр. 111—130.

19. — Гробни находки отъ Опълченецъ. Г. Пл. Н. Б., 1930/31, стр. 187—193.

20. Ивановъ, И. Разкопки при Кадинъ-мостъ, И. Б. А. Д., кн. I. 1910.

21. Иречекъ, К. Княжество България II ч. 1898, стр. 445.

22. Кацаровъ, И. Г. Изъ предисторията на Балканския п-въ, П. Сп., кн. 67, 1906, стр. 255—282.

23. — Разкопки при Св. Кирилово, И. Б. А. Д., кн. III. 1913.

24. — Антични паметници изъ България, Г. Н. М. 1921. стр. 147.

25. — Предисторически находки отъ Даутлии, И. Б. А. И., кн. V, 1928/29, стр. 319—320.

26. — Антични паметници изъ България, И. Б. А. И., кн. VI., 1930/31, стр. 125—6.

27. Костовъ, Д. Предисторическата могила при Русе, Ест. Геогр. г. VI 1921, стр. 79—86.

28. — Предисторическата могила при Русе, Г. Н. М. 1922/25, стр. 57—71.

29. Миковъ, В. Материали за проучване неолитичната култура въ България, И. Б. А. И., кн. II., 1923/24, стр. 218—224.

30. — Могил. при Балбунаръ, Ест. Геогр., 1925, 340—345.

31. — Приносъ къмъ неолитната култура у насъ, И. Б. А. И., кн. III. 1925, стр. 235—6.

32. — Могилата при с. Султанъ, Г. Н. М. 1921/25, стр. 23—48.

33. — Селищната могила при Балбунаръ, И. Б. А. И., кн. IV, 1926/27, стр. 251—284.

34. — Единъ шлемъ отъ гробница до с. Ковачовица, Сборникъ Б. Дяковичъ 1926, стр. 181—186.

35. — Скални изображения въ България, И. Б. А. И., кн. V, 1928/29, стр. 291—308.

36. — Приносъ къмъ предисторическата култура у насъ, И. Б. А. И., кн. V. 1928/29, стр. 309—318.

37. — Селищна могила отъ бронзовата епоха до с. Азапъкьой, Г. Пл. Н. Б. 1928/29, стр. 171—185.

38. — Ловчанско въ предисторическо време, Ловечъ и Ловчанско 1929, стр. 57—66.

39. — Могилитѣ въ България, Б. И. Б., г. II, кн. IV, 1928, стр. 1—40.

40. — Могилни некрополи въ Ловчанско и Тетевенско, И. Б. А. И., кн. VI, 1930/31, стр. 153—170.

41. — Тракийски типъ фибули, И. Б. А. И. кн. VI, 1930, стр. 171—182.

42. — Най-старитѣ следи на човѣка у насъ, Вѣкове. 1932.

43. — Долмени, Б. И. Б. Год. V. 1932, стр. 4—9.

44. — Приносъ къмъ погребението на мъртвитѣ у старитѣ траки, И. И. Д., кн. X—XI. 1932, стр. 136—150.

45. — Приносъ къмъ предисторическата култура у насъ, И. Б. А. И., кн. VII, 1932/33, стр. стр. 357—365.

46. — Разкопки въ пещерата при Долни Ломъ, И. Б. А. И. кн. VII, стр. 365—367.

47. Молловъ, Ив. Археологически находки въ Шуменско, И. Б. А. И. кн. IV, 1926/27, стр. 302—3.

48. Пандалеевъ, Ив. Стари селища около Бургасъ, И. Б. А. И., кн. IV, 1926/27, стр. 304—36.

49. Петковъ, Н. Отпечатъци отъ плетки, намѣрени въ предисторическото селище „Обреща̀,“ при с. Горни Богоровъ, Г. Н. М. 1921, стр. 217—222.

50. — Плетки отъ предисторическото селище „Обреща̀“ при с. Челопечене, Г. Н. М., 1922/25, стр. 49—56.

51. — Скални дупки отъ Клисура, Г. Пл. Н. Б., 1924, стр. 175—180.

52. — Приносъ за изучване могилитѣ при г. Клисура, Г. Пл. Н. Б., 1926, стр. 55—64.

53. — Предисторическа боядисана керамика отъ Соф. котловина, Г. Пл. Н. Б., 1928/29, стр. 185—198.

54. Поповъ, Р. Приносъ къмъ предисторията на България. Сб. Н. У., кн. XX 1904, стр. 1—27.

55. — Приносъ къмъ предисторията на България, Сб. Н. У., кн. XXIV 1908, стр. 1—18.

56. — Приносъ къмъ предисторията на България, П. Сп., кн. 69. 1908, стр. 641—669.

57. — Приносъ къмъ неолитната млѣкопитающа фауна въ България, Сб. Н. У., кн. XXIV, 1908, стр. 1—22.

58. — Материали за проучване лова, земледѣлието, лозарството, скотовъдството и риболовството въ предисторическо и ранноисторическитѣ времена у насъ, Сп. на землед. изпит. инст., кн. I.

59. — Коджа-Дерменската могила, П. Сп., кн. 70, 1909. стр. 503—562.

60. — Нови следи отъ нашия прадѣдъ, Ест. II, 1910, кн. 1.

61. — Духлата пещера въ Търновския дервентъ, П. т. II, 1910, кн. 9.

62. — Малката пещера въ Търновския дервентъ, П. т. III, 1911, кн. 3.

63. — Идоли и животински фигури отъ предисторическата могила при Коджа-Дерменъ, И. Б. А. Д., кн. II 1911, стр. 70—80.

64. — Разкопки въ Малката пещера при Търново презъ 1909 г., И. Б. А. Д., кн. II. 1911, стр. 248—256.

65. — Материали за проучване на селището Подъ Града при с. Мадара, И. Б. А. Д., кн. III, 1913, стр. 90—107.
66. — Разкопки въ пещерата Моровица, И. Б. А. Д., кн. III. 1912/13, стр. 263—290.
67. — Единични находки отъ бронзовата и халщатската епохи, И. Б. А. Д., кн. III, стр. 391—400.
68. — Халщатски и латенски фибули отъ разни краища въ България, Сп. А. Н., кн. 4, 1913, стр. 141—164.
69. — Приносъ къмъ дилувиалната фауна на България. Сп. Ак. Н., кн. VII, 1913, стр. 115—116.
70. — Предисторическата Денева Могила при Салманово И. Б. А. Д., кн. IV 1914, стр. 148—225.
71. — Коджа-Дерменската могила при Шуменъ, И. Б. А. Д., VI. 1916/18, стр. 71—156.
72. — Гробни находки отъ халщатската епоха, Сп. А. Н. кн. 9, 1918, стр. 105—116.
73. — Пещерата Моровица, Ест. Геогр. I, 1919, кн. 2.
74. — Материали за предисторията на България, Г. Н. М. за 1920, стр. 39—56.
75. — Материали за предисторията на България. Г. Н. М. за 1921, стр. 223—238.
76. — Материали за проучване на предисторическата епоха въ Софийската котловина. Мат. за истор. на София, кн. V, 1921, стр. 1—36.
77. — Царската пещера, Ест. и Геогр., VI, 1921, кн. 1.
78. — Пещерата Голѣма Лисца, П. т., кн. 3 и 4.
79. — Материали за проучване на халщатската и латенска култури въ България и Македония, Г. Н. М. за 1921, стр. 152—182.
80. — Некрополътъ при Байлово, И. Б. А. И., кн. I. 1921/22, стр. 68—85.
81. — Пещерна мечка, Ест. и Геогр. VII, 1923, кн. 6.
82. — Пещерна хиена, Ест. Геогр. VIII, 1924, кн. 5 и 6.
83. — Предисторически изследвадия въ Врачанското поле, И. Б. А. И., кн. II. 1923/24, стр. 99—136.
84. — Предисторически мраморни идоли, намѣрени въ България, И. Б. А. И., кн. III, 1925, стр. 91—110.
85. — Предисторически култови брадви въ България, Сборникъ Б. Дяковичъ, 1926, стр. 103—112.
86. — Новооткрити паметници отъ желѣзната епоха въ България, И. Б. А. И., кн. V, 1928/29, стр. 273—290.
87. — Култура и животъ на предисторическия човѣкъ въ България, кн. I, 1927, кн. II, 1930.
88. — Единъ интересенъ черепъ отъ Деветашката пещера, Ловечъ и Ловчанско, кн. I, 1929.
89. — Пещерата Темната дупка. София, 1931, стр. 1—148.
90. — Могилнитѣ гроб. отъ Ендже, И. Б. А. И., кн. V, 1930/31 стр. 89—116.

91. — Новооткрити материали отъ предисторическата епоха, И. Б. А. И., VII, 1932/33, стр. 353—362.

92. Прохновъ, В. Болгарская разкопка близъ Ески-Загры. Санъ-Петербургъ, 1880.

93. Стефановъ, Ст. Антични паметници изъ Свищовъ, И. Б. А. И., кн. V, 1928/29, стр. 320—21.

94. Стояновъ Ил. Пещерата Топля при с. Г.-Желѣзна, Тр. Пр. И. Д-во, кн. II, 1904.

95. Тодоровъ, Я. Къмъ въпроса за Вълчи-трънското златно съкровище, И. Б. А. И., кн. IV, 1925/26, стр. 285—288.

96. Филовъ, Б. Рапортъ до Министра на Нар. Просвѣта, 1910.

97. — Стари гробове отъ Чирпанско и Старо-Загорско, П. Сп., кн. 70, 1909, стр. 589—602.

98. — Два могилни гроба въ Балкана, И. Б. А. Д., кн. I, 1910, стр. 155—158.

99. — Паметници на тракийското изкуство, И. Б. А. Д., VI, 1916/18, стр. 1—56.

100. — Златнитѣ сѫдове отъ Вълчи-трънъ, И. Б. А. Д., кн. III, 1925, стр. 230—233.

101. — Нови находки отъ античната гробница при Дуванлии. И. Б. А. И. кн. IV, 1926/27, стр. 27—57.

102. — Антична гробница отъ Дълбоки. И. Б. А. И. кн. VI, стр. 45—56.

103. — Новооткрити тракийски гробници отъ Дуванлии, И. Б. А. И., VII, стр. 217—280.

104. Цвѣтковъ, Ан. Новооткрити старини въ Врачанско, И. Б. А. И., кн. VI, 1930/31, стр. 258—262.

105. Чилингировъ, Ан. Предисторијска налазнита у Бугарској, Ст. 1906 и 1907. Додатак.

106. — Изъ праисторията на България, П. Сп. кн. 69, 1908, стр. 200—216.

107. — Костни идоли отъ праисторическо селище въ с. Султанъ, Сб. Н. У., кн. XXV, 1909, стр. 1—54.

108. — Археологически бележки, Българска Сб. 1908,

109. — Стѫпални костни идоли, И. Б. А. Д., кн. I, 1910. стр. 105—110.

110. — Плоски костни идоли отъ Рачевата могила, И. Б. А. Д. кн. II, 1911, стр. 81—84.

111. — Предисторически находки край Дунава отъ Тимокъ до Витъ, И. Б. А. Д., кн. II, 1911, стр. 147—174.

112. — Глинени фигурки отъ предисторическото селище въ с. Султанъ, Сб. А. Н., кн. VII, 1820, стр. 1—42.

113. — Рапортъ върху изучванията на предисторическитѣ селища въ Северо-източна България, Г. Н. М., 1919, стр. 68—75.

114. Шкорпилъ, Х, и К. Първобитнитѣ люде въ България. Пловдивъ, 1896, стр. 1—24.

115. — Доисторическія памятники Болгаріи въ Зап. Импер. Общ. Исторіи. Одесса, 1896.

116. Шкорпилъ, К. Абоба-Плиска, И. Р. А. И. кк. Х. София, 1905.

117. — Разкопки на могили до Варна, Изв. Варн. Арх. Д-во, кн. II.

118. — Археол. бележки отъ черноморското крайбрежие И. Б. А. И., кн. VI, стр. 68—77.

119. Юриничъ, С. Пещерата Полички при Дрѣновския монастиръ

120. — Св. Архангелъ Михаилъ, Сб. Н. У., кн. VII, 1891, стр. 362—387.

Б. Съ латиница

121. Andrieşescu I. Asupra trezaurilui de la Vältci-Trin, in An. Ac. R. Sec. Ist. III t. IV, 1926.

122. Birkner, F. Die Vorgeschichte Bulgariens, Korrespondenzblatt der deutsch. Geselsch. f. Anthrop. Ethg. und Urgesch. XLVII 1916, стр. 41—47.

123. Collignon, M. Rapport sur les fouilles éxecutées par M. Degrand dans la vallée de la Toundja en Bulgarie, C. R. de l'Acad. 1903, стр. 81—87, 643—646.

124. Filow, B. Archeologische Funde in Bulgarien. Jahrbuch des deutsch. arch. Inst. Anzeiger 1910, стр. 391—404; XXVIII, 1913, стр. 344—363.

125. — Denkmäler der thrakischen Kunst, Röm. Germ. Mitt, XXXII, 1917, стр. 21—74.

126. — L'art antique en Bulgarie, Sofia 1925.

127. — und Velkow I., Grabhügelfunde aus Douvanlii in Südbulgarien, Jahrbuch d. deutsch. Arch. Inst. 40, 1930 Heft 3 и 4, стр. 281—322.

128. Gellert, G. J. und Garscha, F. Prähistorisches aus dem östlichen Tafelbalkan, insbesondere Muschelringe, Pr. Zt. 1930.

129. Hoernes, M. und Menghin, O. Urgeschichte der bildenden Kunst in Europa, 3 Auf. Wien 1926.

130. Hochstatter, v. F. Über die Ausgrabung einiger Tumuli bei Papasli in der Europäischen Türkei, Mitt. A. G. W. Wien, 1872.

131. Jérôme, (Père). L'époque néolithique dans la vallée du Tousus, Revue Archéol. 1901, стр. 328—349.

132. Kazarow, G. Vorgeschichtliche Funde aus Sveti Kirilovo, Südbulgarien, Pr. Zt. VI 1914, стр. 67—88.

133. — Vorgeschichtliches aus Bulgarien, Pr. Zt., X, 1918, стр. 118—184.

134. — Vorgeschichtliches aus Bulgarien, W. Pr. Zt. X. 1923, стр. 109—111.

135. — Vorgeschichtliches aus Bulgarien, Pr. Zt., 1928, стр. 305—307.

136. — Neue neolithische Fundstatten in Bulgarien, W. Pr. Zt., XV. 1928, стр. 35—38.

137. Poppoff, R. Beiträge zur Vorgeschichte Bulgariens, Pr. Zt., IV., 1912, стр. 88—113.

138. — Die Ausgrabungen in der Höhle „Malkata Podlisža" beim Dorfe Beljakovež, unweit der Stadt Tirnovo, Pr. Zt., V. 1913, стр. 449—460.

139. Reinecke, P. Ein neuer Goldfund aus Bulgarien, Germania, IX, 1925, стр. 50—54.

140. Seure, G. et. Degrand, A. Exploration de quelques tells de la Thrace B. C. Hell., XXX. 1906, стр. 359—432.

141. Tchilinghiroff, A. Zwei Marmorfiguren aus Bulgarien, Prähist. Z., VI. 1915, стр. 215—20.

142. Vassits, M. M. Hauptergebnisse der prähistorischen Ausgrabung in Vinča in Jahre, 1908. Pr. Zt., 1910.

143. Vulpe R. L'âge du fer dans les régions Thrace de la Péninsule Balcanique. Paris, 1930.

144. Wilke G. Bulgarien in Ebert's Reallexikon, Vol. II, 235—270.

МУЗЕЙНИ СБИРКИ

1. Бург. м. сб.	Бургаска музейна сбирка.
2. Варн. м. сб.	Варненска „ „
3. Вид. м. сб.	Видинска „ „
4. Габр. м. сб.	Габровска „ „
5. Каз. м. сб.	Казанлъшка „ „
6. Карн. м. сб.	Карнобатска „ „
7. Кюст. м. сб.	Кюстендилска „ „
8. Ловч. м. сб.	Ловчанска „ „
9. Ломс. м. сб.	Ломска „ „
10. Н. М.	Народенъ Музей — София
11. Плѣв. м. сб	Плѣвенска музейна сбирка
12. Пловд. н. м.	Пловдивски Народенъ музей
13. Разг. м. сб.	Разградска музейна сбирка
14. Свищ. м. сб	Свищовска „ „
15. Ст Заг. м. сб.	Ст. Загорска „ „
16. Търн. м. сб.	Търновска „ „
17. Хаск. м. сб.	Хасковска „ „
18. Шум. м. сб.	Шуменска „ „

УКАЗАТЕЛЬ

А. Имена на авторитѣ

Andrieșescu J. 52, 54, 120.
Атанасовъ В. 29. 43, 119.

Батаклиевъ Ив. 74.
Бешевлиевъ В. 137.
Бончевъ Г. 12, 18, 20, 25, 28, 145, 150—152.

Bontcheff St. 11, 145.
Breuil H. 20.
Буе А. 10.
Бусбекъ. 9.
Вайзеръ Е. М. 10, 11.
Wace A. 51.
Wace A. and Thompson. 51, 52, 53.
Васић М. М. 41, 45.
Велковъ Ив. 36, 41 — 2, 46, 78, 85, 116, 129—30, 136—7, 140—143, 158.
Vulpe R. 113.
Vulpe R. et Vulpe Ec. 113.

Gellert F. und Garscha F. 46.
Георгиевъ Ив. 56—61, 64.
Герлахъ. 9.
Городцовъ А. 52.

Degrand A. гл. Seure G.
Дечевъ Д. 137
Детевъ П. 75, 77—83, 107.
Добруски В. 115, 133.
Дрончиловъ К. 95.
Dumitrescu Vl. 54.
Dumont Alf 90.
Дяковичъ Б. 13, 45, 47, 82, 133, 135, 140—42.

Ивановъ И. 41.
Ивановъ П. 74.
Игнатиевъ К. А. 75—7.
Иречекъ К. 9, 10, 108.

Jèrome (P) 12, 52, 86.

Каницъ Ф. 10.
Костовъ Д. 13, 65.
Casson St. 35, 51, 52, 93, 113.
Кацаровъ И. Г. 13, 29, 75, 82, 139, 143, 144
Kazarow I. G. 49, 70, 77—8, 80, 95, 108.

Lolling, 51—2.

Мариновъ В. 55—6, 64.
Matković P. 9, 10.
Menghin O. 54.
Миковъ В. 13, 19, 26—32, 35—6, 38—40, 44—5, 51, 56—7, 60, 62, 67, 70, 75, 79, 87, 90, 94, 95, 99, 102—3, 105, 107, 110, 113, 115—16, 119—20, 123—30, 132, 137, 139—40, 144—45, 154, 160.
Малловъ Ив. 158.
Montelius O. 87.

Пандалеевъ Ив. 110.
Петковъ Н. 36, 39, 41—2, 44, 46, 48—9, 101, 106, 127, 139, 160.
Поповъ Р. 11—13, 18—21, 23, 25—32, 37—38, 41—5, 53, 56—60, 64—6, 70, 72, 82, 84, 89, 91, 98—100, 104, 108, 112, 114, 116, 118—20, 122—28, 130, 132, 134 141—42, 155—63.
Прохновъ В. 137.

Reinecke P. 120.
Rey L. 52, 95.

Seure G. et Degrand A. 12, 13, 51, 61, 64, 79, 80, 81, 86.
Симеоновъ Д. 70.
Сорансъ. 9.
Stefan S. 95.
Стефановъ Ст. 155.
Стояновъ Ил. 12, 18, 20, 25, 28.

Тодоровъ Я. 120.
Träger P. 52.
Truhelka C. 113.

Филковъ Л. 31.
Филовъ Б. 13, 77, 115, 120, 127—30, 132—3, 135—7, 142, 144.

Hoernes M. 11, 82.
Hochstetter v. F. 10, 163.

Цвѣтковъ А. 38—9, 122.
Цончевъ Д. 58, 64.

Чилингировъ Ан. 12—13, 38, 43, 47—8, 52, 55—64, 66—7, 69—72, 82, 101, 127.
Чорбаджийски Д. 76.

Швайгеръ С. 9.
Шкорпилъ К. 38, 42, 44, 53, 56—65, 67—72, 81—84, 146—7, 149—152.
Шкорпилъ К. и Х. 38, 46, 49, 50, 52, 55, 57—62, 65, 68—9, 74—5, 79, 85, 91, 104, 109, 123, 126, 133, 142—3, 163.
Шкорпилови Бр. 10, 36, 52, 145, 151.
Schmidt H. 51, 95.

Юриничъ Ст. 11, 25, 29.

Явашевъ Ан. 64.

Б. Имена на селищата, находкитѣ, мѣстата и др.

Аверковица, 29.
Агнилото, 141, 152.
Аджемлеръ, 35.
Азапъ-кьой, 87, 93—5, 104—5.
Азмашката могила, 77.
Айдемиръ, 116.
Ай-догду, 55.
Айтосъ, 74.
Аккаданларъ, 55.
Алатлии, 146.
Алдомировци, 116.
Алекария, 113, 132.
Александрово, (Ловч.), 35, 112—15
Александрово (Бѣл.), 114.
Аликочово. 52, 74.
Алма-дере, 74
Алтимиръ, 33, 35.
Аполония, 112.
Аптаразакъ, 36.
Арабаджийска могила, 138.
Аратмаджа, 98.
Арчаръ, 36, 88. 95, 98, 116.
Асарлъкъ (мог.) 75.
Асенова крепость, 143.
Асеново, 96, 98.
Аспарухово, 52, 74.
Атъ юртъ, 146.
Атанасъ-кьой, 110.
Атеренъ, 48
Ахмакъ, 55.
Ахматово, 48.
Ахмачово, 75.
Аязларъ, 52, 55. 116.

Баа тепе, 163.
Бабаковецъ, 124.
Базунека, 105.
Байлово, 13, 111—113, 116.
Балабанъ, 32.
Балабанъ-ташъ, 151.
Балбунаръ 13, 51—2, 54, 56.
Балджи-Омуръ, 56.
Балдъръ-кьой, 98.
Баниска, 56.
Баница, 118.
Бани-юкъ, 59.
Банска могила 74.
Баня, 75.
Баховица, 35—6, 154.
Бачковския монастиръ, 137.
Башова могила, 135.
Башовица, 31.
Баячево, 56.
Бедняково, 48, 113, 132.
Бежаново, 33, 36.
Бей-махле, 137.
Бекли-бунаръ, 146.
Бѣла, 10.
Бѣла-вода, 36.
Бѣла Слатина, 33, 35—6, 87, 89, 96, 98, 112, 118, 155.
Бѣла-Черква. 36
Бѣлата-вода, 160.
Бѣлата трѣва, 144, 150.
Белевренъ, 146.
Беленци, 118.
Бѣли Осъмъ, 37
Белене, 155.
Белишъ, 154.
Бѣлово, 99.
Бѣлоградчикъ, 27.
Бѣлоземъ, 75.
Бѣлотинци, 155.
Бѣляковецъ, 27, 37.
Бѣлянката (мог.), 61.
Берекетъ баиръ, 152.
Берекетска могила, 10, 83, 109.
Берковица, 33, 87—8.
Бешикъ-ташъ, 152.
Бешлии, 96, 98, 112.
Блага Черква, 151.
Блатото (Новос.), 49.
Блатото (Новгр.) 103.
Бовъ, 36.
Богомолъ, 150.
Боздуганово, 75.
Бойчо-бунаръ, 143.
Борилово, 75.
Борисово, 56.
Борованъ, 154.
Борозанъ, 58.
Босна, 95, 113—14.
Бостанитѣ, 35.
Бочевъ геранъ, 47.
Брезово, 49, 113, 133.
Бреста, 35.
Бресте, 36.
Брестовица, 48.
Бужова могила, 77
Буковъ-лжкъ. 118,
Буковецъ (Б. Сл.), 36, 155.
Буковецъ, (Соф.) 89, 118.
Букьовци, 113, 115, 118.
Бунаръ-бешевли, 56.
Бургасъ, 14.
Бухово, 33, 36.
Бурханъ, 149.
Бухово, 33. 36
Бухларъ, 56.
Буя, 36.
Българинъ, 150.
Българска поляна, 114, 133, 150.
Българско Кадиево, 146.
Българско Хасарли, 151.
Бърделкьовица, 157.

Вакарелъ, 37.
Вакъвъ, 77, 154.
Вардунъ, 52, 56.
Варна, 14, 37, 99.
Василико, 146.
Васильово, 89.
Вели-бей-кьой, 57, 118.
Видинъ, 10, 14, 113, 109.
Виноградъ, 57, 156.
Видболъ, 33, 35, 37.
Владикова чешма, 47.
Владиня, 89.

Влашко, 52.
Влашко-село, 13, 33, 38, 111—13, 119, 156
Водица, 57.
Водната (пещ.), 28.
Водня, 119.
Войводина-чешма, 46.
Война, 59.
Войницитѣ, 133.
Войнишка могила, 120.
Враца, 14, 38.
Враца (Ловч.), 99.
Вратата, 152.
Връвъ, 38.
Врълдоловци, 119.
Вълкова Слатина, 38.
Вълковъ-гьолъ, 160.
Вълчи долъ, 89.
Вълчи-трънъ, 115, 119.
Върбица (Б. Сл.), 120.
Върбица (Пр.), 89, 113, 120.
Върбица, 88, 96, 99.
Върбовка, 38.
Върбово, 28.

Габаре, 38.
Габарево, 75.
Габрово, 38, 87, 89.
Гаврилово, 75.
Галиче, 39, 112, 113, 120.
Гарваново, 49.
Гела, 138.
Геранчето, 161.
Гердели, 75.
Геренъ, 57.
Гириша, 133.
Главанъ, 49, 112, 114, 133, 151.
Гладко-поле, 118.
Гложене, 18, 20, 25, 28, 100, 120.
Гниляне, 39, 93, 97, 100.
Гозница, 39.
Голѣмъ-дервентъ, 146.
Голѣма-Ада, 57.
Голѣма Желѣзна, 18, 20, 25, 28.
Голѣма Кокарджа, 57.
Голѣма Лисца, 57.
Голѣмата могила (Дув.), 135
Голѣмата могила (Пес.), 124.
Голѣмата пещера, 18, 20, 21, 32.
Голѣмия кайракъ, 150.
Голѣмия ржтъ, 151.
Голѣмо Бѣлово, 32, 105.
Голѣмо Конаре, 75.
Голѣмо-село, 133.
Голо-бърдо (Г. Кр.), 120.
Голо-бърдо (Пер.), 91.
Горна Бешовица, 39.
Горна Кремена, 33, 35, 39, 157.
Горна Малина, 39, 157.
Горна Монастирица, 57, 114, 120,
Горни Аладънъ, 110.
Горни Богоровъ, 39.
Горно Алмалии, 146.
Горски Тръмбешъ, 90.
Горско Калугерово, 39, 90.
Горско Косово, 96, 100.
Горско Сливово, 96, 100.
Градецъ, 53.
Градище (Габ.) 38, (Глав.) 49, 133, (Сем.) 143, (Кал.) 158.
Градище, (Тав.), 104
Графъ Игнатиево, 93—95, 105.
Гредови, 101.
Грезница, 47, 129.
Гроба, 104.
Гробето, 132.
Гуляновци, 100.
Гурково, 40.
Гърция, 9.
Гърчиново, 57.
Гела, 116.
Гьозъ-тепе, 144.
Гьокъ тепе, 146.
Гьотъ тепе, 85.
Гювенджата, 72
Гюзелдже Аланъ, 57.
Гюргевецъ, 39.
Гюшево, 120.

Даутларе, 133.
Даутлии. 75
Дашково-дере, 162.
Деве-Барганъ, 83.
Деве-Барганъ (Мурс.), 44.
Девесилското кале, 58.
Деветаки, 29, 92.
Деветашката пещера, 25, 29.
Девня, 40.
Дѣдовата Байнова могила, 74.
Дѣдовецъ, 160.
Дѣдо Герова могила, 66.
Дѣдово, 77.
Демиджилеръ, 72.
Демирдишлии, 49.
Демирджилии, 76.
Денева могила, 65.
Депсиската могила, 80.
Дервентъ, 57.
Дервишка-могила, 114, 133, 146, 151.
Дере, 157.
Дерменъ-юкъ, 70.
Джеведи Калфа, 58.
Джендемъ-тепе, 142.
Дженевизъ юкъ, 62.
Джиново, 76.
Джулюница 52, 58.
Димова-могила, 83.
Дикили ташъ, 58.
Дишбудакъ, 40, 120.
Добралево, 158.
Добревци, 40.
Добралъкѣ, 162.
Доброселска могила, 62.
Добруджа, 52.
Доганово, 113, 134.
Долна Бешовица, 40.
Долна Кремена, 120.
Долни Ломъ, 13, 26, 120.
Долнитѣ лозя, 154.
Долно Алмали, 147.
Долно Брѣстово, 49.
Долно Сахране, 76, 134.
Долчецъ, 90.
Домузъ-Орманъ, 42.
Доситево, 151.

Дормушъ, 58.
Драганчовица, 28.
Драгина, 42.
Драгойново, 49, 162.
Драгоманъ, 40.
Драгижево, 58
Драшанъ, 29.
Драма, 76.
Драндарева могила, 77.
Дреновъ, 40.
Дреновецъ, (Лом.), 40.
Дреновецъ, (Разгр.), 58, 90.
Дреновски монастиръ, 11, 28.
Дриново, 58.
Дрѫстене, 42.
Дуванджа, 76.
Дуванлии, 14 49, 93, 105, 111—14, 131—2, 134, 162.
Дудене, 94, 106, 136.
Думанлии, 76.
Дупница, 158.
Дуплякъ, 29.
Дупни-камъкъ, 151.
Дурачъ, 58.
Дущубакъ, 58.
Дълбоки, 106, 137, 163.
Дълга поляна
Дългата могила
Дългачъ, 58.
Дъртитѣ лозя, 119.
Дьовленъ, 137.
Дъбравата, 163.

Евджикъ, 144.
Едига, 147.
Езерово, 49, 131—2, 137.
Езерото, 154.
Езерче, 58.
Елекча, 150.
Елхово, 49.
Елшица, 49.
Еменъ, 29.
Ендже, 13, 113, 1 2.
Ени-Джумалъ, 163.
Еня, 100, 158.
Ения, 137, 151.
Ерджии, 59.
Ерменлуй, 40.
Ерусалимово, 151.
Есе-Беглии, 107.
Ески-Бааларъ, 59, 100.
Ески-Балабанларъ, 150.
Ески-Джумая, 52, 59.
Ески-Паслии, 52, 77.
Ефремъ, 137.

Жълтешъ, 90.

Забърнево, 147.
Заветъ, 59.
Загорци, 51, 77, 116.
Задна дупка, 29.
Задънката, 29
Заминецъ, 39.
Запустялото селище, 104.
Заранбаши, 62.
Заселя, 158.
Звездица, 40.
Згуриградъ, 100.
Зелениградъ, 123.
Зинджирли Куюджукъ, 69.
Злати-трапъ, 81.
Злокучене (Т. Паз.), 77.
Злокучене (Шум.), 158.
Змеюви дупки, 33, 149—50.
Змеюви кѫщи, 147, 149.

Иваново, 59, 80.
Изворъ (О. П.), 59.
Изворъ (Пл.), 138.
Изворово, 151.
Иланъ-тепе, 57.
Илиенци 11, 33, 40.
Имамова дупка, 32.
Имамова чешма, 67
Именчево, 59.
Инзе баиръ, 152.
Иранъ, 52.
Ирека, 68.
Искра, 77.
Итанова бърчина, 163.
Ичера, 77.
Ишикларъ, 59.

Каба-казълъ, 152.
Каба-юкъ, 74.
Кадинъ мость, 46.
Кайлъка, 45, 91, 160.
Казанкитѣ, 141, 152.
Казанлъкъ, 14, 77, 138.
Какачина, 149.
Калагларе, 95, 107.
Калакастрово, 100.
Каленъ, 41.
Каленикъ, 29.
Калето (мог.), 76.
Калето (Бъл. П.), 133 (Чер.) 144.
Калково, 41, 123.
Калугерица, 41.
Калугерово, 158.
Калфа-дере, 59.
Калъчлии, 77.
Каменна-могила, 125.
Каменникъ, 123.
Каменица, 157.
Камшикова могила, 107.
Канджа, 45.
Капаклийка, 151, 152.
Капаклията, 152.
Капаклъка, 151.
Капитановци, 10.
Кара Ѩрнаутъ, 59, 96, 100, 158.
Кара-агачъ, 52, 59.
Карабайнова усойна, 37.
Карабанларъ, 149.
Карабашъ, 158.
Карабаилии, 60.
Карагуй, 4.
Карагьозъ, 100.
Карагьозлеръ, 149.
Кара-дарлѫ, 60.
Караджа-Муратлии, 78.
Караджа Охатъ, 138.
Караколъ, 149.

Каракосъ, 50,
Каракушъ, 151.
Кара-Кюртъ, 77.
Караларъ, 60.
Караджовъ-ржтъ, 152.
Караманово, 123.
Кара-Мусалъ, 113, 123, 139.
Каранъ Върбовка, 60.
Каранлъкъ-дере, 47.
Караново, 78.
Карапелитска могила, 79.
Кара-тепе, 141.
Карашъ, 123.
Караши-бунаръ, 85.
Карлово, 92.
Карлуково, 13 18—20, 29, 123.
Карнобатъ, 14, 51, 78, 94, 107.
Карталъ-кая, 150.
Каса-потнецъ, 46.
Касамларъ, 100.
Касъмово, 79.
Катела, 149.
Кацелово, 60.
Кая Бурунъ, 79.
Каяджикъ, 58.
Кеди-юренъ, 60.
Келекя, 81.
Кепелли, 113, 139.
Керезъ-дере, 152.
Керемитликъ, 79.
Кили-Куюджукъ, 61.
Китка, 150.
Кладорупъ, 41, 101
Клиседжикъ, 57.
Клисе-тарлж, 82.
Клисура, 49, 139.
Кованджиларъ, 61, 158.
Каванлъшка могила, 85.
Кованлъка, 160.
Ковачица, 41.
Ковачевица, 139.
Ковчега, 151.
Ковчесъ. 149.
Коджа букъ, 149.
Коджа-дере, 77.
Коджа-дуганъ, 61.
Коджа-оларъ, 101.
Коджа Дерменъ, 12, 71.
Коджа-юкъ, 67.
Коджеджикларъ, 61.
Коемджи-гидикъ
Козлуджа (Варн.), 41, 101.
Кузлуджа (Елх.), 112, 114, 131, 139, 150.
Козлудуй, 41, 101.
Козлукъ, 64
Кокарджа, 85.
Кокаръ-юджекъ, 57.
Колаклии, 93, 94, 107.
Колакъ-дере, 134.
Колена, 79.
Комарево, 79.
Конево, 79.
Константиново, 151.
Копривецъ, 61.
Костиево, 12, 52, 80.
Котеновци, 123.
Котляне, 42.
Кочекларъ, 61.
Кочуларъ, 62.
Кошава, 123.
Коювичина круша, 150.
Кралбунаръ, 61.
Кралево, 33.
Кременница, 42.
Кремиковци, 33, 35, 41, 87. 91, 97, 101.
Кривица, 69.
Кривня, 61, 123.
Крислово, 93—4, 707.
Кричимъ, 96, 107.
Крошуна, 42.
Крумово, 80, 151.
Крушево, 114, 139, 152.
Крушовене, 124.
Крушовица, 112, 124.
Крънъ, 80, 163
Кукова могила, 49, 105, 134.
Кунино, 30.
Курило, 33, 42.
Курията, 149.
Куртуленъ, 112, 139
Куру дере, 49.
Кутово, 94, 97, 101.
Кухата могила, 56.
Кушъ-кая, 139.
Кушъ тепе, 88, 101.
Кѣръ-харманъ, 149.
Кьомреликж, 83.
Кьопекъ-кьой, 62.
Кьопеклии, 80.
Кьосе-Базиргянъ, 62.
Кюпри-кьой, 42.
Кюприя, 107.
Кюлевча, 124.
Кюстюково, 140.

Лага, 113, 125.
Ламбурлукъ, 55.
Латински гробища, 39.
Лѣва Рѣка, 91.
Леново, 49.
Лепеница, 27.
Лесидренъ, 42.
Лесура, 113, 124, 159.
Лефке, 153.
Липникъ, 62.
Липница, 42.
Лоанлъкъ, 65.
Ловечъ, 14, 42, 94, 96—7, 102 ,113, 124.
Лазарска могила, 136.
Локорско, 42.
Ломъ, 14, 33, 42, 102.
Ломецъ, 42.
Луковитъ, 42.
Любимецъ, 140.
Любимиръ, 155.
Любленъ, 62.
Лютибродъ, 43
Лжжене, 31.
Лжженската пещера, 25, 31.
Лжжитѣ, 80, 140, 163.
Лжкавица, 113.
Лжкатникъ, 159.

Магура, 24, 26, 31, 97, 103, 112, 127
Маданище, 149.

Мадара, 13, 33, 43, 91, 159.
Мадлешъ, 149.
Макоцево, 160.
Макрешъ, 43.
Македония, 23, 35, 51—2, 54, 95, 113.
Малъ-тепе, (Е. Д.), 59, (Бѣл.) 75. (Мез.) 163
Малъ-юкъ, 130.
Мала-Азия, 96.
Малево, 105, 140.
Мали-мостъ, 37.
Малка-Ада, 62.
Малка Бресница, 33, 44, 111—13, 125.
Малка Верея, 141.
Малка Кокарджа, 63.
Малка Лисца, 27.
Малката пещера, 21, 32.
Малко Търново, 149.
Манда-гьолъ, 151.
Маноле, 85.
Мандрата, 141.
Маркова могила, 48.
Маркови дупки, 32.
Маторица, 119.
Матлаамъ, 102.
Махмузлии, 62.
Мездра, 33, 44, 102
Мезекъ, 14, 112, 131, 141, 169.
Мералъка, 116, 126.
Мерджимека, 76.
Месемврия, 112.
Месечината, 152.
Месопотамия, 52.
Метиля, 122.
Метювъ-кайракъ, 139.
Мехмедии, 63.
Мечкюръ, 12, 50, 52, 81.
Мечока 41.
Микре, 31.
Милковица, 33, 44.
Миризливка, 18—20, 31.
Митиря, 149.
Михайлово (Сл.) 96, 107.
Михайлово (Ст. З.) 81.
Михалци, 44.
Младово, 81.
Могила (Н. П.), 44, 102.
Могила (Ст. З.), 81.
Могилата (Б. О.), 56, (Хър.) 70.
Могилата (Дер. М.), 133.
Могилитѣ (Бѣл.) 37, (Кур.) 42.
Могилово, 81.
Молдавия, 24, 54.
Момина пещера, 82.
Момино, 63.
Монастирска пещера, 32.
Монастиря (Бор.), 75. (Кюст.) 77, (Дуд.) 136
Моравица, 125.
Моровица, 12, 18, 20, 25, 28.
Моровишкитѣ стени, 39.
Морхово, 149
Мумджиларъ, 126.
Мурсалево, 33, 44.
Мутяновото, 115.
Мухово, 49.
Мушовица могила, 135.
Мухтийската воденица, 158.
Мъртвица, 64.
Мѫгура, 33, 43.
Мѫдрецъ, 81.

Набожно, 152.
Надежда, 31, 44, 113—14, 126, 160.
Наклата, 37.
Наученъ, 81.
Невша, 113, 126.
Негушево, 44.
Недокланъ, 63.
Николаевка, 45.
Николовъ геранъ, 58.
Никополъ, 102.
Никюпъ, 45.
Нисово, 63.
Нишъ, 9.
Новградъ, 93, 97, 107.
Нова Загора, 81.
Нови-ханъ, 45,
Ново-село (Вид.) 93—94, 97. 102.
Ново-село (Елх.) 33, 49, 114, 141, 149, 152.
Новосело (Плов.), 10.
Новоселци (Вид.), 91.

Обрещá, 39, 47, 130.
Одаитѣ, 52, 69.
Одесосъ, 112.
Одоровци, 103.
Одринъ, 9.
Околъ-глава, 99, 100
Омарчево, 107.
Омуръбей, 160.
Опака, 64.
Опълченецъ, 141.
Оризово, 81.
Орманджикъ, 45.
Орѣховица, 81, 108.
Орѣхово (Св.) 114, 141, 146, 152.
Орѣшецъ, 20, 31.
Орченларъ, 64.
Осенецъ, 64.
Осеновъ-игрекъ, 152.
Осиковица, 46.
Османъ Пазаръ, 64.
Осмо Калугерово, 160.
Островъ, 33, 45, 113, 127.
Остъръ-камъкъ, 152.
Отсрѣша, 59.

Павелско, 108, 113, 142.
Павлева мог. 79.
Пазаръ-юкъ, 151.
Паламарица, 64.
Пали-Лула, 127.
Памукчии, 92, 142.
Панагюрище, 113, 142.
Пандаклии. 45.
Панония, 95.
Папазлии, 10, 82.
Паракашлѫ, 151.
Пашаитъ, 91, 103.
Паша-кьой, 52, 82, 163.
Пѣещата пещера, 29.
Пепелджийска могила, 81.
Пепелна, 79.
Перникъ, 91.
Перущица, 82, 95—6, 108.

Петокладенци, 45.
Петре, 45.
Пещера, 108.
Пещеритѣ, 151.
Пирдопъ, 45, 127.
Пирогъ, 149.
Пищане, 127.
Платниковъ ридъ, 123.
Плѣвенъ, 14, 33, 45, 87, 154, 160.
Пловдивъ, 10, 12, 14, 82, 142.
Плоска могила (Ор.), 81, 108.
Плоска могила, 82.
Плоската могила (Кал.), 77.
Плочитѣ, 37.
Подъ Градо, 43.
Подайва, 64.
Поленитѣ, 49.
Полички, 11, 25, 28.
Полско Косово, 45.
Помощникъ, 152
Попинъ-пчелинъ, 28.
Попица, 154, 160.
Попишката рѣкичка, 47.
Попова печъ, 28.
Попово (Бор.), 50.
Попово (Елх.), 112, 142.
Потреба, 137.
Почника, 81.
Прапора, 39.
Преславъ, 14, 64, 96, 103.
Проваторе, 75.
Провадия, 46, 127.
Прогледъ, 142.
Пролазница, 31.
Пролеша, 46.
Проходната, 29.
Пчелиня, (Пор.), 47, (Г. С.), 133.
Пчешко-храсте, 157.
Пждарево, 82.

Рабиша, 31, 93, 96—7, 103, 127.
Равенъ кайракъ, 150.
Равна-гора, 149.
Радилово, 142.
Радомиръ, 91.
Радювене, (Вр.) 46.
Радювене, (Лов.) 113, 128.
Раздвоена могила, 161.
Разградъ, 14, 55, 64, 91.
Разкопаница, 81.
Разцепената пещера, 32.
Ралевото, 90.
Рахманлии, 142.
Рашково, 46.
Ребро, 46, 91, 160.
Реброво. 33.
Реджебъ-махле, 46, 103, 128.
Ресенъ, 128.
Рѣчица, 50.
Ришъ, 46, 91.
Робертово, 160.
Родопитѣ, 52.
Розово, 82.
Романъ, 96, 104.

Садина, 65.
Садоветѣ, 102.
Садовецъ, 33, 35, 46.
Сазлжка, 70, 130.
Сазлж, 65.
Саковия-геранъ, 45.
Сакаръ, 128.
Сакаръ-плаиина, 10, 12, 14, 112, 144—5
Салалии, 13, 82, 95.
Салманово, 12, 52—3, 63.
Самоводене, 104.
Серанци, 96, 104, 160.
Сарнасуфъ, 66.
Сарж-дуранъ, 66.
Сарж-чаиръ, 100.
Сарж-яръ, 35.
Сасъ-чаиръ, 66.
Света, 91, 104.
Св. Илия, 49, 80.
Св. Кирилово, 13, 35, 51, 73, 82, 87, 92, 94—5. 108.
Свинската пещера, 30.
Свищовъ, 14, 46.
Сеидъ, 66, 91.
Сеидолъ, 66.
Селището, 155.
Семелери, 67.
Семерджиево, 87, 95—6, 104.
Семчиново, 95—6, 108, 143.
Сиври-кая, 152.
Синградъ-калеси, 123.
Сирия, 52.
Скобелево, 50.
Скжта, 154.
Сладница, 118.
Сладъкъ-кладенецъ, 83.
Слатина, 104.
Сливата, 46.
Сливенъ, 33, 50.
Сливница, 91.
Созополъ, 143.
Соколъ, 83.
Соуджакъ, 153.
София, 9, 10, 128, 161.
София, 47.
Софуларъ, 64.
Срѣдецъ, 83.
Срѣдни ржтъ, 144, 151.
Срѣдногорово, 73. 94, 109.
Срѣдноградище, 50, 143.
Сталийска махла, 113, 128.
Станимака 109, 143.
Ст. Загора, 10, 14, 51—2, 73, 82, 92, 94 109, 143.
Стара Планина, 25, 46.
Старо-ново-село, 143.
Старопатица, 46.
Старо-село, 18.
Стефанка, 38.
Стоева круша, 144.
Стражидца, 104.
Стралджа, 50.
Странджа-планина, 144, 146.
Стратиджа, 67.
Струма, 52.
Стълбица, 160.
Стъклево, 152.
Стърнарисъ, 151.
Сулица, 83, 95.

Султанъ, 12, 13, 52, 67.
Сусура, 149.
Сухата пещера, 26.
Сухиндолъ, 47, 161.
Сухи-печъ, 120.
Сухия геренъ, 36, 89.
Сушица, 46.
Суютчукъ, 68.
Сърбия, 33, 95.
Сюрменлеръ, 143.

Табашката пещера, 102.
Таваличево, 96, 104
Таптъкъ, 128.
Тарлѫ-бунаръ, 59.
Тасъ-тепе, 144, 149.
Татаръ-кьой, 83.
Татаръ-Пазарджикъ, 10.
Татарево, 50, 144.
Таукъ-кория, 149
Ташчи, 68.
Текето, 107.
Темната-дупка (Кар.) 13, 18—20.
Темната-дупка (Тър.) 18—19, 21.
Терзи-кая, 150.
Тесалия, 23—4, 51—4.
Тетевенъ, 129.
Тикенджа, 150.
Тиховъ-лѫкъ, 154.
Тича, 68.
Тияновци, 91.
Токмакъ-кьой, 68
Топалъ, 68.
Топлицитѣ, 41.
Топля, 12, 18, 20, 25, 28.
Топра-Хасаръ, 82.
Топчии, 69, 129.
Торлакъ, 69.
Торосъ, 47, 111, 114, 129.
Тракия, 10.
Троя, 23—24, 93, 95.
Тремезлии, 152.
Троянъ, 12, 47, 113, 129.
Трънъ, 104, 115, 129.
Тузлу-Мезаръ, 149.
Турска Лешница, 47.
Тутраканъ, 47.
Търговище, 18, 21, 32.
Търничене, 50.
Търнава, 47, 112, 129, 154, 161.
Търново, 14, 21, 32.
Търново-Сейменъ, 50, 83.

Угърчинъ, 81, 91, 104.
Уйно-Алба, 48, 123.
Улувица, 158.
Унгария, 24, 34, 93, 95.
Урсула, 36.
Урумъ-кьой, 92, 150.

Фердинандово, 109.
Фетфаджица, 150.
Фикелъ, 152.
Филиповци, 104.
Филипополъ, 9.
Флорентинъ, 104, 130.
Футьовската пещера, 31.

Хаджилии, 52, 84.
Хайдушката пещера, 30.
Хайдушки долъ, 49.
Хамбарлии, 84, 163.
Хасанъ-махле, 113, 130.
Хасанъ-факѫ, 161.
Хасановитѣ чаири, 147.
Хасково, 10, 14, 85.
Хаскьой, 69.
Хасѫ, 70.
Хендеклика, 114.
Химитлийска могила, 78.
Хисаръ-Алтѫ, 143.
Хисаря, 76.
Хлѣбово, 114, 144.
Хлевене, 47.
Ходжа-кьой, 69.
Ходжиново, 109.
Хотница, 47.
Хотулитѣ, 56.
Хрищени, 85.
Хърватско, 114.
Хърлецъ, 47.
Хърсово, 70.
Хюджека, 65.

Царевецъ, 47.
Цериградъ, 9.
Царева Ливада, 113, 130.
Царската пещера, 27.
Цибъръ, 47, 161.
Цинга, 32.
Циганска могила, 67.
Цигански чаири, 151.
Циганско кладенче, 147.
Цървище, 162.

Чаиръ, 70.
Чакалъ-кьой, 40.
Чакмакъ, 57.
Чакмакъ-тепе, 57.
Чакмаклѫ-юртлу, 59.
Чала, 144
Чамурлу, 70.
Чанакъ-тепе, 79.
Чардакъ баиръ, 146.
Чаталъ-дере, 64.
Чаушово, 50.
Чекендинъ, 70.
Челопечене, 33, 47.
Ченгеръ, 150.
Ченовъ-камъкъ, 146.
Чепеларе, 50.
Чепинци, 48.
Червенъ-брѣгъ (Дуп.), 104.
Червенъ-брѣгъ, (Лук.), 162.
Черганово, 50.
Черджeница, 30.
Череджийска могила, 84.
Черепово, 112, 114, 131, 144—5, 152.
Черешакъ, 120.
Черковна, 70.
Черково, 85.
Черна Гора, 85.
Черни-връхъ, 48, 162.
Чешка, 133, 151.
Чешмитѣ, 37.

Чирпанъ, 109.
Чифликъ-баши, 58.
Чойна, 48.
Чокоба, 85.
Чомаковци, 48, 112, 115, 130.
Чукъ-татарска могила, 82.
Чукуровъ-връхъ, 139.
Чукуръ-кьой, 71.
Чуфла, 71.

Шабанъ кория, 152.
Шашка, 46.
Шехово, 85.
Шопова могила, 109.
Шумака, 154.
Шуменъ, 12, 14, 48, 71.

Щърклево, 72.

Югославия, 24.
Юкъ-тепе, 59.
Юруклеръ (Г. Ор.), 72.
Юруклеръ, (Е. Дж.), 130.

Ябланица, 54.
Ябълково, 85.
Яздичъ, 132.
Ямболъ, 14, 52, 86, 144.
Яна, 48, 104.
Янка, 56.
Ярдъмъ, 72.
Ясенъ, 48.
Ясж-кория, 144.

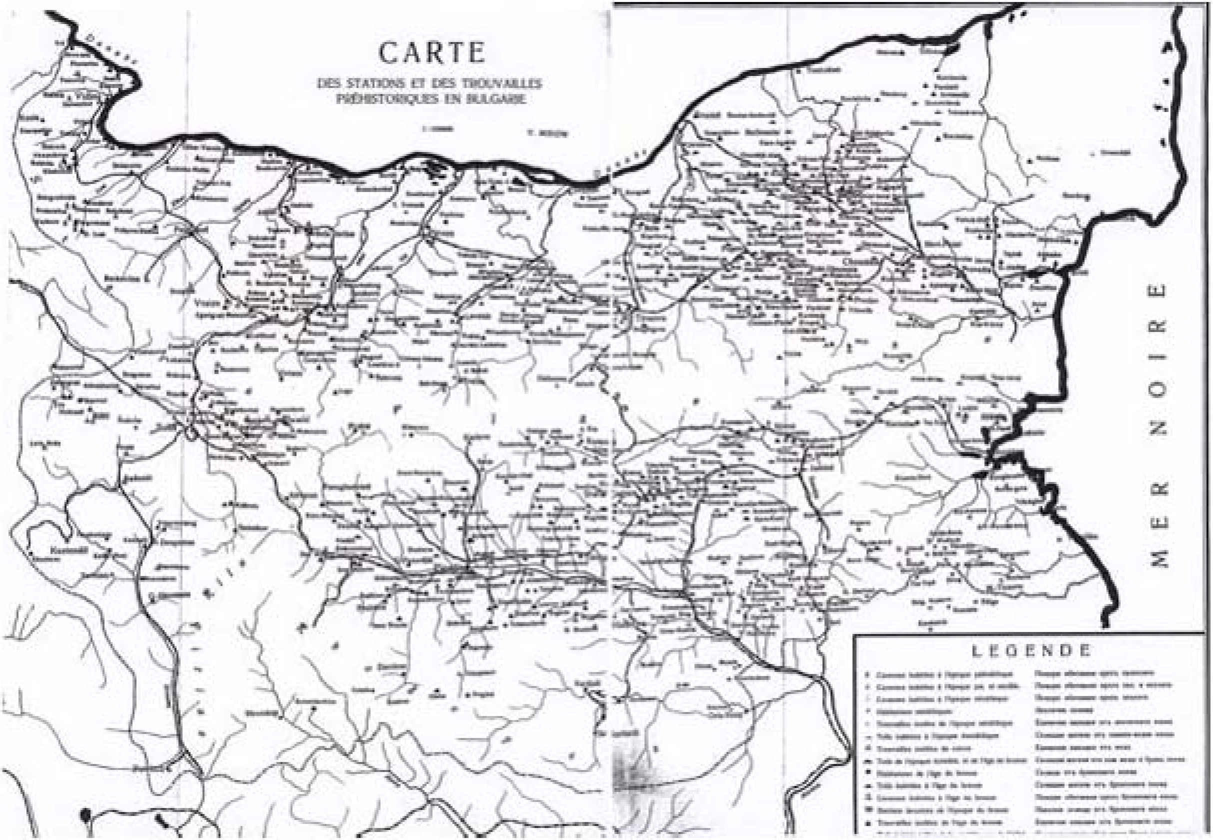

CARTE
DES STATIONS ET DES TROUVAILLES PRÉHISTORIQUES EN BULGARIE
DANUBE
MER NOIRE
LEGENDE